COLECȚIA DE ȘTIINȚE PSIHO-SOCIALE

Ioana Prodan

PROCESUL DE INOVARE SOCIALĂ ȘI ANTREPRENORIAT SOCIAL ÎN ROMÂNIA

INOVAȚII ÎN DOMENIUL SERVICIILOR SOCIALE

PRO UNIVERSITARIA

Ioana PRODAN

PROCESUL DE INOVARE SOCIALĂ ŞI ANTREPRENORIAT SOCIAL ÎN ROMÂNIA

INOVAŢII ÎN DOMENIUL SERVICIILOR SOCIALE

PRO UNIVERSITARIA 2025
BUCUREŞTI

Scanned with OKEN Scanner

Colecţia ŞTIINŢE PSIHO-SOCIALE
Coordonatori: Prof. univ. dr. Mihaela TOMIŢĂ,
Dr. Simona Maria STĂNESCU, CS I

Editat de **Pro Universitaria SRL**, editură cu prestigiu recunoscut.
Editura **Pro Universitaria** este acreditată CNCS în domeniul Ştiinţelor Umaniste şi CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Ştiinţelor Sociale.

Copyright © **2025, Editura Pro Universitaria**
Toate drepturile asupra prezentei ediţii aparţin **Editurii Pro Universitaria.**
Nicio parte din acest volum (fragment sau componentă grafică) nu poate fi copiată fără acordul scris al **Editurii Pro Universitaria.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PRODAN, IOANA
Procesul de inovare socială şi antreprenoriat social în România : inovaţii în domeniul serviciilor sociale / Ioana Prodan. - Bucureşti : Pro Universitaria, 2025
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-26-2078-3

316

Referenţi ştiinţifici:
Prof. univ. dr. Mihaela Lambru, Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială – Universitatea din Bucureşti
Cercetător ştiinţific I, Doctor Simona Maria Stănescu, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii – Academia Română

Redactor: Elena Onea
Tehnoredactor: Victor-Ovidiu Căpriceru
Copertă: Aurelian Leahu

Redacţie:
tel.: 0732.320.664
e-mail: editura@prouniversitaria.ro
www.prouniversitaria.ro
Editura Pro Universitaria

Librăria Ujmag:
tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro
www.ujmag.ro
Ujmag.ro

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Mulțumiri

În viață inevitabil întâlnim oameni care lasă amprente puternice asupra modalității în care ne dezvoltăm în plan personal şi profesional, oameni care ne observă potențialul şi ne inspiră să visăm, oameni care ne sprijină să ne autodepăşim şi să înțelegem că nu există alte limite decât cele impuse de propria persoană. În urmă cu mulți ani doctoratul părea un vis îndepărtat, manifestat simultan ca aspirație şi deznădejde. Şcoala doctorală a reprezentat un proces de transformare pe multiple planuri, presărat de incertitudini şi ezitări, dar şi de bucuria realizării obiectivelor intermediare şi finalizării tezei de doctorat, rezultatul eforturilor mele de peste cinci ani. Pe această cale îi mulțumesc doamnei Profesor Universitar Doctor Mihaela Lambru, care mi-a fost mentor încă din timpul masteratului de politici publice absolvit în cadrul Facultății de Sociologie şi Asistență Socială a Universității din Bucureşti, pentru încrederea acordată şi coordonarea atentă a întregului proces de elaborare a tezei de doctorat care este publicată prin prezenta carte. Atât doamnei profesor, cât şi celorlalți profesori din comisiile de îndrumare şi susținere publică le mulțumesc pentru sfaturile binevoitoare, observațiile şi recomandările extrem de utile. Doamnei Simona Maria Stănescu, Cercetător ştiințific I Doctor la Institutul de Cercetare a Calității Vieții din cadrul Academiei Române şi expert de renume în domeniul politicilor sociale, îi mulțumesc pentru încurajări şi pentru sprijinul acordat de a transforma teza de doctorat într-o carte care să fie parcursă de un public cât mai numeros.

Mulțumirile mele se îndreaptă inclusiv către colectivul Şcolii Doctorale de Sociologie din cadrul Facultății de Sociologie şi Asistență Socială a Universității din Bucureşti, deopotrivă colegilor şi profesorilor care m-au ajutat punctual să-mi îmbunătățesc instrumentele de cercetare sau să demarez procesul de colectare a datelor. Pe parcursul doctoratului am interacționat profesional cu o multitudine de persoane, dar trebuie să le mulțumesc reprezentanților furnizorilor de servicii sociale care şi-au dedicat timpul, adeseori cu mult entuziasm, pentru a participa la procesul complex de colectare a datelor în care şi-au relatat atât reuşitele, cât şi obstacolele întâmpinate în demersurile realizate pentru

dezvoltarea domeniului serviciilor sociale. Nu în ultimul rând le mulțumesc studenților cu care am colaborat în aceşti ani, organizatorilor conferințelor şi reprezentanților revistelor academice care mi-au oferit oportunitatea să prezint la nivel internațional părți din lucrarea mea[1].

În afara mediului academic, le mulțumesc actualilor şi foştilor colegi din cadrul agenției guvernamentale în care activez, alături de care am elaborat şi implementat politici publice în ultimii ani, pentru sprijinul moral şi constantele încurajări. Familiei mele şi prietenilor le mulțumesc pentru înțelegerea implicării mele lacunare în activitățile sociale cotidiene şi pentru împărtăşirea bucuriei la micile reuşite academice. Într-un mod cu totul special îi mulțumesc partenerului meu de viață, prin sprijinul său necondiționat şi dedicația sa m-a ajutat să nu deviez de la drumul meu şi să-mi extind orizonturile intelectuale şi profesionale.

[1] Prodan, I. (2023a). Procesul de inovare socială în domeniul serviciilor sociale din România. În *Revista de Asistență Socială*. An XXII. Nr. 3/2023. pp. 31-46 http://www.swreview.ro/index.pl/the_process_of_social_innovation_in_the_field_of_social_services_in_romania

Prodan, I. (2023b) How is social innovation different from social change? A brief presentation of the conceptual history. În *Revista Universitară de Sociologie*. An IX. Nr. 2/2023. pp. 51-58 https://sociologiecraiova.ro/revista/wp-content/uploads/2023/10/RUS_2_2023.pdf

Prodan, I. (2023c). Social enterprises' role in social services innovation process: the case of Romania. *Conference Paper. 9th EMES International Research Conference on Social Enterprise*: https://emes.net/content/uploads/ESCP-9EMES-8-Prodan.pdf

Prodan, I. (2024a). Innovations in Social Work Practice: A Presentation of Two Case Studies from Romania. În *Revista de Asistență Socială*. An XXIII. Nr. 2/2024. pp. 113-121 http://www.swreview.ro/index.pl/innovations_in_social_work_practice._a_presentation_of_two_case_studies_from_romania

Prodan, I. (2024b). Proposals for a policy agenda on social innovation and social entrepreneurship. *International Colloquium of Social Sciences and Communication ACUM 2024*, 12th Edition, Panel: Reimagining Social Policies for Resilience and Equity: https://acum.unitbv.ro/images/Program_-_ACUM_2024_4.pdf

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Lista abrevierilor

CES	– Cerințe Educaționale Speciale
CIRIEC	– *International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy*
CLNR	– Centrul pentru Legislație Nonprofit
COVID-19	– *Coronavirus Disease 2019*
CRESSI	– *Creating Economic Space for Social Innovation*
CRISES	– *Center for Research on Social Innovations*
DGASPC	– Direcție Generală de Asistență Socială şi Protecția Copilului
DSP	– Direcție de Sănătate Publică
EMES	– *L'ÉMergence de l'Entreprise Sociale en Europe*
EUCLID	– *European network for organisations that support social entrepreneurs and impact-driven leaders*
EURICSE	– *European Research Institute on Cooperatives and Social Enterprises*
EUSIC	– *European Social Innovation Competition*
FDSC	– Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile
FRDS	– Fondul Român de Dezvoltare Socială
FMI	– Fondul Monetar Internațional
IMM	– Întreprinderile mici şi mijlocii
ÎS	– Întreprindere Socială
KAI	– *Kirton Adaption-Innovation Inventory*
LIPSE	– *Learning from Innovation in Public Sector Environments*
MANOVA	– *Multivariate analysis of variance*
MIPE	– Ministerul Investițiilor şi Proiectelor Europene
NEET	– *Not in Education, Employment, or Training*
OECD	– *Organisation for Economic Co-operation and Development*
ONG	– Organizație neguvernamentală
PIB	– Produsul intern brut
POCU	– Programul Operațional Capital Uman
POSDRU	– Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane
SBI	– *Social Business Initiative*
SIBs	– *Social Innovation Biographies*

SI-DRIVE	– *Social Innovation: Driving Force of Social Change*
SIMPACT	– *Boosting the Impact of Social Innovation in Europe through Economic Underpinnings*
SPSS	– *Statistical Package for the Social Sciences*
SRL	– Societate cu răspundere limitată
TEPSIE	– *The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe*
TRANSIT	– *Transformative Social Innovation Theory*
UNICEF	– *United Nations International Children's Emergency Fund*
UPA	– Unități Protejate Autorizate
WISE	– *Work Integration Social Enterprises*

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Lista figurilor

Figura 1 „Cadrul criteriilor INNOSERV, care leagă aspecte ale inovației" 66
Figura 2 „Ponderea cheltuielilor sociale în PIB; România şi țări în tranziție" 123
Figura 3 „Cheltuieli publice sociale în România şi în UE: 2010" . 129
Figura 4 „Cheltuială prestații sociale, în bani, bunuri şi servicii (% din PIB) în țările UE în anul 2010" 130
Figura 5 „Evoluția cheltuielilor cu protecția socială ca pondere în PIB, comparativ cu media europeană în perioada 2013-2018" 131
Figura 6 „Rezultatele sondajului de la nivelul SES-urilor sprijinite privind sustenabilitatea" 154
Figura 7 Distribuția respondenților la chestionar, care au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale, în funcție de tipurile de furnizori de servicii sociale 162
Figura 8 Distribuția procentuală a respondenților la chestionar în funcție de județul în care îşi desfăşoară activitatea 163
Figura 9 Distribuția numerică a respondenților la chestionar, care au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale, în funcție de județul în care îşi desfăşoară activitatea 165
Figura 10 Categorii de servicii sociale furnizate de respondenții chestionarului 169
Figura 11 Implicarea respondenților chestionarului în activități formale de antreprenoriat social 170
Figura 12 Distribuția numerică a participanților la interviu în funcție de tipul organizației 179
Figura 13 Distribuția procentuală a participanților la interviu în funcție de județul de proveniență 180
Figura 14 Distribuția numerică a întreprinderilor sociale/unităților protejate care activează în domeniul serviciilor sociale din totalul întreprinderilor sociale/unităților protejate 189

Figura 15 Clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională sau inovatoare 196
Figura 16 Cheltuieli cu protecția socială ca % din PIB 1998-2008-2018 243
Figura 17 Furnizori privați ca % din total furnizori de servicii sociale acreditați 2011, 2021..... 244
Figura 18 Cronologia reformei serviciilor sociale la nivel național în perioada 1990-2020 246

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Lista tabelelor

Tabel 1 Dimensiunile conceptului inovare socială în literatura de specialitate 45
Tabel 2 „Modele de întreprinderi sociale (ÎS) combinate cu diferite misiuni sociale" 48
Tabel 3 Nivelurile inovării în domeniul serviciilor sociale prezentate în cadrul proiectului INNOSERV 64
Tabel 4 Nivelurile de răspuns ale inovării la necesitățile beneficiarilor de servicii sociale prezentate în cadrul proiectului INNOSERV 65
Tabel 5 Dimensiuni cheie ale inovațiilor sociale în cadrul proiectului SI-DRIVE 67
Tabel 6 „Teoria neoinstituțională şi teoria culturii organizaționale" 76
Tabel 7 „Răspunsurile structurale ale întreprinderilor sociale la presiunile izomorfe" 79
Tabel 8 „Prezentare generală comparativă a întreprinderii sociale din Statele Unite şi Europa" 83
Tabel 9 Indicatorii propuşi de Kerlin (2013) pentru analiza variabilelor instituționale 84
Tabel 10 „Modele de întreprinderi sociale" 85
Tabel 11 Întrebări de cercetare 97
Tabel 12 Procesul inovării sociale în domeniul serviciilor sociale 99
Tabel 13 Corelarea dimensiunilor şi indicatorilor cu etapele cercetării cantitative şi calitative 107
Tabel 14 „Cheltuieli sociale publice în România" 124
Tabel 15 „Cheltuieli pentru protecția socială ca proporție din PIB în țările UE şi România" 124
Tabel 16 „Evoluția indicatorului "Cheltuiala cu protecția socială ca % în PIB" în România în perioada 2000-2010" 128
Tabel 17 „Numărul organizațiilor care au depus bilanț la Ministerul Finanțelor în anii 2000-2010" 132

Tabel 18 „Volumul subvenţiilor acordate de la bugetul de stat pentru ONG care administrează unităţi de asistenţă socială 2010-2016 (lei)" 133
Tabel 19 Situaţie subvenţii de la bugetul de stat pentru asociaţii şi fundaţii care gestionează unităţi de asistenţă socială în perioada 1998-2010 142
Tabel 20 „Incidenţa activităţilor economice în cadrul domeniilor de activitate AF (AF% cu activitatea economică din domeniul respectiv" 143
Tabel 21 „Ponderea organizaţiilor cu activitate economică din rândul organizaţiilor acreditate pe servicii sociale în anii 2000-2010" 144
Tabel 22 „Evoluţia atelierelor protejate din România între 2008 şi 2017" 145
Tabel 23 „Volumul subvenţiilor acordate de la bugetul de stat pentru ONG care administrează unităţi de asistenţă socială 2010-2016 (Lei)" 146
Tabel 24 Caracterizarea cadrului legal de către reprezentanţii UPA (2018) 150
Tabel 25 Fragment din rezultatul sondajului aplicat în cadrul proiectului de evaluare a POSDRU 2007-2013, Axa Prioritară 6, DMI 6.1 – Dezvoltarea economiei sociale (facilităţi acordate de autorităţile publice locale întreprinderilor sociale de inserţie înfiinţate prin DMI 6.1) 155
Tabel 26 Număr întreprinderi sociale atestate/întreprinderi sociale de inserţie certificate în perioada 2016-2020 155
Tabel 27 Distribuţia numerică şi procentuală a respondenţilor la chestionar după tipurile de furnizori de servicii sociale 161
Tabel 28 Distribuţia numerică a respondenţilor la chestionar în funcţie de judeţul în care îşi desfăşoară activitatea 164
Tabel 29 Vechimea organizaţională a furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare* 166
Tabel 30 Vechimea organizaţională a furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare în funcţie de tipul furnizorului* 167
Tabel 31 Categorii de servicii sociale furnizate de organizaţiile cu activitate inovatoare în funcţie de tipul furnizorului de servicii sociale 169
Tabel 32 Situaţia resurselor umane în organizaţiile publice care furnizează servicii sociale inovatoare* 171

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 33 Situația resurselor umane în asociațiile și fundațiile care furnizează servicii sociale inovatoare* 173
Tabel 34 Sursele de finanțare ale respondenților la chestionar ... 174
Tabel 35 Sursele de finanțare ale furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare 175
Tabel 36 Răspunsurile la chestionar privind implicarea în activități inovatoare în domeniul serviciilor sociale 176
Tabel 37 Furnizori de servicii sociale implicați în activități inovatoare în funcție de rolul de inițiator sau colaborator 177

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Prefaţă **19**
Introducere **21**

Capitolul 1
Inovare socială şi antreprenoriat social: clarificări conceptuale şi tendinţe de cercetare **29**
1.1. Inovare, antreprenoriat şi schimbare socială 29
1.2. Evoluţia domeniilor de cercetare 35
Şcolile de gândire privind întreprinderea socială şi inovarea socială 35
Inovare socială şi antreprenoriat social: similaritate sau complementaritate conceptuală 37
Analiza literaturii de specialitate în domeniul inovării sociale 38
Analiza literaturii de specialitate în domeniul antreprenoriatului social 40
1.3. Tranziţia de la teorie la politici publice 41
Inovarea socială: conceptualizare, definiţii, clasificări 41
Antreprenoriat social: conceptualizare, definiţii, clasificări 45
Integrarea conceptelor la nivelul politicilor publice 49

Capitolul 2
Serviciile sociale: instrument de politică publică în statul bunăstării sociale **53**
2.1. Prezentarea conceptuală a statului bunăstării sociale 53
Scurt istoric: asistenţa socială ca manifestare a statului bunăstării sociale 53
Justiţie socială şi egalitate: fundamentele asigurării bunăstării sociale 55
Influenţa modelului naţional de bunăstare socială asupra inovaţiilor în domeniul serviciilor sociale 57
2.2. Inovarea socială în contextul reformei serviciilor sociale 59
Studiu de caz. Osborne: organizaţii voluntare şi inovare în serviciile publice 60

Scanned with OKEN Scanner

Studiu de caz. Proiectul INNOSERV 63
Studiu de caz. Proiectul SI-DRIVE 66

Capitolul 3
Cadrul teoretic 70
3.1. Abordări teoretice utilizate în cadrul cercetării 70
3.2. Neoinstituționalismul 72
Instituționalismul sociologic 74
Instituționalismul istoric 80
3.3. Teoria eşecului sectorului neguvernamental 86
3.4. Noua guvernare publică 91

Capitolul 4
Metodologia cercetării 96
4.1. Scop, obiective şi întrebări de cercetare 96
4.2. Operaționalizarea şi măsurarea procesului de inovare socială 98
Definiția de lucru a procesului de inovare în contextul serviciilor sociale 98
Furnizorii de servicii sociale la nivel național: definiții şi tipologii 100
Întreprinderile sociale şi întreprinderile sociale de inserție 101
Unitățile protejate autorizate 103
Dimensiuni şi indicatori aferenți cercetării cantitative şi calitative 104
4.3. Proiectarea cercetării 105
Chestionarul 108
Ghidul de interviu semi-structurat 110
Studiile de caz 111
Analiza documentelor 113
Analiza datelor secundare 113
4.4. Modalitatea de analiză şi prezentare a datelor 114
4.5. Aspecte etice privind metodologia de cercetare 117

Capitolul 5
Influența politicilor sociale din România asupra instituționalizării inovării sociale şi antreprenoriatului social 119
5.1. Modelul explicativ al paradigmelor de politici publice 119
5.2. Analiza paradigmelor politicilor sociale la nivel național ... 122
Viziunea politică privind statul bunăstării sociale 122
Problemele de politici publice 135

Scanned with OKEN Scanner

Obiectivele politicilor publice 136
Instrumente pentru atingerea obiectivelor de politici publice 140

Capitolul 6
Inovații și antreprenoriat social în domeniul serviciilor sociale 160
6.1. Analiza datelor cantitative 160
Tipuri de furnizori de servicii sociale 160
Poziționarea geografică a furnizorilor de servicii sociale 163
Anul înființării furnizorilor de servicii sociale 165
Categorii de servicii sociale furnizate 168
Activități de antreprenoriat social 170
Resursele umane ale furnizorilor de servicii sociale 171
Resursele financiare ale furnizorilor de servicii sociale 173
Dezvoltarea unei inovații sociale în domeniul serviciilor sociale 176
Exemple de inovații în domeniul serviciilor sociale 178
6.2. Analiza datelor calitative 179
Elemente de context privind dezvoltarea inovațiilor sociale la nivel național 180
Implicarea furnizorilor de servicii sociale în activități de antreprenoriat social 187
Clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională și inovatoare 190
Caracteristici organizaționale ale furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare în funcție de tipul inovației 196
Concluzii referitoare la analiza datelor privind descrierea și caracteristicile inovației sociale 197
Cadrul strategic privind dezvoltarea serviciilor sociale la nivel județean/local 199
Acorduri de parteneriat sau colaborare 202
Tipuri de parteneri/colaboratori 202
Colaborarea cu organizațiile de tip rețea 203
Grupul țintă/ implicarea grupului de beneficiari în procesul de inovare socială 204
Provocări privind colaborarea cu alți actori 207
Concluzii referitoare la analiza datelor privind actorii, rețelele și guvernarea în cadrul procesului de inovare socială 208
Inovații instituționale evoluționare 210
Inovații instituționale expansioniste 214

Scanned with OKEN Scanner

Inovații instituționale radicale 214
Inovații disruptive 217
Concluzii referitoare la analiza datelor privind dinamica procesului de inovare socială 218

Capitolul 7
Studii de caz 221
7.1. Servicii sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate 221
7.2. Pachetul minim de servicii sociale pentru copii vulnerabili şi familiile lor 231
Concluzii privind studiile de caz 240

Capitolul 8
Concluzii 242
„Marketizarea" bunăstării sociale 244
Instituționalizarea conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social 249
De la cartografierea inovațiilor sociale la analiza dinamicii procesului de inovare socială 252
Caracteristici organizaționale care favorizează inovarea socială 254
Mecanisme de schimbare instituțională în procesul de inovare socială 254
Inovarea colaborativă: o nouă modalitate de furnizare a serviciilor publice 256
Rolul asociațiilor şi fundațiilor în procesul de inovare a serviciilor sociale 256
Propuneri pentru stabilirea unei agende de politici publice 257
Recomandări pentru cercetările viitoare 262

Bibliografie 263

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Prefață

Cartea de față, care are la bază teza mea de doctorat în domeniul sociologiei, reprezintă atât rezultatul curiozității de a descifra şi asambla acest puzzle conceptual, inovarea socială, cât şi al necesității de a înțelege modalitatea prin care practicienii, cercetătorii şi experții în politici publice pot să colaboreze pentru a genera schimbare pozitivă şi sustenabilă la nivelul comunității. De-a lungul anilor de activitate profesională am sesizat că rezultatele cercetării academice sunt insuficient utilizate pentru fundamentarea politicilor publice sau îmbunătățirea practicilor. În prezent asistăm la inițiative disparate în societatea românească, care se intersectează sporadic, fără un impact semnificativ. Înțelegerea procesului de inovare socială reprezintă cu siguranță un avantaj pentru persoanele interesate să integreze eforturile individuale sau organizaționale în strategii sau proiecte pentru dezvoltare comunitară. Inovațiile sociale reprezintă noi soluții la diferite provocări sau necesități care nu sunt rezolvabile prin mecanismele existente la nivel social. Aceste soluții sunt rezultatul unui proces care implică colaborarea multisectorială şi multidisciplinară şi pot genera noi practici sociale în măsura în care se instituționalizează şi sunt acceptate ca fiind benefice în societate.

Dincolo de înțelegerea dimensiunilor conceptuale ale inovării sociale, am fost interesată să descopăr metodele prin care inovațiile sociale pot fi identificate şi analizate. Am constatat că nu există un răspuns universal întrucât fiecare domeniu de activitate are particularitățile sale. Prin urmare cartea conține o componentă teoretică dar şi o componentă empirică în care inovațiile sociale sunt analizate prin raportare la activitățile de antreprenoriat social şi asistență socială. În literatura de specialitate din România, tema inovării sociale a fost abordată preponderent teoretic şi nu am identificat proiecte de cercetare despre procesul de inovare a serviciilor sociale sau a rolului antreprenoriatului social în dezvoltarea inovațiilor sociale. În schimb la nivel internațional au fost realizate mai multe studii care au avut scopul de a clarifica cadrul conceptual al inovării sociale şi de a propune modele pentru măsurarea acesteia. Cartea reprezintă o continuare a acestor eforturi de cercetare şi contribuie la clarificarea caracteristicilor

organizaționale care favorizează inovarea, stabilirea dinamicii procesului de inovare socială şi a rolului întreprinderilor sociale în dezvoltarea inovațiilor sociale. Rezultatele cercetării sunt prezentate în contextul mai larg al dezbaterilor pe tema modelului național de bunăstare socială şi a necesității redefinirii rolului pe care statul îl are în gestionarea problemelor sociale.

Demersurile pentru realizarea cercetării empirice s-au suprapus cu evenimente care au afectat profund societatea, respectiv pandemia de COVID-19 şi escaladarea războiului din Ucraina. Totuşi această conjunctură a influențat atât pozitiv, cât şi negativ procesul de colectare a datelor. Pandemia de COVID-19 a determinat oamenii să-şi dezvolte competențele digitale şi să fie mai deschişi la interacțiunile profesionale în mediul online. Aşadar colectarea datelor cantitative prin chestionar online şi a celor calitative prin intermediul interviurilor derulate pe platforme de videoconferință a permis o mai mare acoperire geografică şi flexibilitate pentru participanți. Implicarea furnizorilor de servicii sociale în procesul de cercetare empirică, care a demarat la începutul lunii martie 2022, adică la câteva zile după invazia Rusiei în Ucraina, a reprezentat o adevărată provocare întrucât o parte erau angrenați în implementarea acțiunilor de sprijin pentru refugiații ucraineni care tranzitau sau staționau pe teritoriul României. Cu toate acestea, am reuşit să inițiez conversații constructive cu profesioniști care activează în medii diverse, sprijină refugiații în zonele de graniță, gestionează programe de asistență socială în penitenciare sau facilitează aplicarea terapiilor persoanelor cu dizabilități intelectuale.

În prezent asistăm la dezbateri în spațiul mediatic pe tema deficiențelor sistemului național de asistență socială, în care sunt relatate experiențele mai puțin fericite ale beneficiarilor din centrele rezidențiale pentru persoane vârstnice şi/sau cu dizabilități. Totuşi trebuie menționat că există numeroşi asistenți sociali sau specialişti implicați în domeniul asistenței sociale, precum psihologii sau medicii, care schimbă în bine viața beneficiarilor şi îşi tratează meseria ca pe o vocație. În urma interviurilor am observat implicarea şi pasiunea participanților, care îşi dedică inclusiv timpul liber pentru a sprijini persoanele vulnerabile din comunitățile în care trăiesc.

Pe drumul nostru spre dezvoltare şi creşterea calității vieții avem nevoie de exemple pozitive şi bune practici. Sper că această carte a reuşit să fie inclusiv un îndemn la colaborare şi să determine cât mai mulți specialişti în domeniul politicii sociale sau practicieni să integreze în activitatea lor rezultatele cercetării academice pe tema inovării sociale.

Scanned with OKEN Scanner

Introducere

Transformarea se numără printre puținele certitudini agreate la nivel social. „În natură nimic nu se pierde, nimic nu se câştigă, totul se transformă", după cum bine spunea savantul francez Antoine Laurent de Lavoisier. Transformarea, metamorfoza sau schimbarea sunt toate sinonime pentru procesele sociale caracterizate, după caz, de evoluție sau involuție. Cu toate acestea, pe măsură ce capacitatea oamenilor de adaptare şi înțelegere a fenomenelor sociale se degradează, schimbarea poate fi percepută negativ indiferent de beneficiile preconizate. O astfel de atitudine are justificare întrucât în istorie schimbările sociale au fost generate adeseori de evenimente nefaste precum conflictele militare, epidemiile sau dezastrele naturale care au rămas profund înrădăcinate în memoria colectivă.

Majoritatea oamenilor sunt nemulțumiți de modalitatea de funcționare şi organizare a realității sociale, dar aversiunea față de schimbare îi determină să accepte sau să catalogheze drept firească relaționarea deficitară la nivelul comunității sau lipsa transparenței în cadrul procesului decizional. În timp ce noile tehnologii informatice permit dezvoltarea competențelor sau facilitarea accesului la servicii pentru toate categoriile de populație, procesul democratic nu a devenit în mod automat mai participativ iar comunicarea din cadrul rețelelor sociale virtuale facilitează mai degrabă o dezbinare la nivelul societății, vizibilă prin diferențele de valori, atitudini şi idei care sunt răspândite în acest spațiu, decât inițiativele comune pentru îmbunătățirea calității vieții la nivelul comunității sau societății în ansamblu. Aşadar avansul tehnologic trebuie valorificat atât pentru dezvoltarea economică, cât şi pentru facilitarea incluziunii sociale şi exercitarea drepturilor şi obligațiilor cetățeneşti. Aversiunea față de schimbare poate fi diminuată prin intermediul unor mecanisme instituționale care să faciliteze înțelegerea diferitelor fenomene sociale şi care să prezinte deopotrivă atât avantajele, cât şi dezavantajele transformării practicilor din cadrul unei societăți.

Inovarea socială este promovată drept partea pozitivă, creativă şi colaborativă a schimbării sociale în politicile publice contemporane. Deşi utilizarea conceptului de inovare socială la nivelul discursului

Scanned with OKEN Scanner

public reprezintă un trend actual, dezbaterile academice pot fi identificate încă din secolul XIX, perioadă în care schimbările sociale au început să fie generate de progresul tehnologic, dezvoltarea socio-economică şi importanţa acordată bunăstării sociale. Zapf (1991) defineşte inovaţiile sociale drept „noi moduri de a face lucrurile, în special noi dispozitive organizaţionale, noi reglementări, noi aranjamente de viaţă, care modifică direcţia schimbării sociale, ating obiective mai bine decât practicile mai vechi, se instituţionalizează şi se dovedesc că merită să fie imitate". Inovaţiile sociale, prin care sunt dezvoltate noile practici sociale, reprezintă o acţiune iniţiată, planificată şi implementată de un actor sau un grup de actori, iar instituţionalizarea şi dezinstituţionalizarea practicilor sociale sunt trăsături definitorii ale procesului de schimbare socială care implică modificări complexe şi de durată la nivelul structurilor sociale (Howaldt şi Schwarz, 2016).

Inovarea socială reprezintă, prin urmare, un proces compus din acţiuni progresive direcţionate spre schimbare sau transformare socială. Ne aflăm într-o perioadă cu multiple frământări ideologice care ne determină să ne extindem orizonturile gândirii pentru a recrea sau reinterpreta soluţiile tradiţionale la provocările societale. Adaptarea reprezintă cheia supravieţuirii fie că vorbim în general despre viaţa umană, fie că ne referim în particular la simboluri, reguli sau practici specifice unei culturi. Inovaţiile rezultă în urma adaptării constructelor sau dispozitivelor sociale, după cum a catalogat Michel Foucault ansamblul discursurilor, instituţiilor, regulilor sau practicilor dintr-un anumit sistem care modelează societatea, sau mai exact în urma modificării relaţiilor în cadrul acestora în funcţie de ceea ce este posibil sau dezirabil.

Inovarea socială în România: cercetare, politici şi practici

La nivel naţional tema inovării sociale este rareori dezbătută în literatura de specialitate, fiind studiată de către un cerc restrâns de cercetători în domenii precum asistenţa socială, sănătatea sau educaţia. În anul 2009, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii din cadrul Academiei Române a publicat o serie de articole pe tema inovaţiei sociale (Zamfir şi Stoica, 2009). Autorii acestor articole au abordat inovaţia socială prin prisma serviciilor de sănătate (Tomescu, 2009), asistenţei sociale (Arpinte, 2009) şi educaţiei (Stoica, 2009; Neagu, 2009). Mai târziu, începând cu anul 2016, inovarea socială revine în atenţia cercetătorilor români care au publicat articole pe tema laboratoarelor de inovare socială (Tirziu, 2016), performanţei

Scanned with OKEN Scanner

inovațiilor sociale la nivelul Uniunii Europene (Sandu şi Anghel, 2016), modalităților de stimulare a inovațiilor sociale la nivel local (Călăuz, 2018), inovației în domeniul serviciilor sociale (Hideg şi Neamțu, 2019) sau inovației sportive şi a rolului său în rezolvarea problemelor societale (Stănescu *et al.*, 2020).

Autoritățile publice din România, în special cele responsabile de reglementarea unor sectoare precum protecția socială, economia socială, antreprenoriatul, cercetarea şi inovarea, au abordat marginal subiectul inovării sociale în anumite documente de politici publice. Această stare de fapt nu presupune inexistența inovațiilor sociale ci reliefează o discrepanță între cunoştințele şi inițiativele existente la nivelul practicienilor şi modalitatea în care autoritățile publice au decis să le promoveze la nivelul legislației şi politicilor publice. În România este sesizabilă o lipsă de recunoaştere a eforturilor societății civile şi ale mediului de afaceri care promovează în rândul cetățenilor importanța inovațiilor sociale prin instrumente precum formarea profesională, consultanță pentru dezvoltarea afacerilor, spații pentru dialog şi schimbul de bune practici.

La nivel național există activități şi inițiative privind inovarea socială care sunt promovate de antreprenori, de reprezentanți ai asociațiilor şi fundațiilor sau de către reviste de specialitate. Comportamentul antreprenorilor şi al reprezentanților asociațiilor şi fundațiilor din România este într-o continuă schimbare în sensul că primii doresc ca produsele, serviciile sau lucrările pe care le furnizează să aibă un impact social şi următorii sunt interesați de identificarea unor noi posibilități de finanțare pentru susținerea misiunii sociale. În România sunt observabile mai multe tipuri de activități comerciale şi/ sau inițiative legate de subiectul inovării sociale, respectiv: companii care oferă consultanță pentru dezvoltarea afacerilor prin introducerea unei componente de inovare socială; companii care oferă consultanță unui spectru mai larg de actori (tineri, antreprenori, organizații guvernamentale) privind oportunitățile de carieră, dezvoltarea afacerilor şi elaborarea politicilor legate de inovarea socială; competiții de idei dedicate tinerilor pentru rezolvarea problemelor sociale actuale într-un mod inovativ (Social Impact Award România); pagini de internet dedicate sectorului antreprenorial care promovează ştiri, materiale, broşuri privind bunele practici şi proiectele de responsabilitate socială sau de inovare socială.

Inovațiile sociale din România sunt recunoscute şi premiate la nivel european. Prin intermediul EUSIC, competiția europeană dedicată inovării sociale, au fost premiate în anii 2018 şi 2020 două

Scanned with OKEN Scanner

inițiative românești, respectiv Career Bus[2] și WhyWeCraft[3] care s-au clasat fiecare între primii trei câștigători. Mai mult, în cartea „Atlas of Social Innovation" (Howaldt *et al.*, 2018) au fost introduse exemple de inovații sociale din România. Atlasul reprezintă rezultatul proiectului SI-DRIVE prin intermediul căruia au fost cartografiate la nivel global inovațiile sociale în domeniile de activitate prevăzute prin proiect, inclusiv 31 de inovații sociale din România[4]. Deși inovațiile sociale dezvoltate de români au câștigat vizibilitate la nivel european, autoritățile publice naționale ar trebui să fie principalul canal de promovare pentru a încuraja responsabilitatea socială la nivelul sectorului privat și neguvernamental, inclusiv pentru promovarea parteneriatului public-privat cu scopul rezolvării problemelor sociale.

O carte despre inovare socială: care este noutatea?

Prin cartea de față mi-am propus să aduc în atenția persoanelor interesate mai multă claritate și înțelegere asupra conceptului de inovare socială. Parcurgând următoarele pagini, secțiuni și capitole, cititorul va căpăta o perspectivă de ansamblu asupra istoriei conceptuale a inovării sociale și a rolului acestui proces în transformarea modelului național de bunăstare socială. În ceea ce privește aplicarea practică a conceptului, inovarea socială este abordată în relație cu activitățile de antreprenoriat social și prezentată în contextul unor studii de caz din domeniul serviciilor sociale.

Din perspectivă academică, cartea are la bază o cercetare exploratorie în domeniul serviciilor sociale cu o componentă importantă de sociologie a politicilor. Inovațiile sociale pot fi dezvoltate ca răspuns la diverse provocări care impactează calitatea vieții cetățenilor, dintre care amintesc facilitarea accesului la procesul educațional, asistență medicală sau socială, surse regenerabile de energie sau apă curată. Totuși pentru realizarea cercetării a fost ales domeniul serviciilor sociale, ținând cont de

---

[2]Career Bus este un proiect dedicat incluziunii sociale și dezvoltării de competențe pentru tinerii din zone defavorizate. Proiectul a fost elaborat de către organizația non-guvernamentală Școala de Valori și presupune utilizarea unui autobuz educațional care traversează România pentru a oferi tinerilor sprijin privind orientările profesionale, https://ec.europa.eu/newsroom/growth/items/637937/en

[3]WhyWeCraft este o inițiativă care promovează sustenabilitatea culturală în modă prin recunoașterea „drepturilor culturale de proprietate intelectuală pentru meșteșugarii și femeile care sunt custode și transmițătoare de articole de îmbrăcăminte tradiționale, desene tradiționale și tehnici de fabricație tradiționale" (https://www.culturalintellectualproperty.com/).

[4] https://www.socialinnovationatlas.net/map/

Scanned with OKEN Scanner

cadrul legal şi de politici publice din România în care inovarea socială este prezentată ca rezultat al activităţilor de antreprenoriat social şi asistenţă socială.

În prezent, inovare socială şi antreprenoriatul social sunt poziţionate în centrul dezbaterilor pe tema transformării statului bunăstării şi a privatizării serviciilor publice, fiind promovate la nivel european ca instrumente pentru reducerea sărăciei şi dezvoltare economică prin integrarea pe piaţa muncii a persoanelor din categorii vulnerabile. În România nu sunt vizibile demersuri ale autorităţilor publice pentru identificarea şi promovarea inovaţiilor în domeniul serviciilor sociale însă au fost realizate o hartă a serviciilor sociale[5] şi o culegere de bune practici[6].

Cartea, structurată în 8 capitole, reprezintă rezultatul cercetării doctorale care a avut drept scop identificarea caracteristicilor proceselor de inovare socială în contextul serviciilor sociale la nivel naţional şi înţelegerea rolului antreprenoriatului social în cadrul acestor procese. Persoanele interesate de tematică pot afla informaţii suplimentare despre nivelul de cunoaştere şi percepţiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea socială; tipurile de furnizori de servicii sociale care inovează; caracteristicile organizaţionale care favorizează inovarea socială; modalitatea de clasificare a furnizorilor de servicii sociale în funcţie de activitatea tradiţională şi inovatoare; dinamica procesului de inovare socială şi factorii care determină difuzarea inovaţiilor sociale şi instituţionalizarea lor ca practici sociale.

Capitolul 1 include prezentarea principalelor teorii, dezbateri conceptuale şi teme de cercetare privind inovarea socială şi antreprenoriatul social care au fost identificate în urma analizei literaturii de specialitate. Cele două concepte sunt explicate în special prin intermediul sociologiei schimbării sociale şi teoriei economice a eşecului pieţei. În acest capitol inovare socială este descrisă ca un proces planificat de introducere a inovaţiilor sau a noilor practici pentru rezolvarea problemelor sociale sau a diferitelor provocări societale, inclusiv prin activităţi de antreprenoriat social, care poate genera în timp, prin intermediul acţiunilor de instituţionalizare, schimbare socială.

Capitolul 2 abordează tema inovării în domeniul serviciilor sociale pornind de la analiza literaturii de specialitate privind evoluţia

---

[5] https://serviciisociale.ro/harta

[6] Ministerul Muncii şi Justiţiei Sociale (2018), Ghid de Bune Practici pentru 100 de servicii sociale în România în anul 2018 – Anul Centenar al Marii Uniri, https://www.servicii-sociale.gov.ro/source/acreditare/Concurs%20100/Ghid_bune_practici_servicii_sociale_28012019.pdf

Scanned with OKEN Scanner

statului bunăstării sociale şi a domeniului asistenței sociale. Totodată este explicată influența modelului național de bunăstare socială asupra dezvoltării inovațiilor sociale. Trei studii de caz derulate la nivel european şi global sunt prezentate drept modele de cercetare a inovării sociale în contextul serviciilor sociale.

În capitolul 3 se regăsesc teoriile care au fundamentat cercetarea. Prin neoinstituționalismul sociologic (DiMaggio şi Powell, 1983; Tolbert şi Zucker, 1996) au fost analizate gradul de instituționalizare a inovării sociale şi antreprenoriatului social şi modalitatea în care izomorfismul instituțional favorizează generarea şi diseminarea inovațiilor sociale în cadrul sistemului de asistență socială. Pentru a explica modalitatea în care au fost operaționalizate conceptele supuse discuției la nivel național a fost analizat cadrul legal şi de politică publică prin prisma neoinstituționalismului istoric (Skocpol, 1995; Skocpol şi Pierson, 2002). Teoria eşecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987) a fost selectată drept cadru explicativ pentru rolul asociațiilor şi fundațiilor în procesele de inovare socială. Noua guvernare publică (Osborne, 2010) a permis clarificarea modalității de implicarea a beneficiarilor şi a formelor de colaborare intersectorială în procesul de inovare socială.

Capitolul 4 conține prezentarea metodologiei care a fost utilizată pentru cercetarea proceselor de inovare socială în contextul serviciilor sociale şi a rolului pe care îl au întreprinderile sociale în cadrul acestora. Pornind de la cele patru obiective şi patru întrebări principale de cercetare a fost stabilită modalitatea de colectare şi analiză a datelor care au provenit din surse primare, surse secundare şi din cadrul documentelor selectate. Totodată, a fost definit procesul de inovare socială şi a fost prezentat în detaliu grupul țintă. Instrumentele de cercetare, modalitatea de analiză şi prezentare a datelor şi aspectele etice reprezintă alte secțiuni care fac parte din acest capitol.

În capitolul 5 au fost analizate documente guvernamentale şi alte studii/rapoarte de specialitate pentru a prezenta evoluția politicilor sociale din România în perioada 1990-2020 şi influența acestora asupra gradului de instituționalizare a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social la nivel național. Analiza a fost structurată în funcție de cele patru dimensiuni ale paradigmelor de politici publice, respectiv viziunea politică privind statul bunăstării sociale, problemele de politici publice, obiectivele politicilor publice şi instrumentele pentru atingerea obiectivelor de politici publice.

Capitolul 6 a fost dedicat prezentării rezultatelor analizei datelor primare şi secundare colectate pe parcursul anului 2022 de la furnizorii de servicii sociale acreditați, respectiv de la autoritățile care

Scanned with OKEN Scanner

reglementează domeniul asistenței sociale. Primul subcapitol abordează analiza datelor cantitative rezultate în urma aplicării chestionarului unui număr de 298 de furnizori de servicii sociale. Analiza a fost structurată în trei teme, respectiv caracteristicile de bază ale furnizorilor de servicii sociale; caracteristicile privind capacitatea operațională și financiară a furnizorilor de servicii sociale; cunoașterea și percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale. Al doilea subcapitol vizează analiza datelor calitative colectate prin intermediul a 21 de interviuri realizate cu furnizori de servicii sociale care au considerat la momentul completării chestionarului că au inovat sau au fost implicați în dezvoltarea unor inovații sociale. Trei teme au făcut obiectul analizei calitative, respectiv descrierea și caracteristicile inovației sociale; actori, rețele și guvernare; dinamica procesului de inovare socială.

În capitolul 7 sunt prezentate cele două studii de caz, respectiv inovațiile sociale disruptive care au parcurs întregul proces de inovare socială. Serviciile sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate au fost inițial furnizate de asociația Salvați Copiii România, organizație care a identificat grupul țintă, a dezvoltat acest tip de intervenție și a realizat demersuri pentru introducerea procedurii în legislație. Pachetul minim de servicii pentru copil și familie, inclus ulterior în legea asistenței sociale, a fost pilotat și dezvoltat la nivelul DGASPC Bacău în colaborare cu UNICEF România.

Capitolul 8 a fost dedicat concluziilor și recomandărilor pentru cercetările viitoare pe tema inovațiilor sociale și antreprenoriatului social în contextul serviciilor sociale. Capitolul înglobează concluziile analizei politicilor publice, rezultatelor cercetării primare și secundare, explică în ce măsură obiectivele de cercetare au fost atinse și întrebările de cercetare și-au găsit răspunsuri. Așadar, în ultima parte a cărții, cititorul poate să reflecteze la răspunsurile următoarelor întrebări: Care este gradul de instituționalizare a conceptelor inovare socială și antreprenoriat social la nivel național? Cum influențează mecanismele de schimbare instituțională dezvoltarea și diseminarea inovațiilor sociale în cadrul sistemului național al serviciilor sociale? În ce măsură inovațiile identificate la nivel național în domeniul serviciilor sociale prezintă caracteristicile inovării colaborative? În ce măsură inovațiile identificate la nivel național reprezintă răspunsul asociațiilor și fundațiilor la eșecurile pieței de a furniza anumite tipuri de servicii sociale?

Inovațiile prezentate în această carte reprezintă, de fapt, eforturile unor indivizi și organizații care și-au luat angajamentul,

Scanned with OKEN Scanner

dând dovadă deopotrivă de implicare, creativitate şi colaborare, de a crea schimbare pozitivă în domeniul lor de activitate sau în comunitate şi de a se lupta pentru a asigura inovațiilor sustenabilitatea pe termen lung. Inovatorii sociali reprezintă agenții schimbării sau vizionarii care se ridică deasupra regulilor scrise sau nescrise, persoanele care îşi imaginează şi transpun în realitate idei menite să îmbunătățească anumite condiții sociale indiferent de provocările materiale sau instituționale care se ivesc la orizont. Îmi doresc ca informațiile selectate şi incluse în această carte să dea curaj şi inspirație atât celor dornici să cerceteze mecanismele de schimbare socială, cât şi celor care sunt angrenați în procese de inovare socială şi au nevoie de îndrumare privind rolul inovației în societate.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 1

INOVARE SOCIALĂ ŞI ANTREPRENORIAT SOCIAL: CLARIFICĂRI CONCEPTUALE ŞI TENDINŢE DE CERCETARE

Bazele conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social sunt identificabile în literatura de specialitate încă de la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX prin contribuția sociologilor Gabriel Tarde, William Ogburn şi a economistului Joseph Schumpeter. În lucrările şi articolele, mai recent publicate, sunt propuse diferite modalități de conceptualizare a inovării sociale şi antreprenoriatului social prin raportare fie la sociologia schimbării sociale, fie la teoria economică a eşecului pieței. Capitolul de față include o prezentare a teoriilor, dezbaterilor conceptuale şi a principalelor teme de cercetare privind inovarea socială şi antreprenoriatul social, inclusiv a modalității în care conceptele au fost operaționalizate la nivelul politicilor publice.

1.1. Inovare, antreprenoriat şi schimbare socială

Inovarea a fost abordată ca soluție socio-tehnologică pentru dezvoltare în cadrul societății industriale, iar în postmodernitate reprezintă un instrument prin care pot fi promovate invențiile comunității sau societății civile (Schubert, 2018). Cu toate acestea, semnificația conceptului de inovare sau, mai specific, inovare socială nu a fost mereu una pozitivă în mentalul colectiv. Schubert (2018) a prezentat istoricul conceptului, inclusiv momentele cheie care au determinat transformarea percepției negative de la nivelul societății privind introducerea elementelor de noutate care ar fi putut atenta la ordinea socială existentă. Acesta îl menționează pe istoricul canadian Benoît Godin (2015 *apud* Schubert, 2018) care a analizat, începând cu secolul XV, procesul de modificare a sensului atribuit inovației. În perioada respectivă inovația era atribuită persoanelor care desfăşurau acțiuni subversive religioase sau politice şi conotația negativă s-a perpetuat inclusiv până în secolul XIX când inovația era asimilată cu idealurile comuniste de schimbare socială (Schubert, 2018). La începutul secolului XX, abordarea inovațiilor sociale prin prisma progresului tehnologic şi a efectelor sociale ale noilor

tehnologii a determinat societatea să le atribuie o conotație pozitivă (Godin, 2015 *apud* Schubert, 2018).

Pe parcursul secolului XX sunt observabile eforturile cercetărilor de diferențiere între inovațiile sociale şi cele tehnologice pentru ca în timp să fie recunoscut rolul celor două în procesul schimbării sociale. Pentru Ogburn (1922 *apud* Schubert, 2018) schimbarea socială este determinată în principal de factori culturali materiali, respectiv factori tehnici şi economici, dar este influențată şi de factori culturali non-materiali, respectiv instituțiile care se materializează prin valori sociale, norme sau rutine. Ogburn (1922 *apud* Schubert, 2018) a propus termenul de „întârziere culturală" pentru a evidenția un proces de neadaptare societală care vizează atât neadaptarea societății la progresele tehnologice, cât şi neadaptarea tehnologiei la schimbările religioase şi politice.

Hughes (1936 *apud* Schubert, 2018) a pus accentul în cercetările sale pe acțiunile antreprenoriale şi rolul acestora în modelarea instituțiilor însă doar prin imensa contribuție a lui Schumpeter (1942 *apud* Schubert, 2018), care a promovat sintagma de „distrugere creativă", inovațiile au fost transformate în mentalul colectiv din acțiuni subversive în factori de dezvoltare economică (Schubert, 2018). Aşadar sunt vizibile cele două paradigme ale cercetării în materie de inovare socială, respectiv cea a lui Ogburn care a susținut că ajustările sociale pot fi atribuite altor surse precum politicilor publice sau reglementărilor, spre exemplu prin introducerea legislației în domeniul muncii, şi cea a lui Schumpeter care pune accentul pe forța creativă a antreprenoriatului (Schubert, 2018).

În continuare, Karl Popper (1945 *apud* Schubert, 2018) a văzut schimbările societale într-un mod tangibil, respectiv prin inovații care determină, spre exemplu, „introducerea unui nou tip de asigurări de viață, a unui nou tip de impozitare, a unei noi reforme penale", toate acestea fiind „experimente sociale care au repercusiunile lor în întreaga societate fără a remodela societatea în ansamblu".

Edwards-Schachter şi Wallace (2017), în analiza celor „60 de ani de definire a inovației sociale", amintesc de importanta contribuție a lui Drucker (1957 *apud* Edwards-Schachter şi Wallace, 2017) care a prezentat inovația socială în relație cu eficiența organizațională. Această abordare a noilor forme organizaționale, care pot reprezenta surse de schimbare socială în societatea cunoaşterii, a fost preluată treptat la nivelul sectoarelor privat şi neguvernamental (Drucker, 1957, 1976 *apud* Edwards-Schachter şi Wallace, 2017).

Wolfgang Zapf a fost unul dintre primii cercetători specializați în teoria schimbării sociale care au fost interesați de tema inovării. Zapf (1968) a explicat cum instituționalizarea inovațiilor generează

Scanned with OKEN Scanner

schimbarea socială. Una dintre întrebările la care Zapf (1968) a încercat să răspundă este dacă inovațiile sunt protejate prin instituționalizare sau sunt modificate în procesul de schimbare socială. În acest sens, Zapf (1968) amintește de legea accelerației culturale care „presupune că, prin regulile combinației, o difuzare accelerată a inovațiilor trebuie să conducă la o accelerare a schimbării în sine". Procesul de schimbare socială este compus din condițiile inițiale, cauzele generatoare de schimbare și efectul schimbării asupra entității vizate (Zapf, 1968). Rezultatul inovației diferă în funcție de caracteristicile societale, mai exact în funcție de complexitatea societății vizate (Zapf, 1968). Adaptarea, invenția și planificarea sunt principalele surse de schimbare socială în societățile complexe, planificarea strategică reprezentând o etapă cheie pentru dezvoltarea inovațiilor, în schimb în societățile tradiționale sau necomplexe, după cum le numește Zapf, inovația se bazează în special pe adaptare (Zapf, 1968).

O altă temă vizată de Zapf în cercetările sale este relația teoretică dintre inovațiile tehnologice și cele sociale, respectiv dintre procesele de schimbare la nivel micro și macro sau între cele axate pe modificările structurale sau acțiuni specifice (Zapf, 1991). În argumentația sa, Zapf (1991) amintește de ideile fundamentale propuse de Talcott Parsons privind teoria modernizării și anume faptul că dezvoltarea presupune inclusiv modernizarea adaptativă care se materializează prin inventarea sau adaptarea instituțiilor și a comportamentelor, adică prin inovație socială.

Zapf (1991) interpretează teoria inovației propusă de Schumpeter, cunoscută prin sintagma „distrugerea creativă", drept „dezvoltarea concepută ca succesul actorilor individuali și colectivi (antreprenori, organizații inovatoare) de a schimba instituțiile și comportamentele împotriva rezistenței intereselor personale, împotriva inerției culturale și structurilor sociale și împotriva incertitudinii individuale și colective în sensul anxietății și conformismului". Zapf (1991) vede această „distrugere creativă" ca o „inovație conflictuală" care prin natura sa eșuează adesea sau este neproductivă. Procesul de schimbare socială poate fi reprezentat grafic sub forma literei S adică „prin legea randamentului descrescător, prin curbe de difuzie și curbe de învățare" (Zapf, 1991).

Tranziția fostelor state socialiste către modelul democrațiilor occidentale și, totodată, necesitate de reformare a sistemelor occidentale moderne a readus în atenția cercetătorilor teoria modernizării și modalitatea prin care este explicat mecanismul de dezvoltare, respectiv prin inovare, imitație și schimb între societățile avansate și cele mai puțin avansate (Zapf, 1991). Teoria inovației poate fi utilă în explicarea

Scanned with OKEN Scanner

fenomenelor aferente următoarei etape de modernizare a societăților moderne sau în postmodernitate întrucât s-a sedimentat la nivel conceptual relația dintre inovațiile tehnice și sociale, inclusiv rezistența în fața acestora a intereselor, inerției culturale și anxietății societale sau rezistenței la schimbare (Zapf, 1991). Inovațiile vizează introducerea unei noutăți care deviază de la gândirea și practica împământenită, respectiv o tehnologie nouă, care poate fi un echipament fizic sau o metodă de lucru, sau o idee nouă care se materializează printr-o practică nouă, așadar Zapf (1991) concluzionează că „inovațiile sunt noi tehnologii materiale și noi tehnologii sociale care ne ajută să ne satisfacem mai bine nevoile și să ne rezolvăm problemele sociale". O nouă tehnologie materială se califică drept inovație doar în măsura în care influențează productivitatea, sănătatea și satisfacția la scară extinsă (Zapf, 1991). Legătura dintre inovațiile tehnice și cele sociale sunt explicate de către Zapf (1991) în profunzime, după cum urmează: „inovațiile sociale sunt noi moduri de a face lucrurile, în special noi dispozitive organizaționale, noi reglementări, noi aranjamente de viață, care modifică direcția schimbării sociale, ating obiective mai bine decât practicile mai vechi, se instituționalizează și se dovedesc că merită să fie imitate. Inovațiile sociale pot fi precondiții, concomitente sau consecințe ale inovațiilor tehnice. În timp ce productivitatea inovațiilor tehnice se bazează pe manipularea energiilor naturale și a resurselor materiale, productivitatea inovațiilor sociale depinde de creativitatea umană și de resursele simbolice, în ambele cazuri activate de cunoștințele științifice și de experiența practică".

Revenind la noțiunea de „distrugere creativă" a lui Schumpeter, Zapf (1991) concluzionează că, în procesul de explicare a mecanismelor de modernizare, teoria inovației și a inovației sociale pune accentul pe schimbările generate de progres care pot fi percepute ca pierderi în special de către indivizii sau colectivele rezistente la schimbare. Cu toate acestea dezvoltarea socială prin inovație poate genera transformări tehnice și sociale de durată și, prin urmare, noi instituții (Zapf, 1991).

Mai recent, în literatura de specialitate sunt evidente eforturile unor cercetători precum Jürgen Howaldt, Michael Schwarz și Ralf Kopp de a explica legătura dintre schimbarea socială și inovarea socială. Howaldt și Schwarz (2011) au abordat trei teme de cercetare, respectiv catalogarea unei inovații drept inovație socială, conexiunea dintre inovarea socială și schimbarea socială și difuzarea inovațiilor sociale. Conform Howaldt și Schwarz (2011), inovațiile sociale sau inovațiile practicilor sociale sunt studiate de către sociologi întrucât pot genera modificări ale structurii relațiilor sociale, evoluțiilor demografice sau efectelor schimbărilor climatice. Inovațiile sociale

Scanned with OKEN Scanner

sunt parte a schimbării sociale deoarece contribuie la modernizarea societății prin îndeplinirea unor obiective menite să rezolve provocările societale (Ogburn, 1937; Zapf, 1989 *apud* Howaldt şi Schwarz, 2011). Schimbarea socială nu este identică cu inovarea socială sau cu inovarea tehnică deoarece prima trebuie analizată dintr-o perspectivă socio-tehnologică, adică cele două tipuri de inovații se completează pentru a determina schimbare la nivel social (Howaldt şi Schwarz, 2011). Spre deosebire de schimbarea socială care vizează un proces neintenționat de schimbare a structurii sociale din cadrul unei societăți, inovarea socială este parte a unui proces compus din acțiuni planificate menit să genereze noi practici sociale (Howaldt şi Schwarz, 2011).

Inovația socială şi cea tehnică au fost abordate în context sociologic şi în alte lucrări de specialitate. Howaldt şi Kopp (2012) consideră că înțelegerea sociologică a inovării se poate raporta, spre exemplu, la caracterul social al inovațiilor tehnice şi organizaționale sau la interacțiunile dintre diferiții actori care participă la proces. Tranziția de la societatea industrială la societatea cunoaşterii şi a serviciilor, care presupune schimbări importante în structurile sociale ale societății, semnalează o modificare a paradigmei inovării (Howaldt şi Kopp, 2012), respectiv este evidentă schimbarea viziunii despre dezvoltare care în societatea industrială se realiza prin intermediul inovațiilor tehnice de produse şi procese însă în societatea cunoaşterii accentul cade pe inovațiile non-tehnice sau sociale menite să rezolve provocări societale precum necesitatea de reformare a sistemelor de securitate socială sau gestionarea riscurilor ecologice (Howaldt şi Kopp, 2012). Rezultatele inovației sociale sunt vizibile la nivelul practicilor sociale dintr-o anumită sferă de activitate, care sunt acceptate, difuzate şi instituționalizate la nivel social în societate în ansamblul ei sau în anumite părți ale societății, adică sunt transformate în rutine, nu neapărat pentru că prezintă un caracter de noutate („nou nu înseamnă neapărat bun") ci pentru că sunt „dezirabile din punct de vedere social" (Howaldt şi Kopp, 2012; Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015).

Revenind la importanța studierii inovațiilor sociale prin lentilele teoriilor sociologice, Howaldt şi Kopp (2012) atrag atenția asupra faptului că disciplina trebuie să se repoziționeze în studiul procesului de modernizare întrucât conceptele utilizate în prezent sunt insuficiente prin raportare la complexitatea inovațiilor sociale şi elementele conceptuale necesare acestei repoziționări se găsesc în sociologia tehnologiei, sociologia economică şi sociologia organizațională.

Howaldt, Kopp şi Schwarz (2015) consideră că Ogburn, prin înaintarea conceptului de schimbare socială şi prin inițierea

Scanned with OKEN Scanner

sociologiei schimbării, a oferit bazele atât pentru înțelegerea inovației tehnologice, cât şi a celei sociale. Ogburn (1968 *apud* Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015) prezintă schimbarea socială drept procesul de difuzare a inovațiilor, respectiv drept imitarea sau adoptarea unor invenții sociale sau tehnologice. Totuşi cercetătorii sunt de părere că importanță mai mare prezintă teoria socială a lui Tarde, respectiv analiza schimbării sociale din perspectiva sociologiei inovației care vizează microfenomenele sociale şi evită catalogarea inovației prin raportare strictă la aspecte economice (Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015). Sociologia inovației propusă de Tarde depăşeşte concepția lui Schumpeter (1964 *apud* Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015) despre inovația economică şi tehnologică sau concepția lui Ogburn (1937 *apud* Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015) despre consecințele sociale ale inovațiilor tehnologice. Elementul esențial în teoria dezvoltării sociale înaintată de Tarde este imitarea sau practicile de imitație care modelează fenomenele sociale şi, prin urmare, generează schimbare socială, spre deosebire de Schumpeter pentru care inovatorul sau antreprenorul reprezintă principala unitate de analiză (Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015). Pornind de la ideile lui Tarde, Howaldt, Kopp şi Schwarz (2015) concluzionează faptul că „inovația socială este un motor central şi un element al schimbării sociale".

Noile practici sociale generate de inovații, dezvoltate la nivel micro în cadrul unor domenii specifice de activitate, sunt difuzate în condiții normale prin intermediul rețelelor de actori care prin imitare le pot modifica însă în condiții extraordinare, precum izbucnirea unei crize financiare sau accelerarea schimbărilor climatice, inovațiile se pot dezvolta şi răspândi mult mai rapid, conducând la instituționalizarea acestora şi în final la schimbare socială (Howaldt, Kopp şi Schwarz, 2015).

În continuarea demersurilor de cercetare, Howaldt şi Schwarz (2016) subliniază distincția dintre schimbare socială şi inovarea socială astfel: „inovațiile sociale se referă la schimbarea (practicilor sociale) în „societate", iar schimbarea socială se referă la schimbarea „societății". Inovația socială este mecanismul prin care „societatea" se schimbă". În general nu există o înțelegere a modalității prin care inovarea socială generează schimbarea socială întrucât foarte multă vreme accentul a fost pus pe inovațiile tehnologice deşi acestea din urmă au o dimensiune socială evidentă care nu poate fi omisă în procesul de analiză a procesului de schimbare socială (Howaldt şi Schwarz, 2016). Un alt motiv pentru care inovarea socială nu este văzută încă drept un domeniu de studiu de sine stătător este faptul că şcoala de gândire anglo-saxonă despre inovarea socială a promovat antreprenoriatul social drept sursă de schimbare socială, pornind de la abordarea

Scanned with OKEN Scanner

conceptuală a lui Schumpeter (Howaldt şi Schwarz, 2016). Cu toate că în literatura academică există tendința de a promova antreprenorii sociali în calitate de agenți ai schimbării, din cercetări mai recente precum proiectul SI-DRIVE (cartografierea inovațiilor la nivel global) a rezultat faptul că întreprinderile sociale sunt actori secundari în procesele de inovare socială dezvoltate de companiile private, organizațiile publice şi neguvernamentale (Howaldt, 2019).

În prezent, inovațiile sociale sunt tratate marginal în cadrul teoriei schimbării sociale, doar Zapf şi Ogburn abordându-le în relație cu procesul de modernizarea a societăților sau cu dezvoltarea culturală (Howaldt şi Schwarz, 2016). Cu toate acestea, Howaldt şi Schwarz (2016) sunt de părere că există şanse ca inovarea socială să fie conceptualizată în strânsă legătură cu schimbarea socială prin evidențierea modalității în care noile practicile sociale se transformă în instituții (Giddens, 1984 *apud* Howaldt şi Schwarz, 2016). În acest context, dacă procesul de inovare socială vizează crearea şi structurarea instituțiilor cu scopul de a promova noi practici sociale, gradul de instituționalizare reflectă stabilitatea sau instabilitatea acestor practici sociale care sunt într-o continuă dinamică (Howaldt şi Schwarz, 2016). Pentru a înțelege modalitatea prin care inovația socială generează schimbarea socială, Howaldt şi Schwarz (2016) propun trei dimensiuni de analiză: „a) în ce măsură inovația socială este difuzată în societate şi subzonele societale (din punct de vedere geografic, legat de domeniul politicii şi conform modelelor culturale globale); b) în ce măsură a fost instituționalizat (a devenit rutină, a declanşat sau a influențat noi reglementări, organizații, infrastructuri...); c) în ce măsură practicile sociale consacrate sunt contestate de aceşti noi concurenți pentru a deveni o practică dominantă, coexistentă sau de nişă". Aşadar inovațiile sociale, prin care sunt dezvoltate noile practici sociale, reprezintă o acțiune inițiată, planificată şi implementată de un actor sau un grup de actori, iar instituționalizarea şi dezinstituționalizarea practicilor sociale sunt trăsături definitorii ale procesului de schimbare socială care implică modificări complexe şi de durată la nivelul structurilor sociale (Howaldt şi Schwarz, 2016).

1.2. Evoluția domeniilor de cercetare

Şcolile de gândire privind întreprinderea socială şi inovarea socială

Potrivit lui Dees şi Battle Anderson (2006) construcția teoretică a domeniului antreprenoriatului social trebuie abordată transdisciplinar, având la bază ideile celor două şcoli dominante de

Scanned with OKEN Scanner

gândire, respectiv şcoala care pune accentul pe activităţile comerciale şi cea care promovează inovaţiile sociale. Teoria întreprinderii sociale are la bază eforturile organizaţiilor sectorului privat şi sectorului neguvernamental de a găsi noi surse de finanţare sau de profit. Pe de o parte, asociaţiile şi fundaţiile au căutat noi surse de finanţare pentru îndeplinirea misiunii sociale. Dees şi Battle Anderson (2006) dau exemplul companiei New Ventures prin intermediul căreia Edward Skloot şi asociaţii săi ofereau consultanţă asociaţiilor şi fundaţiilor pentru identificarea unor surse alternative de finanţare, inclusiv prin cooptarea acestora în domeniul afacerilor. Pe de cealaltă parte, sectorul privat din Statele Unite ale Americii a văzut necesităţile şi problemele sociale drept oportunitate de afaceri, această schimbare de viziune determinând implicarea în domeniul serviciilor sociale. În anii 1980 Centrul Alpha pentru iniţiative public-private reprezenta o „resursă naţională pentru antreprenorii implicaţi în furnizarea serviciilor sociale de către companiile orientate spre profit" (Dees şi Battle Anderson, 2006). Teoria întreprinderii sociale are la bază şcoala de gândire a venitului obţinut din activităţi comerciale de către organizaţiile neguvernamentale sau din activităţi caritabile de către organizaţiile private, conceptul de inovare socială nereprezentând o prioritate pentru cercetătorii care o susţin (Defourny şi Nyssens, 2013).

Teoria inovării sociale se referă la identificarea de noi metode prin care pot fi rezolvate problemele sociale. Plecând de la ideea lui Joseph Schumpeter potrivit căruia antreprenorii trebuie să inoveze pentru a crea noi modalităţi de producţie, Dees şi Battle Anderson (2006) susţin că „antreprenorii sociali sunt indivizi care reformează sau revoluţionează tiparele de producţie ale valorii sociale, transferând resursele în zone cu randament mai ridicat pentru societate". În cadrul acestei şcoli de gândire, conceptul antreprenoriat social este tratat dincolo de activităţile specifice privind obţinerea de venituri pentru scopuri sociale, accentul fiind pus pe rezultatele activităţii, generarea de schimbare socială şi rolul antreprenorilor sociali de agenţi ai schimbării. Organizaţia *Ashoka: Inovatori pentru public*, înfiinţată de către Bill Drayton cu scopul de a sprijini ideile inovatoare care au potenţialul de a produce schimbare socială, reprezintă un exemplu de organizaţie care facilitează şi promovează inovaţiile sociale (Dees şi Battle Anderson, 2006). Drayton (2006) susţine că antreprenorii sociali construiesc calea spre schimbare sistemică, căutând soluţii acolo unde alţii văd bariere, prin implicarea comunităţii şi multiplicarea agenţilor schimbării. În articolul său „Everyone a changemaker. Social entrepreneurship's ultimate goal", Drayton (2006) evidenţiază necesitatea de a genera

Scanned with OKEN Scanner

transformare în rândul tinerilor: „societatea nu poate creşte în mod semnificativ proporţia de adulţi care sunt, şi ştiu că sunt, factori de schimbare şi care au dobândit abilităţile sociale necesare şi complexe, până la schimbarea modului în care trăiesc toţi tinerii". Rösing Agostini *et al.* (2017) menţionează că, în urma crizei economice din anul 2008, prin politicile publice au fost promovate inovarea socială şi antreprenoriatul printre studenţi şi au fost incluse tematici specifice în planurile de învăţământ.

Dees şi Battle Anderson (2006) propun convergenţa celor două şcoli de gândire şi consideră că există anumite limitări atunci când sunt analizate separat. Pe de o parte, întreprinderile sociale care nu inovează se pot afla în afara spectrului de interes al cercetătorilor înclinaţi să abordeze teme de cercetare mai complexe, precum crearea valorii sociale prin intermediul activităţilor antreprenoriale. Pe de altă parte, inovarea socială fără elemente de antreprenoriat poate reprezenta începutul unui domeniu academic distinct însă abordată separat nu stârneşte suficiente întrebări pentru cercetători. Dees şi Battle Anderson (2006) consideră că intersecţia celor două şcoli de gândire determină valoare adăugată la nivel societal deoarece permite formularea unor întrebări de cercetare importante cu privire la posibilităţile de a schimba condiţiile sociale pe scară largă. În plus, această abordare blurează linia impusă de teoreticieni între piaţă şi non-piaţă sau între organizaţiile comerciale şi cele neguvernamentale, punând accentul pe misiunea socială şi mai puţin pe forma legală a organizaţiei. Potrivit lui Dees şi Battle Anderson (2006), antreprenorii sociali trebuie să aibă libertatea de a-şi planifica acţiunile şi de a aborda piaţa în stilul caracteristic pentru a-şi îndeplini obiectivul social. Indiferent de şcoala de gândire la care aderă cercetătorii în domeniul antreprenoriatului social, Defourny şi Nyssens (2010a) sunt de părere că scopul antreprenoriatului social nu trebuie să fie altul decât crearea valorii sociale.

Inovare socială şi antreprenoriat social: similaritate sau complementaritate conceptuală

Conceptele inovare socială şi antreprenoriat social sunt similare sau complementare? În ceea ce priveşte inovarea şi antreprenoriatul, Landström, Åström şi Harirchi (2013) susţin că acestea reprezintă domenii distincte de cercetare întrucât au evoluat diferit în privinţa problemelor de cercetare, respectiv studiile privind inovarea au la bază domeniile de studiu economie şi sociologie, iar studiile pe tema antreprenoriatului au la bază managementul ca domeniu de studiu. În continuare rezultatul analizei de conţinut a literaturii de

Scanned with OKEN Scanner

specialitate realizată de Schmitz *et al.* (2016) ne arată o literatură puternic fragmentată, care nu evidențiază o legătură clară între inovare şi antreprenoriat.

În schimb, în ceea ce priveşte inovarea socială şi antreprenoriatul social, Rösing Agostini *et al.* (2017) au identificat existența unor dezbateri în literatura de specialitate privind similaritatea/ complementaritatea celor două concepte. Spre exemplu, Dacin, Dacin şi Tracey (2011) consideră că „antreprenorii sociali promovează o varietate de inovații sociale care nu sunt larg cunoscute şi ei au răspunderea noutății în tentativele de a introduce schimbarea socială". Bouchard (2012) explică modul în care conceptul de inovare socială poate reprezenta un cadru de înțelegere pentru economia socială. Cele două concepte sunt mai degrabă complementare decât similare întrucât inovarea socială reprezintă un proces generator de schimbare în cadrul căruia pot fi analizate contextul, relațiile dintre actorii implicați şi impactul rezultatelor iar antreprenoriatul social reprezintă o activitate care poate face parte din acest proces.

Analiza literaturii de specialitate în domeniul inovării sociale

În ultimii ani au fost realizate mai multe demersuri pentru sistematizarea literaturii de specialitate existente cu scopul de a înțelege principalele interese de cercetare şi specificitățile cercetării în domeniul inovării sociale. „Cum ar trebui cercetată inovarea socială?" este întrebarea pe care Geoff Mulgan o pune în introducerea cărții „Noi frontiere în cercetarea inovației sociale", coordonată de Nicholls, Simon şi Gabriel (2015). Spre deosebire de alte domenii de cercetare, inovarea socială este cercetată predominant de practicieni şi activişti care doresc să dezvolte domeniul (Mulgan, 2015). Deşi studiul inovării sociale s-a bazat pe disciplinele existente precum sociologie, psihologie, economie sau studiile privind dezvoltarea, inovarea socială nu trebuie văzută ca o subtemă a acestor discipline sau ca temă de cercetare interdisciplinară ci „ar trebui înțeleasă ca o practică, un corp de cunoaştere strâns legat de practica în evoluție" (Mulgan, 2015).

Prin intermediul lucrărilor de sistematizare teoretică, cercetătorii au demonstrat evoluția domeniului de cercetare şi au prezentat atât principalele teme abordate cât şi tendințele de cercetare existente în literatura de specialitate. Nicholls, Simon şi Gabriel (2015) sunt de părere că există trei teme actuale de cercetare privind inovarea socială: schimbarea în relațiile sociale; îmbunătățirea unor produse/servicii existente sau promovarea de noi produse/servicii

Scanned with OKEN Scanner

unor segmente de piață nesatisfăcute de ofertele existente drept răspuns la eşecurile pieței; teoria rezistenței sau sustenabilitatea ecosistemului în care se dezvoltă inovarea. Doi ani mai târziu, Rösing Agostini *et al.* (2017) prezintă principalele patru teme de cercetare care stârnesc curiozități cercetătorilor în inovare socială: conceptualizări, clasificări şi studii de caz; responsabilitatea socială văzută drept inovare socială; relația conceptuală dintre inovare socială şi antreprenoriat social; inovarea socială ca rezultat al parteneriatelor dintre sectorul privat şi cel neguvernamental. Totodată aceştia concluzionează că cercetarea actuală privind inovarea socială are următoarele specificități: majoritatea lucrărilor teoretice şi empirice supuse studiului au o abordare calitativă; metoda studiilor de caz multiple predomină în studiile empirice; mai puțin de jumătate din lucrările vizate sunt lucrări teoretice, cele mai multe analizând cadrul teoretic existent.

În ceea ce priveşte tendințele de cercetare, inovarea socială va fi analizată în viitor prin raportare la un cadru teoretic complex care poate include teoriile mişcărilor sociale, teoria schimbării transformatoare, perspectiva puterii şi a actorilor multiplii, teoria instituțională şi teoria structurării (Rösing Agostini *et al.*, 2017) şi prin raportare la cele două şcoli de gândire privind antreprenoriatul social şi inovarea socială cu scopul de a identifica modalitățile prin care sectorul afacerilor şi cel neguvernamental pot colabora pentru a genera valoare socială cu impact pe scară largă (Dees şi Battle Anderson, 2006).

La nivel internațional domeniul inovării sociale beneficiază atât de programe[7], rețele[8] şi centre[9] de cercetare specifice, cât şi de conferințe[10] şi reviste de specialitate[11] dedicate. Deşi jurnalele privind

---

[7] Proiecte de cercetare finanțate de Comisia Europeană prin programele FP7 şi Horizon 2020: SI-DRIVE, TRANSIT, TEPSIE, LIPSE, SIMPACT, CrESSI.

[8] Rețele de cercetare: EMES, Euclid, CRISES, CIRIEC.

[9] Departamente de cercetare: Centrul pentru inovare socială – Universitatea Cambridge, Centrul pentru inovare socială – Universitatea Stanford, Institutul Waterloo pentru Inovare Socială şi Reziliență – Universitatea Waterloo, Centrul norvegian pentru antreprenoriat social şi inovare socială – Colegiul Universitar din Norvegia de Sud-Est, Institutul pentru Inovare Socială – Universitatea Ramon Llull, Centrul de cercetare pentru inovare socială SINNERGIAK – Universitatea din Țara Bascilor, Centrul Trinity pentru inovare socială – Universitatea din Dublin, etc,

[10] Evenimente internaționale dedicate: Conferințele de Cercetare Internațională EMES, Conferința internațională de cercetare în domeniul inovării sociale (ISIRC), Summit-ul inovării sociale, etc..

[11] Revista de Inovare Socială publicată de Centrul pentru Filantropie şi Societate Civilă a Universității Stanford, Revista Europeană de Inovare Publică şi Socială (EPSIR – editată de Centrul de cercetare pentru inovare socială SINNERGIAK), Revista Inovația Socială – Institutul de Cercetare a Calității Vieții, etc.

Scanned with OKEN Scanner

politicile sociale nu au acordat prioritate lucrărilor care abordează conceptul inovării sociale, jurnalele privind managementul afacerilor cuprind cea mai mare concentrație de literatură academică pe această temă (Ayob, Teasdale şi Fagan, 2016).

Analiza literaturii de specialitate în domeniul antreprenoriatului social

Cercetarea antreprenoriatului social se bazează în principal pe corpusul empiric de cunoştințe însă există o tendință de a prelua ideile care derivă din teoria instituțională, teoria rețelelor şi din abordările discursive şi de a le studia prin intermediul metodelor de cercetare calitativă (Dacin, Dacin şi Tracey, 2011). Hota, Subramanian şi Narayanamurthy (2019) au efectuat o analiză bibliometrică a lucrărilor publicate pe tema antreprenoriatului social în perioada 1996-2017. Rezultatele analizei evidențiază mai multe clustere de cercetare în care activează cercetători din discipline precum antreprenoriat, sociologie, etică, psihologie, politici şi instituții. Potrivit acestora, lucrările publicate înainte de anul 2006 vizează preponderent emergența domeniului antreprenoriat social, iar în cazul celor publicate începând cu anul 2006 este vizibilă o preocupare de conceptualizare teoretică a termenului „antreprenoriat social". Alte clustere de cercetare abordează tematici precum perspectiva organizațională sau instituțională asupra antreprenoriatului social, extinderea domeniului antreprenoriatului social, studiul multiplelor forme de antreprenoriat social sau utilizarea metodologiei cercetării calitative în studiile specifice domeniului (Hota, Subramanian şi Narayanamurthy, 2019). În literatura de specialitate găsim diverse direcții de cercetare propuse de specialişti pentru studierea antreprenoriatului social în viitor:

a) abordarea dimensiunilor instituționale; teoria rețelelor şi dezvoltarea antreprenoriatului social; specificități culturale; comportament organizațional şi marketing; cunoaşterea antreprenorială (Dacin, Dacin şi Tracey, 2011);
b) relația antreprenoriat social – etică în afaceri; antreprenoriat social şi resurse; comparația dintre întreprinderile sociale hibride şi organizațiile non-profit (Hota, Subramanian şi Narayanamurthy, 2019).

În mod similar domeniului inovării sociale, cercetarea pe tema antreprenoriatului social este promovată în cadrul unor centre[12] şi

[12] Centrul norvegian pentru inovare socială şi antreprenoriat social, Centrul Skoll pentru antreprenoriat social, Hub-ul de antreprenoriat social de la Universitatea

Scanned with OKEN Scanner

rețele[13] specifice. Granados *et al.* (2011) au realizat o analiză a literaturii de specialitate, publicată în perioada 1991-2010, şi rezultatele analizei datelor ne arată că numărul de publicații a început să crească semnificativ după anul 2010[14], universitățile având contribuția cea mai importantă. Mai mult de 80% din articolele pe tema antreprenoriatului social au fost publicate în jurnale de management şi antreprenoriat[15] iar diferența este reprezentată de articole publicate în jurnale specifice unor domenii precum dreptul, politici publice, inovare, sociologie şi sectorul neguvernamental (Hota, Subramanian şi Narayanamurthy, 2019).

1.3. Tranziția de la teorie la politici publice

Inovarea socială: conceptualizare, definiții, clasificări

Ayob, Teasdale şi Fagan (2016) consideră că inovarea socială este strâns legată de opera lui Tarde din secolul XIX referitoare la rețelele societale şi proliferarea inovațiilor/noilor tehnici de producție. Bazele conceptuale sunt sociologice întrucât în viziunea lui Tarde cuvântul „social" vizează procesul inovării, pentru Hoggan prezintă importanță consecințele societale ale inovării şi, mai târziu, în anii 1980, Gershuny pune accentul pe inovarea tehnologică care are un impact pozitiv asupra calității vieții angajaților (Ayob, Teasdale şi Fagan, 2016). Potrivit Ayob, Teasdale şi Fagan (2016), în literatura de specialitate există utilizări diverse ale termenului „social" în cadrul conceptului inovare socială, după cum urmează: „noi forme de colaborare socială; abordări colective pentru livrarea inovațiilor sociale; rolul sectorului social/societății civile în diferite etape ale procesului de inovare socială; impactul societal pozitiv al inovațiilor sociale". Sharra şi Nyssens (2019) apreciază că inovarea socială nu este generată doar de inovatori individuali sau organizaționali ci poate reprezenta rezultatul muncii unei comunități.

Standford, Centrul de cercetare pentru inovare socială şi antreprenoriat social din Noua Zeelandă, etc.

[13] Rețeaua europeană EMES, Institutul internațional de cercetare a economiei sociale: CIRIEC, Rețeaua pentru antreprenoriat social EURICSE, Rețeaua antreprenorilor sociali Ashoka, etc.

[14] Cele mai multe articole au fost publicate în jurnalele Social Enterprise Journal şi Journal of Social Entrepreneurship, deşi au fost identificate un număr de 148 de jurnale diferite în care au fost publicate articole pe tema antreprenoriatului social (Granados *et al.*, 2011).

[15] Cele mai populare jurnale sunt Entrepreneurship Theory and Practice, Academy of Management Review şi Academy of Management Journal (Hota, Subramanian şi Narayanamurthy, 2019).

Scanned with OKEN Scanner

Inovarea socială este conceptualizată fie ca proces de schimbare socială, fie ca răspuns la eşecurile pieţei de a satisface necesităţile societăţii (Nicholls, Simon şi Gabriel, 2015), dezbaterile academice evidenţiind diferenţele de abordare conceptuală pe tema procesului de inovare socială, inclusiv a formelor de colaborare în cadrul acestuia, şi a impactului la nivel utilitar sau social (Ayob, Teasdale şi Fagan, 2016). În perioada 1989-2013 au existat patru categorii de literatură pe tema conceptualizării inovării sociale (relaţii sociale, impact societal, relaţii sociale şi impact societal, relaţii sociale şi inovare tehnologică) şi începând cu anul 2004 cele mai numeroase şi influente publicaţii s-au axat pe conceptualizarea inovării sociale în legătură cu relaţiile sociale şi impactul societal (Ayob, Teasdale şi Fagan, 2016). Analizând eforturile de conceptualizare ale inovării sociale în literatura de specialitate, Ayob, Teasdale şi Fagan (2016) concluzionează că inovarea socială trebuie văzută drept un proces care poate parcurge trasee diferite (aceste trasee pot constitui atât împreună, cât şi separat inovaţie socială) şi care se poate dezvolta astfel: „(1) noi forme de relaţii sociale determină inovaţia; (2) inovaţia determină restructurarea relaţiilor de putere şi relaţiilor sociale; (3) inovaţia determină valoarea socială utilitară; (4) noi forme de relaţii sociale determină inovaţii al căror rezultat este restructurarea relaţiilor de putere (şi, prin urmare, impact societal); (5) noi forme de relaţii sociale determină inovaţia care creează valoare socială utilitară (şi, prin urmare, impact societal)".

În contextul revizuirii literaturii academice de specialitate sunt evidente eforturile cercetătorilor de a depăşi graniţele dintre diferitele abordări conceptuale şi de a propune definiţii cuprinzătoare care pun accentul pe procesul de inovarea socială. Pornind de la conceptualizările anterior menţionate se evidenţiază două tipuri de definiţii ale inovării sociale:

a) schimbare sistemică la nivelul unei instituţii care necesită rezolvarea unei probleme sociale (Bauer şi Gonzales, 2014);
b) rezultatele obţinute în urma îmbunătăţirii unor produse/servicii existente sau în urma promovării de noi produse/servicii unor segmente de piaţă nesatisfăcute (abordează eşecurile pieţei de a furniza produse şi servicii de bază pentru populaţie) (Nicholls, 2006).

Young Foundation (2012) a elaborat o definiţie cuprinzătoare a inovării sociale în cadrul proiectului TEPSIE[16] – „Bazele teoretice, empirice şi politice pentru construirea inovaţiei sociale în Europa".

[16] https://www.youngfoundation.org/projects/tepsie/

Scanned with OKEN Scanner

Organizația a definit inovarea socială ca fiind compusă din soluții noi realizate cu scopul de a satisface nevoile sociale într-o manieră mai eficientă şi de a spori capacitatea societății de a acționa. Procesul (prin care sunt concepute şi implementate noi servicii, produse, modele, forme de colaborare etc.), produsul (satisfacerea nevoilor sociale) şi impactul la nivelul societății reprezintă pilonii care stau la baza inovării sociale. Pornind de la definiția inovării sociale formulată de organizația Young Foundation (2012), pe care a considerat-o cea mai folositoare pentru domeniu, Mulgan (2015) a concluzionat că inovațiile sociale sunt „inovații care sunt sociale atât prin scopurile cât şi prin mijloacele lor". Conform Young Foundation (2012) caracteristicile comune ale inovațiilor sociale sunt următoarele: caracterul intersectorial, relații şi capabilități noi, gradul de deschidere şi colaborare, co-producția, inițiative implementate de jos în sus şi promovate prin intermediul rețelelor, utilizarea eficientă a activelor şi resurselor, dezvoltarea capacităților şi a activelor. În cadrul aceluiaşi proiect TEPSIE, co-finanțat de Uniunea Europeană, Young Foundation (2012) a realizat o tipologie compusă din şapte tipuri de inovații sociale: produse noi, servicii noi, procese noi, piețe noi, platforme noi, forme organizaționale noi şi modele de afaceri noi. În ceea ce priveşte procesul de inovare socială, Young Foundation (2012) a formulat cele şase etape ale unui astfel de proces, respectiv: identificarea necesității, dezvoltarea ideii, testarea ideii în practică, sustenabilitatea ideii, creşterea şi răspândirea inovației sociale şi schimbarea sistemică care presupune reproiectarea unor sisteme sau introducerea unor noi sisteme care influențează mai multe sectoare.

Nicholls şi Murdock (2012) au identificat trei niveluri ale inovării sociale, respectiv inovare incrementală, inovare instituțională şi inovare disruptivă. *Inovarea incrementală* abordează eşecurile pieței de a furniza produse şi servicii de bază pentru populație. La acest nivel inovarea poate fi identificată în procesul de îmbunătățire a produselor şi serviciilor deja existente cu scopul de a răspunde nevoilor sociale în mod eficient (autorii dau exemplul comercializării pe scară largă a lentilelor intraoculare în urma accesibilizării prețurilor acestor produse). *Inovarea instituțională* „are drept scop valorificarea sau retehnologizarea structurilor sociale şi economice existente pentru a genera noi valori şi rezultate sociale". Acest nivel de inovare socială presupune utilizarea capitalului intelectual sau a noilor tehnologii mai degrabă în scopuri sociale decât pentru îndeplinirea unor obiective pur economice, reconfigurând astfel structurile de piață (autorii dau exemplul serviciului de tip mobile banking). *Inovarea disruptivă* alterează structurile şi sistemele sociale. Aceasta este abordarea actorilor (actori politici, grupuri de

Scanned with OKEN Scanner

interese, rețele) care au în vedere schimbarea relațiilor de putere și ierarhiilor sociale prin implicarea maselor și utilizarea tehnologiei cu scopul de a poziționa problemele sociale ale unor grupuri nereprezentate pe agenda publică. Inovarea disruptivă poate fi generată din interiorul structurilor statului, prin implicarea actorilor politici, și/sau din exteriorul structurilor statale prin aderarea cetățenilor la partide politice, mișcări sociale, coaliții libere de indivizi etc. (autorii dau două exemple de schimbare sistemică: Primăvara Arabă din anul 2011, schimbare sistemică violentă și rapidă, și reducerea discriminării pe criterii de gen pe piața forței de muncă, schimbare sistemică treptată și non-violentă).

În contextul dezbaterilor privind conceptualizarea inovării sociale și elaborarea unor definiții cuprinzătoare, De Bruin și Stangl (2013) au propus cadrul conceptual al „continuumului inovării sociale" cu scopul de a evidenția complexitatea și flexibilitatea acestui concept. Pe continuumul inovare socială se pot găsi mai multe forme de inovare socială, care se manifestă la diferite niveluri însă au același rezultat, respectiv crearea de soluții la probleme sociale. Deplasarea pe continuumul inovare socială are în vedere punctul în care se produce scalabilitatea soluțiilor, adică tranziția de la soluții pentru probleme sociale locale, care pot fi rezultatul unei inovații incrementale, la inovarea socială disruptivă cu impact la nivel sistemic și societal. Totodată De Bruin și Stangl (2013) și-au manifestat interesul față de poziția pe care o pot ocupa antreprenorii sociali și întreprinderile sociale în continuumul inovării sociale. Aceștia au considerat că soluțiile inovatoare generate la nivelul întreprinderilor sociale pot fi poziționate pe continuumul inovare socială în funcție de tipul și scalabilitatea inovației rezultate. Trebuie menționat că antreprenoriatul social a fost conceptualizat drept mijloc de promovare a inovării sociale pentru rezolvarea problemelor sociale și generarea de transformare socială (Mair și Marti, 2006; Haynes, 2012). Conform Murray *et al.* (2010), inovarea socială se poate produce în toate sectoarele (privat, public, non-profit), însă partea cea mai creativă a inovării sociale se produce la intersecția acestor sectoare.

În literatura de specialitate găsim diverse abordări teoretice privind dimensiunile inovării sociale întrucât, după cum am prezentat anterior, inovarea socială a făcut obiectul unor conceptualizări diferite. În prezenta lucrare am ales să prezint două abordări privind dimensiunile inovării sociale pe care le-am considerat cuprinzătoare și utile pentru schițarea cercetării (Tabel 1).

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 1 Dimensiunile conceptului inovare socială în literatura de specialitate

Nr. Crt.	Sursa	Dimensiunile conceptului inovare socială
1.	Moulaert *et al.* (2005)	Produs, Proces, Abilitarea grupurilor defavorizate
2.	Nicholls şi Murdock (2012); Nicholls, Simon şi Gabriel (2015)	Individ, Organizație, Rețea, Sistem

Antreprenoriat social: conceptualizare, definiții, clasificări

Expresia „antreprenor social" a fost utilizată în anul 1972 de către Joseph Banks în lucrarea „Sociologia Mişcărilor Sociale", unde antreprenorul social este descris drept o persoană care îşi utilizează abilitățile manageriale pentru a rezolva probleme sociale, şi practicile specifice au prins contur în anii 1980 prin activitatea organizației Ashoka descrisă anterior în lucrare (El Ebrashi, 2013). Începând cu anii 1990, la nivel internațional s-au remarcat două grupuri dominante de cercetare în domeniul antreprenoriatului social care sunt susținute de Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii (Granados *et al.*, 2011).

În literatura de specialitate identificăm trei abordări conceptuale privind antreprenoriatul social (Mair şi Marti, 2006; Haynes, 2012): antreprenoriatul social văzut drept inițiativă non-profit în căutarea de resurse de finanțare alternative; antreprenoriatul social văzut drept practică de responsabilitate socială a sectorului comercial; antreprenoriatul social văzut drept mijloc de atenuare a problemelor sociale şi catalizator de transformare socială prin intermediul inovației.

În ceea ce priveşte definirea conceptului, Dees (2001) consideră că antreprenoriatul social „semnifică lucruri diferite pentru oameni diferiți" şi „orice definiție a antreprenoriatului social ar trebui să reflecte nevoia de a înlocui disciplina de piață care funcționează pentru antreprenorii în afaceri". Majoritatea definițiilor privind antreprenoriatul social vizează procesul, comportamentele, fondatorul inițiativei şi rezultatele însă pentru a înțelege antreprenoriatul social trebuie agreate şi înțelese limitele termenului „social" (Mair şi Marti, 2006). Dacin, Dacin şi Matear Source (2010) au identificat 37 de definiții ale antreprenoriatului social, elementul comun fiind reprezentat de mobilizarea resurselor pentru rezolvarea problemelor sociale. În mod similar, Dacin, Dacin şi Tracey (2011)

Scanned with OKEN Scanner

constată că definițiile antreprenoriatului social se concentrează atât pe caracteristicile antreprenorilor sociali şi contextul în care aceştia activează, cât şi pe resursele şi procesele care facilitează îndeplinirea misiunii sociale. Pornind de la această constatare, Dacin, Dacin şi Tracey (2011) plasează misiunea socială în centrul unei definiții cuprinzătoare a conceptului: „misiunea primară a antreprenorului social este de a crea valoare socială prin oferirea unor soluții la problemele sociale".

Definițiile existente în literatura de specialitate evidențiază distincția dintre activitate şi organizație, respectiv dintre antreprenoriat social şi întreprindere socială. În viziunea lui Dees (2001) „antreprenorii sociali joacă rolul agenților pentru schimbare în sectorul social prin:

a) adoptarea unei misiuni de a crea şi susține valoare socială (nu doar valoare privată);
b) recunoaşterea şi urmărirea neîncetată de noi oportunități pentru servirea misiunii;
c) angajarea în procesul de inovare continuă, adaptare şi învățare;
d) acționarea cu îndrăzneală fără a fi limitat de resursele aflate la îndemână;
e) expunerea responsabilității sporite față de circumscripțiile deservite şi pentru rezultatele create".

Granados *et al.* (2011) propun definiții distincte pentru a delimita activitatea antreprenorială de forma organizațională necesară pentru îndeplinirea misiunii sociale:

a) „antreprenoriatul social este activitatea dezvoltată de indivizi sau grupuri de persoane pentru a crea, susține, distribui şi/sau disemina valoare socială sau de mediu în moduri inovatoare prin intermediul operațiunilor unei întreprinderi, care ar putea fi o întreprindere socială, non-profit, privată sau o instituție publică";
b) „întreprinderea socială este o formă organizațională cu scop social care întreprinde operațiuni de afaceri inovatoare pentru a fi autosustenabilă şi garantează crearea, susținerea, distribuția şi/sau diseminarea valorii sociale sau de mediu. Prin urmare, factorii economici sunt mijloace către un scop social, nu un scop în sine".

Având în vedere practica existentă şi demersurile de conceptualizare teoretică a antreprenoriatului social, la nivelul Comisiei Europene s-a constatat necesitatea de a defini întreprindere socială drept organizație specifică acestui domeniu de activitate. În comunicarea „Inițiativa pentru Antreprenoriat Social. Construirea

Scanned with OKEN Scanner

unui ecosistem pentru promovarea întreprinderilor sociale în cadrul economiei şi al inovării sociale", publicată în anul 2011, Comisia Europeană precizează că „nu pretinde să dea o definiție normativă care să se impună tuturor şi care să conducă la un cadru reglementar strict. Ea propune o descriere bazată pe principii comune majorității statelor membre, cărora înțelege să le respecte diversitatea de opțiuni politice, economice şi sociale, precum şi capacitatea de inovare a antreprenorilor sociali" (Comisia Europeană, 2011). Prin urmare la nivel european întreprinderea socială este definită drept o „întreprindere al cărei principal obiectiv este cel de a avea o incidență socială mai curând decât cel de a genera profit pentru proprietarii sau partenerii săi. Ea funcționează pe piață furnizând bunuri şi servicii în mod antreprenorial şi inovator şi îşi utilizează, cu predilecție, excedentele în scopuri sociale. Aceasta face obiectul unei gestionări responsabile şi transparente, îndeosebi prin asocierea angajaților săi, a clienților săi şi a părților interesate de activitățile sale economice" (Comisia Europeană, 2011).

Defourny şi Nyssens (2012) au analizat definiția propusă de Comisia Europeană, anterior menționată, şi observă că aceasta se poziționează la intersecția dintre cele trei şcoli de gândire în materie de întreprinderi sociale: şcolile de gândire americane privind veniturile obținute şi inovarea socială şi şcoala de gândire EMES. Cercetătorii din rețeaua EMES[17] au pus bazele teoretice şi empirice ale analizei întreprinderilor sociale (Borzaga şi Defourny, 2001). Abordarea EMES a rezultat ca urmare a dialogului interdisciplinar (economie, sociologie, ştiințe politice şi management), luând în considerare diversele tradiții naționale şi tendințele existente la nivelul Uniunii Europene privind activitățile antreprenoriale cu scop social (Defourny şi Nyssens, 2012). Aceasta cuprinde trei seturi de indicatori pe care analiştii îi pot utiliza pentru identificarea sau poziționarea unor entități drept întreprinderi sociale (Defourny şi Nyssens, 2012), respectiv:

a) dimensiunea economică şi antreprenorială (activitate continuă în fabricarea de bunuri şi/sau vânzarea de servicii, nivel semnificativ de risc economic, sumă minimă plătită pentru muncă),
b) dimensiunea socială a întreprinderilor sociale (scop explicit prin care beneficiază comunitatea, inițiativă lansată de un

[17] EMES este o rețea de cercetare a centrelor universitare şi a cercetătorilor individuali, al căror scop este de a construi treptat un corpus internațional de cunoştințe teoretice şi empirice, pluraliste în discipline şi metodologii, în jurul conceptelor: întreprindere socială, antreprenoriat social, economie socială, economie solidară şi inovarea socială, http://emes.net/

Scanned with OKEN Scanner

grup de cetățeni sau de organizații ale societății civile, distribuție limitată a profitului) și

c) dimensiunea guvernanței participative a întreprinderilor sociale (nivel crescut de autonomie, putere de luare a deciziei care nu se bazează pe deținerea de capital).

În articolul „Compararea modelelor de întreprinderi sociale la nivel internațional – Fundamente pentru o tipologie internațională a modelelor de întreprinderi sociale", Defourny și Nyssens (2016) analizează modelele antreprenoriale cu misiune socială existente și propun o tipologie a întreprinderilor sociale (Tabel 2).

Tabel 2 „Modele de întreprinderi sociale (ÎS) combinate cu diferite misiuni sociale"

Misiune socială / **Modele de ÎS**	**Integrare în muncă**	**Acces la servicii sociale și de sănătate**	**Consum/ producție etic/etică** **Transformare ecologică și socială**	**Combaterea sărăciei și excluziunii sociale**
Antreprenoriat non-profit	WISE – implementate de o organizație de caritate	Asociație care oferă servicii de îngrijire la domiciliu pentru persoanele în vârstă	Comerț echitabil asociativ	ONG care oferă acces la formare și credit
ÎS sector public	WISE - implementat de un serviciu public local	Organism public local care oferă servicii sociale pe o cvasi-piață		
Cooperative Sociale: **a) Participant unic** **b) Mai multe părți interesate**	- Economie populară - Societate de administrare a muncii - societate de tip B Cooperativă (Italia)	Cooperativă a profesioniștilor din domeniul sănătății	- Cooperativă Energie regenerabilă pentru – cetățeni. Cooperativă, în scurt-circuite	- Coopec (FMI) - Cooperativă de dezvoltare comunitară.

Scanned with OKEN Scanner

Business social **a) IMM** **b) Tip Yunus (Societate non-pierdere/ non-dividendă)**	Afacerea socială cu prioritatea misiunii sale sociale: angajarea persoanelor vulnerabile	Un asistent social care începe o instituție de îngrijire rezidențială	IMM-urile active în comerțul echitabil	Grameen business social

Sursa: Defourny şi Nyssens (2016), p. 20

Integrarea conceptelor la nivelul politicilor publice

Decăderea statului bunăstării începând cu anii 1980 şi privatizarea întreprinderilor de stat care a luat amploare în anii 1990 a determinat necesitatea de a găsi alternative sau soluții noi pentru rezolvarea problemelor sociale şi a reprezentat perioada în care conceptul inovare socială a început să fie preluat la nivelul politicilor publice din Statele Unite ale Americii, Marea Britanie şi Olanda (Borzaga şi Bodini, 2014). Ayob, Teasdale şi Fagan (2016) consideră că inovarea socială a devenit un concept central în dezbaterile privind politicile publice din Statele Unite ale Americii şi din Europa. Spre exemplu, în Statele Unite ale Americii preşedintele Obama a înființat la Casa Albă Biroul pentru Inovare Socială şi Participare Civică, iar în Uniunea Europeană politicile publice naționale se aliniază inițiativei Comisiei Europene pentru inovare socială care foloseşte drept instrument financiar programul Horizon 2020.

La nivelul Uniunii Europene, inovarea socială a intrat în atenția factorilor de decizie începând cu anul 2008, odată cu perpetuarea crizei economice internaționale. Bonifacio (2014) aminteşte de o dezbatere prezidată în anul 2009 de către Jose Manuel Barroso, Preşedintele Comisiei Europene, în cadrul căreia s-a discutat modul prin care Uniunea Europeană poate sprijini şi integra inovarea socială în politicile publice. Pe adresa de internet a Directoratului General pentru Piața internă, IMM şi Antreprenoriat, acțiunile Comisiei Europene privind inovarea socială sunt prezentate în corelație cu Inițiativa pentru o Uniune a Inovării (2010) şi cu Pachetul pentru Investiții Sociale (2013). Referitor la inovarea socială, acțiunile prevăzute în cele două documente au în vedere următoarele obiective: „promovarea inovării sociale drept o sursă de creştere şi locuri de muncă; diseminarea informațiilor despre inovarea socială în Europa; sprijinirea antreprenorilor inovatori şi mobilizarea investitorilor şi a organizațiilor publice" (Comisia Europeană). Aşadar Comisia Europeană se constituie într-un finanțator, promotor şi facilitator al

Scanned with OKEN Scanner

inovațiilor sociale prin dezvoltarea instrumentelor financiare specifice, crearea ecosistemelor şi stimularea cercetării în domeniu cu scopul de a susține mecanismele pieței unice prin inovare şi soluții de integrare în muncă.

Activitățile antreprenoriale cu scop social şi forma organizațională a întreprinderii sociale sunt mult mai prezente în politicile publice şi legislația Statelor Membre ale Uniunii Europene decât inovațiile sociale deoarece antreprenoriatul social este, de regulă, un concept instituționalizat. Conform cercetătorilor Defourny şi Nyssens (2010a, 2010b), conceptul de „întreprindere socială" a apărut pentru prima dată în Italia în anul 1990. Pornind de la acest concept, în anul 1991 Parlamentul italian a adoptat o lege prin care a dat personalitate juridică cooperativelor sociale care furnizează servicii sociale, de sănătate şi educaționale (denumite „cooperativele sociale de tip A") şi celor care oferă servicii pentru integrarea în muncă a persoanelor dezavantajate („cooperativele sociale de tip B"). Treptat, începând cu a doua jumătate a anilor 1990, alte țări europene au adoptat legi privind antreprenoriatul social, fără a utiliza în mod clar termenul de întreprindere socială. În unele state europene precum Franța, Portugalia, Spania şi Grecia cadrul legal vizează modele de întreprinderi sociale de tip cooperativ, însă în Belgia, Marea Britanie şi Italia cadrul legal vizează un model mai deschis de întreprindere socială decât cele bazate exclusiv pe tradiția cooperativă. Spre exemplu, „compania cu scop social" de tip belgian şi „întreprinderea socială" de tip italian reprezintă o formă de etichetă care traversează limitele tuturor formelor juridice şi poate fi adoptată de diverse tipuri de organizații (atât de cooperative şi organizații non-profit, cât şi de către organizațiile de investitori), cu condiția ca acestea să definească un scop social explicit şi să nu fie dedicate îmbogățirii membrilor lor (Defourny şi Nyssens, 2010a, 2010b).

Întreprinderile sociale care vizau integrarea în muncă a persoanelor din categorii vulnerabile au devenit un instrument pentru punerea în aplicare a politicilor publice privind piața forței de muncă. În anumite state, termenul de întreprindere socială a fost rezervat doar cooperativelor sociale de tip B (legea finlandeză privind întreprinderile sociale, 2013). Mai mult, legea poloneză privind întreprinderile sociale este destinată integrării în muncă a persoanelor cu nevoi speciale (spre exemplu persoane cu handicap, foşti dependenți de alcool sau droguri, foşti condamnați la închisoare). Alte state, precum Spania au o lege dedicată întreprinderilor sociale pentru integrare în muncă. Autoritățile publice recunosc misiunea acestor întreprinderi sociale prin

Scanned with OKEN Scanner

promovarea unor politici care le permite să acceseze subvenții publice (Defourny şi Nyssens, 2010a, 2010b).

În contextul dezbaterilor la nivel european privind creşterea economică care favorizează incluziunea socială, întreprinderile sociale au fost utilizate drept instrument de promovare şi implementare a politicilor europene privind economia şi inovarea socială (Comisia Europeană, 2010). Pentru a stimula creşterea întreprinderilor sociale, Comisia Europeană a recurs la promovarea unor politici transversale precum reglementarea contractelor publice. Legislația europeană prevede, în anumite condiții, posibilitatea ca autoritățile publice să rezerve contracte întreprinderilor sociale (Defourny şi Nyssens, 2010b). Printre statele care au aderat recent la Uniunea Europeană, în special cele care au avut un regim politic comunist, se observă o tendință de a promova întreprinderile sociale drept întreprinderi sociale pentru integrare în muncă (Lambru şi Petrescu, 2016).

În anul 2011 Comisia Europeană a lansat SBI – Social Business Initiative (inițiativa pentru business social) cu scopul de a propulsa întreprinderile sociale printre prioritățile guvernelor din Statele Membre ale Uniunii Europene. Inițiativa a fost compusă din trei direcții de acțiune, respectiv îmbunătățirea accesului la finanțare, vizibilitate sporită pentru întreprinderile sociale şi optimizarea cadrului legal (Comisia Europeană, 2011). La un deceniu de la promovarea SBI, în anul 2021, Comisia Europeană a lansat Planul de Acțiune pentru Economia Socială menținând principala prioritate de politică publică referitoare la activitățile antreprenoriale cu scop social, respectiv crearea de locuri de muncă şi integrarea pe piața muncii a persoanelor din categorii vulnerabile. Planul de acțiune se concentrează pe acordarea de finanțare şi realizarea de investiții în domeniul economiei sociale cu scopul de a înființa întreprinderi sociale şi de a oferi sustenabilitate acestor organizații (Comisia Europeană, 2021).

Revizuirea literaturii de specialitate ne arată că inovarea socială şi antreprenoriatul social reprezintă domenii distincte de cercetare. Inovarea socială este prezentată ca proces de schimbare socială, iar antreprenoriatul social drept o activitate care generează agenți ai schimbării. Rădăcinile conceptuale ale inovării sociale sunt sociologice şi economice, însă cele ale antreprenoriatului social sunt strâns legate de management. Cu toate acestea, jurnalele privind managementul afacerilor sau management şi antreprenoriat cuprind cea mai mare parte din literatura pe tema inovării sociale şi antreprenoriatului social.

Scanned with OKEN Scanner

În general cercetătorii sunt adepții școlilor de gândire privind antreprenoriatul social (cea americană care pune accentul pe activitate și cea europeană care pune accentul pe organizație) sau școlii de gândire privind inovarea socială. Însă există autori care militează pentru convergența acestor școli de gândire întrucât inovarea socială poate include antreprenoriatul social, iar antreprenoriatul social poate genera inovație socială. Majoritatea lucrărilor teoretice și empirice pe tema inovării sociale și antreprenoriatului social se axează pe o abordare calitativă, metoda de cercetare cel mai frecvent utilizată fiind studiile de caz multiple. Atât inovarea socială, cât și antreprenoriatul social sunt adesea analizate în relație cu eșecurile pieței de a rezolva problemele pregnante de la nivelul societății. Tendințele în cercetarea inovării sociale și antreprenoriatului social au în vedere relația dintre aceste concepte și schimbarea socială.

Conceptele inovare socială și antreprenoriat social pot prezenta importanță atât pentru reprezentanții mediului academic și pentru specialiștii în elaborarea politicilor publice, cât și pentru practicienii din România. În ceea ce privește mediul academic, inovarea socială și antreprenoriatul social sunt concepte insuficient studiate, iar corelarea lor poate genera noi întrebări de cercetare cu privire la îmbunătățirea condițiilor sociale în România. Mai mult, studierea acestor concepte reprezintă o șansă de colaborare interdisciplinară cu cercetători din domenii precum economie, sociologie și management și de colaborare internațională, având în vedere că la nivel european universitățile joacă un rol deosebit de important în propulsarea inovării sociale și antreprenoriatului social în centrul atenției factorilor de decizie. Antreprenorii sociali din România necesită o mai bună instruire pentru o schimbare de perspectivă asupra activității derulate, în sensul de a nu se focusa doar pe serviciile individuale pe care le prestează și de a înțelege potențialul rol de agenți ai schimbării. Astfel, practicienii trebuie să fie preocupați de eficiența și sustenabilitatea organizațională și, chiar mai esențial, de producerea schimbării la nivel sistemic. Reprezentanții Guvernului României, respectiv organizațiile cu atribuții în elaborarea și implementarea politicilor publice, trebuie să cunoască aceste concepte pentru a adresa corespunzător provocările privind integrarea socială a persoanelor vulnerabile și reducerea disparităților dintre regiuni.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 2

SERVICIILE SOCIALE: INSTRUMENT DE POLITICĂ PUBLICĂ ÎN STATUL BUNĂSTĂRII SOCIALE

Capitolul conține o trecere în revistă a cadrului teoretic şi a literaturii de specialitate pe tema conceptului de stat al bunăstării sociale, inclusiv operaționalizarea sa în domeniul asistenței sociale prin intermediul serviciilor sociale. Analiza este completată de prezentarea a trei studii de caz, respectiv trei proiecte de cercetare privind inovarea în domeniul serviciilor sociale: studiul privind măsurarea capacității de inovare a organizațiilor voluntare şi non-profit din Marea Britanie în sectorul serviciilor sociale (Osborne, 1998), proiectul INNOSERV (Crepaldi, De Rosa şi Pesce, 2012; Hawker şi Frankland, 2012; Eurich şi Strifler, 2014) şi proiectul SI-DRIVE (Schröder *et al.*, 2014; Howaldt *et al.*, 2016a; 2016b; Howaldt *et al.*, 2017; Krüger *et al.*, 2018).

2.1. Prezentarea conceptuală a statului bunăstării sociale

Scurt istoric: asistența socială ca manifestare a statului bunăstării sociale

Secolul XIX, perioadă în care organizațiile publice şi organizațiile neguvernamentale au început să fie interesate de relațiile private ale indivizilor, marchează începutul dezvoltării asistenței sociale la intersecția dintre viața de familie, normele juridice şi administrative, serviciile de sănătate şi educaționale, având la bază trei funcții importante: îngrijire, control şi vindecare (Howe, 1994; Parton, 1996; Howe, 1996). Implicarea autorităților guvernamentale în demersurile de asigurare a bunăstării sociale, inclusiv prin intermediul asistenței sociale, a fost determinată de creşterea speranței de viață concomitent cu apariția unor probleme aferente societății industriale, manifestate în special în spațiul urban unde existau fabrici, precum necesitatea acordării sprijinului persoanelor care rămâneau fără loc de muncă, care îmbătrâneau sau care se îmbolnăveau. Aşadar fenomene precum şomajul, pensiile şi asigurările de sănătate au început să fie instituționalizate în secolul XIX, în literatura de

specialitate (Dima, 2013; Voicu, 2020; Voicu şi Stănescu, 2020) fiind adesea amintite reformele cancelarului german Otto von Bismark care a introdus în 1881 sistemul obligatoriu de pensii pentru angajaţi şi în 1883 asigurările de boală.

La începutul secolului XX, ţări precum Anglia şi Suedia încep să dezvolte sisteme particulare de intervenţie socială şi să pună bazele „statului bunăstării sociale", practic unui intervenţionism mai pronunţat al autorităţilor guvernamentale în rezolvarea problemelor sociale, drept răspuns la fenomenul de industrializare şi tranziţia către economia capitalistă care au generat dileme sociale legate de distribuirea resurselor şi a riscurilor sociale (Dima, 2013). Conceptul de „stat al bunăstării sociale" a fost inclus în politicile publice la începutul anilor '40 pe fondul crizelor generate de cel de-al doilea Război Mondial. Voicu şi Stănescu (2020) susţin faptul că Statele Unite ale Americii, prin lansarea programelor dedicate mamelor singure cu copii, şi Anglia, prin raportul Beveridge despre asigurările şi serviciile sociale, au determinat promovarea acestui concept şi, implicit, au militat pentru extinderea statului bunăstării sociale pentru o perioadă de aproximativ trei decenii.

După cel de-al doilea Război Mondial, statul a avut un rol mai pregnant în furnizarea de bunăstare socială prin intermediul asistenţei sociale, promovând principii precum „responsabilitatea socială, reciprocitatea riscului social şi încurajarea solidarităţii şi securităţii sociale" (Parton, 1996). În această perioadă statele occidentale au extins sistemul de protecţie socială prin acordarea de asigurări sociale, beneficii sociale şi servicii sociale inclusiv familiilor persoanelor angajate sau familiilor care au avut diferite pierderi în urma conflagraţiei mondiale, precum sprijin acordat persoanelor cu handicap sau copiilor orfani, alocaţii pentru copii, pensii de urmaş sau asigurări de sănătate pentru toţi membrii familiei (Dima, 2013). Timp de trei decenii, statul bunăstării s-a materializat prin politicile sociale care au atenuat consecinţele sistemului economiei de piaţă prin impunerea unor principii precum solidaritatea socială şi redistribuţia veniturilor sau a beneficiilor sociale către persoane din categoriile vulnerabile (Popa şi Cace, 2020).

Potrivit lui Howe (1994), în anii '70 profesioniştii în asistenţă socială au pus bazele asociaţiilor naţionale de practicieni şi la nivelul organizaţiilor publice s-au înfiinţat departamente de asistenţă socială. Dacă iniţial asistenţa socială era văzută drept un instrument administrativ pentru furnizarea bunăstării sociale, profesionalizarea asistenţilor sociali a determinat o transformare a domeniului, cu accent pe calitatea serviciilor oferite beneficiarilor (Hopkins, 1996). Crizele economice şi energetice din anii '70 au determinat modificări

Scanned with OKEN Scanner

ale concepției tradiționale a statului bunăstării, în condițiile în care organizațiile publice au fost nevoite să reducă bugetele şi să eficientizeze furnizarea serviciilor de asistență socială, îndreptându-se înspre politici de privatizare şi simplificarea reglementărilor (Nečasová, Dohnalová şi Řídlová, 2012). Perioada 1975-1980 este asimilată crizei statului bunăstării (Dima, 2013), care a fost influențată de politicile de austeritate impuse de SUA şi Marea Britanie, şi a determinat restrângerea intervenționismului guvernamental privind asigurarea bunăstării sociale pentru aproximativ două decenii (Voicu şi Stănescu, 2020).

Modificările semnificative la nivelul alocărilor financiare şi de resurse umane în domeniul asistenței sociale au determinat ca idei importante precum parteneriatul între sectorul public şi privat sau implicarea beneficiarilor să modeleze în anii '80 -'90 caracteristicile asistenței sociale (Shardlow, 1998). Navrátil (2019) observă că serviciile sociale s-au dezvoltat dintr-o „birocratizare a proceselor de asistență socială", dictată de aplicarea cadrului conceptual al noului management public în administrația publică de la finalul secolului XX. Tot în această perioadă apare interesul pentru implicarea structurilor de economie socială în rezolvarea unor probleme precum şomajul sau excluziunea socială a categoriilor vulnerabile (Popa şi Cace, 2020).

Anii '90 şi 2000 aduc în prim plan dezbaterile privind rolul statului în asigurarea bunăstării sociale, reducerea consensului social privind politicile care determină dependența anumitor categorii sociale de sistemul de redistribuire a bunăstării şi necesitatea unei mai mari implicări a comunităților, autorităților publice locale şi entităților private în acordarea de asistență socială, respectiv dezvoltarea unui stat al bunăstării de tip comunitarian (Dima, 2013; Voicu şi Stănescu, 2020).

Voicu (2020) consideră că în postmodernitate caracteristicile statului bunăstării sociale se modifică datorită necesității de a reduce standardizarea sau generalizarea nevoilor sociale, realizată prin procesele de asistență socială, şi de a flexibiliza şi individualiza serviciile sociale axate pe integrarea socială concomitent cu facilitarea participării la piața muncii a persoanelor din categorii vulnerabile prin intermediul structurilor de economie socială.

Justiție socială şi egalitate: fundamentele asigurării bunăstării sociale

Dezvoltarea socială se produce la intersecția politicii economice şi sociale, motiv pentru care Hare (2004) aminteşte ideile lui Midgley (Midgley, 2000a *apud* Hare, 2004) potrivit căruia dezvoltarea

Scanned with OKEN Scanner

economică ar trebui să fie benefică tuturor categoriilor sociale şi bunăstarea socială ar trebui să contribuie la integrarea indivizilor pe piaţa muncii. Politicile economice, sociale şi de mediu sunt interconectate în prezent sub cupola sustenabilităţii, un concept tot mai prezent în documentele de politici publice de la nivel naţional şi supranaţional.

Definiţia asistenţei sociale, promovată în anul 2000 de Federaţia Internaţională a Asistenţilor Sociali, cuprinde potenţialele paradigme care conturează discursurile şi practicile în domeniu, respectiv valorile fundamentale privind drepturile omului şi justiţia socială, teoriile despre comportamentul uman şi sistemele sociale, obiectivele practicii care vizează schimbarea socială, rezolvarea problemelor, împuternicirea şi eliberarea indivizilor (Payne, 2012). Teoriile asistenţei sociale oferă cadrul explicativ pentru clarificarea rolului asistentului social în procesele de schimbare, a modalităţii de relaţionare cu alte profesii sau organizaţii şi a implicării sale în dezbaterile politice şi culturale (Payne şi Reith-Hall, 2019).

Creşterea rolului statului în rezolvarea problemelor sociale, respectiv apariţia statului bunăstării începând cu a doua jumătate a secolului XX, a presupus un intervenţionism guvernamental materializat prin extinderea drepturilor sociale şi instituţionalizarea unor mecanisme de acordare a compensaţiilor (Reisch, 2019). Totuşi, pe fundalul insecurităţii sociale şi economice care a caracterizat perioada anilor '70, modalitatea de implicare a statului în promovarea justiţiei sociale şi egalităţii, manifestată prin instrumentele de politici publice pentru asigurarea bunăstării sociale, a fost supusă dezbaterilor şi criticilor diferitelor ideologii politice (Reisch, 2019). În timp ce conservatorii şi neoliberalii au văzut statul bunăstării în opoziţie cu libertatea, responsabilitatea şi motivaţia, cei de stânga au catalogat statul bunăstării drept instrument pentru controlarea societăţii de către elite, iar multiculturaliştii au considerat că acest intervenţionism guvernamental nu răspunde necesităţilor minorităţilor (Reisch, 2019). Aşadar, pe parcursul secolului XX, ideologiile politice occidentale, fundamentate pe dezbaterile filosofice privind justiţia socială şi egalitatea de şanse, au influenţat diferit practica asistenţei sociale, respectiv liberalii au militat pentru egalitatea de şanse, conservatorii au vizat stabilitatea socială, social-democraţii au promovat egalitatea socio-economică, adepţii comunitarismului au susţinut cooperarea socială, iar postmoderniştii au mizat pe incluziunea socială a grupurilor vulnerabile (Reisch, 2019).

În contemporaneitate conceptul de justiţie socială este dezbătut prin intermediul a trei abordări teoretice divergente: utilitarismul (bunăstarea acordată numărului cel mai mare de persoane),

Scanned with OKEN Scanner

libertarianismul (importanța libertății individuale) și comunitarismul (relația dintre individ și comunitatea din care face parte) (Sandel, 2009 *apud* Reisch, 2019). Prin urmare dezbaterile pe tema justiției sociale și egalității de șanse oscilează între distribuție și stabilitate (Reisch, 2019), situație care influențează permanent practica asistenței sociale. În încercarea de a rezolva dilema modalității optime de asigurare a bunăstării sociale, Rawls (1999, 2001 *apud* Reisch, 2019) propune egalitatea drepturilor atât pentru indivizi, cât și pentru grupuri, materializată prin transpunerea principiului compensației într-o distribuire corectă a șanselor și a resurselor materiale. Mai recent, Sen (2009 *apud* Reisch, 2019) și Nussbaum (2011 *apud* Reisch, 2019) consolidează abordarea filosofică a lui Rawls și propun ca distribuirea drepturilor să includă și resurse nemateriale, precum participarea tuturor indivizilor la mecanismele de funcționare a societății.

Menținerea echilibrului între justiția socială și egalitate rămâne un subiect de actualitate, mai ales în contextul transformărilor sociale tot mai pregnante, iar modalitatea în care sunt transpuse în practică diferitele idei filosofice sau ideologii politice influențează sistemele de protecție socială și, implicit, furnizarea serviciilor de asistență socială. Reisch (2019) consideră că există șase modalități de abordare practică a celor două concepte, respectiv „drepturi egale la bunuri intangibile, cum ar fi libertatea și șanse egale de a obține bunuri sociale; distribuție egală bazată pe merite egale; distribuție egală bazată pe productivitate egală; distribuție inegală în funcție de nevoile individuale; distribuție inegală în funcție de statutul individual; distribuție inegală bazată pe diferite aranjamente contractuale".

Influența modelului național de bunăstare socială asupra inovațiilor în domeniul serviciilor sociale

În România postcomunistă reforma sistemului de protecție socială, în general, și cea a sistemului de asistență socială, în particular, a vizat regândirea modalității de acordare a beneficiilor de asistență socială concomitent cu dezvoltarea serviciilor sociale cu scopul de a reduce dependența beneficiarilor de ajutorul acordat de autoritățile statului și a facilita integrarea socială și pe piața muncii a acestora. Marian Preda (2004) descrie peisajul asistenței sociale la începutul anilor 2000 ca fiind unul insuficient dezvoltat în raport cu necesitățile grupurilor sociale aflate în situații vulnerabile. Alocarea redusă a resurselor financiare și umane de către autoritățile statului, chiar în contextul adoptării unui cadru legislativ favorabil dezvoltării

Scanned with OKEN Scanner

serviciilor sociale, a determinat asociațiile şi fundațiile să se impună drept un actor important în acest domeniu din variate motive, precum furnizarea serviciilor sociale la solicitarea autorităților publice sau ca răspuns la necesitățile sociale care nu erau vizate de sistemul public de asistență socială (Țigănescu, 2004).

Tranziția de la sistemul comunist, caracterizat de centralizarea asistenței sociale, la sistemul capitalist, care a presupus descentralizarea teritorială şi funcțională a domeniului, a fost caracterizată în plan socio-economic de numeroase probleme pe care autoritățile publice nu le-au putut gestiona corespunzător (Crețoiu, 2004). În acest context asociațiile şi fundațiile din România, cu sprijinul experților şi finanțărilor de la nivel internațional, au dezvoltat noi modele de servicii sociale şi au format personal specializat în domeniul asistenței sociale (Țigănescu, 2004). Potrivit lui Lambru *et al.* (2004) „serviciile sociale în domeniul asistenței sociale se adresează unor beneficiari care prezintă un deficit de capacități în a face față problemelor cotidiene şi au ca scop dezvoltarea lor prin sprijin acordat în conştientizarea problemelor, prin identificarea unor soluții pentru rezolvarea acestor probleme. Pe lângă serviciile acordate în instituții specializate de asistență socială, au apărut şi servicii de asistență acordate în mediul natural de viață al beneficiarilor, accentul fiind pus pe dezinstituționalizare".

Parteneriatul public-privat, în special parteneriatul dintre asociații, fundații şi autoritățile publice care a fost reglementat la nivel național începând cu anul 1997, a fost văzut de către specialiştii în domeniul asistenței sociale (Petrescu, 2006) drept o modalitate de creştere a calității serviciilor sociale la costuri reduse. Zamfir (2009) consideră că parteneriatul public-privat şi implicarea asociațiilor şi fundațiilor în programele de dezvoltare locală şi comunitară reprezintă principalele teme abordate în studiul inovației sociale. Mai mult, Zamfir (2009) caracterizează procesul inovării sociale astfel: „nu există societăți în care oamenii să fie satisfăcuți de mediul lor social de viață. Ei vor mereu ca „societatea" să fie mai bună, şi doresc să o schimbe, dar nu ştiu cum".

În România eforturile de elaborare a cadrului legislativ privind asistența socială au fost relativ tardiv materializate, comparativ cu alte state est-europene, prima lege în domeniul asistenței sociale fiind adoptată în anul 2001 şi programele de dezvoltare a serviciilor sociale, în special cele dedicate protecției copiilor, fiind implementate începând cu anul 2004 (Arpinte, 2010). Rigiditatea cadrului legislativ, lipsa unei viziuni pe termen lung şi impunerea de către autoritățile publice responsabile cu reglementarea domeniului de asistență socială a unor standarde de calitate ridicate, în condițiile

Scanned with OKEN Scanner

unui sistem subdezvoltat în special la nivel local, a determinat blocaje în procesele de inovație sau de introducere a unor servicii sociale alternative (Arpinte, 2010).

Asistența socială este acordată, în general la nivel european, de indivizi şi organizații publice sau private care se constituie în cele patru sectoare ale asistenței sociale (Dima, 2013), respectiv cel informal (spre exemplu familia), sectorul neguvernamental (asociații şi fundații), sectorul public (organizații publice specializate în prestarea serviciilor sociale) şi sectorul privat (operatori economici acreditați drept furnizori de servicii sociale). Politicile sociale româneşti se situează la intersecția celor două regimuri ale bunăstării propuse de Esping – Andersen (1990), respectiv regimul conservator-corporatist (caracterizat de principiul subsidiarității în sensul că statul intervine doar acolo unde familia nu are această capacitate) şi regimul social-democrat (caracterizat de principiul universalității sistemului de asigurare socială) (Dima şi Barna, 2013; Lambru şi Petrescu, 2017).

Conform OECD (2016) structura sistemului de inovare socială este influențată de modelul social şi de bunăstare care s-a dezvoltat la nivelul unui stat. România se încadrează în modelul Est-European propus de OECD (2016) în care rețelele familiale continuă să joace un rol important în furnizarea de bunăstare pentru membrii săi. Acest model este caracterizat de o slabă instituționalizare şi finanțare a inovării sociale la nivel guvernamental, majoritatea eforturilor fiind întreprinse de asociații şi fundații cu sprijin financiar de la organizații internaționale.

În România asociațiile şi fundațiile cu activitate economică sunt principalii inovatori sociali în ceea ce priveşte furnizarea serviciilor sociale şi inserția socială a grupurilor vulnerabile (Lambru şi Petrescu, 2019), activitatea lor desfăşurându-se într-un sistem mixt al bunăstării (Lambru şi Petrescu, 2012; 2017) caracterizat de parteneriatul public-privat în furnizarea serviciilor sociale. În concluzie, României îi este specific un regim minimalist familist al bunăstării (Voicu şi Stănescu, 2019) în care familia joacă un rol important în furnizarea de asistență socială, statul alocând un buget redus pentru cheltuielile sociale.

2.2. Inovarea socială în contextul reformei serviciilor sociale

În literatura de specialitate identificăm interesul crescând pentru definirea inovării sociale în relație cu activitățile de asistență socială în general sau cu serviciile sociale în particular. Heales şi Green (2017) definesc inovarea socială în domeniul îngrijirii sociale

Scanned with OKEN Scanner

drept „procesul de răspuns la noile aşteptări sociale şi / sau valori sociale prin dezvoltarea de modele de îngrijire care sunt complet noi în contextul lor, chiar dacă acestea ar fi putut exista anterior în alte contexte". Într-un mod similar Parpan-Blaser şi Hüttemann definesc „inovaţia în asistenţa socială ca o variantă a inovaţiei sociale care se caracterizează prin participarea profesioniştilor din asistenţa socială în procesul de inovare. Pentru a marca diferenţa dintre inovaţia socială şi inovaţia în asistenţa socială, vom vorbi despre inovaţie în asistenţa socială atunci când vine vorba de noi evoluţii în asistenţa socială" (Parpan-Blaser şi Hüttemann, 2019).

La nivel european şi internaţional au fost realizate mai multe proiecte de cercetare prin care s-a măsurat inovarea socială în contextul serviciilor sociale. Trei proiecte de cercetare se evidenţiază prin gradul crescut de detaliere a metodologiei de cercetare (definiţii şi tipologii proprii, dimensiuni şi indicatori, metode şi instrumente de cercetare, tipuri de analiză a datelor) şi abordarea inovării sociale în contextul serviciilor sociale. Primul proiect de cercetare a vizat măsurarea capacităţii de inovare a organizaţiilor voluntare şi non-profit din Marea Britanie în sectorul serviciilor sociale (Osborne, 1998). Al doilea proiect de cercetare, respectiv INNOSERV[18], a fost implementat în perioada 2012-2014 şi a fost finanţat din al şaptelea program-cadru pentru cercetare al Uniunii Europene. Experţii INNOSERV au studiat în nouă ţări europene abordările privind inovarea în trei domenii de servicii sociale, respectiv sănătate, educaţie şi bunăstare (Eurich şi Strifler, 2014). SI-DRIVE, al treilea proiect de cercetare, a avut drept principal obiectiv cartografierea practicilor sociale la nivel global care pot fi catalogate inovaţie socială (inclusiv cele privind îngrijirea socială; a se vedea livrabilele[19] din cadrul proiectului SI-DRIVE). Proiectul a fost implementat în perioada 2014-2017 şi a fost finanţat din al şaptelea program-cadru pentru cercetare al Uniunii Europene, rezultatele cercetării fiind incluse în două Atlasuri ale inovării sociale[20] (Howaldt *et al.*, 2018; 2019).

Studiu de caz. Osborne: organizaţii voluntare şi inovare în serviciile publice

Pentru a măsura capacitatea de inovare a organizaţiilor voluntare şi non-profit din Marea Britanie în sectorul serviciilor sociale, Osborne (1998) a dezvoltat o tipologie a inovării în contextul

[18] https://cordis.europa.eu/project/id/290542
[19] https://www.si-drive.eu/deliverables/
[20] https://www.socialinnovationatlas.net/

Scanned with OKEN Scanner

schimbării la nivel organizațional. Osborne (1998) a identificat patru tipuri de schimbare la nivel organizațional prin intersectarea axelor serviciilor sociale şi beneficiarilor de servicii sociale, după cum urmează:

1. radicală sau totală (servicii noi care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari),
2. expansionistă (servicii existente care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari),
3. evoluționară (servicii noi care sunt furnizate unui grup existent de beneficiari) şi
4. schimbarea văzută drept dezvoltare organizațională (eficientizarea metodelor de furnizare a serviciilor existente către un grup de beneficiari existent).

Formularea tipologiei l-a ajutat pe cercetător să facă distincția între schimbarea la nivel organizațional şi dezvoltarea incrementală organizațională. Osborne (1998) consideră că inovarea poate fi identificată doar la nivelul schimbării totale, expansioniste şi evoluționare întrucât îmbunătățirea metodelor de furnizare a serviciilor dezvoltate şi implementate în organizație şi furnizarea acestora către beneficiarii tradiționali reprezintă dezvoltare organizațională incrementală. Pornind de la această tipologie, se poate realiza o clasificare a organizațiilor cu activitate tradițională, a organizațiilor care şi-au dezvoltat serviciile şi a organizațiilor care au inovat în acest domeniu (Osborne, 1998).

Având la bază teoria organizațională, Osborne (1998) şi-a propus să atingă următoarele obiective de cercetare prin intermediului studiului său: cartografierea inovațiilor dezvoltate de organizațiile voluntare non-profit în domeniul serviciilor sociale, identificarea factorilor care influențează capacitatea de inovare a acestor organizații, dezvoltarea unui model inițial al capacității de inovare la nivelul organizațiilor voluntare non-profit din sectorul serviciilor sociale şi elaborarea unei explicații a inovării într-un sector necompetitiv.

Pentru îndeplinirea acestor obiective, Osborne (1998) a realizat o cercetare complexă în care a combinat mai multe metode şi instrumente de cercetare, inclusiv mai multe tipuri de analiză a datelor. Cercetarea a fost împărțită în două etape. În prima etapă a fost utilizat un chestionar cu scopul de a stabili gradul de înțelegere al termenului inovare în contextul serviciilor sociale la nivelul organizațiilor vizate. Pentru a măsura percepțiile despre inovare Osborne (1998) a avut în vedere două dimensiuni: modificarea serviciilor existente sau dezvoltarea unor servicii noi şi beneficiari existenți sau beneficiari noi. În continuare acest instrument de

Scanned with OKEN Scanner

cercetare a fost folosit pentru a cartografia gradul de răspândire al activităților inovatoare în cadrul acestor organizații atât ca rezultat al percepțiilor respondenților cu privire la activitatea inovatoare, cât și ca rezultat al confruntării acestor percepții cu bazele teoretice ale studiului. Totodată cercetătorul a utilizat datele colectate cu ajutorul chestionarului pentru a testa caracteristicile organizaționale de bază în vederea stabilirii capacității de inovare a organizațiilor voluntare non-profit din sectorul serviciilor sociale. În a doua etapă a studiului Osborne (1998) a aprofundat rezultatele cercetării din prima etapă cu ajutorul studiilor de caz transversale și a testat patru ipoteze de cercetare (organizațională, culturală, contextuală, instituțională).

Pentru a stabili grupul țintă de organizații Osborne (1998) a realizat o eșantionare etapizată. În faza inițială a cercetării a fost aplicat un chestionar tuturor organizațiilor voluntare non-profit implicate în sectorul serviciilor sociale din trei localități (o localitate rurală, una urbană și o alta suburbană). Datele colectate cu ajutorul chestionarului au fost utilizate pentru cartografierea tipului de activitate generatoare de inovație, a magnitudinii și a gradului de răspândire a acestor inovații. Osborne (1998) a corelat caracteristicile organizaționale cu tipurile de activități inovatoare pentru a descrie organizațiile vizate în demersul de cercetare. Caracteristicile organizaționale au fost supuse la două tipuri de analize: au fost analizate statistici distribuționale de bază prin intermediul testelor chi-pătrate pentru a observa diferite tipare. În continuare statisticile de bază au fost supuse tehnicii analizei discriminante pentru a genera analize relaționale complexe.

În cea de-a doua etapă a cercetării Osborne (1998) a realizat trei studii de caz transversale cu organizații care au inovat, organizații care și-au dezvoltat activitatea și organizații care au activitate tradițională. Aceste tipuri de organizații au avut sediul în cele trei localități selectate în conformitate cu metodologia de eșantionare stabilită inițial (câte o localitate din zonele rurală, urbană și suburbană). În ceea ce privește colectarea datelor în cadrul studiilor de caz, Osborne (1998) a folosit patru tipuri de surse de date: documentarea, materiale din arhivă, interviul și observația directă. La început managerii organizațiilor selectate au răspuns la două tipuri de chestionare. Primul chestionar a avut în vedere cadrul organizațional și mediul de desfășurare a activității și a fost dezvoltat plecând de la Măsurile Aston Abreviate (Inkson *et al.*, 1970 *apud* Osborne, 1998). Celălalt chestionar a vizat orientărilor managerilor și a fost elaborat pe baza Inventarului KAI (Kirton, 1976 *apud* Osborne, 1998). După aceea au fost purtate discuții semistructurate cu alte

Scanned with OKEN Scanner

persoane implicate din aceste organizații privind activitatea și obiectivele pe care și-au propus să le îndeplinească. Pentru organizațiile care au inovat și pentru organizațiile care și-au dezvoltat activitatea, Osborne (1998) a aplicat trei instrumente de cercetare suplimentare: o discuție despre procesul de dezvoltare/inovare care a fost structurată în baza modelului din Proiectul Minnesota privind studiile în materie de inovare (Van de Ven *et al.*, 1989 *apud* Osborne, 1998), o discuție nestructurată despre problemele cu care se confruntă organizația în ceea ce privește procesul de inovare și discuții cu actori cheie de la nivel local (sectorul guvernamental și voluntar, beneficiari ai serviciilor sociale). Datele colectate au fost analizate pentru a testa cele patru ipoteze de cercetare. Spre exemplu, datele rezultate din aplicarea primului chestionar dedicat managerilor au fost codate conform metodologiei Măsurilor Aston Abreviate și analizate prin programul MANOVA din pachetul SPSS (Osborne, 1998).

Studiu de caz. Proiectul INNOSERV

Proiectul „INNOSERV: Platforma socială privind serviciile sociale inovatoare" a avut drept rezultat crearea unei platforme sociale pentru dezbaterile dintre practicieni, decidenți, cercetători și beneficiari pe tema inovării în domeniul serviciilor sociale (sănătate, educație și bunăstare) (Eurich și Strifler, 2014). INNOSERV a fost coordonat de către Universitatea din Heidelberg și a avut parteneri din nouă țări europene (Germania, Danemarca, Norvegia, Ungaria, Italia, Marea Britanie, Franța, Belgia și Irlanda), fiind finanțat prin intermediul celui de-al șaptelea program-cadru al Uniunii Europene pentru cercetare, dezvoltare tehnologică și demonstrație (acordul de finanțare nr. 290542)[21]. Obiectivele INNOSERV în domeniul serviciilor sociale (serviciile privind sănătatea, educația și bunăstarea) au vizat identificarea factorilor cheie care facilitează inovarea, identificarea scenariilor de dezvoltare a serviciilor sociale și explorarea inovațiilor din punct de vedere al teoreticienilor, practicienilor și decidenților (Eurich și Strifler, 2014). Abordarea metodologică a vizat trei etape, respectiv revizuirea literaturii de specialitate pentru identificarea direcțiilor de cercetare privind inovarea în domeniul serviciilor sociale, elaborarea unor studii de caz și diseminarea practicilor inovatoare prin intermediul unor videoclipuri cu scopul de a dinamiza discuțiile privind direcțiile viitoare de cercetare (Eurich și Strifler, 2014).

[21] https://cordis.europa.eu/project/id/290542

Scanned with OKEN Scanner

În cadrul proiectului INNOSERV, Crepaldi, De Rosa şi Pesce (2012) au realizat revizuirea literaturii privind inovarea în domeniul serviciile sociale din Europa. Din acest demers a rezultat o definiție care a fost utilizată ulterior pentru operaționalizarea şi măsurarea inovării sociale: „Inovarea în serviciile sociale poate fi definită ca un tip de proces de inovare socială. Inovarea serviciilor sociale oferă servicii într-un alt mod, ca răspuns la provocările actuale şi viitoare din societate. Se referă în principal la:

i. proiectarea şi implementarea de noi servicii sociale pentru a face față unor nevoi noi sau nevoi nesatisfăcute (adică tipuri de servicii oferite pentru a face față autismului, migranților cu statut neregulat, violenței împotriva femeilor);
ii. introducerea de servicii sociale noi (sau mecanisme sau practici noi), interfețe noi cu clienții sau practici noi în asistența socială care vizează serviciile sociale preexistente" (Crepaldi, De Rosa şi Pesce, 2012).

Cercetătorii INNOSERV au optat pentru două tipuri de clasificări, respectiv nivelurile inovării în domeniul serviciilor sociale şi nivelurile de răspuns ale inovării la necesitățile beneficiarilor de servicii sociale, conform celor prezentate în tabelele 3 şi 4.

Tabel 3 Nivelurile inovării în domeniul serviciilor sociale prezentate în cadrul proiectului INNOSERV

Nr. Crt.	**Nivelurile inovării în domeniul serviciilor sociale**
1.	Organizațional
2.	Legislativ
3.	Organizațional – cooperare şi conexiune
4.	Profesional (metode şi practici de asistență socială)
5.	Beneficiar
5.	Valori şi cadrul conceptual
6.	Politici Publice
7.	Durabilitate financiară şi economică
8.	Evaluare şi standarde de calitate

Sursa: Informații preluate din Crepaldi, De Rosa şi Pesce (2012); Hawker şi Frankland (2012); Eurich şi Strifler (2014).

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 4 Nivelurile de răspuns ale inovării la necesitățile beneficiarilor de servicii sociale prezentate în cadrul proiectului INNOSERV

Nr. Crt.	Nivelurile de răspuns ale inovării la necesitățile beneficiarilor de servicii sociale
1.	Servicii noi (servicii noi sau servicii îmbunătățite)
2.	Forme noi de furnizare (modele noi sau îmbunătățite de furnizare a serviciilor)
3.	Forme noi de guvernare (modele noi sau îmbunătățite de guvernare)
4.	Forme noi de resurse (resurse noi sau îmbunătățite la nivel financiar, uman)
5.	Forme noi de evaluare (parametrii noi sau îmbunătățiți de evaluare a succesului)

Sursa: Informații preluate din Hawker şi Frankland (2012); Eurich şi Strifler (2014).

În cadrul proiectului au fost identificate 167 de practici inovatoare din 20 de țări europene. Experții INNOSERV au utilizat un şablon structurat pentru a colecta date despre caracteristicile inovatoare ale serviciilor sociale, originea şi impactul inovațiilor. Partenerii din proiect au avut libertatea de a integra acest şablon structurat în diverse instrumente de cercetare (precum ghidul de interviu) cu scopul de a colecta date de la diverse părți interesate. În ultima fază a fost propusă selecția a 20 de cazuri pentru evaluarea teoretică, conform criteriilor dezvoltate pentru identificarea inovării în domeniul serviciilor sociale, respectiv gradul de noutate, îmbunătățirea eficienței şi eficacității, sustenabilitate şi schimbare (în roluri, relații, norme şi valori) (Crepaldi, De Rosa şi Pesce, 2012; Hawker şi Frankland, 2012; Eurich şi Strifler, 2014). În plus evaluarea serviciilor sociale din punct de vedere al caracterului inovator a ținut cont de următoarele aspecte: dacă inovarea socială este rezultatul unor provocări precum procesul de îmbătrânire, diversitate, reduceri ale cheltuielilor autorităților publice, tehnologia informației etc.; cum serviciul social inovator răspunde acestor provocări; cum se poate clasifica elementul de noutate în cadrul serviciului respectiv; cum se diferențiază serviciul respectiv de alte servicii sociale cu specific similar (Hawker şi Frankland, 2012; Eurich şi Strifler, 2014). Cadrul criteriilor INNOSERV este prezentat mai jos în figura 1.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 1 „Cadrul criteriilor INNOSERV, care leagă aspecte ale inovației"

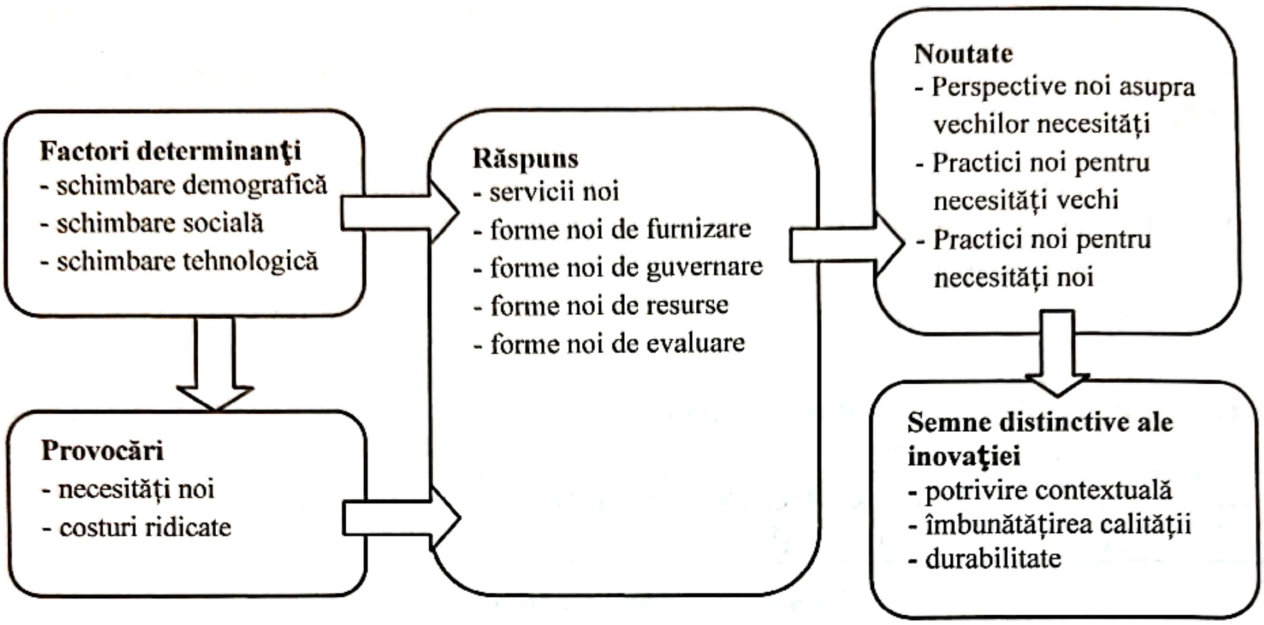

Sursa: Hawker şi Frankland (2012), p. 9

Studiu de caz. Proiectul SI-DRIVE

Obiectivul principal al proiectului „SI-DRIVE: Inovarea socială: forța motrice a schimbării sociale" a fost de a cartografia practicile sociale la nivel global care pot fi catalogate drept inovație socială. Conform paginii de internet a proiectului[22] în activitățile de cercetare au fost implicați 16 parteneri europeni şi 9 parteneri non-europeni de la diferite universități şi centre de cercetare din următoarele țări: Germania, Bulgaria, Austria, Marea Britanie, Canada, Egipt, Rusia, Suedia, Turcia, Lituania, Italia, Croația, Columbia, India, Australia, Chile, Spania, România, Africa de Sud şi China. Coordonarea proiectului a fost realizată de Technische Universität Dortmund prin reprezentanții săi Jürgen Howaldt, Antonius Schröder, Christoph Kaletka şi Dmitri Domanski. Proiectul a fost implementat în perioada 2014-2017 şi a primit finanțare prin intermediul celui de-al şaptelea program-cadru al Uniunii Europene pentru cercetare, dezvoltare tehnologică şi demonstrație (acordul de finanțare nr. 612870). În plus față de realizarea cartografierii inovațiilor sociale la nivel european şi global SI-DRIVE a avut alte două obiective:

a) integrarea teoriilor şi a metodologiilor de cercetare cu scopul de a aprofunda la nivel teoretic înțelegerea inovării;

b) promovarea inovațiilor sociale în fața factorilor de decizie şi a practicienilor prin analize aprofundate şi studii de caz în şapte

[22] https://www.si-drive.eu/partners/

Scanned with OKEN Scanner

domenii de politici publice, respectiv educație și învățare continuă; ocuparea forței de muncă; mediu și schimbări climatice; energie; transport și mobilitate; sănătate și asistență socială; reducerea sărăciei și dezvoltare durabilă (Schröder *et al.*, 2014; Howaldt *et al.*, 2016a; 2016b).

Pentru operaționalizarea inovației sociale în contextul practicilor sociale au fost elaborate definiția de lucru și dimensiunile cheie. Așadar experții din proiectul SI-DRIVE au descris inovațiile sociale drept „noi practici sociale definite ca o nouă combinație sau nouă configurație a practicilor sociale în anumite domenii de acțiune sau contexte sociale, determinate de anumiți actori sau constelații de actori într-o manieră intenționată, cu scopul de a satisface sau a răspunde mai bine nevoilor și problemelor decât este posibil pe baza practicilor stabilite; la sfârșit, inovații acceptate social și difuzate (parțial sau pe scară largă) în întreaga societate sau în anumite subzone sociale și, în cele din urmă, stabilite și instituționalizate ca practici sociale" (Schröder *et al.*, 2014; Howaldt *et al.*, 2016a; 2016b). Metodologia cercetării a fost construită în jurul a cinci dimensiuni cheie care sunt prezentate mai jos în tabelul 5.

Tabel 5 Dimensiuni cheie ale inovațiilor sociale în cadrul proiectului SI-DRIVE

Nr. Crt.	**Dimensiuni cheie ale inovațiilor sociale în cadrul proiectului SI-DRIVE**
1.	Concepte și înțelegere
2.	Necesități sociale/provocări societale
3.	Resurse, capacități și constrângeri
4.	Actori, Rețele, Guvernare
5.	Dinamica procesului

Sursa: Informații preluate din Schröder *et al.* (2014); Howaldt *et al.* (2016a; 2016b).

Propunerile de cercetare, modalitatea de colectare a datelor și cadrul de analiză a datelor au fost elaborate de către Schröder *et al.* (2014) și actualizate de către Krüger *et al.* (2018). Opțiunea metodologică utilizată în cadrul proiectului SI-DRIVE a fost cea a triangulării, respectiv combinarea metodelor și instrumentelor de cercetare cantitative (cuantificarea cazurilor de inovare socială la nivel global prin aplicarea unor chestionare) și calitative (realizarea studiilor de caz aprofundate prin intermediul interviurilor structurate și semi-structurate, observației participative și analizei comparative) (Schröder *et al.*, 2014).

Scanned with OKEN Scanner

În prima fază a cercetării empirice (cartografierea nr. 1) au fost propuse şabloane de cartografiere pentru domeniile de politici publice vizate. Echipele de experţi au avut structurată activitatea după cum urmează: aplicarea unui chestionar pentru cartografierea cazurilor de inovare socială, elaborarea unui raport de politici publice (raport privind diferitele provocări sociale şi răspunsul inovaţiilor sociale identificate la aceste provocări), elaborarea unui raport regional (rapoarte privind strategiile în materie de inovare socială la nivelul celor doisprezece regiuni globale vizate de proiectul SI-DRIVE) şi scanarea bazelor de date care cuprind exemple de inovaţii sociale (cazurile relevante din aceste baze de date au fost incluse în cartografierea globală a inovaţiilor sociale în cadrul proiectului SI-DRIVE) (Schröder *et al.*, 2014). Criteriile pentru procesul de selecţie a cazurilor au fost următoarele: cazul trebuie catalogat de experţii regionali drept inovare socială, cazul trebuie să fie definit conform definiţiei SI-DRIVE a inovării sociale şi să fie descris de dimensiunile cheie precizate mai sus. Totodată a fost propusă colectarea, selectarea şi integrarea cazurilor în şablonul pentru cartografiere indiferent de etapa procesului de inovare socială (de la idee la practică/ imitare/ difuzare, de la practică/ imitare/ difuzare la impact/ stabilirea de noi practici/ schimbare socială) (Schröder *et al.*, 2014). Cazurile au fost împărţite în cele şapte domenii de politici publice şi, mai departe, au fost recomandate criteriile minime, respectiv indicatorii cheie de performanţă pentru fiecare domeniu. Astfel din cele aproximativ 1000 de cazuri propuse a fi cartografiate era prevăzută o selecţie de 300 de cazuri pentru care să fie colectate informaţii suplimentare. Mai departe fost propusă selectarea din cele 300 de cazuri a unui număr de 70 de cazuri pentru studierea în profunzime (Schröder *et al.*, 2014). În final au fost cartografiate 1005 cazuri de inovare socială la nivel global (Howaldt *et al.*, 2016b).

Pentru a doua fază a cercetării empirice (cartografierea nr. 2) a fost prevăzută studierea în profunzime a celor 70 de cazuri, dezvoltarea unei tipologii a inovării sociale şi utilizarea metodelor mixte de cercetare (Schröder *et al.*, 2014). Selecţia şi analiza cazurilor s-a realizat la două niveluri. La primul nivel au fost selectate domeniile de practică (2-3 domenii de practică din fiecare domeniu de politică publică) prin utilizarea unor criterii precum importanţa pentru domeniul de politică publică şi contribuţia la schimbarea socială. Pentru colectarea suplimentară de date şi informaţii au fost intervievaţi reprezentanţi ai domeniilor de practică, precum reprezentanţi ai asociaţiilor, politicieni, grupuri de interese şi au fost analizate documente suplimentare (Krüger *et al.*, 2018). La al doilea nivel au fost selectate inovaţiile sociale aferente acestor domenii de

Scanned with OKEN Scanner

practică (aproximativ 4-5 cazuri în fiecare domeniu de practică) prin aplicarea criteriilor privind relația și contribuția inovației sociale la domeniul de practică. În continuare au fost analizate documente suplimentare și au fost intervievați actori precum persoane implicate în dezvoltarea inovației sociale, utilizatori și beneficiari etc. În final au fost selectate 82 de inovații sociale care au făcut obiectul studiilor de caz aprofundate (Krüger *et al.*, 2018). Din analiza cazurilor cartografiate de către experții SI-DRIVE a rezultat că majoritatea inovațiilor sociale răspund unor necesități sociale și unor provocări societale și se adresează mai puțin schimbărilor sistemice (Howaldt *et al.*, 2017). Astfel cele 82 de inovații sociale au fost analizate în profunzime pentru a observa relația dintre inovarea socială și schimbarea sistemică prin raportare la cele nouă mecanisme de schimbare socială propuse de Wilterdink (2014 *apud* Howaldt *et al.*, 2017): învățare, noutate, adoptare, conflict, concurență, cooperare, tensiuni și adaptări, difuzare, planificare și instituționalizare (Howaldt *et al.*, 2017).

După realizarea celor două etape de cercetare empirică, experții SI-DRIVE au elaborat trei abordări pentru o tipologie distinctă a inovațiilor sociale având în vedere cadrul conceptual (definiție, dimensiuni, mecanisme de schimbare socială), rezultatele cercetării empirice și contextele abordate în cadrul cercetării (regiuni, domenii de politici publice) (Howaldt *et al.*, 2017). Cele trei abordări vor trebui aprofundate în cercetările viitoare și pot fi rezumate astfel: prima se referă la nivelul inovației sociale (dacă și la ce nivel este susținută de structuri politice formale), a doua vizează dinamica procesului (interacțiunea dintre politică, piață și societatea civilă în domeniile de practică) și a treia se concentrează pe o tipologie mai generală a inovațiilor sociale (Howaldt *et al.*, 2017).

La finalul proiectului SI-DRIVE, după integrarea rezultatelor în livrabile precum cadrul teoretic, metodologie, rezultatele cartografierii, rezultatele studiilor de caz aprofundate, rapoarte de politici publice și regionale au fost elaborate recomandări de politici privind inovarea socială. Pentru diseminarea acestor recomandări au fost organizate două mese rotunde la nivel internațional și 14 ateliere de lucru structurate pe domenii de politici publice sociale (Howaldt *et al.*, 2017).

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 3

CADRUL TEORETIC

Cadrul teoretic ajută cercetătorul să își stabilească întrebările de cercetare şi să îşi încadreze eforturile în literatura de specialitate, contribuind la construcția teoretică şi paradigmatică a domeniului de cercetare în care intervine. În ceea ce priveşte cercetarea inovării sociale şi antreprenoriatului social, conform concluziilor desprinse din revizuirea articolelor şi lucrărilor de specialitate, teoriile privind schimbarea politicilor, teoriile privind schimbarea la nivel instituțional şi teoriile privind cel de-al treilea sector formează cadrul necesar pentru înțelegerea modului în care se dezvoltă procesele de inovare socială şi a contribuției întreprinderilor sociale în inițierea sau implementarea acestor procese.

3.1. Abordări teoretice utilizate în cadrul cercetării

Secțiunea de față prezintă modalitatea de utilizare a teoriilor în cadrul cercetării, următoarele secțiuni din acest capitol fiind dedicate revizuirii literaturii de specialitate aferente fiecărei teorii. Rezultatele analizei instituționale pe tema inovării sociale şi antreprenoriatului social au fost explicate prin prisma a două abordări, respectiv cea sociologică şi cea a ştiințelor politice. Prin intermediul abordării sociologice este analizat procesul de creare a instituțiilor (Peters, 1999) pornind de la factori sociali şi culturali (Koelble, 1995). Aşadar neoinstituționalismul sociologic, prin intermediul mecanismelor de schimbare izomorfă instituțională (DiMaggio şi Powell, 1983), a reprezentat cadrul de înțelegere a modalității prin care sistemul de asistență socială favorizează generarea şi diseminarea inovațiilor sociale. Atât nivelul de cunoaştere şi percepțiile specialiştilor din domeniul asistenței sociale privind inovațiile sociale şi activitățile de antreprenoriat social, cât şi politicile publice privind reforma serviciilor sociale au oferit informații privind maturitatea instituțională a conceptelor supuse discuției (Tolbert şi Zucker, 1996). Neoinstituționalismul istoric vizează analiza efectelor instituțiilor (Peters, 1999), reprezentanții din domeniul ştiințelor politice considerând că acțiunea umană este modelată de factori structurali şi instituționali pe care individul nu îi poate controla

(Koelble, 1995). Prin urmare analiza evoluției politicilor publice și a legislației în domeniul asistenței sociale, inclusiv a modalității prin care conceptele inovare socială și antreprenoriatul social au fost operaționalizate la nivel național, a fost realizată prin lentila teoretică a instituționalismului istoric (Skocpol, 1995; Skocpol și Pierson, 2002).

Implicarea asociațiilor și fundațiilor în domeniul serviciilor sociale și rolul acestora în procesul de inovare socială au fost explicate prin intermediul teoriei eșecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987), care pune accentul pe relația de parteneriat între guvern și organizațiile neguvernamentale în ceea ce privește furnizarea serviciilor publice către cetățeni. Inovarea socială se dezvoltă la intersecția organizațiilor celui de-al treilea sector cu mediile instituțional și de politică publică (Osborne, 1998 *apud* Osborne, 2010). Potrivit lui Pestoff și Brandsen (2009), organizațiile celui de-al treilea sector au o lungă istorie, ce datează încă din secolul XIX, în privința furnizării serviciilor publice. În timp, relația dintre cel de-al treilea sector și guvern, bazată inițial pe încredere și menținerea legăturilor pe termen lung, a început să fie formalizată prin semnarea unor contracte pe termen scurt care delimitează responsabilitățile fiecărei părți (Pestoff și Brandsen, 2009). Furnizarea serviciilor publice de către aceste organizații semnalează „criza de legitimitate majoră pentru sectorul public ca furnizor de servicii de asistență socială" determinată de îmbătrânirea populației, deficitul de democrație și de austeritatea în finanțele publice (Pestoff și Brandsen, 2009). Organizațiile celui de-al treilea sector, precum asociațiile și fundațiile, pot reprezenta o interfață a dialogului dintre cetățeni și organizațiile publice în procesul de inovare socială. Salamon și Sokolowski (2014) precizează că aceste tipuri de organizații au fost conceptualizate în relație cu societatea civilă, sectorul non-profit/ neguvernamental/ caritabil sau cu domeniul economiei sociale. Organizațiile europene care compun cel de-al treilea sector au caracteristici comune, respectiv sunt organizații formale sau informale, private, autoguvernate, cu caracter neobligatoriu, care limitează distribuirea excedentului pe care îl câștigă către investitori, membri sau alte persoane (Salamon și Sokolowski, 2014).

O nouă paradigmă în domeniul politicilor publice, respectiv Noua guvernare publică, promovează inovarea de tip colaborativ, inclusiv co-crearea/ co-producția serviciilor publice, pentru soluționarea problemelor sociale (Osborne, 2010). Teoria a fost utilizată pentru a înțelege dacă procesele de inovare socială sunt rezultatul inovării colaborative, adică a parteneriatului dintre sectoarele public, privat și neguvernamental și a consultării directe sau indirecte a cetățenilor/beneficiarilor. Spre exemplu, întreprinderile sociale pot fi

Scanned with OKEN Scanner

implicate în co-crearea/co-producţia serviciilor publice şi pot facilita implicarea cetăţenilor în acest proces. Pestoff (2011) consideră că întreprinderile sociale sunt organizaţii care promovează procesul de co-producţie chiar prin modelul democratic de luare a deciziilor şi implicarea tuturor factorilor interesaţi. Colaborarea intersectorială şi co-crearea/co-producţia serviciilor publice de către cetăţeni/beneficiarii de servicii sociale reprezintă un indicator al prezenţei inovaţiilor sociale.

3.2. Neoinstituţionalismul

Ştiinţele politice s-au remarcat iniţial prin analiza instituţiilor însă după al Doilea Război Mondial teoreticienii au aderat la abordările axate pe comportamentalismul şi alegerea raţională a indivizilor care nu sunt constrânşi de instituţiile formale sau informale în alegerile politice (Peters, 1999). Trecerea de la vechiul instituţionalism la noul instituţionalism este marcată de „revenirea la preocuparea anterioară cu instituţiile formale (şi informale) din sectorul public şi rolul important pe care îl joacă aceste structuri" (Peters, 1999). Neoinstituţionalismul s-a desprins de vechiul instituţionalism la sfârşitul anilor '70 şi s-a dezvoltat treptat în anii '80 şi '90. În literatura de specialitate există mai multe forme de neoinstituţionalism care prezintă diferenţe în funcţie de domeniul de studiu la care se raportează, precum sociologie, economie sau ştiinţele politice. Noul instituţionalism a generat trei mari şcoli de gândire: alegerea raţională (instituţiile sunt create prin acţiuni politice determinate de interesele actorilor raţionali), instituţionalismul istoric (instituţiile sunt asociate organizaţiilor sau regulilor adoptate de acestea, fiind studiate în relaţie cu puterea şi interesele economice) şi instituţionalismul sociologic (abordare a teoriei organizaţiilor prin care procedurile instituţionale nu sunt analizate doar birocratic, dar şi în relaţie cu specificităţile culturale ale contextelor locale) (Hall şi Taylor, 1996; Immergut, 1998). Termenul neoinstituţionalism sau noul instituţionalism a fost utilizat iniţial de către March şi Olsen (1984), experţi în ştiinţe politice, care au argumentat necesitatea de a îmbina abordările din ştiinţele politice şi din administraţia publică cu cele din teoria organizaţiilor (Thoenig, 2003). În aceeaşi perioadă Peter Hall (1986 *apud* Peters, Pierre & King, 2005) a contribuit la dezvoltarea acestei abordări teoretice prin explicarea comportamentelor şi alegerea politicii prin intermediul aranjamentelor instituţionale formale şi informale.

Reprezentanţii abordării sociologice au promovat instituţiile drept variabile independente, fiind interesaţi de unităţile de analiză

Scanned with OKEN Scanner

de la nivel supraindividual (Powell şi DiMaggio, 1991). Noul instituționalism în sociologie s-a desprins din teoria organizațională într-un moment în care susținătorii săi militau pentru explicarea practicilor birocratice prin intermediul culturii, respectiv formele instituționale şi procedurile sunt considerate specifice cultural şi au la bază mituri şi ceremonii adânc înrădăcinate în societate (Hall şi Taylor, 1996). Formarea instituțiilor şi adoptarea practicilor instituționale la nivel de organizație se produce în momentul în care acestea sunt apreciate şi promovate într-un anumit mediu cultural (Hall şi Taylor, 1996). În ceea ce priveşte relația dintre instituții şi indivizi, Hall şi Taylor (1996) consideră că „instituțiile influențează comportamentul nu doar prin specificarea a ceea ce ar trebui să facă, ci şi prin specificarea a ceea ce cineva îşi poate imagina făcând într-un context dat". Aşadar instituțiile pot include atât reguli şi proceduri formale, cât şi simboluri, modele morale sau tipare cognitive (Thoenig, 2003). Gonzalez şi Healey (2005) au utilizat instituționalismul sociologic pentru studierea capacității de guvernare în relație cu inovarea socială. Din punct de vedere metodologic au vizat identificarea inovării în diverse relații instituționale şi arii de guvernare, precum şi analiza practicilor culturale şi a cadrelor de referință. Aceştia susțin că în cercetarea practicilor inovării sociale trebuie analizați factorii istorici şi geografici. Evaluarea capacității de guvernare trebuie să fie un demers care se concentrează atât pe evidențierea percepțiilor diferite privind planificarea, cât şi pe anumite caracteristici societale, precum sentimentul de identitate şi apartenența la un anumit spațiu.

În viziunea Thedei Skocpol (1995), reprezentantă a instituționalismului istoric, instituțiile constau în relații care rezistă de-a lungul timpului, care sunt supuse conflictelor şi care pot genera organizații formale sau rețele informale. Spre deosebire de instituționaliştii sociologi, care văd instituțiile drept un set de valori, norme, idei sau reguli, Skocpol (1995) prezintă instituțiile drept tipare de comunicare şi activitate. Prin analiza unor concepte precum *statul* sau *organizarea statală* (care se referă inclusiv la partide şi alți actori politici), analiză susținută prin demersurile de cercetare istorice şi comparative (comparații la nivel statal, regional, local sau între diferite perioade de timp), se pot identifica diferite tipare de dezvoltare fie că vorbim despre mişcări politice sau despre statul bunăstării (Skocpol, 1995). Abordarea Thedei Skocpol (1995) se focusează pe organizarea statală şi se raportează la patru tipuri de procese: „primul, crearea şi transformările organizațiilor de stat şi de partid prin care politicienii urmăresc inițiativele politice. Al doilea, efectele instituțiilor şi procedurilor politice, precum şi schimbărilor sociale şi instituțiilor

Scanned with OKEN Scanner

asupra identităților, obiectivelor şi capacităților grupurilor sociale care se implică în politică. Al treilea, potrivirea sau neconcordanța între obiectivele şi capacitățile diferitelor grupuri politice active şi punctele de acces şi influență în schimbarea istorică permise de instituțiile politice ale unei națiuni. Şi al patrulea, modul în care politicile sociale stabilite anterior afectează politicile ulterioare în timp".

Conform Hall şi Taylor (1996), instituționaliştii istorici definesc instituțiile drept „proceduri formale sau informale, rutine, norme şi convenții încorporate în structura organizațională a politicii sau a economiei politice". Hall şi Taylor (1996) sunt de părere că instituționaliştii istorici se disting de celelalte abordări instituționaliste prin conceptualizarea relației dintre instituții şi indivizi în termeni largi, sublinierea asimetriilor de putere asociate cu funcționarea şi dezvoltarea instituțiilor, promovarea unei viziuni de dezvoltare instituțională care pune accentul pe dependența de cale (*path dependence*) şi consecințele neintenționate, respectiv preocuparea de a integra în analiza instituțională contribuția unor factori, precum ideile, care determină rezultatele politice. Pe scurt, Immergut (1998) consideră că instituționaliştii istorici se concentrează în cercetarea lor pe teme legate putere şi interese, respectiv pe relația dintre politică, stat şi societate în contexte şi perioade diferite.

Instituționalismul sociologic

Etapele procesului de instituționalizare au fost propuse de Berger şi Luckmann (1966) şi au fost aprofundate de Tolbert şi Zucker (1996). Conform acestor autori, habitualizarea precede instituționalizarea. Acest fapt presupune că instituționalizarea rezultă dintr-o „tipificare reciprocă a acțiunilor obişnuite pe tipuri de actori. Altfel spus, orice astfel de tipificare este o instituție" (Berger şi Luckmann, 1966). Tolbert şi Zucker (1996) consideră că „acțiunea habitualizată se referă la comportamentele care au fost dezvoltate empiric şi adoptate de un actor sau seturi de actori pentru a rezolva problemele recurente. Astfel de comportamente sunt obişnuite în măsura în care sunt evocate cu un efort minim de luare a deciziilor de către actori, ca răspuns la stimuli particulari. Tipificarea reciprocă, în utilizarea lor, implică dezvoltarea unor definiții sau sensuri partajate care sunt legate de aceste comportamente obişnuite". Înțelegem deci că practicile frecvent utilizate la nivelul microstructurilor sociale se pot transforma în instituții prin alocarea unor sensuri comun agreate şi adoptarea lor pe scară largă în societate.

Scanned with OKEN Scanner

Berger şi Luckmann (1966) au propus trei etape ale instituționalizării, adică ale procesului de creare a instituțiilor: *habitualizarea* (etapa în care sunt identificabile tipare de comportamente pentru rezolvarea problemelor), *obiectivarea* (etapa în care sunt alocate semnificații sociale acestor comportamente) şi *sedimentarea* (etapa în care este sesizabilă permanența acestor comportamente şi perpetuarea lor către noi membrii). Pornind de la etapele instituționalizării raportate la nivel individual şi organizațional, Tolbert şi Zucker (1996) au detaliat procesul de instituționalizare folosind drept unitate de analiză fluxurile instituționale între organizațiile formale. În acest context, *habitualizarea* presupune crearea de noi aranjamente structurale pentru rezolvarea problemelor şi formalizarea aranjamentelor prin aprobarea unor politici sau proceduri la nivel organizațional sau inter-organizațional. Tolbert şi Zucker (1996) au numit această etapă *pre-instituționalizare* deoarece implică un număr limitat de adepți ai noii structuri şi de organizații şi grad scăzut de implementare. *Obiectivarea* sau *semi-instituționalizarea* este etapa în care se dezvoltă consensul la nivel decizional privind valorile structurii respective şi creşterea gradului de implementare la nivel organizațional (Tolbert şi Zucker, 1996). *Sedimentarea*, sau *exterioritatea*, reprezintă stadiul de *instituționalizare completă* în care structura are o istorie, s-a perpetuat de-a lungul a multiple generații de membrii, are sprijin cultural şi rezistență scăzută din partea grupurilor oponente (Tolbert şi Zucker, 1996).

Pornind de la teoria construcției sociale a realității, prin care Berger şi Luckmann (1966) au prezentat instituționalizarea în relație cu procesul de dezvoltare a grupurilor sociale (Tolbert şi Zucker, 1996), în anii '70 s-au produs modificări conceptuale substanțiale în privința analizei organizațiilor, respectiv s-au format două concepții distincte legate de „construcția structurilor de sens colectiv prin procese sociale" (Pedersen şi Dobbin, 2006). Prima aparține neoinstituționaliştilor (DiMaggio şi Powell, 1983, 1991; Meyer şi Rowan, 1977; Scott, 1995 *apud* Pedersen şi Dobbin, 2006) care au văzut construcția socială a sensului ca fiind determinată de practicile comune din organizații şi abordările raționale comune față de aceste practici (Pedersen şi Dobbin, 2006).

DiMaggio şi Powell (1983) au propus trei mecanisme de schimbare izomorfă instituțională (izomorfismul determină o unitate să semene cu alte unități din cauza mediului similar în care activează): 1) coercitiv – care provine din influența politică şi problema legitimității; 2) mimetic – rezultat din răspunsurile standard la incertitudine; 3) normativ – asociat cu profesionalizarea. În viziunea lui DiMaggio şi Powell (1983),

Scanned with OKEN Scanner

unitatea de analiză este reprezentată de „câmpul organizațional" care cuprinde următoarele tipuri de actori: furnizori cheie, consumatori de resurse şi produse, agenţii reglementatoare şi alte organizaţii care produc servicii şi produse similare. Izomorfismul instituțional se poate observa la nivelul actorilor care fac parte din „câmpul organizațional" (DiMaggio şi Powell, 1983).

A doua aparține teoreticienilor culturii organizaționale (Frost *et al.*, 1985; Martin, 1992, 2002; Pettigrew, 1979; Smircich, 1983 *apud* Pedersen şi Dobbin, 2006) care au văzut construcția socială a sensului ca fiind determinată de practicile unice din organizații şi abordările comune privind identitatea şi semnificația acestor practici (Pedersen şi Dobbin, 2006). În tabelul 6 sunt enumerate principalele caracteristici ale teoriei neoinstituționale şi ale teoriei culturii organizaționale, aşa cum au fost incluse de către Pedersen şi Dobbin (2006) în studiul lor.

Tabel 6 „Teoria neoinstituțională şi teoria culturii organizaționale"

	Teoria neoinstituțională	**Teoria culturii organizaționale**
Paradigmă	Construcția socială	Construcția socială
Obiectul de cercetare	Structuri de sens colectiv	Structuri de sens colectiv
Nivelul de analiză	Grupuri de organizații Relații interorganizaționale	Grupuri de indivizi Relații intraorganizaționale
Metoda	Cantitativă Istoricul evenimentelor	Calitativă Studii de caz
Ipoteze privind sistemul	Deschis Interacțiune	Închis Izolare
Explanandum	Schimbare Izomorfism	Continuitate Polimorfism
Explanans	Căutarea legitimității Sens printre organizații	Căutarea identității Sens în interiorul organizațiilor

Sursa: Pedersen şi Dobbin, 2006, p. 899

Pedersen şi Dobbin (2006) consideră că procesele izomorfe (promovate de neoinsituționaliști) şi cele polimorfe (promovate de teoreticienii culturii organizaționale) sunt părți de construcție socială ale organizațiilor şi nu pot fi studiate în antiteză. „În diverse moduri, studiile abordează ideea formării identității prin unicitate şi

Scanned with OKEN Scanner

construirea legitimării prin uniformitate ca procese duale care constituie organizația" (Pedersen şi Dobbin, 2006). În acest context, Pedersen şi Dobbin (2006) abordează izomorfismul şi polimorfismul ca fiind două procese care se derulează simultan în patru moduri: imitare, hibridizare, transmutare şi imunizare. Prin urmare, Pedersen şi Dobbin (2006) recomandă neoinstituționaliştilor ca în studiul imunizării să se focuseze pe adoptarea noilor practici, inclusiv a cauzelor care împiedică organizațiile să adopte noi practici, iar în studiul imitării, transmutării şi hibridizării să aibă în vedere implementarea noilor practici adoptate la nivel de organizație. Totodată, teoreticienii culturii organizaționale ar trebui să se concentreze pe cercetarea modelelor complexe organizaționale din care se desprind culturile organizaționale locale (Pedersen şi Dobbin, 2006).

Folosind abordarea teoretică a lui DiMaggio şi Powell (1983), Pestoff şi Brandsen (2009) au evidențiat rolul mecanismelor de schimbare instituțională în promovarea inovării către organizațiile dintr-un anumit domeniu. Imitarea (izomorfismul mimetic), educația (izomorfismul normativ) şi legitimitatea (izomorfism coercitiv) generează diversitate redusă şi grad crescut de omogenitate în domeniul vizat. În ceea ce priveşte sectorul neguvernamental, mecanismele de schimbare instituțională produc efecte atunci când organizațiile celui de-al treilea sector sunt integrate în rețele de furnizare a serviciilor şi inovarea devine efort colectiv. Prin urmare, integrarea organizațiilor în rețelele de servicii publice este favorabilă izomorfismului şi cel de-al treilea sector poate juca un rol în generarea inovațiilor doar în măsura în care regimurile instituționale au tradiția de a promova acest sector (Pestoff şi Brandsen, 2009).

Dacă Pestoff şi Brandsen (2009) au fost interesați de mecanismele de schimbare instituțională la nivelul celui de-al treilea sector, Nicholls (2010) a abordat tema tiparelor emergente de instituționalizare ale antreprenoriatului social. Nicholls (2010) susține că actorii cheie din domeniul antreprenoriatului social au un grad mai mare de legitimitate decât domeniul în sine. În acest context, cercetarea tiparelor de instituționalizare prezintă importanță din două motive, respectiv legitimarea antreprenoriatului social şi conturarea paradigmei antreprenoriatului social (Nicholls, 2010). Pentru a studia microstructurile de legitimare ale antreprenoriatului social pornind de la actorii cheie, discursurile şi logica narativă ale acestora, Nicholls (2010) a folosit perspectiva teoretică a izomorfismului organizațional (DiMaggio şi Powell, 1983) şi cea a proceselor de legitimare cuprinsă în teoria structurării (Giddens, 1984; Nicholls şi Cho, 2006 *apud* Nicholls, 2010). Legitimitatea organizațională se produce la intersecția structurilor instituționale

Scanned with OKEN Scanner

poziționate la nivel macro cu actorii organizaționali poziționați la nivel micro, din această interacțiune rezultând o relație reflexivă în cadrul antreprenoriatului social (Nicholls, 2010).

Pentru analiza microstructurilor de legitimare într-un domeniu emergent ca antreprenoriatul social, Nicholls (2010) propune utilizarea unei noi categorii de izomorfism, respectiv cel reflexiv care presupune că organizațiile dominante pot genera legitimitate prin reflectarea propriilor logici şi norme instituționale. Izomorfismul reflexiv este prezentat drept o strategie de legitimare adoptată de organizații pentru crearea unei sinergii a logicilor interne şi externe şi, în final, a unui câmp organizațional care se auto-legitimează (Nicholls, 2010). Pentru cercetarea tiparelor izomorfismului reflexiv, Nicholls (2010) a identificat actorii cheie care contribuie la construcția paradigmatică şi a analizat discursurile, narațiunile şi logicile antreprenoriatului social. Aşadar au fost identificate patru grupe de actori (guvernul, fundațiile, organizațiile de tip fellowship şi cele tip rețea) şi două tipuri de discursuri (cel al poveştilor despre antreprenorul erou şi cel al modelelor organizaționale de succes) (Nicholls, 2010).

Cele două tipuri de discursuri au generat şcoli de gândire diferite, respectiv una în care accentul cade pe activitatea antreprenorială şi individul care conduce misiunea socială şi alta în care antreprenoriatul social este plasat în procesul de schimbare a serviciilor publice sau de inovare socială (Nicholls, 2010). Bineînțeles că întreprinderile sociale pot participa la procese de schimbare doar în măsura în care îşi dovedesc caracterul inovator şi bunăvoința de a colabora cu sectoarele public şi privat. Nicholls (2010) a susținut că „modelul inovării sociale a antreprenoriatului social oferă oportunitatea de a aborda una dintre cele mai problematice aspecte care decurg din relația dintre izomorfismul reflexiv şi alocarea resurselor pentru dezvoltarea domeniului: marginalizarea relativă a antreprenorilor sociali, colegilor lor şi – în mod critic – beneficiarilor lor din procesele de legitimare la nivel de discurs. Marginalizarea vocilor legitimatoare ale acestor actori poate fi văzută ca un eşec al responsabilității în numele actorilor mai puternici care îşi propun să construiască paradigma antreprenoriatului social". În situația în care discursurile de legitimare aflate în competiție nu se reconciliază sub cupola inovării sociale, adică actorii dominanți din domeniul antreprenoriatului social nu acceptă schimbarea de paradigmă pentru instituționalizarea inovării sociale, acest dezechilibru poate duce la deteriorarea legitimității normative şi cognitive a domeniului (Nicholls şi Young, 2008 *apud* Nicholls, 2010). În concluzie, Nicholls (2010) consideră că „antreprenoriatul social se află într-o etapă pre-paradigmatică a dezvoltării care permite actorilor bogați în

Scanned with OKEN Scanner

resurse să-şi modeleze discursurile de legitimare într-un mod autoreflexiv". Parcursul instituțional al antreprenoriatului social este puternic influențat de izomorfismul reflexiv care este generat de discursurile organizațiilor influente din domeniu asupra organizațiilor mai mici sau nou înființate. Aşadar discursul de legitimare a domeniului prin prisma schimbării serviciilor publice sau a inovării sociale necesită un acord la nivelul principalilor actori.

Mason (2012) consideră că organizațiile celui de-al treilea sector şi organizațiile din sectorul public sunt supuse aceloraşi presiuni izomorfe în căutarea legitimității şi, prin urmare, a utilizat abordarea teoretică a lui DiMaggio şi Powell (1983) pentru a cerceta implicațiile diferitelor tipuri de izomorfism asupra întreprinderilor sociale britanice. Mai exact, Mason (2012) a fost interesat de modul în care izomorfismul structural afectează întreprinderile sociale şi de răspunsul acestor organizații la presiunile privind legitimitatea. Totuşi principala contribuție a lui Mason (2012) a fost dezvoltarea unei clasificări a răspunsurilor întreprinderilor sociale la izomorfism, plecând de la cercetările lui Pedersen şi Dobbin (2006) şi ale lui Nicholls (2010).

Mason (2012) susține că întreprinderile sociale sunt influențate de schimbările organizaționale generate de cele trei tipuri de izomorfism: coercitiv (influența exercitată de organizațiile cu autoritate superioară), mimetic (imitarea practicilor manageriale din sectoarele public şi privat) şi normativ (influența exercitată de educația profesioniştilor care lucrează în întreprinderile sociale).

Tabel 7 „Răspunsurile structurale ale întreprinderilor sociale la presiunile izomorfe"

Tipul de izomor-fism	**Sursa presiunii**	**Exemple de răspunsuri structurale (guvernarea întreprinderii sociale)**
Mimetic	Competiție: • Întreprinderi sociale nou înființate care determină creşterea saturației pieței. • Întreprinderi sociale de succes utilizate ca ambasadori. • Concurenți ai întreprinderilor non-sociale.	Copiază structuri inovatoare. Copiază structura / practicile similare ale Board-ului.
Coercitiv	Politica guvernamentală: • Politici de sănătate publică. • Strategia privind întreprinderea socială.	Adoptă structuri / practici pentru a satisface cerințele.

Scanned with OKEN Scanner

	Legislație: • Reforma legii de caritate. • Respectarea formelor juridice.	Conformitate forțată pentru reformarea structurii Board-ului.
Normativ	Corpuri profesionale: • Coduri de guvernare. • Promovarea perfecționării, „cele mai bune practici". Angajament intersectorial: • Sectorul privat care lucrează cu întreprinderea socială prin intermediul sectorului public.	Adoptarea unor noi standarde profesionale/ corporative. Respectarea codului de practică voluntar.

Sursa: Mason, 2012, p. 87

În urma cercetării sale, Mason (2012) concluzionează că procesul de legitimare a antreprenoriatului social, în special al întreprinderilor sociale care furnizează servicii publice, este încurajat de beneficiarii non-sociali. În această situație finanțarea externă creşte presiunile izomorfe şi doar întreprinderile sociale care prezintă caracteristici inovatoare pot rezista mimetismului, coerciției sau normativismului (Mason, 2012).

În România, Vaida, Lakatos şi Moldovan (2015) au abordat tema antreprenoriatului social în contextul fenomenului de izomorfism instituțional. În studiul lor, cei trei autori s-au concentrat pe definirea întreprinderii sociale plecând de la teoria izomorfismului instituțional (DiMaggio şi Powell, 1983) şi conceptul de selecție naturală promovat de Darwin, aşa cum este acesta utilizat în domeniul economiei. Aceştia consideră că întreprinderile sociale tind să fie similare cu cele clasice, în privința structurii şi a funcțiilor, întrucât urmăresc să îşi maximizeze profitul în piață. Aşadar, constrângerile pieței determină întreprinderile sociale să se adapteze, păstrându-şi în acelaşi timp misiunea socială şi distribuirea limitată a profitului către asociați (Vaida, Lakatos şi Moldovan, 2015).

Instituționalismul istoric

Trei caracteristici principale definesc instituționalismul istoric şi anume abordarea întrebărilor complexe, urmărirea proceselor de-a lungul timpului, analiza configurațiilor şi contextelor instituționale (Skocpol şi Pierson, 2002). Abordarea istorică instituționalistă pune accentul pe analiza contextelor la nivel macro şi testează ipoteze despre efectele instituțiilor şi ale proceselor de-a lungul timpului asupra politicii, guvernării şi politicilor publice (Skocpol şi Pierson, 2002). Astfel, analiza instituțională istorică presupune explorarea demersurilor pentru dezvoltarea politicilor într-un anumit domeniu

Scanned with OKEN Scanner

plecând de la interacțiunile inter-organizaționale și inter-instituționale (Skocpol și Pierson, 2002). Conceptul cheie folosit de instituționaliștii istorici este *path dependence* care presupune „o dinamică de auto-consolidare sau procese de feedback pozitiv într-un sistem politic – ceea ce economiștii numesc procese de creștere a profitului" (Skocpol și Pierson, 2002). În spatele proceselor *dependente de cale* stă logica „joncțiunii critice", rezultatele mecanismelor care declanșează aceste momente critice determinând reapariția unui anumit tipar în viitor (Skocpol și Pierson, 2002). „Așadar, instituționaliștii istorici intenționează să facă vizibile acele tipare și să le urmărească impactul cauzal" (Skocpol și Pierson, 2002). Cu alte cuvinte, evenimentele care însoțesc anumite momente politice și sociale de mare importanță stau la baza dezvoltărilor sau transformărilor de la nivel societal și efectele acestora sunt ușor sesizabile pe perioade lungi de timp.

Cu privire la studiile elaborate de instituționaliștii istorici, Skocpol și Pierson (2002) apreciază că acestea analizează de regulă teme precum „tranzițiile la democrație; apariția și dispariția regimurilor autoritare; intersecția politicii interne și internaționale; originile și dezvoltarea statului bunăstării; identități sociale în politică; rădăcinile și dezvoltarea regimurilor economice; și cauzele și consecințele mișcărilor și revoluțiilor sociale". Totodată, Skocpol și Pierson (2002) sunt de părere că strategiile de analiză istorico-instituționaliste variază în funcție de aspecte precum utilizarea studiilor comparative, realizarea analizelor la nivel macro, modalitățile de cercetare și interpretare a datelor etc. Analiza instituțională istorică, realizată în domenii de studiu precum economia politică comparată și politica socială, se focusează pe modul în care sunt generate regimuri ale statului bunăstării sau varietăți de capitalism de către politicile, instituțiile formale și structurile organizatorice (Skocpol și Pierson, 2002). Având în vedere originea diferită a aranjamentelor politice și sociale care pun bazele unor sisteme favorabile intereselor unor tipuri de actori care luptă pentru prezervarea lor indiferent de modificările economice, culturale și geopolitice care se preconizează, este evidentă funcționarea diferită a statului bunăstării sau a capitalismului în lume (Skocpol și Pierson, 2002). Thoenig (2003) prezintă această dependență ca fiind legată de vechile aranjamente instituționale și alegeri politice care influențează rezultatele politicilor publice din prezent. Așadar dependența de cale se referă la modalitatea în care trăsăturile contextuale și istorice determină rezultate diferite în ceea ce privește implementarea unor măsuri similare în mai multe zone geografice.

Scanned with OKEN Scanner

Kerlin (2006) a utilizat teoria instituționalismului istoric pentru a explica diferențele care se observă în definițiile atribuite conceptului de întreprindere socială în Statele Unite ale Americii şi în Europa. Caracteristicile generale ale întreprinderii sociale din Statele Unite ale Americii şi Europa, aşa cum au fost structurate de Kerlin (2006) în cercetarea sa, sunt prezentate în tabelul nr. 8. Statele Unite ale Americii au o lungă tradiție privind utilizarea activităților comerciale în vederea susținerii misiunii sociale în cadrul organizațiilor nonprofit. Kerlin (2006) subliniază că practica datează încă din vremea construcției statale americane, atunci când „grupurile religioase şi comunitare deținеau bazaruri şi vindeau bunuri realizate în casă pentru a suplimenta donațiile voluntare" (Crimmins şi Keil, 1983 *apud* Kerlin, 2006). Conceptul de întreprindere socială a început să fie folosit de către americani în anii '70 pentru a defini activitățile antreprenoriale ale organizațiilor nonprofit drept modalitate de a integra pe piața muncii persoane din grupuri defavorizate (Alter, 2002 *apud* Kerlin, 2006). În Europa activitatea de generare a veniturilor este considerată la fel de importantă ca activitatea participativă a beneficiarilor, acest mod de a percepe întreprinderea socială fiind datorat crizei statului bunăstării care a început în anii '70 şi care a condus la regândirea serviciilor şi tipurilor de venituri generate de cel de-al treilea sector (Kerlin, 2006). În acest context, studierea cadrului legal şi a mediului instituțional au ajutat-o pe Kerlin (2006) să înțeleagă motivele care au dus la conceptualizarea diferită a întreprinderilor sociale în cele două părți ale lumii. Dacă din analiza cadrului legal reiese gradul diferit de implicare a guvernelor în dezvoltarea întreprinderilor sociale, analiza mediului instituțional reflectă clar implicarea sectorului privat şi al afacerilor în dezvoltarea antreprenoriatului social din Statele Unite ale Americii şi implicarea sectorului public şi al serviciilor sociale în dezvoltarea celui din Europa (Kerlin, 2006). În concluzie, factorii istorici au determinat întreprinderile sociale americane să se focuseze pe alcătuirea unui pachet diversificat de servicii (care includ, spre exemplu, nu doar servicii sociale, ci şi serviciile dedicate protecției mediului) şi întreprinderile sociale europene să promoveze activități legate de servicii sociale şi integrare în câmpul muncii a persoanelor defavorizate (Kerlin, 2006).

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 8 „Prezentare generală comparativă a întreprinderii sociale din Statele Unite şi Europa"

	Statele Unite	**Europa**
Accent	Generarea de venituri	Beneficiu social
Tip organizaţional comun	Nonprofit	Asociaţie/Cooperativă
Focus	Activităţi nonprofit	Servicii
Tipuri de întreprindere socială	Multe	Puţine
Implicarea beneficiarilor	Limitat	Comun
Dezvoltare strategică	Fundaţii	Guvern/UE
Cercetare universitară	Ştiinţe sociale şi afaceri	Ştiinţe sociale
Context	Economie de piaţă	Economie socială
Cadru legal	Lipseşte	Subdezvoltat, dar se îmbunătăţeşte

Sursa: Kerlin, 2006, p. 259

Câţiva ani mai târziu, Kerlin (2013) a elaborat un cadru de analiză pentru cercetarea în domeniul antreprenoriatului social, care transcende diferenţele regionale, plecând de la teoria instituţionalismului istoric şi cea a teoriei orginilor sociale ale societăţii civile. Totodată, prin intermediul acestei lucrări, Kerlin (2013) şi-a propus să abordeze modul în care contextele instituţionale diferite determină dezvoltarea unor modele variate de întreprinderi sociale. În viziunea lui Kerlin (2013) instituţiile de la nivel macro care influenţează dezvoltarea întreprinderii sociale sunt cultura, statul bunăstării, guvernarea, economia, societatea civilă şi ajutorul internaţional. Procesele instituţionale se manifestă sub forma unor dependenţe de cale determinate astfel de variabilele instituţionale: cultura, ierarhiile locale, regionale şi globale şi istoria politico-economică influenţează tipul de guvernare (democratic, autoritar, favorabil, nefavorabil); tipul de guvernare influenţează la rândul său stadiul dezvoltării economice (determinat de inovare, eficienţă productivă/industrializare sau factori precum bunurile minerale) şi modelul de societate civilă (liberal, parteneriat pentru bunăstare, social-democratic, democratizare amânată sau tradiţional); atât stadiul dezvoltării economice, cât şi modelul societăţii civile influenţează modelul de întreprindere socială

Scanned with OKEN Scanner

care s-a dezvoltat într-un anumit spațiu, influențele internaționale având efecte asupra tuturor etapelor din proces (Kerlin, 2013). Pentru analiza variabilelor instituționale, Kerlin (2013) a utilizat indicatorii prezentați în tabelul nr. 9.

Tabel 9 Indicatorii propuşi de Kerlin (2013) pentru analiza variabilelor instituționale

Variabilă instituțională	Cultură	Statul bunăstării	Guvernare (rang procentual /scorul de guvernare)	Economie	Societate Civilă	Ajutor Internațional
Indicatori	Practici de grup/ colective; Valori privind evitarea incertitudinii	Cheltuieli publice privind sănătatea şi educația (% din PIB)	Calitatea reglementării; Aplicarea legii; Controlul corupției	Stadiul de dezvoltare economică; Clasamentul indicelui competitivității globale (GCI Ranking)	Modelul sectorial	Pe cap de locuitor

Sursa: Tabel realizat cu informații care provin din cercetarea lui Kerlin (2013), p. 96

Pentru a creiona modelele ideale de întreprinderi sociale, Kerlin (2013) a combinat tiparele de dezvoltare economică şi societate civilă în analiza comparativă aplicată Statelor Unite ale Americii, Italiei, Suediei, Argentinei şi statului Zimbabwe (a se vedea tabelul nr. 10). Au rezultat cinci astfel de modele: *subzistență durabilă* (grupuri de antreprenori care oferă incluziune pe piața muncii pentru familiile lor şi care primesc sprijin internațional prin intermediul proiectelor umanitare), *autonom mutual* (antreprenoriat social care s-a dezvoltat după încheierea unor regimuri autoritare), *autonom divers* (întreprinderi sociale cu activități diversificate care s-au dezvoltat în mod autonom față de guvern în lipsa unor politici ale bunăstării semnificative), *dependent focusat* şi *capturat focusat* (cele două modele s-au dezvoltat în prezența statului bunăstării, au fost influențate de politicile guvernamentale şi au fost dependente de finanțarea de la bugetul de stat; ultimul model a fost substanțial influențat de politicile pentru bunăstare, unele întreprinderi sociale fiind create ca urmare a unor programe guvernamentale).

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 10 „Modele de întreprinderi sociale"

Tip de societate civilă	**Tip de economie**		
	Determinat de factori	*Determinat de eficiență*	*Determinat de inovare*
Liberal	-	-	**Autonom divers** Ex. Statele Unite
Parteneriat pentru bunăstare	-	-	**Dependent focusat** Ex. Italia, Germania
Social Democratic	-	-	**Capturat Focusat** Ex. Suedia, Austria (tranziție) Ex. Republica Slovacă
Democratizare amânată	-	**Autonom Mutual** Ex. Argentina, Ucraina (tranziție) Ex. Africa de Sud	-
Tradițional	**Subzistență durabilă** Ex. Zimbabwe, Uganda	-	-

Sursa: Kerlin (2013), p. 94

Cadrul de analiză dezvoltat de Kerlin (2013) a fost aplicat în multe părți ale lumii de cercetători precum Mason şi Barraket (2015); Monroe-White, Kerlin şi Zook (2015); Fisac şi Moreno-Romero (2015); Jeong (2015); Lambru şi Petrescu (2017). Scopul acestor studii a fost de a înțelege modalitatea în care contextul influențează dezvoltarea întreprinderii sociale şi formele diferite pe care le pot lua aceste entități. Rezultatele acestor cercetări permit analiza comparativă istorică între diferite state şi/sau regiuni întrucât se raportează la aceleaşi tipuri de indicatori.

Roy *et al.* (2014) au utilizat instituționalismul istoric pentru a explica când, de ce şi cum au fost adoptate intervenții politice în Scoția pentru sprijinirea întreprinderilor sociale. În demersurile lor de cercetare au avut în vedere analiza contextului cultural, istoric şi politic. În mod similar, Sepulveda (2015) a folosit acest cadru teoretic

Scanned with OKEN Scanner

pentru a analiza originile întreprinderii sociale în Anglia şi contextul în care a fost inclus acest tip de organizaţie în politicile publice promovate de guvernul britanic.

Edmiston şi Aro (2016) au utilizat lentila teoretică a instituţionalismului istoric pentru a identifica structurile socio-economice şi politice care influenţează politicile privind inovarea socială în Uniunea Europeană. Cercetarea celor doi autori a fost realizată în contextul implementării proiectului CRESSI şi a fost încorporată în raportul „Politici Publice, Inovare Socială şi Marginalizare în Europa: O analiză comparativă a trei cazuri".

În România, teoria instituţionalismului istoric a fost aplicată de către Lambru şi Petrescu (2012, 2016, 2017, 2019) în cercetări care au vizat analiza domeniilor economiei sociale, inovării sociale şi antreprenoriatului social. Principalele subiecte abordate sunt legate de tendinţele şi provocările privind întreprinderile sociale din România, asociaţiile de ajutor reciproc ale pensionarilor, promovarea întreprinderilor sociale în perioada post-comunistă, modelele naţionale de antreprenoriat social, rolul întreprinderilor sociale în sistemul bunăstării din România.

3.3. Teoria eşecului sectorului neguvernamental

Pornind de la deficienţele identificate la nivelul teoriei statului bunăstării şi teoriei sectorului neguvernamental, Salamon (1987) a elaborat o nouă teorie a relaţiilor dintre guvern şi acest sector. Teoria construită în jurul conceptului de eşec neguvernamental şi a parteneriatului dintre cele două sectoare înlocuieşte teoria sectorului neguvernamental privind eşecul pieţei – eşecul guvernamental şi concepţiile dominante privind statul bunăstării.

Potrivit lui Salamon (1987), prin teoria statului bunăstării este promovată preeminenţa guvernamentală în privinţa rezolvării problemelor sociale şi furnizării serviciilor publice, abordare care împiedică dezvoltarea conceptuală a sectorului neguvernamental. „Problema centrală a teoriei statului bunăstării, aşa cum s-a aplicat în contextul american, este eşecul său de a diferenţia între rolul guvernului ca furnizor de fonduri şi direcţie şi rolul guvernului ca furnizor de servicii" (Salamon, 1987). Ţinând cont că guvernul american utiliza organizaţii publice şi private pentru a îndeplini funcţii guvernamentale legate de furnizarea serviciilor publice, Salamon (1987) propune implementarea parteneriatului dintre sectorul guvernamental şi cel neguvernamental cu scopul de a „creşte rolul guvernului în promovarea bunăstării generale fără a mări în mod necorespunzător aparatul administrativ al statului". În acest

Scanned with OKEN Scanner

mod, guvernul alocă fonduri pentru prestarea de servicii publice şi supervizează asociaţiile şi fundaţiile în acest proces. Organizaţiile neguvernamentale sunt parte terţă a guvernului întrucât, prin tradiţia americană, au îndeplinit funcţii de furnizare a serviciilor publice încă din perioada în care erau considerate organizaţii ale sectorului public (până la sfârşitul secolului al XIX-lea) şi, totodată, au în vedere obiective apropiate de cele ale guvernului (Salamon, 1987).

Despre principalele teorii ale sectorului neguvernamental, teoria eşecului pieţei/ eşecului guvernamental (Weisbrod, 1977 *apud* Salamon şi Anheier, 1996) şi teoria eşecului contractual (Hansmann 1980; 1987 *apud* Salamon şi Anheier, 1996), Salamon (1987) consideră că sunt deficitare în promovarea cooperării cu sectorul public fiindcă la baza dezvoltării sectorului neguvernamental stau eforturile de a distinge între sectoarele public şi privat. Prin intermediul teoriei eşecului pieţei/ eşecului guvernamental este explicată existenţa sectorului neguvernamental, pornind de la limitele care caracterizează sectoarele public şi privat în furnizarea bunurilor comune către populaţie. Organizaţiile neguvernamentale răspund cererilor nesatisfăcute de bunuri şi servicii, pe care le furnizează comunităţilor în nevoie, devenind astfel un „substitut al guvernului" însă în această situaţie nu poate fi vorba de o cooperare cu sectorul guvernamental întrucât acesta contribuie la furnizarea bunurilor şi serviciilor către majoritate, în conformitate cu priorităţile agreate la nivel politic (Salamon, 1987).

În contextul aplicării abordării teoretice a eşecului contractual, organizaţia neguvernamentală este poziţionată în rolul de reprezentant al consumatorului în procesul de cumpărare. Acest rol derivă din faptul că „pentru unele bunuri şi servicii, cum ar fi îngrijirea persoanelor în vârstă, cumpărătorul nu este acelaşi cu consumatorul" (Salamon, 1987). În acest mod, organizaţia neguvernamentală devine un garant al calităţii bunurilor şi serviciilor achiziţionate pentru consumatorul final, într-o relaţie bazată pe încredere şi condusă de scopuri caritabile. Eşecul contractual se referă la întreprinderile cu scop lucrativ, din sectorul privat, care nu îşi pot depăşi tentaţia de a realiza profit în pofida trădării încrederii beneficiarului final al bunurilor şi serviciilor produse de acestea. Salamon (1987) susţine că această abordare teoretică poate asigura întâietate sectorului public „întrucât agenţiile guvernamentale ar putea avea un motiv în minus de a trăda încrederea decât cele neguvernamentale".

Ca urmare a analizei teoriilor sectorului neguvernamental mai sus menţionate, Salamon (1987) concluzionează că organizaţiile

Scanned with OKEN Scanner

acestui sector îşi justifică existenţa drept răspuns la eşecurile pieţei şi ale guvernului. Astfel, sectorul neguvernamental are doar un rol secundar care derivă din limitările sectorului public şi privat de a furniza bunuri comune pentru toate categoriile de populaţie. Însă prin teoria eşecului sectorului neguvernamental, Salamon (1987) atribuie guvernelor un rol secundar generat, de această dată, de eşecul sectorului neguvernamental de a furniza bunurile comune. „Argumentul central al acestei reformulări este faptul că costurile de tranzacţie implicate în mobilizarea răspunsurilor guvernamentale la penuria de bunuri colective tind să fie mult mai mari decât costurile mobilizării acţiunii voluntare" (Salamon, 1987). În acest context, activitatea sectorului neguvernamental devine principalul răspuns la eşecul sectorului privat însă organizaţiile neguvernamentale au nevoie în continuare de sprijinul autorităţilor publice pentru a remedia patru tipuri de deficienţe: insuficienţa filantropică, particularismul filantropic, paternalismul filantropic şi amatorismul filantropic (Salamon, 1987). În viziunea lui Salamon (1987) aceste deficienţe presupun următoarele: insuficienţa filantropică este generată de disponibilitatea limitată a resurselor necesare pentru a răspunde nevoilor populaţiei; particularismul filantropic provine din atenţia acordată cu preponderenţă anumitor subgrupuri, defavorizând astfel restul populaţiei; paternalismul filantropic reprezintă tendinţa persoanelor cu putere de decizie de a aloca resurse în mod nerealist unor anumite tipuri de activităţi şi subgrupuri, fără a ţine cont de nevoile comunităţii per ansamblul său; amatorismul filantropic rezidă din superficialitatea cu care unii dintre membrii organizaţiilor neguvernamentale tratează anumite probleme sociale (Salamon prezintă exemplul îngrijirii unor categorii vulnerabile de către persoane fără pregătire medicală sau de specialitate, care întreprind astfel de acţiuni din motive de ordin moral sau religios). Salamon (1987) promovează cooperarea între sectorul neguvernamental şi cel guvernamental întrucât „punctele slabe ale sectorului voluntar corespund bine cu punctele forte ale guvernului şi invers". Chiar şi în situaţia furnizării serviciilor publice de către sectorul neguvernamental, autorităţile publice pot genera plus valoare în privinţa fondurilor necesare, asigurării echităţii şi diversităţii la nivelul distribuirii resurselor, precum şi în stabilirea priorităţilor printr-un proces politic democratic (Salamon, 1987). Cheia pentru această cooperare, susţine Salamon (1987), este „găsirea unui echilibru care să protejeze interesul public legitim în ceea ce priveşte responsabilitatea, fără a submina caracteristicile care fac din organizaţiile neguvernamentale parteneri efectivi ai guvernului".

Scanned with OKEN Scanner

Conform celor prezentate de Salamon şi Anheier (1996) într-un studiu distinct, cheltuielile publice pentru sectorul neguvernamental cresc atunci când cheltuielile din sectorul sănătății şi al serviciilor sociale sunt mai mari. Pentru a explica evoluția diferită a relațiilor dintre sectorul neguvernamental şi sectorul public în diverse societăți, Salamon şi Anheier au publicat în 1996 teoria originilor sociale ale societății civile. Acest demers a rezultat în urma implementării Proiectului Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector (faza 1), care a vizat testarea teoriilor sectorului neguvernamental în opt țări: Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Suedia, Ungaria şi Japonia (Salamon şi Anheier, 1996). În funcție de tipurile de cheltuieli efectuate la nivelul acestor state, au fost identificate patru tipare de organizații neguvernamentale. Astfel, în Japonia şi Marea Britanie sunt dominante cheltuielile privind educația, în Statele Unite ale Americii şi în Germania sunt dominante cheltuielile privind sectorul sănătății, în Franța şi Italia cele privind sectorul serviciilor sociale, iar în Suedia şi Ungaria cele privind activitățile culturale şi recreaționale (Salamon şi Anheier, 1996). Prin intermediul teoriei originilor sociale sunt prezentate circumstanțele în care se poate produce cooperarea dintre sectorul public şi cel neguvernamental, relație de cooperare care este susținută de teoria eşecului neguvernamental sau a interdependenței, după cum mai este aceasta numită (Salamon şi Anheier, 1996). Salamon şi Anheier (1996) consideră că furnizarea serviciilor publice de către piață, stat sau organizațiile celui de-al treilea sector este o alegere influențată de tiparele istorice de dezvoltare existente în fiecare stat. În acest context, Salamon şi Anheier (1996) descriu evoluția sectorului neguvernamental în funcție de patru tipuri de regimuri politice existente în țările studiate: liberal şi social-democratic, respectiv corporatist şi centrat pe stat (statist regime în limba engleză). În regimurile liberal şi social democratic, mărimea sectorului neguvernamental depinde într-o proporție redusă de cheltuielile publice pentru servicii sociale deoarece organizațiile celui de-al treilea sector sunt percepute drept alternative şi nu partenere pentru rezolvarea problemelor sociale şi sunt, mai degrabă, direcționate spre colectarea de fonduri din sectorul privat (Salamon şi Anheier, 1996). În regimul corporatist organizațiile celui de-al treilea sector se dezvoltă în măsura în care şi guvernul se dezvoltă la rândul său deoarece acestea sunt percepute drept partenere, iar resursele guvernamentale prezintă importanță deosebită pentru existența lor (Salamon şi Anheier, 1996). Regimul centrat pe stat determină organizațiile neguvernamentale să se autosusțină prin intermediul

Scanned with OKEN Scanner

activităților comerciale întrucât nu se întrevede nici sprijin guvernamental şi nici sprijin privat pentru acestea (Salamon şi Anheier, 1996). În cele din urmă, prin teoria orginilor sociale, Salamon şi Anheier (1996) demonstrează că sectorul neguvernamental poate fi studiat în cadrul analizei sociale a societăților deoarece reprezintă mai mult decât un fenomen de sine stătător, fiind parte a unui sistem social şi produsul secundar al unui set complex de circumstanțe (Salamon şi Anheier, 1996). Mai mult, tiparul american al interacțiunii dintre autoritățile publice şi organizațiile neguvernamentale nu este aplicabil la nivel global, acesta reprezentând doar unul dintre cele identificate, iar teoria eşecului neguvernamental contribuie semnificativ la explicarea varietății de tipare existente (Salamon, 2003).

Deşi nu a menționat teoria eşecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987), Andersen (2015) evidențiază în lucrarea sa rolul important pe care acest sector îl ocupă în dezvoltarea antreprenoriatului social, promovarea inovării sociale şi, implicit, în rezolvarea problemelor de la nivelul societății daneze. În opinia sa guvernarea democratică şi voluntariatul pe de o parte, respectiv antreprenoriatul social şi economia pe de altă parte reprezintă fundamentele pentru găsirea soluțiilor inovatoare la noile provocări societale. Pentru crearea valorii sociale prin inovare, inovațiile rezultate trebuie să aibă la bază colaborarea dintre societatea civilă, sectorul public şi cel privat, motiv pentru care antreprenorii sociali se află într-o relație de parteneriat cu societatea civilă (fie că vorbim despre organizații neguvernamentale sau grupuri de cetățeni) (Andersen, 2015). Aşadar când vorbim despre inovare socială este important să ne concentrăm atenția pe diversitatea persoanelor care lucrează într-o întreprindere socială, în speță profesioniştii şi voluntarii. Andersen (2015) a propus cinci condiții pentru identificarea hibridității muncii sociale în întreprinderile sociale: numărul de angajați plătiți; abordările metodologice utilizate; similaritățile dintre munca prestată de către angajați şi voluntari; dezvoltarea competențelor angajaților şi voluntarilor; vizibilitatea întreprinderii sociale în cele trei sectoare public, privat şi neguvernamental.

Utilizând mai multe perspective teoretice, printre care şi cea a interdependenței/eşecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987), şi date colectate din 49 de țări, la nivelul anului 2009, de către Monitorul antreprenoriatului global (GEM), Hoogendoorn (2016) şi-a propus să investigheze atât factorii care stau la baza dezvoltării sectorului antreprenoriatului social, cât şi motivele pentru care anumite persoane iau decizia de a deveni antreprenori sociali. Una

Scanned with OKEN Scanner

din ipotezele testate se referă la legătura pozitivă dintre cheltuielile guvernamentale pentru bunăstarea socială şi ponderea intrării antreprenoriale sociale în totalul intrărilor antreprenoriale pe piață. În această situație, Hoogendoorn (2016) a folosit intrarea antreprenorială socială drept variabilă dependentă şi cheltuielile guvernamentale pentru bunăstarea socială ca procent din PIB drept variabilă independentă. Testarea ipotezei a confirmat abordarea teoretică a interdependenței întrucât cheltuielile publice ridicate corespund cu numărul mare al întreprinderilor sociale de tip start-up (Hoogendoorn, 2016).

Dintre autorii români, Păunescu (2014) a prezentat în articolul său dezbaterile actuale privind cercetarea inovării sociale. În accepțiunea sa, inovarea socială este răspunsul la eşecurile celor trei sectoare: guvernamental, privat şi neguvernamental (Păunescu, 2014).

3.4. Noua guvernare publică

Noua guvernare publică (Osborne, 2010) reprezintă ultima etapă în evoluția domeniului administrației publice, fiind precedată de administrația publică tradițională (anii '70-'80) şi de noul management public (începutul secolului XXI). Noua guvernare reprezintă o abordare diferită de teoria clasică a administrației publice şi de noul management public deoarece interacțiunea dintre diferitele sectoare (public, privat şi cel neguvernamental) este văzută drept o oportunitate pentru rezolvarea problemelor sociale prin inovare iar competiția este înlocuită de colaborare, importantă fiind valorificarea complementarităților dintre sectoare (Salamon, 2002; 2011). Victor Pestoff (2011) susține că noua guvernare publică promovează participarea cetățenilor şi furnizarea serviciilor sociale de către organizațiile celui de-al treilea sector într-o mai mare măsură decât alte teorii ale administrației publice.

Existența procesului de co-producție este un indicator pentru prezența inovației sociale, având în vedere faptul că furnizorii tradiționali de servicii publice trebuie să găsească noi modalități de a colabora cu utilizatorii serviciilor şi comunitățile din care aceştia provin (Bovaird, 2007). Conceptul de co-producție, care stă la baza noii guvernări publice alături de relațiile inter-organizaționale şi procesele multi-actor de elaborare a politicilor, a fost inițial propus la începutul anilor '70 de către Elinor Ostrom şi colegii săi de la Universitatea Indiana (Pestoff, 2011). Aceştia au utilizat termenul co-producție pentru „a descrie relația potențială care ar putea exista între producătorul obişnuit (polițişti, profesori sau personal medical)

Scanned with OKEN Scanner

şi clienţii care doresc să fie transformaţi de către serviciul furnizat în persoane aflate în siguranţă, mai educate sau mai sănătoase" (Pestoff şi Brandsen, 2009).

Adoptând noul model de guvernare publică, funcţionarii publici pot deveni facilitatori ai unor reţele complexe formate din reprezentanţi ai pieţei şi societăţii civile şi pot încuraja soluţiile inovatoare rezultate în urma interacţiunii dintre părţile interesate (Pollitt şi Bouckaert, 2011). Preluarea modelului *noii guvernări* poate genera politici şi servicii publice adaptate nevoilor cetăţenilor şi un nivel de încredere ridicat al acestora în sistemul public (Sørensen şi Torfing, 2013; Pollitt şi Bouckaert, 2011).

Noua guvernare publică (Osborne, 2010) promovează inovare colaborativă, concept care vizează implicarea părţilor interesate în crearea şi implementarea soluţiilor inovatoare (Sørensen şi Torfing, 2013; Hartley, Sørensen şi Torfing, 2013). Cele mai importante aspecte privind noua guvernare publică sunt colaborarea sectoarelor public şi privat prin intermediul reţelelor şi parteneriatelor, managementul inter-organizaţional, co-crearea şi co-producerea serviciilor sociale de către cetăţeni (Sørensen şi Torfing, 2013).

La nivel internaţional au fost realizate studii empirice pe tema relaţiei dintre conceptele inovare socială, co-creare/co-producţie şi antreprenoriat social. Unitatea de analiză, propusă de Osborne (2010), pentru cercetarea implementării modelului privind noua guvernare publică este reprezentată de sistemul serviciilor publice şi include procesul politicilor publice, organizaţiile care furnizează serviciile publice, co-producătorii de servicii publice, utilizatorii finali şi alte organizaţii implicate, precum organizaţiile hibrid din cadrul celui de-al treilea sector. Voorberg, Bekkers şi Tummers (2015) au realizat un studiu sistematic de revizuire a literaturii de specialitate privind co-crearea/co-producţia inovării publice cu sprijinul cetăţenilor. Rezultatele analizei ne arată că aceste mecanisme vizează implicarea cetăţeanului în regândirea serviciilor publice şi reprezintă o condiţie necesară pentru inovarea socială în sectorul public (Voorberg, Bekkers şi Tummers, 2015). Deşi aparent nu există diferenţe între cele două concepte, aceştia au făcut distincţia între diferitele roluri care pot fi atribuite cetăţeanului în crearea/producţia serviciilor publice: rolul de co-realizator, rolul de co-designer şi rolul de co-iniţiator. Voorberg, Bekkers şi Tummers (2015) propun utilizarea conceptului de co-creare pentru rolurile de co-iniţiator şi co-designer şi utilizarea conceptului de co-producţie pentru rolul cetăţeanului de co-realizator al serviciilor publice. Potrivit lui Evans şi Sapeha (2015), politicile privind co-construcţia şi co-producţia trebuie tratate distinct în sensul că primul concept poate fi asimilat

Scanned with OKEN Scanner

etapei de conceptualizare a unei politici, iar cel de-al doilea vizează participarea actorilor non-statali la implementarea politicii respective. Aceştia au asociat conceptul de co-construcţie cu abordarea teoretică a noii guvernări publice şi conceptul de co-producţie cu cea a noului management public. Implicarea actorilor non-statali în co-construcţia politicilor, respectiv în co-crearea serviciilor publice este o etapă esenţială, alături de co-producţie, în vederea stabilirii unui nou model de guvernare publică. Entităţile care decid adoptarea principiilor noii guvernări publice trebuie să aibă în vedere armonizarea acestora cu elementele tradiţionale ale guvernării publice. În acest context, vorbim despre necesitatea unei metaguvernări (Torfing şi Triantafillou, 2013) în care diferite forme instituţionale de auto-guvernare, precum noua guvernare publică, noul management public şi administraţia publică clasică sunt combinate în vederea obţinerii unei productivităţi benefice soluţionării problemelor sociale. Metaguvernarea presupune dezvoltarea de inovaţii sociale care transcend serviciile publice şi au impact la nivel sistemic.

Mai departe, studiile privind co-crearea inovării în sectorul public au început să evidenţieze importanţa etapei de co-iniţiere, în care părţile interesate sunt implicate încă de la începutul fazei de prioritizare pe agenda publică a problemelor ce necesită rezolvare. Sørensen şi Torfing (2016) consideră că dificultăţile întâmpinate de organizaţiile publice pentru promovarea inovării colaborative sunt cauzate de implicarea tardivă a părţilor interesate (cetăţeni, organizaţii ale societăţii civile) în procesul de inovare. Sectorul public tinde să implice părţile interesate în etapa de testare a noilor soluţii, adică mult timp după ce agenda publică a fost elaborată şi problemele au fost identificate (Sørensen şi Torfing, 2016). Co-iniţierea politicilor inovatoare ar putea să consolideze democraţia şi societatea civilă, să dezvolte capitalul social şi să îmbunătăţească relevanţa şi calitatea soluţiilor inovatoare însă în sistemele de guvernare actuale agenda politică continuă să prevaleze în faţa agendei publice deoarece liderii politici se tem că şi-ar putea pierde influenţa în procesul de consultare a cetăţenilor (Sørensen şi Torfing, 2016). Drept contribuţie la cercetarea în domeniu, Sørensen şi Torfing (2016) au realizat o analiză comparativă a trei cazuri din Danemarca pe tema rolului co-iniţierii în procesul de inovare colaborativă din sectorul public. În cadrul studiului au fost analizate condiţiile care au facilitat apariţia co-iniţierii, procesele şi impactul inovării colaborative realizate prin co-iniţiere. Condiţiile au fost operaţionalizate cu privire la contextul politicii publice, tradiţia civică şi stimulentele/barierele inovării colaborative. Procesul a fost analizat prin prisma a patru etape:

Scanned with OKEN Scanner

inițiere, design, implementare și difuzare. Impactul a fost măsurat prin raportare la obiective, beneficiile părților interesate, efectele asupra calității soluțiilor, colaborarea și diseminarea la nivel național și global. În urma studiului, Sørensen și Torfing (2016) concluzionează că adoptarea practicilor noii guvernări publice va determina redefinirea cadrelor instituționale și a modului în care este exercitat leadership-ul.

Agger și Lund (2017) continuă cercetarea pe tema co-creării/co-producției serviciilor publice de către cetățeni/beneficiari și propun conceptul umbrelă de co-inovator care include rolurile de co-inițiator, co-designer și co-implementator. Agger și Lund (2017) precizează că rolurile de co-creator/co-producător se concentrează mai mult pe eficiența serviciilor. În schimb rolul de co-inovator presupune contribuția la schimbări structurale în sistemul public. În acest context, contribuția cetățeanului în etapa de inițiere a procesului de inovare publică este deosebit de importantă, iar aceasta poate fi facilitată prin implicarea antreprenorilor sociali.

Literatura internațională de specialitate pe tema noii guvernări publice conține diverse propuneri pentru cercetările viitoare, precum modul de funcționare a co-producției în diferite regimuri de bunăstare (Pestoff și Brandsen, 2009), stabilirea rolul atribuit cetățenilor și organizațiilor celui de-al treilea sector de către teoria clasică a administrației publice, noul management public și noua guvernare publică (Pestoff, 2011) sau analiza relației dintre procesul de co-creare/co-producție a serviciilor publice și inovațiile rezultate, respectiv evaluarea impactului procesului de co-creare/co-producție asupra rezolvării problemelor cetățenilor (Voorberg, Bekkers și Tummers, 2015). În România, Bîja (2015) a abordat modelul noii guvernări publice, respectiv conceptele de co-inovare/co-creare/co-producție și inovare socială în articolul său despre e-guvernare. Bîja (2015) consideră că dezvoltarea tehnologică și amploarea pe care au luat-o rețelele virtuale propulsează cetățeanul în rolul de co-inovator/co-producător al serviciilor publice.

În concluzie, având în vedere că inovarea socială se dezvoltă la intersecția organizațiilor celui de-al treilea sector cu mediile instituțional și de politică publică (Osborne, 1998 *apud* Osborne, 2010), pentru fundamentarea demersului de cercetare am ales trei tipuri de teorii care au fost prezentate prin raportare la literatura de specialitate. Noua Guvernare Publică (Osborne, 2010) pune accentul pe interacțiunea dintre beneficiari și organizații și pe interacțiunea dintre organizațiile sectoarelor public, privat și neguvernamental pentru soluționarea problemelor și furnizarea unor servicii publice adecvate nevoilor cetățenilor. Teoria eșecului sectorului

Scanned with OKEN Scanner

neguvernamental (Salamon, 1987), care vizează relația de parteneriat între guvern şi organizațiile neguvernamentale în ceea ce priveşte furnizarea serviciilor publice, reprezintă cadrul explicativ privind implicarea asociațiilor şi fundațiilor în sectorul serviciilor sociale şi rolul acestora în procesul de inovare socială. Neoinstituționalismul prin abordarea sociologică (DiMaggio şi Powell, 1983; Tolbert şi Zucker, 1996) şi cea istorică (Skocpol, 1995; Skocpol şi Pierson, 2002) reprezintă bazele conceptuale pentru analiza maturității instituționale a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social, pentru înțelegerea procesului prin care sistemul de asistență socială favorizează generarea şi diseminarea inovațiilor sociale şi pentru analiza evoluției cadrului normativ şi de politică publică, respectiv a modului în care această evoluție influențează dezvoltarea inovațiilor sociale şi utilizarea antreprenoriatului social la nivel național.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 4

METODOLOGIA CERCETĂRII

Analiza procesului de inovare socială în context național, prin raportare la domeniul serviciilor sociale, a necesitat în prealabil implementarea unei metodologii de cercetare fundamentată pe concluziile desprinse din revizuirea literaturii de specialitate. Primele trei secțiuni ale capitolului includ prezentarea scopului, obiectivelor și întrebărilor de cercetare, modalității de operaționalizare și măsurare a procesului de inovare socială, inclusiv definirea grupului țintă, a abordării metodologice și instrumentelor de cercetare. Modalitatea de analiză și prezentare a datelor împreună cu aspectele etice reprezintă ultimele secțiuni din capitol.

4.1. Scop, obiective și întrebări de cercetare

Scopul cercetării a fost de a identifica caracteristicile proceselor de inovare socială în contextul serviciilor sociale la nivel național și de a înțelege care este rolul antreprenoriatului social în cadrul acestor procese. Trei obiective specifice (1-3) și un obiectiv transversal (4) au structurat activitatea de cercetare, respectiv:

1. analiza gradului de instituționalizare a conceptelor inovare socială și antreprenoriat social;
2. cartografierea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale;
3. analiza procesului de inovare socială în domeniul serviciilor sociale;
4. explorarea relației dintre procesele de inovare în domeniul serviciilor sociale și antreprenoriatul social.

În urma analizei cadrului teoretic s-au desprins patru întrebări de cercetare principale, care sunt prezentate mai jos în tabelul nr. 11. Neoinstituționalismul (DiMaggio și Powell, 1983; Tolbert și Zucker, 1996; Skocpol, 1995; Skocpol și Pierson, 2002), respectiv instituționalismul sociologic și cel istoric, reprezintă lentila teoretică prin care a fost analizat gradul de instituționalizare a conceptelor inovare socială și antreprenoriat social în România prin raportare la viziunea politică care a definit statul bunăstării sociale, nivelul de cunoaștere și percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind aceste concepte. Gradul de instituționalizare a antreprenoriatului social și

mecanismele de schimbare instituțională existente la nivelul sistemului de asistență socială au fost analizate pentru a înțelege influența acestora asupra procesului de inovare în domeniul serviciilor sociale. Noua guvernare publică (Osborne, 2010) reprezintă baza conceptuală prin care au fost stabilite caracteristicile procesului de inovare socială referitor la beneficiari, modalități de colaborare şi activitatea antreprenorială socială. Teoria eşecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987) a fost aleasă drept cadru explicativ pentru prezentarea modalității de implicare a asociațiilor şi fundațiilor în furnizarea serviciilor sociale şi a rolului acestora în procesul de inovare.

Tabel 11 Întrebări de cercetare

Nr. Crt.	Teorie	Întrebări principale de cercetare	Întrebări secundare de cercetare
1	Neoinstitu-ționalism	1. Care este gradul de instituționalizare a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social la nivel național?	1.1. Cum influențează evoluția în timp a politicilor sociale gradul de instituționalizare a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social?
			1.2. Cum influențează gradul de instituționalizare a antreprenoriatului social dezvoltarea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale?
		2. Cum influențează mecanismele de schimbare instituțională dezvoltarea şi diseminarea inovațiilor sociale în cadrul sistemului național al serviciilor sociale?	2.1. Care tip de izomorfism este specific procesului de inovare a serviciilor sociale?
2	Noua guvernare publică	3. În ce măsură inovațiile identificate la nivel național în domeniul serviciilor sociale prezintă caracteristicile inovării colaborative?	3.1. Care este modalitatea de implicare a beneficiarilor în procesul de inovare a serviciilor sociale? 3.2. În ce măsură colaborările intersectoriale sprijină dezvoltarea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale? 3.3. Care este rolul întreprinderilor sociale în procesul de inovare a serviciilor sociale?

Scanned with OKEN Scanner

Nr. Crt.	Teorie	Întrebări principale de cercetare	Întrebări secundare de cercetare
3	Teoria eşecului sectorului neguvernamental	4. În ce măsură inovaţiile identificate la nivel naţional reprezintă răspunsul asociaţiilor şi fundaţiilor la eşecurile pieţei de a furniza anumite tipuri de servicii sociale?	4.1. Care sunt caracteristicile parteneriatului dintre autorităţile publice, asociaţii şi fundaţii pentru furnizarea serviciilor sociale? 4.2. Care este rolul asociaţiilor şi fundaţiilor în procesul de inovare a serviciilor sociale?

Pentru a răspunde întrebărilor de cercetare am optat atât pentru analiza documentelor şi a datelor secundare, cât şi pentru analiza datelor primare colectate pe baza unei metodologii mixte de cercetare, dezvoltată după un model explicativ secvenţial (Creswell, 2014), care a presupus înţelegerea şi completarea datelor cantitative colectate prin intermediul unui chestionar cu date calitative colectate prin aplicarea unui ghid de interviu semi-structurat. Metodologia de cercetare a fost elaborată ţinând cont de recomandarea lui Nicholls (2010) de a colecta noi seturi de date care să susţină procesul de testare empirică a teoriile în tranziţia domeniului antreprenoriatului social de la etapa pre-paradigmatică la cea paradigmatică. Nicholls (2010) apreciază că paradigma antreprenoriatului social poate avea legitimitate doar prin realizarea cercetărilor imparţiale, care nu sunt influenţate de practicienii sau finanţatorii domeniului. Acest demers contribuie la cercetarea perspectivei inovării sociale care nu se poate baza doar pe studiile de caz axate pe activitatea antreprenorială sau pe efortul de teoretizare a domeniului ci necesită colectarea unor seturi de date rezultate în urma testării empirice a teoriilor (Nicholls, 2010).

4.2. Operaţionalizarea şi măsurarea procesului de inovare socială

Definiţia de lucru a procesului de inovare în contextul serviciilor sociale

Procesul de inovare socială se situează pe continuumul inovare incrementală – inovare disruptivă şi poate genera un singur tip sau mai multe tipuri de inovaţii sociale cu impact la nivel organizaţional şi/ sau sistemic. În cadrul acestuia interacţionează mai multe tipuri actori la nivel intra-organizaţional (angajatori, angajaţi, voluntari) şi/ sau la nivel inter-organizaţional (actori din sectoarele public, privat sau neguvernamental). Furnizorii de servicii sociale, inclusiv antreprenorii sociali, sunt actorii care participă în procesul de inovare socială alături

Scanned with OKEN Scanner

de beneficiari, finanțatori, facilitatori de difuzare a inovației prin intermediul rețelelor, factori de decizie de la nivel local şi central cu scopul de a răspunde unor necesități sociale noi sau unor necesități sociale existente printr-o nouă ofertă de servicii sociale sau prin noi practici privind serviciile sociale existente. Inovațiile în domeniul serviciilor sociale pot deveni practici acceptate social şi într-un final pot genera schimbare sistemică dacă furnizorii de servicii sociale colaborează cu alte părți interesate pentru difuzarea şi instituționalizarea lor. Definiția procesului de inovare socială, anterior prezentată, a fost elaborată pornind de la lucrările şi articolele de specialitate semnate de Osborne (1998); Nicholls şi Murdock (2012); Young Foundation (2012); Crepaldi, De Rosa şi Pesce (2012); De Bruin şi Stangl (2013); Schröder *et al.* (2014); Howaldt *et al.* (2016a; 2016b). Prezentarea schematică a definiției procesului inovării sociale în domeniul serviciilor sociale este inclusă în tabelul 12.

Tabel 12 Procesul inovării sociale în domeniul serviciilor sociale

Procesul de inovare socială în domeniul serviciilor sociale	**Tipul de inovare socială**	**Nivelul la care interacționează actorii**	**Rezultatul/inovația socială**
	Inovare disruptivă	Inter-organizațional	Schimbare sistemică: - politici publice şi reglementări noi care impactează modalitatea de relaționare a actorilor din sistemul serviciilor sociale, respectiv colaborarea dintre sectoarele public, privat şi voluntar şi colaborarea dintre furnizorii de servicii sociale şi beneficiari; - noi practici sociale în domeniul serviciilor sociale acceptate, difuzate şi instituționalizate la nivel național; - noi forme organizaționale/ forme organizaționale hibrid acceptate, difuzate şi instituționalizate la nivel național care vizează furnizarea de servicii sociale.

Scanned with OKEN Scanner

	Inovare instituțională (totală, expansionistă, evoluționară)	Intra-organizațional	Schimbare organizațională: - servicii sociale noi care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari; - servicii sociale existente care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari; - servicii sociale noi care sunt furnizate unui grup existent de beneficiari.
	Inovare incrementală	Intra-organizațional	Dezvoltare organizațională: eficientizarea metodelor de furnizare a serviciilor sociale existente către un grup de beneficiari existent.

Adaptare după Osborne (1998); Nicholls şi Murdock (2012); Young Foundation (2012); Crepaldi, De Rosa şi Pesce (2012); De Bruin şi Stangl (2013); Schröder *et al.* (2014); Howaldt *et al.* (2016a; 2016b).

Furnizorii de servicii sociale la nivel național: definiții și tipologii

Furnizorii de servicii sociale acreditați din România au format grupul țintă pentru aplicarea instrumentelor de cercetare cantitativă şi calitativă. Pentru a înțelege tipurile de organizații care formează acest grup țintă au fost analizate acte normative specifice sau orizontale domeniului de asistență socială la nivel național.

În România serviciile sociale sunt definite în conformitate cu art. 27 din Legea nr. 292 din 20 decembrie 2011 privind asistența socială, după cum urmează: „(1) Serviciile sociale reprezintă activitatea sau ansamblul de activități realizate pentru a răspunde nevoilor sociale, precum şi celor speciale, individuale, familiale sau de grup, în vederea depăşirii situațiilor de dificultate, prevenirii şi combaterii riscului de excluziune socială, promovării incluziunii sociale şi creşterii calității vieții. (2) Serviciile sociale sunt servicii de interes general şi se organizează în forme/structuri diverse, în funcție de specificul activității/activităților derulate şi de nevoile particulare ale fiecărei categorii de beneficiari". Acelaşi act normativ prevede la art. 37 tipurile de furnizori de servicii sociale: „(1) Furnizorii de servicii sociale sunt persoane fizice sau juridice, de drept public ori privat. (2) Furnizori publici de servicii sociale pot fi: a) structurile specializate din cadrul/subordinea autorităților administrației publice locale şi autoritățile executive din unitățile administrativ-teritoriale organizate la nivel de comună, oraş, municipiu şi sectoare ale municipiului Bucureşti; b) autoritățile administrației publice centrale ori alte instituții aflate în subordinea

Scanned with OKEN Scanner

sau coordonarea acestora care au stabilite prin lege atribuții privind acordarea de servicii sociale pentru anumite categorii de beneficiari; c) unitățile sanitare, unitățile de învățământ şi alte instituții publice care dezvoltă, la nivel comunitar, servicii sociale integrate. (3) Furnizori privați de servicii sociale pot fi: a) organizațiile neguvernamentale, respectiv asociațiile şi fundațiile; b) cultele recunoscute de lege; c) persoanele fizice autorizate în condițiile legii; d) filialele şi sucursalele asociațiilor şi fundațiilor internaționale recunoscute în conformitate cu legislația în vigoare; e) operatorii economici cu scop lucrativ".

La nivel național întreprinderile sociale pot furniza servicii sociale chiar dacă nu sunt încadrate în categoria furnizorilor de servicii sociale prevăzută de Legea nr. 292/2011 privind asistența socială. Explicația constă în faptul că tipurile de organizații care pot fi acreditate drept furnizori de servicii sociale, spre exemplu asociațiile şi fundațiile, pot avea totodată statutul de întreprindere socială, întreprindere socială de inserție sau unitate protejată autorizată în măsura în care îndeplinesc cerințele prevăzute de legislația specifică.

Prin raportare la măsurile integrate de asistență socială, Legea nr. 292/2011 recunoaşte importanța activităților de economie socială în procesul de incluziune socială, în mod special cele orientate pentru integrarea pe piața muncii a persoanelor vulnerabile (alin. (4) de la art. 53). În plus legislația care reglementează activitatea întreprinderilor sociale specifică în mod clar faptul că economia socială contribuie inclusiv la inovarea socială şi are printre obiective dezvoltarea serviciilor sociale (alin. 1 lit. d) şi alin. 2 lit. c) de la art. 5 din Legea nr. 219 din 23 iulie 2015 privind economia socială).

Întreprinderile sociale şi întreprinderile sociale de inserție

Întreprinderea socială reprezintă „orice persoană juridică de drept privat care desfăşoară activități în domeniul economiei sociale şi care deține un atestat de întreprindere socială" (art. 6, alin. (1), lit. f) din Legea nr. 219/2015). Tipurile de organizații care se pot atesta în calitate de întreprinderi sociale sunt prevăzute la art. 3 din Legea nr. 219/2015: „(1) În sensul prezentei legi, întreprinderile sociale pot fi: a) societățile cooperative care funcționează în baza Legii nr. 1/2005 privind organizarea şi funcționarea cooperației, republicată, cu modificările ulterioare; b) cooperativele de credit, care funcționează în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 99/2006 privind instituțiile de credit şi adecvarea capitalului, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr. 227/2007, cu modificările şi completările

Scanned with OKEN Scanner

ulterioare; c) asociațiile şi fundațiile, care funcționează în baza Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații şi fundații, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr. 246/2005, cu modificările şi completările ulterioare; d) casele de ajutor reciproc ale salariaților, care funcționează în baza Legii nr. 122/1996 privind regimul juridic al caselor de ajutor reciproc ale salariaților şi al uniunilor acestora, republicată; e) casele de ajutor reciproc ale pensionarilor, care sunt înființate şi funcționează în baza Legii nr. 540/2002 privind casele de ajutor reciproc ale pensionarilor, cu modificările şi completările ulterioare; f) societățile agricole, care funcționează în baza Legii nr. 36/1991 privind societățile agricole şi alte forme de asociere în agricultură, cu modificările ulterioare; g) cooperativele agricole care funcționează în baza Legii cooperației agricole nr. 566/2004, cu modificările şi completările ulterioare; h) orice alte categorii de persoane juridice, indiferent de domeniul de activitate, care respectă, conform actelor legale de înființare şi organizare, cumulativ, definiția şi principiile economiei sociale prevăzute în prezenta lege. (2) Pot fi întreprinderi sociale federațiile şi uniunile persoanelor juridice prevăzute la alin. (1)."

Legea nr. 219/2015 privind economia socială prevede şi un tip specific de întreprindere socială care „colaborează cu serviciile publice de asistență socială de la nivel județean şi local, agențiile de ocupare, centrele de furnizare de servicii integrate de asistență medicală, psihologică şi socială pentru consumatorii şi consumatorii de droguri dependenți, cu specialişti în domenii precum psihologie, asistență socială, adicții, pedagogie, formare profesională, ocupare, medicină, medicina muncii, economie socială" în vederea realizării unor măsuri de acompaniament precum „informarea şi consilierea profesională, accesul la formare profesională, îndrumarea pe parcursul procesului de integrare socioprofesională, adaptarea şi accesibilizarea locului de muncă la capacitatea persoanei şi alte măsuri de acompaniament care să asigure inserția profesională şi socială" (art. 11, alin. (2) şi (3) din Legea nr. 219/2015). Vorbim aici despre întreprinderile sociale de inserție care sunt definite conform art. 10 alin. (1) din Legea nr. 219/2015: „ (1) Întreprinderea socială de inserție este întreprinderea socială care: a) are cel puțin 30% din personalul angajat sau membrii cooperatori aparținând grupului vulnerabil. Timpul de lucru cumulat al angajaților din grupuri vulnerabile trebuie să reprezinte cel puțin 30% din totalul timpului de muncă al tuturor angajaților; b) are ca scop lupta împotriva excluziunii, discriminărilor şi şomajului prin inserția socio-profesională a persoanelor defavorizate". Organizațiile pot avea statutul de întreprinderi sociale de inserție doar prin obținerea mărcii

Scanned with OKEN Scanner

sociale în conformitate cu prevederile Legii nr. 219/2015 privind economia socială.

În România întreprinderile sociale de inserție și unitățile protejate autorizate, acreditate ca furnizori de servicii sociale, sunt încurajate să furnizeze sau să concesioneze servicii sociale în baza legislației în domeniul achizițiilor publice (Legea 98/2016 privind achizițiile publice, Legea 99/2016 privind achizițiile sectoriale, Legea nr. 100/2016 privind privind concesiunile de lucrări și concesiunile de servicii). În acest context autoritățile/entitățile contractante au posibilitatea de a rezerva contractele de achiziții și de concesiune pentru aceste tipuri de organizații.

Unitățile protejate autorizate

Cu toate că nu este specificat în legislația națională, unitățile protejate autorizate pot fi considerate un tip de întreprindere socială având în vedere obiectivul lor de integrare pe piața muncii a persoanelor cu handicap și prin raportare la literatura de specialitate, respectiv tipologia întreprinderilor sociale elaborată de Defourny și Nyssens (2016). Din acest motiv am inclus unitățile protejate autorizate în cadrul grupului țintă și în această secțiune am detaliat implicarea lor în domeniul serviciilor sociale.

Unitatea protejată autorizată este „entitatea de drept public sau privat, cu gestiune proprie, în cadrul căreia sunt angajate minimum 3 persoane cu handicap, care reprezintă cel puțin 30% din numărul total al angajaților, iar timpul de lucru cumulat al acestora reprezintă cel puțin 50% din totalul timpului de lucru al tuturor angajaților, precum și orice formă de organizare, potrivit legii, aleasă pentru desfășurarea unei activități economice de către o persoană fizică deținătoare a unui certificat de încadrare în grad de handicap" (art. 5, punctul 29 din Legea nr. 448 din 6 decembrie 2006, republicată, privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap). Persoanele fizice sau juridice se acreditează în calitate de unități protejate autorizate conform legislației terțiare emise la nivelul ministerului de resort (art. 81, alin. (3) din Legea nr. 448/2006).

Dacă coroborăm prevederile art. 33 din Legea nr. 448/2006 „(1) autoritățile administrației publice locale au obligația de a organiza, administra și finanța servicii sociale destinate persoanelor cu handicap, în condițiile legii. (2) Autoritățile administrației publice locale pot contracta servicii sociale cu furnizori de servicii sociale de drept privat, acreditați, în condițiile legii" cu prevederile privind rezervarea contractelor de achiziție publică/sectoriale/de concesiune, având ca obiect serviciile sociale, către întreprinderi

Scanned with OKEN Scanner

sociale şi unităţi protejate care sunt acreditate drept furnizori de servicii sociale (art. 112 din Legea nr. 98/2016 privind achiziţiile publice, art. 125 din Legea nr. 99/2016 privind achiziţiile sectoriale şi art. 25 din Legea nr. 100/2016 privind concesiunile de lucrări şi concesiunile de servicii) putem observa că unităţile protejate autorizate pot avea calitatea de furnizori de servicii sociale. Aşadar se constată o puternică fragmentare a cadrului normativ aferent domeniului antreprenoriatului social şi a celui privind serviciile sociale, Legea nr. 219/2015 privind economia socială nefiind corelată cu Legea nr. 448/2006 privind protecţia şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap sau cu Legea nr. 292/2011 privind asistenţa socială. După cum am menţionat, legislaţia privind economia socială reglementează întreprinderile sociale şi întreprinderile sociale de inserţie însă nu este precizată posibilitatea ca unităţile protejate autorizate să desfăşoare activităţi de antreprenoriat social.

Potrivit Lambru şi Petrescu (2012), în România sectorul economiei sociale este compus în principal din asociaţii şi fundaţii cu activitate economică, asociaţii de ajutor mutual, cooperative şi unităţi protejate autorizate care sunt definite de trăsături comune precum existenţa scopului social şi a activităţilor de antreprenoriat social, structura democratică a guvernanţei, serviciile furnizate pentru sprijinul membrilor şi autonomia conducerii. Totuşi întrucât unitatea protejată poate avea diferite forme juridice precum societăţi comerciale, asociaţii şi fundaţiii, cooperative, persoane fizice autorizate, acest tip de organizaţie nu poate fi întotdeauna încadrat în categoria organizaţiilor de economie socială (Barna, 2014). Unele unităţi protejate nu respectă principiile economiei sociale (management participativ, conducere democratică, restricţii în distribuirea profiturilor către acţionari, etc.) deoarece nu există prevederi în Legea 448/2006 cu privire la acestea şi, prin urmare, „se consideră că doar unităţile protejate organizate în formele tradiţionale ale economiei sociale: asociaţii, fundaţii, cooperative, în particular cele care au în rândul membrilor persoane cu dizabilităţi pot fi asimilate domeniului întreprinderilor sociale de inserţie sau în cel mai larg al economiei sociale" (Barna, 2014).

Dimensiuni şi indicatori aferenţi cercetării cantitative şi calitative

Dimensiunile aferente cercetării cantitative şi calitative, adaptate după Osborne (1998), Hawker şi Frankland (2012), Schröder *et al.* (2014) şi Howaldt *et al.* (2016a; 2016b), permit colectarea datelor pentru analiza întregului proces de inovare socială, respectiv atât

Scanned with OKEN Scanner

despre inovarea incrementală şi instituţională care generează dezvoltare şi schimbare organizaţională, cât şi despre inovarea disruptivă care conduce la schimbarea sistemică prin instituţionalizarea unor noi practici sociale. Primele două dimensiuni vizează caracteristicile de bază ale furnizorilor de servicii sociale (indicatori: denumirea organizaţiei; anul înfiinţării organizaţiei; localitatea şi judeţul în care îşi desfăşoară activitatea; tipul furnizorului de servicii sociale; categoriile de servicii sociale furnizate; deţinerea statutului de întreprindere socială/întreprindere socială de inserţie/unitate protejată autorizată) şi caracteristicile privind capacitatea operaţională şi financiară a furnizorilor de servicii sociale (indicatori: numărul personalului angajat, numărul voluntarilor; bugetul; surse de finanţare). A treia dimensiune se referă la cunoaşterea şi percepţiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale (indicatori: existenţa inovaţiei; descrierea inovaţiei; caracteristicile inovaţiei sau, în caz de răspuns negativ, exemple de inovaţii în domeniul serviciilor sociale). Dimensiunea numărul patru vizează actorii, reţelele şi guvernarea în cadrul procesului de inovare socială (indicatori: cadrul strategic pentru dezvoltarea serviciilor sociale; parteneriate/ colaborări: lider de parteneriat, tipuri de parteneri/ colaboratori, modalităţi de sprijin; grup ţintă/ grupul de beneficiari vizat de inovaţia socială; implicarea beneficiarilor în procesul de inovare socială). Dimensiunea numărul cinci permite înţelegerea dinamicii procesului de inovare socială, respectiv transformarea inovării incrementale sau instituţionale în inovare disruptivă prin mecanismele de schimbare instituţională care pot facilita difuzarea inovaţiilor sociale şi instituţionalizarea lor ca practici sociale (indicatori: anul iniţierii procesului de inovare socială; principala motivaţie/ factorul declanşator pentru dezvoltarea inovaţiei; necesităţi sociale şi/ sau provocări societale abordate; factori pozitivi; bariere/ strategii de a depăşi barierele; stadiul actual al procesului; localităţi/ judeţe în care inovaţia este implementată; transfer şi scalare; răspândire/difuzare; impact).

4.3. Proiectarea cercetării

Metodologia cercetării a fost abordată prin prisma triangulaţiei multiple (Denzin, 1978; Denzin, 2009). Conceptul de triangulaţie şi modalitatea în care acesta a fost integrat în cercetarea empirică a evoluat semnificativ de-a lungul anilor. Dacă la început triangulaţia era definită drept utilizarea mai multor metode de cercetare (Campbell and Fiske, 1959 *apud* Denzin, 1978; Webb, *et al.*, 1966 *apud* Denzin, 1978; Denzin, 2009) sau utilizarea mai multor metode

Scanned with OKEN Scanner

de cercetare calitativă în cadrul aceluiaşi studiu (Denzin, 1970 *apud* Denzin, 2012), ulterior Denzin (1978; 2009) a propus patru tipuri de triangulaţie: triangulaţia datelor (temporală, spaţială şi a subiecţilor), triangulaţia cercetătorului (implicarea mai multor cercetători în cadrul aceluiaşi studiu), triangulaţia teoriei (utilizarea mai multor teorii pentru studierea unui singur fenomen) şi triangulaţia metodologică (triangulaţie în cadrul metodelor de cercetare cantitative sau calitative; triangulaţie între metode de cercetare cantitative şi calitative).

În ceea ce priveşte triangulaţia teoretică, cercetarea empirică a avut la bază un cadru conceptual complex, prezentat pe larg în capitolul dedicat cadrului teoretic, respectiv neoinstituţionalismul (DiMaggio şi Powell, 1983; Skocpol, 1995; Tolbert şi Zucker, 1996; Skocpol şi Pierson, 2002), noua guvernare publică (Osborne, 2010) şi teoria eşecului sectorului neguvernamental (Salamon, 1987). Potrivit lui Denzin (1978; 2009), „necesitatea de a considera triangulaţia teoretică ca o trăsătură integrală a procesului de cercetare este arătată în acele domenii caracterizate printr-un grad ridicat de incoerenţă teoretică a teoriei contemporane în zona analizei grupurilor mici, de exemplu". În construcţia paradigmatică şi teoretică a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social este utilă folosirea triangulaţiei întrucât eforturile de teoretizare sunt precedate de practicile existente (Dacin, Dacin şi Tracey, 2011; Mulgan, 2015).

Triangularea datelor s-a realizat cu ajutorul datelor primare şi secundare colectate. Pentru analiza datelor secundare au fost consultate registrele furnizorilor de servicii sociale acreditaţi, întreprinderilor sociale şi unităţilor protejate autorizate. De asemenea, au fost solicitate Ministerului Muncii şi Solidarităţii Sociale, în baza Legii nr. 544/2001 privind liberul acces la informaţiile de interes public, date privind furnizorii de servicii sociale acreditaţi care au statutul de întreprindere socială/întreprindere socială de inserţie/unitate protejată autorizată. Datele primare au fost colectate de la mai multe tipuri de organizaţii, active în domeniul serviciilor sociale, cu proveniență din toate judeţele României şi municipiul Bucureşti. Datele primare au fost obţinute pe baza unei metodologii mixte de cercetare (triangulaţia metodologică), dezvoltată după un model explicativ secvenţial (Creswell, 2014), care a presupus înţelegerea aprofundată a rezultatelor cercetării cantitative prin aplicarea metodelor şi instrumentelor de cercetare calitativă. În tabelul nr. 13 dimensiunile şi indicatorii, adaptate după Osborne (1998), Hawker şi Frankland (2012), Schröder *et al.* (2014) şi Howaldt *et al.* (2016a; 2016b), au fost corelate cu etapele cercetării cantitative şi calitative.

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 13 Corelarea dimensiunilor şi indicatorilor cu etapele cercetării cantitative şi calitative

Nr. Crt.	Dimensiune	Indicatori	Cercetare cantitativă: Chestionarul	Cercetare calitativă: Ghidul de interviu semi-structurat
1	Caracteristici de bază ale furnizorilor de servicii sociale	Denumirea organizației	x	
		Anul înființării organizației	x	
		Localitatea şi județul în care îşi desfăşoară activitatea	x	
		Tipul furnizorului de servicii sociale	x	
		Categoriile de servicii sociale furnizate	x	
		Deținerea statutului de întreprindere socială/întreprindere socială de inserție/unitate protejată autorizată	x	
2	Capacitatea operațională şi financiară a furnizorilor de servicii sociale	Numărul personalului angajat	x	
		Numărul voluntarilor	x	
		Bugetul	x	
		Surse de finanțare	x	
3	Cunoaşterea şi percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale	Existența inovației	x	
		Descrierea inovației	x	x
		Caracteristicile inovației	x	x
		Exemple de inovații în domeniul serviciilor sociale	x	
4	Actorii, rețelele şi guvernarea în cadrul procesului de inovare socială	Cadrul strategic pentru dezvoltarea serviciilor sociale		x
		Parteneriate/colaborări: lider de parteneriat, tipuri de parteneri/colaboratori, modalități de sprijin		x
		Grup țintă/grupul de beneficiari vizat de inovația socială		x
		Implicarea beneficiarilor în procesul de inovare socială		x

Scanned with OKEN Scanner

5	Dinamica procesului de inovare socială	Anul inițierii procesului de inovare socială		x
		Principala motivație/ factorul declanșator pentru dezvoltarea inovației		x
		Necesități sociale și/sau provocări societale abordate		x
		Factori pozitivi		x
		Bariere/strategii de a depăși barierele		x
		Stadiul actual al procesului		x
		Localități/ județe în care inovația este implementată		x
		Transfer și scalare		x
		Răspândire/difuzare		x
		Impact		x

Adaptare după Osborne (1998), Hawker și Frankland (2012), Schröder *et al.* (2014) și Howaldt *et al.* (2016a; 2016b).

Instrumentele de cercetare utilizate pentru colectarea datelor cantitative și calitative au fost în prealabil testate și discutate cu reprezentanți ai furnizorilor de servicii sociale și cu experți în domeniul serviciilor sociale. Așadar instrumentele de cercetare au fost îmbunătățite în urma rezultatelor preliminare obținute în etapa de testare și a discuțiilor care au vizat subiecte precum utilizarea termenilor de specialitate, formularea întrebărilor, variantele de răspuns, timpul de răspuns la întrebări.

În completarea cercetării primare și secundare au fost analizate documente guvernamentale (programe de guvernare, legislație și documente de politici publice din perioada 1990-2020), utilizând modelul paradigmelor de politici publice (Hall, 1993; Daigneault, 2014a; Nicholls și Teasdale, 2017), pentru a înțelege influența macro-paradigmei politico-economice asupra deciziilor de politică publică privind inovarea socială și antreprenoriatul social la nivel național. Analiza paradigmei de politici publice a fost completată cu situații statistice și alte concluzii extrase din literatura de specialitate pe tema implementării legislației și politicilor publice în domeniul social.

Chestionarul

Ancheta pe bază de chestionar a fost utilizată preponderent pentru colectarea datelor cantitative în vederea cartografierii inovațiilor în domeniul serviciilor sociale la nivel național. În România a fost elaborată o hartă a serviciilor sociale[23] însă nu a fost realizată

[23] https://serviciisociale.ro/harta

Scanned with OKEN Scanner

o cartografiere sau o bază de date privind inovarea socială în domeniul serviciilor sociale. Prin intermediul proiectului SI-DRIVE[24] au fost identificate 31 de inovații sociale în România însă acestea au fost colectate pentru cele șapte domenii de practică prevăzute prin proiect. Față de cele anterior precizate am considerat necesar să realizez această cartografiere la nivel național pentru a obține următoarele rezultate:

a) stabilirea nivelului de cunoaştere şi a percepțiilor furnizorilor de servicii sociale cu privire la inovarea socială;
b) identificarea tipurilor de furnizori de servicii sociale care inovează;
c) stabilirea caracteristicilor organizaționale care favorizează inovarea socială.

În această etapă a cercetării a fost utilizată eşantionarea intenționată, tehnică non-aleatorie care permite cercetătorului să selecteze unitățile şi/sau populațiile care să fie studiate în funcție de tema şi obiectivele cercetării (Sharma, 2017). Potrivit informațiilor puse la dispoziție de Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale, la data de 31.12.2021, Registrul electronic unic al serviciilor sociale înregistra un număr total de 3.721 furnizori de servicii sociale acreditați. Dintre aceştia 2.008 furnizori de servicii sociale aveau cel puțin un serviciu social licențiat. Invitația de a completa chestionarul a fost transmisă pe e-mail către 2847 furnizori de servicii sociale acreditați pentru care au fost disponibile date de contact. Chestionarul a fost aplicat online, prin intermediul platformei EUSurvey, fiind completat într-o perioadă de trei luni (martie – mai 2022) de către un număr de 298 de respondenți.

Chestionarul a fost construit în jurul a trei teme/dimensiuni: caracteristici de bază ale furnizorilor de servicii sociale; capacitatea operațională şi financiară a furnizorilor de servicii sociale; cunoaşterea şi percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale. În chestionar au fost incluse 13 întrebări, respectiv întrebări închise, cu mai multe variante de răspuns, şi întrebări deschise. Pentru evitarea neclarităților legate de utilizarea unor termeni sau eventuale probleme de înțelegere a întrebărilor de către grupul țintă a fost analizată legislația specifică domeniului serviciilor sociale din România. Aşadar furnizorii de servicii sociale au fost familiarizați cu limbajul utilizat, precum şi cu tipologiile şi clasificările preluate din actele normative în vigoare

[24] https://www.socialinnovationatlas.net/map/

Scanned with OKEN Scanner

(precum tipul furnizorului de servicii sociale[25], categoriile de servicii sociale furnizate[26], surse de finanțare[27]).

Ghidul de interviu semi-structurat

Ancheta pe bază de interviu a permis colectarea datelor calitative în vederea obținerii următoarelor rezultate de cercetare:

a) clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională şi inovatoare;

b) stabilirea dinamicii procesului de inovare socială şi a factorilor care determină difuzarea inovațiilor sociale şi instituționalizarea lor ca practici sociale.

Ghidul pentru interviul semi-structurat (Kvale, 2007) a fost elaborat în jurul a trei teme/dimensiuni de cercetare: descrierea şi caracteristicile inovației sociale; actori, rețele şi guvernare; dinamica procesului. Pentru selecția grupului țintă a fost utilizată eşantionarea secvențială, o tehnică non-aleatorie în care cercetătorul alege treptat, în fiecare etapă a cercetării, populația vizată pentru realizarea studiului (Etikan, Alkassim şi Abubakar, 2015). Eşantionarea în cercetarea calitativă are un grad crescut de flexibilitate şi permite modificări pentru obținerea unor date suplimentare sau unor date care lipsesc (Flick, 2007). Pentru aplicarea ghidului de interviu semi-structurat selecția a vizat furnizorii de servicii sociale care au considerat la momentul completării chestionarului faptul că au inovat sau au contribuit la dezvoltarea unei inovații în domeniul serviciilor sociale. Dintre cei 298 de respondenți la întrebările prevăzute în chestionar, 69 de respondenți au selectat opțiunea potrivit căreia au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale.

Invitația la interviu a fost transmisă prin e-mail grupului țintă, iar ghidul de interviu semi-structurat, care a inclus 18 întrebări principale, a fost aplicat online prin intermediul platformei de videoconferință Google Meet. Interviurile au fost planificate inițial pentru perioada 01-12 august 2022 însă din motive obiective ale participanților unele interviuri au fost programate sau reprogramate la sfârşitul lunii august şi începutul lunii septembrie 2022. În această

---

[25] Tipurile de furnizori de servicii sociale conform Legii nr. 292/2011 privind asistența socială, cu modificările şi completările ulterioare

[26] Categoriile de servicii sociale prevăzute în Hotărârea de Guvern nr. 867/2015 pentru aprobarea Nomenclatorului serviciilor sociale, precum şi a regulamentelor-cadru de organizare şi funcționare a serviciilor sociale, cu modificările şi completările ulterioare

[27] Sursele de finanțare prevăzute în Legea nr. 292/2011 privind asistența socială, cu modificările şi completările ulterioare

Scanned with OKEN Scanner

perioadă au fost intervievate 21 de persoane, respectiv 10 reprezentanți ai furnizorilor privați de servicii sociale (7 asociații și 3 fundații) și 11 reprezentanți ai furnizorilor publici de servicii sociale din administrația publică centrală și locală (4 Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului la nivel de județ, 2 Direcții de Asistență Socială la nivel de municipiu, 3 Compartimente de Asistență Socială din cadrul Primăriilor de comună, 2 Penitenciare). Interviurile au fost înregistrate cu acordul participanților, în vederea transcrierii conversațiilor, și au avut o durată medie de 53 de minute, cele mai scurte interviuri având o durată de aproximativ 30 de minute, iar cele mai lungi o durată de aproximativ 90 de minute.

Prin raportare la prima dimensiune de cercetare, în cadrul interviurilor am încercat să clarific răspunsurile primite la întrebările din chestionar referitoare la cunoașterea și percepțiile privind inovarea în contextul serviciilor sociale. Persoanele intervievate au avut ocazia să prezinte argumentele privind caracterul inovator al proiectului/activității supuse discuției, respectiv dacă inovația a vizat un grup nou, grup existent de beneficiari, serviciu social existent, serviciu social nou sau modificarea serviciului social existent. În cadrul celei de-a doua dimensiuni persoanele intervievate au descris modalitatea de colaborare cu alți actori dar și gradul de cunoaștere a strategiei locale/județene de dezvoltare a serviciilor sociale. A treia dimensiune a vizat dinamica procesului ceea ce înseamnă că persoanele intervievate au putut să ofere informații despre întregul proces de inovare socială, respectiv despre anul inițierii, motivație, necesități sociale abordate, factori pozitivi și bariere în procesul de inovare socială, stadiul procesului de inovare socială, dezvoltarea, difuzarea și impactul inovației sociale.

Studiile de caz

Prin metoda studiului de caz (Yin, 1981; Yin în Bickman și Rog *eds.*, 2009; Yin, 2018) au fost prezentate inovațiile sociale, identificate în etapele cercetării cantitative și calitative, care au avut impact la nivel de sistem și au generat modificări legislative concrete, respectiv inovațiile care au parcurs întregul proces de inovare socială, de la identificarea necesităților sociale care nu erau acoperite de piața serviciilor sociale la introducerea unor noi servicii sociale sau unor noi abordări privind serviciile sociale existente la nivel național.

Potrivit lui Yin (1981) „studiile de caz multiple sunt adecvate atunci când se crede că același fenomen există într-o varietate de situații. În aceste condiții, fiecare studiu de caz individual trebuie totuși realizat riguros, dar colectarea mai multor studii de caz pe

Scanned with OKEN Scanner

acelaşi subiect este menită să fie baza pentru replicarea sau confirmarea rezultatelor". Analiza procesului de inovare socială reprezintă o temă care se pretează acestei metode de cercetare. Yin (1981) susține că proiectele inovatoare se numără printre temele care pot fi abordate prin intermediul studiilor de caz.

Pentru această etapă au fost selectați doi furnizori de servicii sociale, unul public şi altul privat, implicați în procese de inovare socială care au generat inovații disruptive, pentru a analiza contextele în care acestea au evoluat (Yin, 2018). În perioada februarie – martie 2023 reprezentanții furnizorilor de servicii sociale selectați au fost notificați în vederea obținerii acceptului de a elabora studiile de caz. În continuare, pentru a studia în profunzime dinamica proceselor de inovare socială, au fost utilizate rezultatele cercetării de birou şi datele colectate de la aceşti furnizori de servicii sociale prin intermediul răspunsurilor primite, pe parcursul anului 2022, la întrebările prevăzute în chestionar şi în ghidul de interviu semi-structurat.

Prin cercetarea de birou au fost obținute informații suplimentare care nu au rezultat din cercetarea cantitativă şi calitativă. Documentele necesare cercetării de birou au fost selectate astfel încât să conțină informații despre dezvoltarea, implementarea şi impactul inovației sociale. În cadrul cercetării de birou au fost analizate următoarele tipuri de documente scrise publice (Chelcea, 2001) care vizează furnizorul de servicii sociale şi inovația socială identificată:

a) documente privind organizarea şi funcționarea organizației;
b) studii şi rapoarte;
c) strategii guvernamentale;
d) prezentări ale instrumentelor de finanțare;
e) documente rezultate din implicarea furnizorului de servicii sociale în proiecte cu finanțare externă sau la nivel național.

Pe lângă aceste tipuri de documente, au fost analizate textele incluse în anumite secțiuni din cadrul paginilor de internet ale furnizorilor de servicii sociale selectați întrucât au existat situații în care anumite informații despre inovația socială au fost descrise pe scurt, spre exemplu printr-un comunicat de presă sau prin intermediul unei broşuri. Acolo unde a fost cazul, au fost consultate paginile de internet ale partenerilor şi finanțatorilor pentru a obține documente sau informații suplimentare.

Procesul de inovare socială a fost prezentat în cadrul celor două studii de caz sub forma unei poveşti de succes sau unui caz de bună practică. Triangularea datelor a fost necesară pentru prezentarea evoluției inovației de la idee la implementare şi impact. Inovațiile sociale au fost descrise cu ajutorul datelor primare colectate, inclusiv

Scanned with OKEN Scanner

fragmente din interviurile transcrise, şi informaţiilor disponibile pe internet în cadrul unor documente bine fundamentate care au vizat atât analize ale nevoilor şi rapoarte de implementare, cât şi evaluări de programe şi proiecte.

Analiza documentelor

Analiza documentelor a fost realizată atât pentru documentele obţinute prin cercetarea de birou în etapa studiilor de caz, conform celor precizate la secţiunea anterioară, cât şi pentru alte documente guvernamentale prin intermediul cărora am explicat cum influenţează evoluţia politicilor sociale gradul de instituţionalizare a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social la nivel naţional.

Programele de guvernare au fost analizate împreună cu alte acte normative şi documente de politici publice din perioada 1990-2020. În programele de guvernare a fost analizată viziunea politică privind implicarea statului în rezolvarea problemelor sociale. În completare au fost analizate acte normative, inclusiv documente de politici publice, din domenii de activitate precum asistenţa socială, economia socială, antreprenoriatul, cercetarea, inovarea şi sectorul voluntar. Mai multe informaţii privind acest subiect au fost incluse în secţiunea dedicată modalităţii de analiză şi prezentare a datelor.

Analiza datelor secundare

Date actualizate privind întreprinderile sociale şi unităţile protejate care activează în domeniul serviciilor sociale la nivel naţional au fost solicitate în cursul anului 2022 de la Ministerul Muncii şi Solidarităţii Sociale în baza Legii nr. 544/2001 privind liberul acces la informaţiile de interes public. Solicitarea a vizat situaţia numerică, la data de 31.12.2021, a furnizorilor de servicii sociale cu certificate de acreditare/licenţe de funcţionare pentru servicii sociale aflate în perioada de valabilitate şi obţinute în baza Legii nr. 197/2012 privind asigurarea calităţii în domeniul serviciilor sociale, prin raportare la următorii indicatori:

a) furnizori de servicii sociale acreditaţi;
b) furnizori de servicii sociale acreditaţi care deţin licenţe de funcţionare pentru servicii sociale;
c) furnizori de servicii sociale acreditaţi cu atestat de întreprindere socială;
d) furnizori de servicii sociale acreditaţi, cu atestat de întreprindere socială, care deţin licenţe de funcţionare pentru servicii sociale;

Scanned with OKEN Scanner

e) furnizori de servicii sociale acreditați cu marcă socială pentru întreprindere socială de inserție;
f) furnizori de servicii sociale acreditați, cu marcă socială pentru întreprindere socială de inserție, care dețin licențe de funcționare pentru servicii sociale;
g) furnizori de servicii sociale acreditați cu autorizație pentru unitate protejată;
h) furnizori de servicii sociale acreditați, cu autorizație pentru unitate protejată, care dețin licențe de funcționare pentru servicii sociale.

Informațiile incomplete primite de la Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale, fenomen cauzat de absența monitorizării unor indicatori care vizează atât activitatea antreprenorială socială, cât şi cea specifică serviciilor sociale (deşi ambele domenii de activitate sunt reglementate de către acelaşi minister), au determinat necesitatea de a realiza o analiză a datelor disponibile în diferite registre guvernamentale.

Analiza secundară de date a fost realizată atât cu datele comunicate de către Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale (numărul furnizorilor de servicii sociale acreditați şi numărul furnizorilor de servicii sociale acreditați care dețin licențe de funcționare pentru servicii sociale) şi de către Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități (numărul furnizorilor de servicii sociale acreditați cu autorizație pentru unitate protejată şi numărul furnizorilor de servicii sociale acreditați, cu autorizație pentru unitate protejată, care dețin licențe de funcționare pentru servicii sociale), instituție subordonată ministerului care gestionează inclusiv unitățile protejate autorizate, cât şi cu date extrase din Registrul unic de evidență al întreprinderilor sociale şi Registrul unităților protejate.

4.4. Modalitatea de analiză şi prezentare a datelor

Contextul național în care a fost realizată cercetarea aferentă prezentei lucrări, prezentat pe larg în capitolul 5, a fost analizat prin raportare la viziunea politică (paradigma de la nivel macro) privind bunăstarea socială (paradigma de nivel intermediar) care este transpusă în politici publice specifice precum antreprenoriatul social (nivelul micro) (Nicholls şi Teasdale, 2017). Pentru a observa influența macro-paradigmei politico-economice asupra deciziilor de politică publică privind inovarea socială şi antreprenoriatul social au fost analizate programele de guvernare, legislația şi politicile publice din sectorul social aferente perioadei 1990-2020. Analiza de conținut

Scanned with OKEN Scanner

(Agabrian, 2006) a documentelor guvernamentale a inclus mai multe teme de interes, respectiv implicarea organizațiilor celui de-al treilea sector în rezolvarea problemelor sociale, dezvoltarea sistemului de asistență socială şi a societății civile la nivel național, modalitatea de prezentare a conceptelor inovare şi antreprenoriat prin raportare la componenta socială, tehnologică sau comercială.

În programele de guvernare selecția elementelor de conținut necesare analizei a fost realizată pornind de termenii cheie utilizați, respectiv sector voluntar/ neguvernamental, organizații voluntare/ neguvernamentale/ caritabile, asociații, fundații, societate civilă, mediu de afaceri, economie socială, întreprindere, întreprindere socială, antreprenoriat, antreprenoriat social, inovare, cercetare – inovare, inovare socială, asistență socială, servicii sociale.

În ceea ce priveşte legislația şi politicile publice, au fost alese documente oficiale din domenii de activitate precum asistența socială, economia socială, antreprenoriatul, cercetarea, inovarea şi sectorul voluntar. Cele trei decenii alese pentru analiză au fost împărțite în două perioade: 1990-2006, respectiv perioada de preaderare a României la Uniunea Europeană şi 2007-2020, respectiv perioada post-aderare la Uniunea Europeană. Documentele au fost analizate prin raportare la cele două perioade pentru a evidenția impactul aderării României la Uniunea Europeană asupra paradigmei de politici publice privind bunăstarea socială şi, mai ales, asupra paradigmei de nivel micro privind antreprenoriatul social (Nicholls şi Teasdale, 2017) şi inovarea socială.

În baza informațiilor extrase din documentele guvernamentale a fost realizată analiza paradigmei de politici publice conform celor patru dimensiuni propuse de către Daigneault (2014a), respectiv „i) valori, ipoteze şi principii despre natura realității, justiția socială şi rolul adecvat al statului; ii) o concepție a problemei care necesită intervenție publică; iii) idei despre scopurile politicii şi obiectivele care trebuie urmărite; şi iv) idei despre „mijloacele" politice adecvate pentru atingerea acestor scopuri (adică principiile de implementare, tipul de instrumente şi setările acestora)".

Analiza datelor primare colectate prin metode cantitative şi calitative, prezentată detaliat în capitolul 6, a fost efectuată pornind de la cadrul conceptual şi dimensiunile de cercetare stabilite în cadrul lucrării. Datele colectate prin intermediul chestionarului au fost analizate atât prin interpretarea cantitativă, procentuală şi corelativă a răspunsurilor la întrebările închise, inclusiv prin reprezentarea grafică a rezultatelor, cât şi prin interpretarea conținutului răspunsurilor la întrebările deschise. Interpretarea corelativă a vizat relația dintre variabila dependentă (inovarea în

Scanned with OKEN Scanner

domeniul serviciilor sociale) şi variabilele independente (tipul furnizorului de servicii sociale, vechimea organizațională, dimensiunea organizațională, colaborarea cu voluntarii, implicarea în activități de antreprenoriat social, zona geografică de proveniență, surse de finanțare).

Analiza datelor colectate în urma aplicării ghidului de interviu semi-structurat a avut la bază interpretarea conținutului răspunsurilor în raport cu temele de cercetare şi interpretarea cantitativă şi procentuală a caracteristicilor participanților la interviu (tipul furnizorului de servicii sociale, județul de proveniență). Dimensiunea de cercetare referitoare la cunoaşterea şi percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale a fost introdusă în ambele instrumente de cercetare utilizate pentru colectarea datelor primare astfel că persoanele intervievate au avut ocazia să justifice în mod detaliat caracterul inovator al proiectului/inițiativei vizate şi să clarifice caracteristicile inovației prin raportare la beneficiari şi la serviciile sociale furnizate. Conținutul răspunsurilor la întrebările aferente acestei dimensiuni de cercetare a fost analizat pentru a clasifica furnizorii de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională şi inovatoare şi pentru a încadra inovațiile sociale identificate în tipologia elaborată de Osborne (1998). Dimensiunea referitoare la actori, rețele şi guvernare a fost analizată prin interpretarea corelativă a variabilelor dependente (furnizori de servicii sociale cu activitate tradițională, furnizori de servicii sociale cu activitate inovatoare) şi variabilelor independente (cadrul strategic pentru dezvoltarea serviciilor sociale; colaborarea cu alte organizații; implicarea beneficiarilor). Analiza ultimei dimensiuni, respectiv dinamica procesului de inovare socială, a vizat interpretarea corelativă a variabilei dependente (procesul de inovare socială) cu cele independente (anul inițierii, motivații, necesități sociale, factori pozitivi, bariere, stadiul actual, localități/ județe în care inovația este implementată, transfer şi scalare, răspândire/difuzare, impact). În plus, corelarea variabilei dependente (procesul de inovare socială) cu variabilele independente (tipul şi impactul inovației sociale) a avut drept rezultat poziționarea inovațiilor identificate pe continuumul inovare incrementală – inovare disruptivă.

Triangularea datelor a fost efectuată pentru a confirma/infirma rezultatele analizei datelor cantitative prin analiza datelor calitative şi pentru a descrie tipurile de inovații sociale identificate în relație cu caracteristicile organizaționale ale furnizorilor de servicii sociale. Rezultatele analizei datelor au fost discutate prin raportare la cadrul teoretic şi întrebările de cercetare astfel că au fost abordate subiecte precum instituționalizarea conceptelor inovare socială şi

Scanned with OKEN Scanner

antreprenoriat social, mecanismele de schimbare instituțională, inovarea colaborativă, implicarea asociațiilor și fundațiilor în furnizarea serviciilor sociale.

4.5. Aspecte etice privind metodologia de cercetare

Codul de etică și deontologie, aprobat de Senatul Universității din București în data de 16.12.2020[28], este „cunoscut și acceptat de către toți membrii comunității universitare, studenți, profesori, cercetători și personal administrativ" și îi angajează pe aceștia în „realizarea la cele mai înalte standarde etice a sarcinilor de învățare, de cercetare și de serviciu public". Prin urmare, în calitate de student – doctorand al Școlii Doctorale de Sociologie din cadrul Universității din București, m-am angajat să respect principiile de etică în cercetare prevăzute în Codul de Etică și Deontologie al Universității din București.

Invitația transmisă prin e-mail furnizorilor de servicii sociale, pentru completarea chestionarului privind identificarea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale, conține explicații referitoare la datele care urmau să fie colectate și despre participarea la demersul de cercetare. Furnizorii de servicii sociale au fost informați despre modalitatea de gestionare a datelor cu caracter personal (numele și prenumele, număr de telefon, e-mail), respectiv acestea nu vor fi făcute publice și vor fi utilizate, dacă va fi cazul, pentru realizarea scopului cercetării prin transmiterea invitației de participare la interviu sau pentru solicitarea acordului de a realiza studiul de caz. În cadrul invitației a fost subliniat caracterul voluntar al participării la demersul de cercetare, respondentul având posibilitatea să se retragă în orice moment din studiu și să solicite informații suplimentare înainte sau după furnizarea răspunsurilor la întrebările prevăzute în chestionar. La finalul chestionarului, încărcat pe platforma EUSurvey, a fost integrat un mesaj privind consimțământul informat.

Ghidul de interviu semi-structurat conține de asemenea informații privind consimțământul informat care au fost prezentate participanților la începutul fiecărui interviu. În mod similar chestionarului a fost precizată modalitatea de gestionare a datelor cu caracter personal colectate, respectiv faptul că acestea nu vor fi făcute publice, iar pentru prezentarea rezultatelor analizei datelor calitative

[28] Universitatea din București, Codul de Etică și Deontologie al Universității din București, document disponibil la următoarea pagină de internet: https://unibuc.ro/wp-content/uploads/2021/01/CODUL-DE-ETICA-SI-DEONTOLOGIE-AL-UNIVERSITATII-DIN-BUCURESTI-2020-1.pdf

Scanned with OKEN Scanner

se va face trimitere la respondent prin utilizarea unei sintagme care va indica fie specialitatea acestuia şi/sau tipul furnizorului de servicii sociale. Participanții au fost informați despre necesitatea de a înregistra interviul în format audio în vederea transcrierii conversației. Totodată, participanților li s-a reamintit că participarea la demersul de cercetare este voluntară, se pot retrage în orice moment din acest studiu şi pot solicita informații suplimentare înainte sau după furnizarea răspunsurilor la întrebările prevăzute în ghidul de interviu. Cele 21 de interviuri programate au fost realizate cu acordul participanților pentru înregistrarea conversațiilor şi pentru colectarea informațiilor necesare redactării prezentei lucrări.

Studiile de caz au fost elaborate cu acordul reprezentanților furnizorilor de servicii sociale vizați, care au acceptat ca procesele de inovare socială selectate să fie prezentate drept exemple de bune practici.

Ca o concluzie a acestui capitol, consider că operaționalizarea conceptuală şi metodele alese pentru colectarea şi analiza datelor sunt strâns corelate cu scopul lucrării de a identifica caracteristicile proceselor de inovare socială în contextul serviciilor sociale la nivel național şi de a înțelege care este rolul antreprenoriatului social în cadrul acestor procese. Pentru a răspunde întrebărilor de cercetare au fost colectate date primare şi secundare prin metode cantitative şi calitative, folosind drept abordare triangulația multiplă (Denzin, 1978; Denzin, 2009), respectiv cea teoretică, a datelor şi a metodologiei.

Datele primare au fost colectate pe baza unei metodologii mixte de cercetare, dezvoltată după un model explicativ secvențial (Creswell, 2014), care a presupus înțelegerea şi completarea datelor cantitative colectate prin intermediul unui chestionar cu date calitative colectate prin aplicarea unui ghid de interviu semi-structurat. Analiza datelor primare a fost completată de analizele documentelor şi datelor secundare. Inovațiile sociale identificate în procesul de cercetare, care au parcurs întregul ciclu de inovare, de la inițiere la impact sistemic, au fost prezentate prin intermediul studiilor de caz drept exemple de bune practici.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 5

INFLUENȚA POLITICILOR SOCIALE DIN ROMÂNIA ASUPRA INSTITUȚIONALIZĂRII INOVĂRII SOCIALE ȘI ANTREPRENORIATULUI SOCIAL

Scopul analizei a fost de a prezenta evoluția politicilor sociale din România în perioada 1990-2020 și, totodată, de a explica influența acestora asupra gradului de instituționalizare a conceptelor inovare socială și antreprenoriat social la nivel național. Analiza a fost realizată pe baza elementelor de conținut extrase din documentele guvernamentale selectate și a fost structurată în funcție de cele patru dimensiuni propuse de Daigneault (2014a) prin raportare la cadrul teoretic al paradigmelor de politici publice (Hall, 1993; Daigneault, 2014a; Nicholls și Teasdale, 2017). Abordarea utilizată pentru analiză este una potrivită scopului lucrării întrucât operaționalizarea conceptelor vizate, prin intermediul politicilor naționale, presupune măsuri intersectoriale și orizontale.

5.1. Modelul explicativ al paradigmelor de politici publice

Peter Hall (1993) a promovat importanța ideilor în procesul de elaborare a politicilor publice, respectiv prin mecanismele de învățare socială politicienii, funcționarii publici sau reprezentanții organizațiilor societății civile își definesc viziunea privind oportunitățile de dezvoltare și înțeleg problemele care necesită intervenție. Având în vedere rolul ideilor în modelarea politicilor publice, Hall (1993) a construit modelul explicativ al paradigmei de politici publice pe care l-a descris astfel: „factorii de decizie politică lucrează în mod obișnuit într-un cadru de idei și standarde care specifică nu doar obiectivele politicii și tipul de instrumente care pot fi utilizate pentru a le atinge, ci însăși natura problemelor pe care trebuie să le abordeze". Wood (2015) prezintă contribuția lui Hall (1993) ca fiind „poziționată în cadrul tradiției teoretice mai largi a instituționalismului istoric, care conceptualizează dezvoltarea instituțională în termeni de 'echilibru punctat' – instituțiile tind să experimenteze perioade lungi de dezvoltare lentă, incrementală punctată de 'joncțiuni critice' de revoltă rapidă, fundamentală

(Steinmo et al. 1992, Baumgartner şi Jones, 1993). Prin munca sa Hall a încercat să înțeleagă cum schimbările ideatice generează 'momente critice' şi tocmai în acest context a dezvoltat conceptul de paradigme de politici publice". Aşadar paradigmele de politici publice reprezintă curente ideatice care sunt influențate de contextele socio-economice şi de evenimentele neprevăzute care impactează societatea, modificarea acestora având impact asupra modalității în care factorii de decizie politică intenționează să transforme anumite activități sociale. Potrivit lui Nicholls şi Teasdale (2017), viziunea politică (paradigma de nivel macro) privind bunăstarea socială (paradigma de nivel intermediar) este transpusă în politici publice specifice precum antreprenoriatul social (nivelul micro). Adică prin intermediul deciziilor politice este stabilită modalitatea în care autoritățile publice se implică în rezolvarea problemelor sociale ceea ce influențează inclusiv evoluția politicilor publice privind antreprenoriatul social.

Pentru o mai bună operaționalizare a modelului explicativ au fost necesare o serie de clarificări conceptuale şi realizarea unor cadre de analiză specifice. Daigneault (2014a) a dezvoltat modelul explicativ propus de Hall (1993) privind paradigma de politici publice astfel încât să poată fi mai uşor de înțeles şi de aplicat. Cu toate că valoarea teoretică a acestuia a fost în mare parte apreciată şi recunoscută, Daigneault (2014a) susține că paradigmele de politici publice au fost dificil de descifrat în practică deoarece s-au produs confuzii între ideile factorilor de decizie şi politicile publice sau între paradigmele de politici publice şi teoriile de politici publice. Astfel Daigneault (2014a) precizează că politicile publice au atât o componentă materială şi instituțională, cât şi o componentă ideatică care presupune o anumită concepție a problemelor care necesită abordare şi a obiectivelor care trebuie îndeplinite. Paradigma de politici publice se adresează unui câmp de sectoare de politici publice şi conține o serie de valori, principii filosofice şi o viziune asupra lumii, iar o teorie de politici publice vizează un singur sector de activitate şi explică procesul prin care o politică îşi atinge obiectivele (Daigneault, 2014a). Paradigmele de politici publice influențează conținutul politicilor publice, ideile de politici publice fiind părți constitutive ale paradigmelor (Daigneault, 2014b). În vederea operaționalizării cadrului interpretativ propus de Hall (1993), Daigneault (2014a) a structurat paradigmele de politici publice în patru dimensiuni: „i) valori, ipoteze şi principii despre natura realității, justiția socială şi rolul adecvat al statului; ii) o concepție a problemei care necesită intervenție publică; iii) idei despre scopurile politicii şi obiectivele care trebuie urmărite; şi iv) idei despre „mijloacele" politice adecvate

Scanned with OKEN Scanner

pentru atingerea acestor scopuri (adică principiile de implementare, tipul de instrumente şi setările acestora)".

Schimbarea paradigmei de politici publice se produce atunci când cele patru dimensiuni trec prin transformări semnificative, iar schimbarea la nivelul politicii publice este observată la nivelul dimensiunii materiale, respectiv a resurselor şi activităților (Daigneault (2014a). Capacitatea statului de a rezista în fața presiunii societale nu depinde doar de structura instituțională ci şi de o paradigmă de politici publice coerentă (Hall, 1993). Valorile, presupunerile şi principiile de la nivelul paradigmelor de politici publice dau sens acțiunilor factorilor de decizie şi îi ajută pe aceştia să justifice abordarea unor interese societale şi probleme de politici publice în detrimentul altora (Hall, 1993; Daigneault, 2014a).

Daigneault (2014c) a aplicat cadrul de analiză (Daigneault, 2014a) în studiul despre cele trei paradigme ale asistenței sociale. Potrivit lui Daigneault (2014c), „ideile, care sunt definite ca fiind convingerile normative şi cognitive ale actorilor, sunt fundamentale pentru o înțelegere deplină a statului bunăstării şi, în special, a asistenței sociale. Cu toate acestea, ideile de politici publice au fost neglijate în majoritatea tipologiilor de regimuri de asistență socială". În acest studiu Daigneault (2014c) propune o tipologie privind dimensiunea ideatică a asistenței sociale compusă din trei tipuri ideale: paradigma privind dreptul (gândirea social-democrată – „asistența socială este privită ca o chestiune de drept garantată şi care ar trebui susținută de stat tuturor cetățenilor săi"), paradigma privind munca (ideologia politică conservatoare – „libertatea individuală şi responsabilitatea individuală sunt considerate valori primordiale pentru bunăstarea unui individ") şi paradigma privind activarea (Organizația pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică – „activarea corespunde discursului de integrare socială [...] noul echilibru al drepturilor şi responsabilităților individuale în paradigma activării se încadrează între paradigmele privind dreptul şi munca"). În continuare, prin prisma celor trei paradigme ale asistenței sociale, Daigneault (2015) a studiat reforma bunăstării în Saskatchewan, Canada.

Baumgartner (2014) şi Princen şi Hart (2014) au apreciat demersul lui Daigneault (2014a) de clarificare a distincției dintre paradigme şi politici publice, respectiv dintre schimbarea de paradigmă şi schimbarea la nivelul politicii publice şi au contribuit la dezbaterea privind rolul ideilor în aceste tipuri de schimbări. Falkner (2016) şi Davidescu, Hiteva şi Maltby (2018) au făcut referire la cadrul de analiză a paradigmelor de politici publice elaborat de Daigneault (2014a) în studii privind domenii distincte de cercetare. Falkner (2016) a studiat schimbările pe care crizele le-au produs în

Scanned with OKEN Scanner

nouă sectoare de politici publice de la nivelul Uniunii Europene, utilizarea celor patru dimensiuni fundamentale ale paradigmei de politici publice contribuind la identificarea crizelor care au generat o schimbare paradigmatică şi a celor care au determinat schimbare doar la nivelul politicilor publice. Davidescu, Hiteva şi Maltby (2018) au analizat tranziția României şi Bulgariei către energia regenerabilă în perioada 2007-2017, concluzionând că fluctuațiile în materie de politici publice privind energia regenerabilă au fost determinate tocmai de lipsa unei schimbări paradigmatice care să ducă la transformarea sectorului energetic.

5.2. Analiza paradigmelor politicilor sociale la nivel naţional

Viziunea politică privind statul bunăstării sociale

Concepția bunăstării sociale a statului comunist s-a materializat prin crearea de locuri de muncă pentru cetățenii care aveau atât dreptul cât şi obligația de a munci, prin angajare aceştia intrând în sistemul de securitate socială în care serviciile de locuire şi sănătate erau gratuite (Haibach *et al.*, 2001). În timpul regimului comunist, ideologia care a influențat până în 1989 spațiul politic, social şi economic din România, statul prin autoritățile sale reprezenta singurul furnizor oficial de bunăstare socială în absența sectorului privat şi neguvernamental. Instrumentele statului bunăstării sociale erau accesibile în principal angajaților, însă şomajul şi sărăcia nu erau acceptate şi recunoscute drept probleme sociale (Voicu şi Stănescu, 2020).

În perioada postcomunistă, când s-a realizat tranziția de la economia planificată la economia de piață, regimul bunăstării sociale de la nivel național a cunoscut o transformare determinată în principal de „abolirea politicii de ocupare totală a forței de muncă şi apariția unor noi riscuri sociale" (Voicu şi Stănescu, 2020). Pe fondul apariției organizațiilor private şi neguvernamentale şi a promovării politicii de privatizare a proprietăților de stat, statul şi-a diminuat semnificativ rolul privind asigurarea bunăstării sociale, canalizându-şi eforturile spre probleme punctuale precum sprijinirea şomerilor prin oferirea salariilor compensatorii sociale (Voicu şi Stănescu, 2020) deşi românii au resimțit puternic problemele generate de tranziție care ar fi necesitat menținerea funcțiilor sociale ale statului (Zamfir, 2020).

Începând cu anul 1990 partidele politice de centru-stânga au asigurat majoritar guvernarea României (Fitzek, 2020), fapt care şi-a pus puternic amprenta asupra regimului de bunăstare socială de la

Scanned with OKEN Scanner

nivel național. Cu toate că prin ideologia social-democrată statul ar fi trebuit să-şi menţină sau să-şi dezvolte funcţiile sociale, în România postcomunistă s-a optat pentru o „politică a 'statului social mic'. Prin aceasta, 'orientarea de stânga' a încercat să se protejeze şi de unele prejudecăţi ideologice obsesive de dreapta, de acuzaţii privind apropierea de practicile comuniste ale unui stat 'paternalist, asistenţial' şi reîntoarcere la trecut. În timp ce statul român îşi restrângea tot mai mult din atribuţiile sale sociale, contrar oricăror tendinţe moderne, dimensiunea segmentelor excluse social era în continuă creştere" (Zamfir, 2020). Reforma sistemului public de asistenţă socială, implicit a serviciilor sociale, a fost întârziată şi din cauza regândirii economiei după modelul neoliberal care promova atingerea bunăstării individuale, fără implicarea statului, prin mecanismele pieţei care trebuiau să genereze dezvoltare economică şi socială (Zamfir, 2020). În practică, într-un context instabil politic, economic şi social, modelul neoliberal a cauzat, prin reducerea cheltuielilor sociale, o acutizare a gradului de marginalizare şi sărăcire a persoanelor vulnerabile (Zamfir, 2020).

Statul bunăstării sociale din România a fost caracterizat înainte şi după 1990 de o proporţie redusă a cheltuielilor sociale în PIB, situându-se la acest capitol în spatele altor state europene aflate în tranziţie. Spre exemplu, dacă în anul 1989 România aloca aproximativ 14% din PIB pentru cheltuieli sociale iar Bulgaria, Cehia şi Polonia alocau puţin peste 20%, 10 ani mai târziu România aloca 18% (situaţie similară cu cea din Bulgaria) faţă de Polonia şi Cehia care alocau aproximativ 26%, respectiv aproximativ 29% (Mărginean *et al.*, 2001).

Figura 2 „Ponderea cheltuielilor sociale în PIB; România şi ţări în tranziţie"

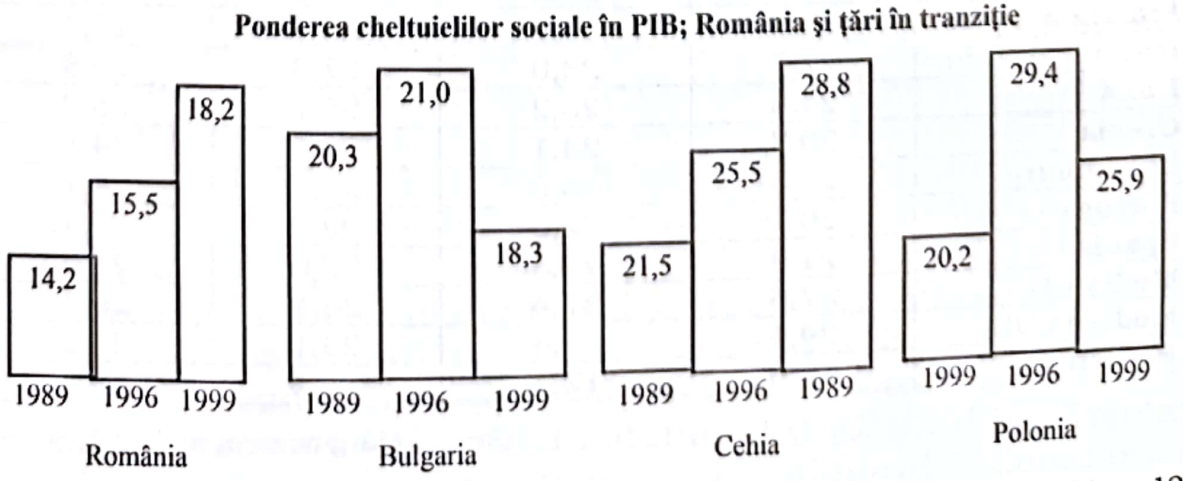

Sursa: Mărginean *et al.* (2001, p. 12)

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate că într-o perioadă de 10 ani, România a mărit cheltuielile publice sociale cu 4% din PIB, în termeni reali, prin raportare la valoarea PIB-ului, de fapt aceste cheltuieli au înregistrat o scădere semnificativă (Mărginean *et al.*, 2001).

Tabel 14 „Cheltuieli sociale publice în România"

Anii	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Cheltuieli sociale ca % din PIB	14,2	16,6	17,0	16,5	15,2	15,5	16,0	15,7	15,9	17,7	18,2
Dinamica reală față de 1989	100	104,2	80,4	65,4	62,0	67,9	80,5	86,0	76,8	76,4	64,5

Sursa: Mărginean *et al.* (2001, p. 13)

În raport cu țările membre ale Uniunii Europene, cheltuielile de protecție socială (cheltuieli sociale mai puțin cheltuielile privind educația) din România anului 1998 au reprezentat 64% din media acestor țări (Mărginean *et al.*, 2001).

Tabel 15 „Cheltuieli pentru protecția socială ca proporție din PIB în țările UE şi România"

Țara	1995	1996	1997	1998
Suedia	35,6	34,5	33,6	33,3
Franța	30,6	31,0	30,8	30,5
Danemarca	34,3	31,4	30,5	30,0
Germania	29,4	30,0	29,5	29,3
Olanda	31,6	30,1	29,4	28,5
Austria	29,7	29,6	28,8	28,4
Belgia	29,7	28,8	28,1	27,5
Finlanda	32,8	31,6	29,3	27,2
Marea Britanie	27,7	28,0	27,3	26,8
Italia	24,6	25,2	25,7	25,2
Grecia	20,7	23,1	23,6	24,5
Luxemburg	25,3	25,2	24,8	24,1
Portugalia	20,7	22,0	22,5	23,4
Spania	21,9	22,5	22,0	21,6
Media UE	**27,6**	**27,4**	**26,8**	**26,4**
Mediana UE	29,4	28,4	28,1	27,2
România	**12,6**	**12,1**	**12,4**	**14,1**

Sursa: Mărginean *et al.* (2001, p. 14).

Scanned with OKEN Scanner

În acest context, în primii zece ani de democrație viziunea politică, manifestată prin intermediul programelor de guvernare, a fost de a dezvolta societatea civilă prin intermediul organizațiilor neguvernamentale, de a reforma sectorul cooperatist şi de a sprijini organizațiile cu obiective sociale astfel încât statul să se retragă treptat din domenii precum cel social, cultural sau educațional. Totodată parteneriatul cu societatea civilă şi stimularea voluntariatului au fost văzute drept mijloace de reducere a decalajului între regiuni şi încurajare a participării cetățenilor la luarea deciziilor. Dezvoltarea sectorului neguvernamental național a fost un proces monitorizat de organizațiile internaționale precum Consiliul Europei sau Comisia Europeană şi a reprezentat o garanție a bunei guvernări în tranziția la democrație (FDSC, 2010).

Potrivit unui raport al FDSC (2010), în perioada 1990-2000 au existat trei etape de dezvoltare ale sectorului neguvernamental. Prima, respectiv etapa 1990-1992, este caracterizată de absența unei viziuni politice pe această temă şi de înființarea unui număr mare de organizații care militau în stradă pentru drepturile şi libertățile democratice. În cea de-a doua etapă, 1992-1996, organizațiile neguvernamentale se situează în opoziție față de partidele politice aflate la guvernare, ceea ce a cauzat un dialog neconstructiv şi o lipsă de cooperare între autoritățile statului şi reprezentanții societății civile. Ideile în jurul parteneriatului public-privat, respectiv a colaborării între sectorul guvernamental şi cel neguvernamental, au început să fie implementate în cea de-a treia etapă, 1996-2000, atunci când relațiile între cele două sectoare au fost recunoscute prin crearea de funcții şi departamente dedicate relației cu societatea civilă la nivel de Guvern, Parlament şi Administrația Prezidențială. În anul 1994, organizațiile neguvernamentale în domeniul social (servicii sociale, proiecte comunitare pentru persoane vulnerabile) au reprezentat 14% din total, iar în perioada 1996-1997 acestea au crescut la 18% (FDSC, 2010).

Pe fondul deschiderii autorităților publice spre societatea civilă organizată în asociații şi fundații, sectorul neguvernamental a fost în continuă expansiune, în perioada 1996-1998 realizându-se cele mai multe înregistrări ale acestor organizații în Registrul Național ONG (în 1990 existau 1.173 asociații şi 31 fundații, în anul 2000 numărul acestora crescând la 16.670 asociații, respectiv 13.179 fundații) (FDSC, 2017). Treptat organizațiile neguvernamentale, cu ajutorul finanțărilor preponderent externe (potrivit FDSC (2010) în perioada 1994-2008

Scanned with OKEN Scanner

Comisia Europeană a finanțat programe în valoare de peste 40 milioane de euro), au început să preia unele dintre funcțiile sociale deținute de stat, motiv pentru care autoritățile publice au văzut prin externalizarea serviciilor publice dedicate persoanelor vulnerabile o modalitate de rezolvare a problemelor sociale prin alocări bugetare reduse deşi, cel puțin la începutul perioadei, aceste organizații nu aveau întotdeauna personal specializat (Zamfir, 2020).

Potrivit rezultatelor analizei programelor de guvernare, legislației şi politicilor în domeniul social, începând cu anii 2000 colaborarea dintre asociații şi fundații şi sectorul public a continuat să fie oficial promovată, autoritățile publice fiind încurajate să se consulte cu reprezentanții acestor organizații pentru realizarea de programe şi activități în comun, inclusiv pentru dezvoltarea şi furnizarea serviciilor sociale (Ordonanța Guvernului nr. 26/2000; Legea nr. 705/2001; Legea nr. 272/2004). Tot în această perioadă s-a pus problema unei mai mari implicări a statului în ceea ce priveşte eradicarea sărăciei. În cadrul *Planului național antisărăcie şi promovarea incluziunii sociale* (Hotărârea de Guvern nr. 829/2002) a fost surprinsă imaginea statului bunăstării din România în perioada de după anii 1990: „Primii ani ai tranziției au ignorat şi ei problema sărăciei, politica socială fiind bazată tot pe o paradigmă a dezvoltării, dar de data aceasta axată pe privatizare şi restructurare. Sărăcia părea a reprezenta mai degrabă un cost social inevitabil al tranziției, iar concentrarea excesivă a atenției asupra ei, o piedică în calea unei tranziții eficace. Ca parte a procesului de reconstrucție, s-a depus un efort important pentru reforma sistemului de securitate socială, simultan cu preocuparea de a menține cheltuielile publice sociale la un nivel cât mai scăzut cu putință, pentru a nu împiedica reforma economică". În perioada 2001-2004, politica promovată la nivelul Guvernului a avut în vedere principiul menținerii echilibrului între economia de piață şi solidaritatea socială. Aşadar în anul 2002, cheltuielile la nivel național cu protecția socială, ca proporție în PIB, au reprezentat 13,6%, menținându-se la valori anuale apropiate până la aderarea României la Uniunea Europeană (Dima şi Barna, 2013). Cu toate că începând din anul 2002 au fost elaborate strategii de incluziune socială, interesul şi resursele pentru implementare au fost limitate, iar reluarea unor obiective de politici publice arată lipsa progresului în rezolvarea problemelor vizate (Arpinte, 2020).

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce privește organizațiile neguvernamentale, FDSC (2010) consideră că în perioada 2000-2004 acestea erau văzute drept promotori ai bunei guvernări, militanți pentru aderarea României la Uniunea Europeană și colaboratori ai autorităților publice în dezvoltarea cadrului legislativ și de politici publice. Totodată FDSC (2010) concluzionează că deciziile de politică publică privind transparența decizională și colaborarea intersectorială au fost luate în baza cerințelor de aderare la Uniunea Europeană însă fără existența unei viziuni politice coerente pe această temă. În contextul realizării studiilor de impact privind contribuția organizațiilor neguvernamentale în cadrul negocierilor pe tema transpunerii acquis-ului comunitar în legislația națională din domeniul social, liderii acestor organizații au precizat că sectorul neguvernamental a contribuit cu peste 50% la finalizarea negocierilor aferente unor capitole precum protecția copilului, procesul de democratizare, servicii sociale și informarea cetățenilor (FDSC, 2010).

În perioada 2000-2005 numărul organizațiilor neguvernamentale care aveau activitate, dovedită prin depunerea bilanțului contabil la Ministerul Finanțelor, a crescut de la 10.494 la 16.532, organizațiile active în domeniul social/caritabil reprezentând 23% din total (Dima și Barna, 2013). În ceea ce privește furnizorii de servicii sociale, din 486 de organizații neguvernamentale acreditate în anul 2000 drept furnizori de servicii sociale doar 88 dintre acestea aveau activitate economică (aproximativ 18%) iar în anul 2005 rata organizațiilor cu activitate economică în totalul organizațiilor acreditate pentru furnizarea de servicii sociale rămâne apropiată (17,4%), adică din 872 doar 152 aveau activitate economică (Dima și Barna, 2013). Creșterea numărului de organizații neguvernamentale acreditate pentru furnizarea de servicii sociale s-a produs în contextul implementării legislației dedicate dezvoltării serviciilor sociale, precum Ordonanța Guvernului nr. 68/2003 privind serviciile sociale prin care s-au recunoscut asociațiile și fundațiile drept furnizori de servicii sociale sau Legea nr. 350/2005 prin care s-au reglementat finanțările nerambursabile pentru organizațiile neguvernamentale care desfășoară activități de interes general (Dima și Barna, 2013).

În ultimii ani înainte de aderarea României la Uniunea Europeană, autoritățile publice au mizat pe implicarea mediului de afaceri și a societății civile în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice și dezvoltarea de resurse alternative de securitate socială pentru persoanele vulnerabile. Societatea civilă

Scanned with OKEN Scanner

a fost prezentată drept parte a sistemului național de asistență socială, reglementat prin Legea nr. 47/2006. Astfel a fost promovat principiul parteneriatului dintre autoritățile publice centrale şi locale şi structurile asociative în vederea furnizării de servicii sociale. Importantă este prevederea conform căreia „autoritățile administrației publice centrale asigură transferul atribuțiilor şi al mijloacelor financiare necesare către autorități ale administrației publice locale şi societatea civilă, inclusiv către instituțiile de cult recunoscute de lege". Din acest moment nu vorbim doar despre finanțarea serviciilor sociale furnizate de asociații şi fundații, ci şi de o cedare a atribuțiilor în vederea aplicării principiului subsidiarității conform căruia comunitatea şi structurile asociative locale intervin primele pentru asigurarea nevoilor sociale ale persoanelor din categoriile vulnerabile. Potrivit FDSC (2010) în perioada 1996-2006 numărul asociațiilor şi fundațiilor a crescut de 5 ori, rata de creştere fiind aproape dublă față de cea a organizațiilor religioase sau a sindicatelor, în apropierea aderării României la Uniunea Europeană sectorul neguvernamental de la nivel național fiind deja consolidat (FDSC, 2010).

Odată cu criza economică, care a avut efecte începând cu anul 2008, implicarea statului român în rezolvarea problemelor sociale a fost gândită în aşa măsură încât să existe un echilibru între redresarea economică şi furnizarea de prestații sociale acordate persoanelor vulnerabile. În contextul situației economice care a impactat în special grupurile vulnerabile, cheltuielile cu protecția socială au marcat o uşoară creştere în România. Dacă în anul 2008 cheltuielile privind protecția socială reprezentau 14,3% din PIB, în anul 2010 acestea au crescut la 17,6% (Dima şi Barna, 2013).

Tabel 16 „Evoluția indicatorului "Cheltuiala cu protecția socială ca % în PIB" în România în perioada 2000-2010"

% în PIB											
Anul	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
% din PIB alocat protecției sociale	13	12,8	13,6	13,1	12,8	13,4	12,8	13,5	14,3	17,1	17,6

Sursa: Dima şi Barna (2013) p. 29

În perioada 2009-2012, autoritățile statale şi-au propus să cedeze o parte din responsabilitatea gestionării problemelor sociale către societatea civilă prin încurajarea prestării de servicii sociale,

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltării infrastructurii specifice şi dezvoltarea antreprenoriatului (*Programul de Guvernare 2009-2012*). La finalul crizei economice, reducerea sărăciei şi implicit a riscului de marginalizare şi excludere socială a persoanelor din categoriile vulnerabile aveau să fie realizate prin reducerea prestaţiilor sociale şi concentrarea pe măsuri de dezvoltare economică şi crearea de noi locuri de muncă (*Strategia naţională privind reforma sistemului de asistenţă socială*, 2011). Prin Legea nr. 197/2012 s-au pus bazele asigurării calităţii în domeniul serviciilor sociale, cerinţele de calitate fiind aplicabile inclusiv furnizorilor privaţi, şi au fost reiterate importanţa coordonării intersectoriale şi a parteneriatelor pentru dezvoltarea serviciilor sociale. Datele înregistrate la nivel naţional în anul 2010 arată cheltuieli mult mai reduse faţă de media europeană atât privind cheltuielile publice sociale, în general, cât şi privind prestaţiile sociale în bani, bunuri şi servicii, în particular.

Figura 3 „Cheltuieli publice sociale în România şi în UE: 2010"

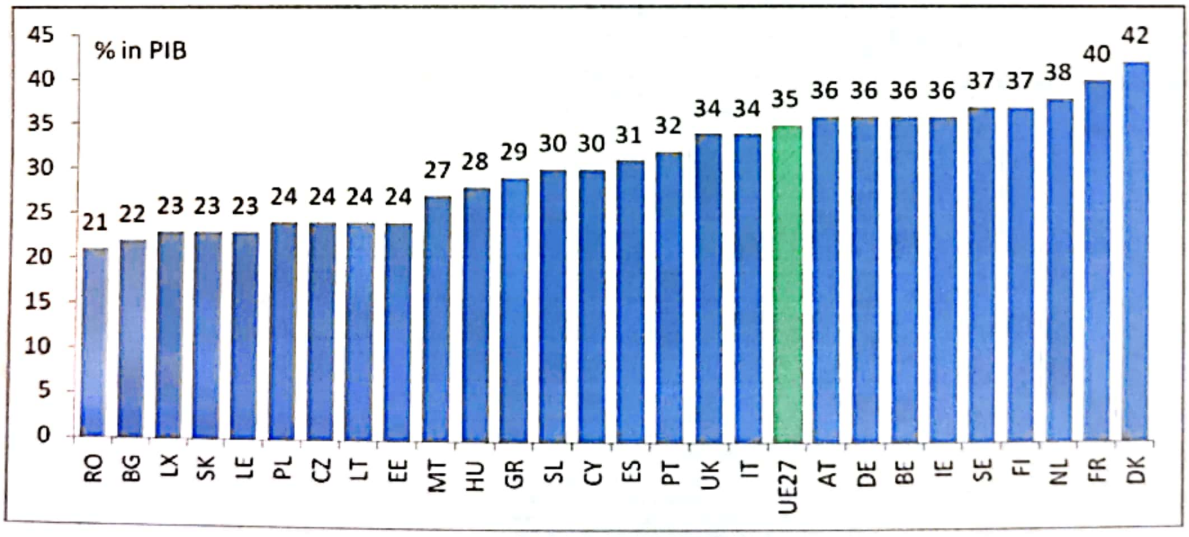

Sursa: Zamfir, C. (2013), p. 10

Dima şi Barna (2013) susţin că prestaţiile sociale în natură, inclusiv serviciile sociale, sunt insuficient finanţate la nivel naţional, România alături de Cipru şi Bulgaria reprezentând în anul 2010 ţările Uniunii Europene care alocau cele mici sume de bani pentru această categorie de servicii publice, respectiv 4,9% din PIB.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 4 „Cheltuială prestații sociale, în bani, bunuri şi servicii (% din PIB) în țările UE în anul 2010”

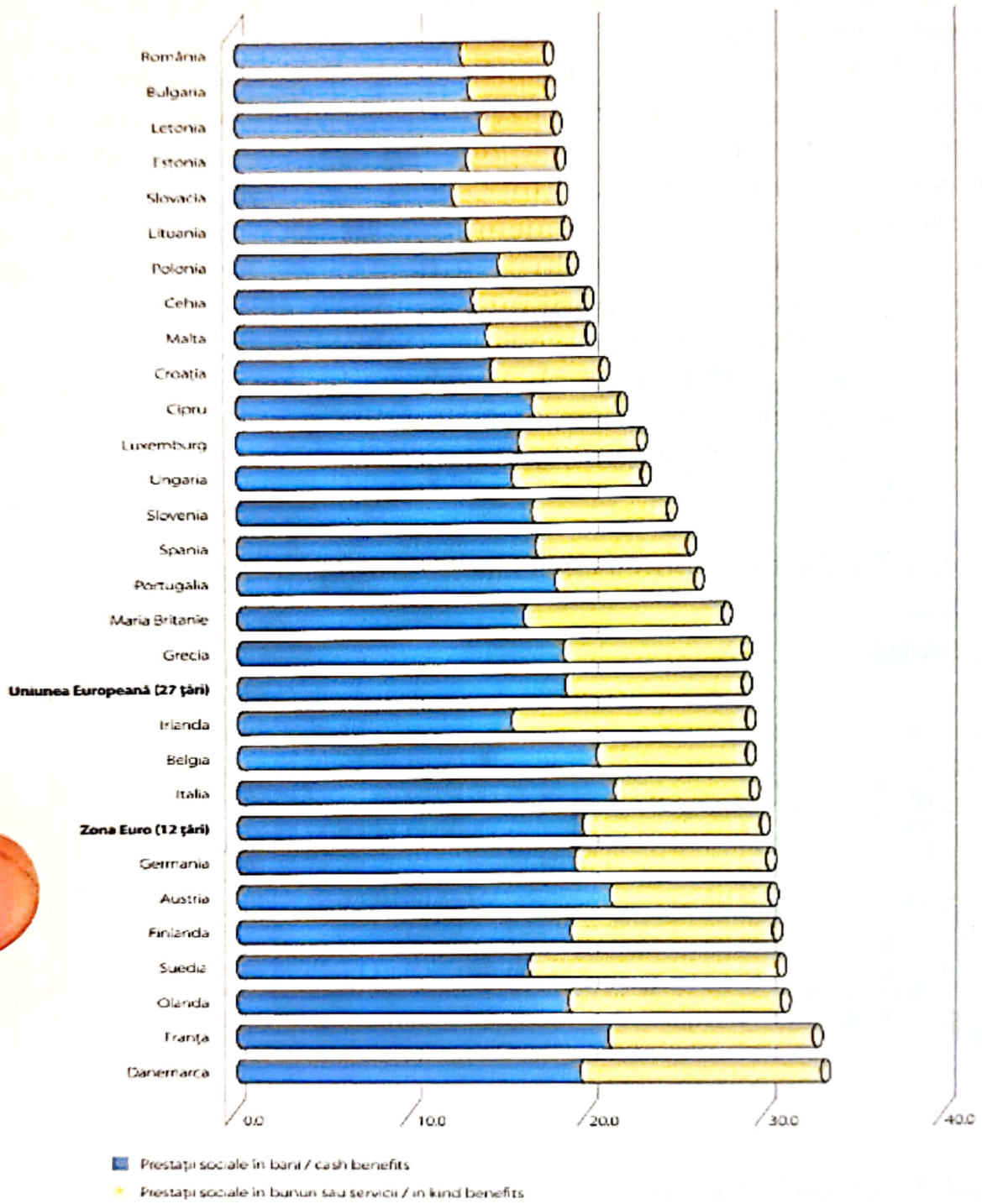

Sursa: Dima şi Barna (2013), p. 31

După anul 2010 cheltuielile cu protecția socială încep să scadă sub 15% din PIB. Spre exemplu, în anul 2017 cheltuielile cu protecția socială din România au reprezentat 14,8% din PIB (față de media UE de 28,1%) şi 15% în anul 2018 (față de media UE de 27,9%) (Institutul Național de Statistică, 2018), în scădere cu 2% față de anul 2010.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 5 „Evoluția cheltuielilor cu protecția socială ca pondere în PIB, comparativ cu media europeană în perioada 2013-2018"

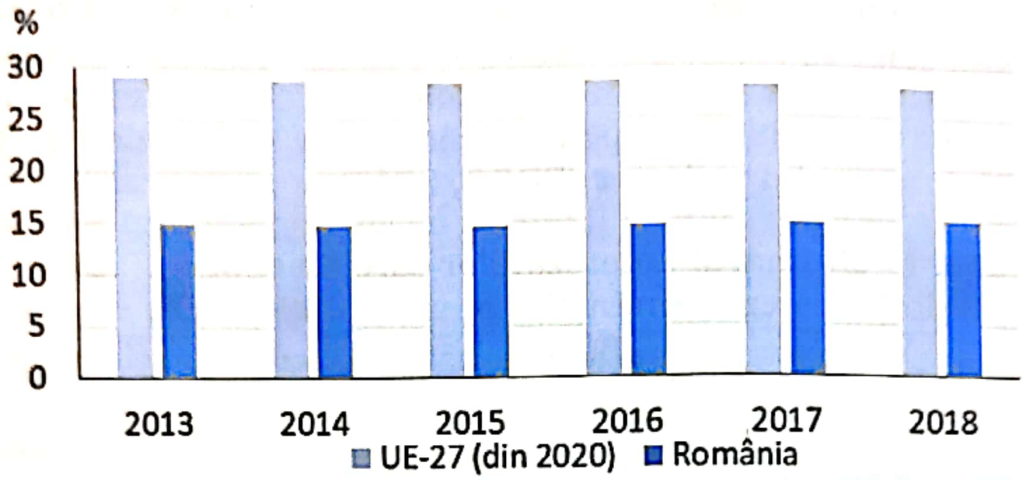

Sursa: Institutul Național de Statistică (2018, p. 51)

Pe fondul menținerii cheltuielilor cu protecția socială, inclusiv a celor privind asistența socială, la un nivel scăzut în România, şi, totodată, în contextul reformei administrative care s-a axat pe principiile descentralizării, subsidiarității, privatizării şi dezinstituționalizării, sectorul neguvernamental, respectiv rolul acestuia în furnizarea serviciilor sociale către grupurile vulnerabile, a fost în continuă expansiune (FDSC, 2010).

În Registrul Național ONG de la începutul anului 2010 erau înscrise 44.271 de asociații şi 16.785 de fundații (FDSC, 2010), mai mult decât în anul 2000 cu aproximativ 62% în cazul asociațiilor şi aproximativ 22% în cazul fundațiilor. Potrivit FDSC (2010), în România activitatea sectorului neguvernamental se realizează preponderent în domeniile educațional, de sănătate şi social-recreativ, putând fi încadrată în modelul distribuției echilibrate a forței de muncă între domeniile educație, sănătate şi servicii sociale propus de Centrul Johns Hopkins pentru Studiul Societății Civile.

Numărul organizațiilor neguvernamentale active, care au depus bilanț contabil la Ministerul Finanțelor, a continuat să crească în România cu aproximativ 10.000 de organizații în perioada 2005-2010. Creşterea este datorată preponderent cadrului legislativ favorabil, prin Ordonanța Guvernului nr. 26/2000 asociațiile şi fundațiile având posibilitatea de a desfăşura activități economice pentru îndeplinirea scopului organizației. Cu toate acestea veniturile din activități economice, cel puțin în perioada 2006-2008, au reprezentat aproximativ 17% din veniturile totale ale organizațiilor

Scanned with OKEN Scanner

neguvernamentale, cele mai importante surse de venituri reprezentând în continuare granturile externe de la Uniunea Europeană sau de la fundațiile internaționale (FDSC, 2010). În perioada de post-aderare a României la Uniunea Europeană, activitatea organizațiilor neguvernamentale a fost influențată negativ de reducerea surselor de finanțare, inclusiv a celor internaționale, care anterior erau alocate pentru realizarea reformelor publice necesare în procesul de aderare (FDSC, 2017).

Tabel 17 „Numărul organizațiilor care au depus bilanț la Ministerul Finanțelor în anii 2000-2010"

	Anul					
	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Nr. total organizații care au depus bilanț aferent ONG-urilor	10494	16532	19354	20478	22589	26322

Sursa: Dima şi Barna (2013) p. 40

Dintre organizațiile neguvernamentale specializate în proiecte sociale (5.961 organizații sau 23% din total), în anul 2010 doar 16,6% aveau acreditare pentru furnizarea de servicii sociale (Dima şi Barna, 2013). Cu toate acestea, asociațiile şi fundațiile reprezentau principalii furnizori privați de servicii sociale în anul 2011, deținând o pondere de 47% din totalul furnizorilor acreditați (Dima, 2013). În anul 2011 furnizorii privați de servicii sociale (asociații şi fundații, culte religioase sau persoane fizice autorizate) reprezentau 51% din totalul furnizorilor de servicii sociale înregistrați în Registrul electronic al serviciilor sociale, gestionat la nivelul Ministerului Muncii, adică 1.385 din totalul de 2.703 (Dima, 2013). Implicarea organizațiilor neguvernamentale în domenii precum cel social sau caritabil rămâne apropiată în anul 2015 de cea din anul 2010, respectiv în anul 2015 acestea reprezentau 21% din totalul organizațiilor neguvernamentale active (FDSC, 2017). În anul 2016 erau înregistrați 2947 de furnizori de servicii sociale cu acreditare, dintre care 1168 sau 40% fiind asociații şi fundații, adică 13% din totalul organizațiilor neguvernamentale active în domeniul social caritabil (FDSC, 2017). Rata de acreditare a organizațiilor neguvernamentale în domeniul serviciilor sociale a fost preponderent scăzută (observăm chiar o tendință descrescătoare în anul 2015 față de anul 2010), cauzele fiind deopotrivă legate de procesul birocratic de acreditare dar şi de impunerea unor standarde de calitate ridicate în contrast cu finanțarea redusă de la bugetul de stat/local (FDSC, 2017).

Scanned with OKEN Scanner

Finanțările publice din bugetele centrale sau locale nu au reprezentat principala sursă de venit pentru majoritatea organizațiilor neguvernamentale, în această situație utilizând alte surse de finanțare precum granturile de la instituțiile guvernamentale din străinătate sau de la Uniunea Europeană, donațiile, direcționări din impozitul pe venit sau cotizații ale membrilor (FDSC, 2017). Organizațiile neguvernamentale au continuat să-şi suplimenteze veniturile prin forțe proprii, în general, 31% dintre acestea şi, în particular, 9% dintre cele active în domeniul social caritabil având activitate economică în anul 2015 (FDSC, 2017).

În ceea ce priveşte finanțarea serviciilor sociale, prin subvențiile reglementate în baza Legii nr. 34/1998, sumele alocate de la bugetul de stat pentru organizațiile neguvernamentale au înregistrat o creştere în perioada 2012-2014 față de perioada 2010-2011, totul ca până în anul 2016 acestea să înregistreze scăderi semnificative. Totuşi pentru majoritatea asociațiilor şi fundațiilor, acreditate ca furnizori de servicii sociale, în anul 2015 principala sursă de finanțare a fost reprezentată de bugetele locale (FDSC, 2017).

Tabel 18 „Volumul subvențiilor acordate de la bugetul de stat pentru ONG care administrează unități de asistență socială 2010-2016 (lei)"

(LEI)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Alocare totală aprobată	19.999.905	23.982.534	27.099.517	29.319.649	27.399.723	22.263.026	18.301.991
Execuție	19.279.700	23.280.091	26.342.544				
Nr. ONG aprobate pentru acordare de subvenții	127	169	184	193	174	173	138
Nr. unități de asistență administrate	322	333	376	400	372	319	255
Nr. beneficiari	15.687	15.825	16.867	17.462	15.826	12.725	9.587
Alocare per beneficiar (cf. buget aprobat)	1.275	1.515	1.607	1.679	1.731	1.750	1.909

Sursa: FDSC, 2017, p. 86

Subdezvoltarea şi subfinanțarea serviciilor sociale, în raport cu beneficiile sociale, a fost determinată de lipsa de viziune politică la nivel național privind modelul de stat al bunăstării pe care România dorea să îl aplice (FDSC, 2010). Potrivit CLNR (2019) sumele alocate prin bugetul asistenței sociale pentru servicii sociale s-au înjumătățit în perioada 2010-2017, în anul 2017 acestea ajungând la 0,18%. În Raportul de țară al Comisiei Europene privind România, aferent anului

Scanned with OKEN Scanner

2019, se precizează faptul că „subfinanțarea prestatorilor de servicii privați afectează continuitatea serviciilor la nivel local, întrucât peste două treimi din prestatorii actuali nu sunt publici" (Comisia Europeană, 2019), iar finanțarea existentă nu se alocă în funcție de disparitățile de dezvoltare regională și de necesitățile locale, potrivit Raportului aferent anului 2020 (Comisia Europeană, 2020).

Mai recent, în programele de guvernare, se păstrează măsurile pentru încurajarea furnizării de servicii sociale și pentru integrarea pe piața muncii a persoanelor defavorizate de către organizațiile societății civile, inclusiv prin implicarea acestora în activități de economie socială. Mai mult, odată cu anul 2017, sectorul economiei sociale a fost promovat de către autoritățile guvernamentale drept partener pentru furnizarea de servicii sociale calitative și cu costuri reduse.

În practică, având ca punct de reper anul 2009, asociațiile și fundațiile reprezentau principalele organizații active în sectorul economiei sociale din punct de vedere al numărului (23.000 dintr-un total de 25.744 organizații active), veniturilor (71% din totalul veniturilor), volumului de active imobilizate (70% din totalul activelor) și al angajaților (64% din totalul angajaților) (FDSC, 2012). Adoptarea Legii nr. 219/2015 privind economia socială a determinat necesitatea obținerii unei atestări de întreprindere socială de către organizațiile din domeniul economiei sociale care doreau să primească anumite facilități de la autoritățile publice sau finanțări de la bugetul de stat/local. Astfel în perioada 2016-2021 numărul total al întreprinderilor sociale a crescut de la 48 la 996, din acesta 41% reprezentând asociații și 7% fundații (Fundația Alături de Voi, 2021). Totuși, dacă ne raportăm la datele aferente anului 2009, asociațiile și fundațiile active în domeniul economiei sociale sunt mult mai numeroase decât ne indică datele despre întreprinderile sociale acreditate, ceea ce înseamnă că majoritatea activează în acest domeniu fără sprijinul financiar sau facilitățile rezervate întreprinderilor sociale.

În concluzie, în perioada 1990-2020, atât viziunea politică privind cedarea parțială a atribuțiilor de furnizare a serviciilor sociale către organizațiile neguvernamentale, cât și datele privind cheltuielile publice sociale reduse ne arată un stat minimal al bunăstării sociale și un sector neguvernamental care se bazează preponderent, în activitatea desfășurată, pe venituri proprii sau venituri obținute din surse de finanțare privată. În prezent dezvoltarea instituțională a statului bunăstării sociale este dependentă de calea stabilită după 1989, respectiv cea axată pe privatizarea serviciilor publice. Având în vedere „logica joncțiunii critice" care determină dependențele de cale

Scanned with OKEN Scanner

(Skocpol şi Pierson, 2002), respectiv momentele importante care determină anumite decizii politice cu impact pe termen lung, consider că trecerea la regimul de guvernare democratică începând cu anul 1990 şi adoptarea modelului neoliberal de dezvoltare economică au avut un impact asupra modelului de bunăstare socială care s-a perpetuat dincolo de aderarea României la Uniunea Europeană sau criza economică globală din anul 2008. Acest raționament este susținut de datele care ne arată un intervenționism de scurtă durată a statului în momentele critice care afectează bunăstarea socială, o abordare de răspuns la criză care vizează mai degrabă rezolvarea problemelor pe termen scurt, fără decizii politice majore care să vizeze reformarea întregului sistem.

Problemele de politici publice

Începând cu anul 2002, autoritățile guvernamentale din România au elaborat constant documente de politici publice pe tema incluziunii sociale, concentrându-se în special pe stabilirea măsurilor anti-sărăcie (Arpinte, 2020). Prezenta secțiune conține o scurtă prezentare a problemelor de politici publice care au fost incluse în aceste documente, urmând ca în celelalte două secțiuni să fie prezentate obiectivele de politici publice şi instrumentele dedicate pentru îndeplinirea acestora, inclusiv situații statistice care reflectă situația la nivel social în perioadele de implementare.

Conform *Planului național antisărăcie şi promovarea incluziunii sociale* (Hotărârea de Guvern nr. 829/2002), principalele provocări pe care statul trebuia să le gestioneze în perioada 2002-2010 erau relansarea creşterii economice, combaterea sărăciei şi a şomajului. Doi ani mai târziu, *Strategia națională pentru ocuparea forței de muncă 2004-2010* (Hotărârea de Guvern nr. 1386/2004) a cuprins o radiografiere a principalelor probleme care necesitau intervenție publică. Procesul de îmbătrânire demografică ca o consecință a scăderii natalității şi a migrației externe a populației active punea presiune asupra sistemelor de sănătate, asistență socială şi bugetelor asigurărilor sociale. Mai mult, aproximativ 5 milioane de persoane lucrau în sectorul economiei neînregistrate în anul 2003, în special ca urmare a disponibilizărilor care au fost efectuate în contextul declinului industrial, iar între 1999-2003 diferențele de dezvoltare între regiuni, în special în privința ratei de ocupare a populației, s-au accentuat în regiuni precum Sud-Vest, Sud şi Nord-Est.

În contextul crizei economice, care a început în anul 2008, s-a pus problema volumului mare de cheltuieli pentru prestații sociale. Aceste cheltuieli puneau presiune pe bugetele de stat şi locale şi a

Scanned with OKEN Scanner

fost propusă reorganizarea şi reducerea acestora prin reformarea întregului sistem de asistenţă socială (*Strategia naţională privind reforma sistemului de asistenţă socială, 2011*). Scăderea populaţiei României cu mai mult de un milion de persoane în perioada 2000-2012, precum şi accentuarea valului migraţionist al românilor care lucrează în alte State Membre ale Uniunii Europene a produs dezechilibre la nivelul pieţei muncii, respectiv a afectat sustenabilitatea sistemului de protecţie socială la nivel naţional. În acelaşi timp România s-a confruntat cu un deficit al locurilor de muncă, cauzat de reducerea acestora în contextul crizei economice, care a afectat în special tinerii şi persoanele din categoriile vulnerabile (*Strategia Naţională pentru Ocuparea Forţei de Muncă 2014-2020* aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 1071/2013).

Conform *Strategiei guvernamentale pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii şi îmbunătăţirea mediului de afaceri din România – Orizont 2020* (Hotărârea de Guvern nr. 859/2014), „principala problemă a Guvernului la scară naţională, sub aspect economico-social, a fost aceea că nu se întreprind suficient de multe afaceri formale în România în raport cu populaţia existentă". Astfel dezvoltarea sustenabilă a economiei pentru perioada 2014-2020 a fost gândită în special prin prisma dezvoltării sectorului IMM. Existenţa decalajelor de dezvoltare între regiuni, precum şi între zonele urbane şi rurale, şi numărul mare de persoane care locuiesc în zone rurale fără oportunităţi de ocupare au reprezentat probleme pe care Guvernul României şi-a propus să le rezolve până în anul 2020 prin adoptarea unor politici axate pe zone specifice (*Strategia naţională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2015-2020* aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 383/2015).

Odată cu adoptarea *Strategiei naţionale „O societate fără bariere pentru persoanele cu dizabilităţi" 2016-2020* prin Hotărârea de Guvern nr. 655/2016, au fost stabilite măsurile necesare pentru exercitarea drepturilor persoanelor cu dizabilităţi, categorie vulnerabilă care însuma 752.931 persoane la nivelul datei de 30 iunie 2015.

Obiectivele politicilor publice

Obiectivul *Planului naţional antisărăcie şi promovarea incluziunii sociale* (Hotărârea de Guvern nr. 829/2002) a fost „crearea unei societăţi prospere, activă economic, social şi politic, cu un nivel ridicat de responsabilitate colectivă şi individuală, coezivă social, cu un nivel ridicat de oportunităţi pentru toţi". În continuare, obiectivele *Strategiei naţionale pentru ocuparea forţei de muncă 2004-2010* (Hotărârea de Guvern nr. 1386/2004) au fost legate de „creşterea

Scanned with OKEN Scanner

nivelului ocupării populației în vârstă de muncă şi implicit de combaterea efectelor şomajului structural, de promovarea adaptabilității forței de muncă şi de promovare a incluziunii sociale". Totuşi, în ciuda obiectivelor stabilite la nivel guvernamental, datele statistice ne arată mai degrabă o degradare a condițiilor sociale şi economice în perioada 2010-2011. Scăderea natalității după 1990, preponderent din cauza lipsei locurilor de muncă şi existenței veniturilor reduse, a determinat ca în anul 2000, pentru prima dată după patru decenii, populația de peste 60 de ani să depăşească populația mai tânără de 14 ani (Urse, 2001). Potrivit Băncii Mondiale (2011), dacă în anul 1990 raportul dintre numărul contribuabililor şi cel al pensionarilor era de 3,43 contribuabili/pensionar, în 2010 raportul a scăzut la 0,89, situație care a impactat bugetul public de pensii. Totodată, numărul redus de salariați (4,3 milioane în anul 2011) a determinat inclusiv diminuarea sumelor alocate programelor sociale în contextul în care aproximativ 40% din populație se afla în 2011 în risc de sărăcie şi excluziunea socială (Zamfir, C., 2013).

Scopul *Strategiei naționale privind reforma în domeniul asistenței sociale*, aprobată prin Memorandum în data de 03.03.2011, a fost de a crea „un sistem de asistență socială sustenabil, echilibrat, bazat pe principiile justiției sociale, care promovează incluziunea socială prin măsuri active". Obiectivele asumate prin strategie, pentru perioada 2011-2013, au vizat: „reducerea sărăciei, până în 2013, cel puțin în cadrul primelor două decile a populației; promovarea muncii ca cea mai bună formă de protecție pentru cei care pot munci, în paralel cu protecția veniturilor persoanelor şi familiilor cu venituri mici; îmbunătățirea măsurilor de dezvoltare de oportunități egale pentru persoanele cu handicap; acordarea prestațiilor şi serviciilor sociale numai celor îndreptățiți, prin limitarea nivelului erorilor sau a fraudelor". Cu toate acestea, locurile de muncă existente erau în continuare prost plătite iar oportunitățile de ocupare erau reduse, salariul minim aferent anului 2013 fiind cu mult sub valoarea celui aferent anului 1989, respectiv 64% (Zamfir, C., 2013). Situația a cauzat un fenomen de sărăcire în rândul categoriei de populație apte de muncă, România înregistrând o pondere de 19% a acestei categorii aflată în sărăcie relativă, cea mai ridicată din Uniunea Europeană care înregistra o medie de 8,9% (Zamfir, C., 2013). Situațiile statistice arată o involuție în ceea ce priveşte ocuparea forței de muncă, rata ocupării în anul 2013 fiind de 60,9%, cu trei procente mai redusă decât cea din 2008 (Enache, 2015). Spre exemplu, tinerii din categoria de vârstă 15-24 ani au continuat să fie în risc de sărăcie, rata de ocupare scăzând treptat de la 33% în anul 2000 la

Scanned with OKEN Scanner

24% în anul 2012 (Enache, 2015). Rata de ocupare corelată cu rata abandonului şcolar, care în perioada 2007-2012 a crescut cu aproximativ 19% în cazul învățământului liceal şi cu 28% în cazul celui postliceal (Enache, 2015), arată o categorie importantă de tineri care nu erau implicați în forme oficiale de învățământ şi/sau nu erau angajați.

Prin *Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă 2014-2020* Guvernul României şi-a propus să atingă ținta de ocupare stabilită pentru anul 2020, respectiv o rată de 70% pentru persoanele cu vârsta cuprinsă între 20 şi 64 ani. Obiectivul general al documentului de politici publice a fost „atingerea unui nivel sustenabil de ocupare a forței de muncă susținut de competitivitate economică, coeziune socială şi dezvoltare durabilă". Cele patru obiective specifice ale strategiei au vizat: „creşterea ocupării în rândul tinerilor şi prelungirea vieții active a persoanelor în vârstă; îmbunătățirea structurii ocupaționale şi participării pe piața muncii în rândul femeilor şi persoanelor aparținând grupurilor vulnerabile; dezvoltarea unei resurse umane cu un nivel înalt de calificare şi competențe adaptate la cerințele pieței muncii; îmbunătățirea mecanismului de fundamentare, implementare, monitorizare şi evaluare a politicilor cu impact pe piața muncii". Ministerul Muncii şi Justiției Sociale (2019) precizează că rata ocupării forței de muncă a fost în continuă creştere în perioada 2007-2018, pentru categoria de vârstă 20-64 ani fiind de aproape 70% în anul 2018. Cu toate acestea, pe tot parcursul perioadei se păstrează diferențele în ceea ce priveşte rata de ocupare a forței de muncă în funcție de sex, în anul 2018 femeile având o rată de ocupare de 56% față de 73% la bărbați (Ministerul Muncii şi Justiției Sociale, 2019). În ceea ce priveşte tinerii NEET, respectiv tinerii din categoria de vârstă 15-24 de ani care nu studiază sau lucrează, anul 2018 indică o scădere a numărului acestora față de perioada 2014-2016, respectiv de la 17,5% la aproximativ 15%, fiind totuşi sub media Uniunii Europene de aproximativ 11% (Ministerul Muncii şi Justiției Sociale, 2019).

Un alt document de politici publice a cărui implementare a vizat perioada 2014-2020 a fost *Strategia guvernamentală pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii şi îmbunătățirea mediului de afaceri din România – Orizont 2020*. Strategia a avut drept obiectiv general „crearea unui mediu favorabil afacerilor, inițiativei private şi spiritului antreprenorial, stimularea înființării şi dezvoltării IMM-urilor şi sprijinirea creşterii competitivității mediului de afaceri autohton pe plan local, regional, național, european şi internațional prin creşterea semnificativă, sub aspect dimensional, sectorial şi regional, a

Scanned with OKEN Scanner

soldului net de IMM-uri active economic, dezvoltarea întreprinderilor existente şi crearea de noi locuri de muncă până la sfârşitul anului 2020". Potrivit unui studiu recent dedicat situației IMM-urilor din România, în perioada 2016-2020 numărul întreprinderilor mici a înregistrat scăderi de 2%, celor mijlocii de aproximativ 10%, doar numărul microîntreprinderilor crescând cu aproape 21% (microîntreprinderile reprezentau 91% din totalul IMM-urilor la nivelul anului 2020) (Chirescu şi Pătărlăgeanu, 2022). Creşterea numărului microîntreprinderilor poate fi corelată cu rata de ocupare pozitivă a populației cu vârste cuprinse între 20-64 ani, care a fost de 70,8% în anul 2020, respectiv puțin peste ținta asumată de Guvern prin *Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă 2014-2020* (Institutul Național de Statistică, 2021). În anul 2020 România avea o populație activă de 8.973.000 persoane din care aproximativ 95% persoane ocupate şi aproximativ 5% şomeri, salariații reprezentând 76,2% din totalul populației ocupate, adică aproximativ 6.500.000 persoane (Institutul Național de Statistică, 2021).

Strategia națională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2015-2020 (Hotărârea de Guvern nr. 383/2015) a vizat măsuri destinate să faciliteze „incluziunea socială a grupurilor vulnerabile şi reducerea numărului de persoane expuse riscului de sărăcie sau excluziune socială cu 580.000, până în anul 2020, față de anul 2008, conform țintei asumate de România în vederea îndeplinirii obiectivelor Strategiei Europa 2020". Un obiectiv important al strategiei a fost regândirea alocării de resurse pentru a răspunde necesităților punctuale prin programe şi politici specifice zonelor cu minorități, mediului urban sau rural. În practică, chiar Ministerul Muncii şi Justiției Sociale (2019) a recunoscut într-o analiză pe această temă că „în pofida implementării coordonate şi integrate a unui amplu set de politici, programe şi intervenții orientate către persoanele sărace şi vulnerabile şi către zonele sărace şi marginalizate identificate în contextul elaborării şi operaționalizării Strategiei naționale privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2015-2020 şi în prezent, sărăcia rămâne una din principalele cauze de generare şi adâncire a excluziunii sociale din România".

Potrivit Comisiei Europene (2020), în 2018 transferurile sociale nu erau suficiente pentru reducerea inegalității veniturilor, acestea determinând o reducere a riscului de sărăcie de doar 16%, față de media Uniunii Europene care se situa la 33%. Doi ani mai târziu, în Raportul de Țară aferent anului 2022, Comisia Europeană (2022) preciza că România se situează între Statele Membre cu cele mai mari

Scanned with OKEN Scanner

probleme în ceea ce privește sărăcia și excluziunea socială, spre exemplu sărăcia în rândul copiilor înregistrând în anul 2020 (41,5%) o creștere față de anul 2019 (40%). Impactul transferurilor sociale privind reducerea riscului de sărăcie a fost ușor mai redus în anul 2020 față de anul 2018, respectiv de 15,8% față de media Uniunii Europene de 32,4% ceea ce menține disparitățile între regiuni și între mediile rural și urban (Comisia Europeană, 2022).

Strategia națională „O societate fără bariere pentru persoanele cu dizabilități" 2016-2020 (Hotărârea de Guvern nr. 655/2016) a avut drept scop „promovarea, protejarea și asigurarea exercitării depline și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități, precum și promovarea respectului pentru demnitatea lor intrinsecă". Strategia a fost construită în jurul a opt obiective generale care vizau în principal promovarea accesibilității, integrarea pe piața muncii, educație și formare pe tot parcursul vieții, accesul la servicii și facilități de calitate în comunitate. Cu toate acestea, Comisia Europeană (2022) semnala în anul 2022 că România înregistrează întârzieri în procesul de dezinstituționalizare a adulților cu dizabilități, accesul la serviciile de îngrijire din comunitate nefiind pe deplin facilitat de autoritățile publice.

În concluzie, în perioada 2002-2020 la nivel guvernamental au fost elaborate strategii și planuri ambițioase pentru promovarea incluziunii sociale prin stabilirea măsurilor de reducere a sărăciei și creștere a ocupării în rândul populației active. Deși rata de ocupare în cazul categoriei de vârstă 20-64 de ani a avut evoluții pozitive în perioada 2014-2020 și numărul salariaților a crescut considerabil de la 4,3 milioane în anul 2011 (Zamfir, C., 2013) la aproximativ 6,5 milioane în anul 2020 (Institutul Național de Statistică, 2021), totuși o parte din populația României continuă să se afle în risc de marginalizare socială și sărăcie, grupurile cele mai vulnerabile fiind în continuare copiii, tinerii între 15 și 24 de ani, persoanele cu nivel scăzut de educație, persoanele vârstnice și persoanele cu dizabilități.

Instrumente pentru atingerea obiectivelor de politici publice

Instrumentele de politici publice utilizate la nivel național pentru implementarea strategiilor și planurilor pe tema eradicării sărăciei și incluziunii sociale au vizat inclusiv consolidarea capacității organizațiilor private, în special a organizațiilor neguvernamentale, de a implementa proiecte și programe de asistență socială la nivel comunitar. Sprijinul financiar de la autoritățile publice centrale și locale s-a manifestat în principal prin intermediul subvențiilor,

Scanned with OKEN Scanner

contractelor de achiziții publice/de concesiuni şi fondurilor europene. Pentru implementarea politicii de inserție pe piața muncii a persoanelor din categoriile vulnerabile a fost instituționalizată economia socială, în general, şi antreprenoriatul social, în particular, prin reglementarea sectorului la nivel național şi adoptarea unor forme organizaționale precum unitățile protejate autorizate şi întreprinderile sociale/de inserție.

Începând cu anul 1998, asociațiile şi fundațiile române care înființau şi administrau unități de asistență socială puteau fi subvenționate de la bugetul de stat sau de la bugetele locale şi puteau beneficia de consiliere metodologică pentru realizarea programelor specifice de la direcțiile generale de muncă şi protecție socială județene (Legea nr. 34/1998). În continuare, odată cu anul 2000, reglementările privind protecția socială a persoanelor vârstnice stabileau faptul că finanțarea serviciilor de asistență socială pentru această categorie, furnizată de asociații şi fundații, se realizează prin alocări de la bugetul de stat sau de la bugetul local (Legea nr. 17/2000). În Ordonanța nr. 68/2003 privind serviciile sociale se prevedea faptul că furnizorii de servicii sociale puteau fi persoane fizice sau juridice, publice sau private, între care se încadrau şi asociațiile şi fundațiile acreditate în condițiile legii. Legea nr. 350/2005 a stabilit cadrul de finanțare nerambursabilă din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general. Activitățile eligibile pentru finanțare, conform legii anterior menționate, aveau în vedere realizarea unor obiective sociale cu impact general, regional sau local.

În perioada 2006-2008, numărul organizațiile neguvernamentale cu activitate în sfera asistenței sociale a crescut uşor de la 6,3% la 7,24%, în anul 2010 reprezentând 49% din totalul furnizorilor de servicii sociale şi având aproximativ 50% din serviciile licențiate la nivel național, printre cele mai des întâlnite fiind serviciile sociale pentru protecția copilului şi a vârstnicilor, îngrijirea la domiciliu şi cantinele sociale (FDSC, 2010). Conform datelor puse la dispoziție de FDSC (2010), finanțarea publică pentru asociațiile şi fundațiile care furnizau servicii sociale a fost destul de limitată în perioada 1998-2010 însă numărul de unități de asistență socială subvenționate a fost în creştere în perioada de raportare, de la 60 unități subvenționate în 1998 la 322 în anul 2010, la fel şi numărul beneficiarilor fiind în creştere de la 2.087 în anul 1998 la 15.687 în anul 2010.

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 19 Situaţie subvenţii de la bugetul de stat pentru asociaţii şi fundaţii care gestionează unităţi de asistenţă socială în perioada 1998-2010

An	Cuantum lunar/ beneficiar	Nr. unităţi de asistenţă socială subvenţionate	Număr beneficiari	Sume acordate (mii lei)
1998	30	60	2.087	92,5
1999	30	76	3.107	574,2
2000	45	120	5.471	2000,0
2001	45	148	7.377	2.481,1
2002	60	130	6.560	3.081,6
2003	60	155	7.016	3.593,8
2004	60	184	8.550	3.941,3
2005	60	227	10.150	4.216,4
2006	89	206	9.455	4.416,1
2007	89	267	12.378	9.585,0
2008	89	327	15.830	13.558,4
2009	103	325	16.131	19.999,0
2010	106	322	15.687	19.999,9

Sursa: FDSC (2010, p. 143)

În contextul necesităţii de a eradica sărăcia şi a promova incluziunea socială, economia socială a fost abordată pentru prima dată de către autorităţile publice naţionale drept instrument pentru integrarea socială a persoanelor vulnerabile, reducerea disparităţilor regionale şi creşterea calităţii vieţii în *Planul naţional antisărăcie şi promovare a incluziunii sociale* aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 829/2002. Totodată economia socială avea rolul de a transfera, către populaţia care desfăşura astfel de activităţi economice, o parte din cheltuielile publice sociale. Practic se dorea atât implicarea statului în eradicarea sărăciei, cât şi responsabilizarea societăţii prin stimularea participării la viaţa publică şi la activităţile economice cu obiective sociale. Spre exemplu, pentru persoanele cu dizabilităţi era prevăzută dezvoltarea atelierelor protejate (întreprindere economică destinată angajării de persoane cu dizabilităţi) şi completarea veniturilor acestei categorii sociale cu alocări de la bugetul de stat.

Pentru reducerea şomajului şi a ocupării în sectorul economiei neînregistrate în *Strategia naţională pentru ocuparea forţei de muncă 2004-2010* au fost promovate idei precum formarea pe tot parcursul vieţii, consilierea profesională pentru dezvoltarea carierei, crearea locurilor de muncă, sprijinirea antreprenoriatului, promovarea egalităţii de şanse şi combaterea discriminării, promovarea integrării

Scanned with OKEN Scanner

persoanelor din categorii vulnerabile pe piața muncii (Hotărârea de Guvern nr. 1386/2004).

Conform celor anterior precizate în cadrul lucrării, sectorul economiei sociale de la nivel național este compus în special din asociații și fundații cu activitate economică, asociații de ajutor mutual, cooperative, ateliere protejate care sunt implicate în activități de antreprenoriat social, au o structură democratică a guvernanței, furnizează servicii pentru sprijinul membrilor și dețin autonomia conducerii (Lambru și Petrescu, 2012). Antreprenoriatul social a fost vizibil în România încă din anii 1990 la nivelul asociațiilor și fundațiilor care prin veniturile obținute din activități comerciale încercau să-și implementeze programele sociale (Lambru și Petrescu, 2017). Demersurile pentru instituționalizarea economiei sociale și antreprenoriatului social au început timid în anul 2005, acțiuni concrete pentru dezvoltarea cadrului legal fiind întreprinse după anul 2010 în contextul implementării agendei europene de incluziune socială, manifestată inclusiv prin programele operaționale de la nivel național dedicate fondurilor europene, și prin implicarea organizațiilor neguvernamentale (Lambru și Petrescu, 2017).

Indiferent de sectorul de activitate, numărul organizațiilor neguvernamentale cu activitate economică (vânzări directe sau contracte de prestări servicii) a crescut în perioada 2000 – 2007 cu 155%, la debutul crizei economice din 2008 înregistrând un declin de 24% care însă s-a remediat în perioada 2009-2012 (Barna, 2014). Spre exemplu, în perioada 2011-2012 din totalul organizațiilor neguvernamentale cu activitate economică, cele mai multe organizații au activat în domeniile obști/silvice (peste 50%), agricol (peste 30%) și profesional (12%), organizațiile din domeniul social/caritabil înregistrând o pondere de doar 7% din total (Barna, 2014).

Tabel 20 „Incidența activităților economice în cadrul domeniilor de activitate AF (AF% cu activitatea economică din domeniul respectiv"

	2000	2005	2007	2009	2010	2011	2012
Obști/Silvice	32%	76%	72%	61%	45%	53%	51%
Agricol	19%	20%	29%	17%	13%	36%	31%
Profesionale	22%	18%	18%	10%	13%	12%	12%
Educație	19%	20%	18%	12%	11%	10%	9%
Culturale	14%	14%	15%	9%	9%	10%	9%
Dezvoltare/Turism	19%	17%	19%	9%	9%	9%	9%
Religioase	12%	12%	12%	8%	9%	8%	7%
Civice	18%	18%	17%	10%	9%	9%	9%
Sănătate	13%	14%	15%	8%	8%	7%	8%
Mediu	9%	12%	14%	7%	8%	8%	7%
Social/Caritabil	9%	10%	11%	7%	8%	7%	7%
Sport	13%	11%	12%	6%	8%	7%	7%

Sursa: Barna (2014, p. 55)

Scanned with OKEN Scanner

În perioada 2000-2010 numărul organizațiilor neguvernamentale care s-au acreditat drept furnizori de servicii sociale a înregistrat o creştere constantă însă numărul organizațiilor care şi-au suplimentat veniturile prin activități economice a înregistrat fluctuații, respectiv observăm o creştere a acestora în perioada 2000-2007, toate ca începând cu debutul crizei economice din 2008 numărul acestora să scadă (Dima şi Barna, 2013). Totuşi menținerea tendinței de creştere a numărului de asociații şi fundații acreditate ca furnizori de servicii sociale în perioada 2008-2010 în contrast cu tendința de scădere a acestor organizații cu activitate economică poate fi explicată prin intervenționismul mai pronunțat al statului în perioada de criză, respectiv creşterea cheltuielilor privind protecția socială în perioada 2008-2010 de la 14,3% la 17,6% din PIB (Dima şi Barna, 2013).

Tabel 21 „Ponderea organizațiilor cu activitate economică din rândul organizațiilor acreditate pe servicii sociale în anii 2000-2010"

	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Număr organizații acreditate pe servicii sociale active (INS)	486	872	972	960	996	990
Număr organizații acreditate pe servicii sociale cu activitate economică (INS)	88	152	199	137	141	147
Rata organizațiilor cu activitate economică în total organizații acreditate pe servicii sociale	**18,1%**	**17,4%**	**20,5%**	**14,3%**	**14,2%**	**14,8%**

Sursa: Dima şi Barna (2013, p. 43)

Protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap a fost reglementată prin Legea nr. 448/2006 şi a vizat în principal măsuri de integrare pe piața muncii a acestei categorii de persoane. Astfel persoanele cu handicap puteau beneficia de drepturi precum formarea profesională, perioadă alocată pentru adaptarea la locul de muncă, consiliere înainte şi după angajare, perioadă de probă la angajare, posibilitatea de a lucra cu program redus şi scutirea de la plata impozitului pe venit. Unitățile protejate autorizate, sau atelierele protejate după cum mai sunt cunoscute, au fost reglementate drept organizații publice sau private care angajează minim 3 persoane cu handicap, această cifră reprezentând minim 30% din numărul total al angajaților şi minim 50% din timpul de lucru al acestor angajați. Totodată unitatea protejată autorizată poate fi forma de organizare aleasă de către o persoană cu handicap pentru implicarea în activități economice.

Scanned with OKEN Scanner

Integrarea persoanelor cu dizabilități pe piața muncii a fost un obiectiv orizontal care s-a reflectat inclusiv în legislația privind achizițiile publice. Odată cu adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 34/2006, autoritățile publice au primit dreptul de a permite accesul la procedurile de atribuire ale contractelor de achiziții publice doar atelierelor protejate sau programelor care au în vedere modalități de angajare protejată pentru persoanele cu dizabilități.

Numărul atelierelor protejate sau unităților protejate autorizate (UPA), denumire potrivit legislației naționale, a înregistrat în general o tendință de creştere în perioada 2008-2017, respectiv de la 207 în anul 2008 la 708 în anul 2017 (Lambru şi Petrescu, 2021).

Tabel 22 „Evoluția atelierelor protejate din România între 2008 şi 2017"

Ateliere protejate gestionate de către:	**2008**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2016**	**2017**
Societăți cu răspundere limitată	156	378	245	391	455	495	452
Asociații şi fundații	24	58	56	109	149	204	197
Cooperative	22	24	11	20	19	16	15
Alte tipuri de organizații private	5	21	18	40	43	43	42
Instituții publice	0	0	0	4	1	1	2
Total	**207**	**481**	**330**	**564**	**667**	**759**	**708**

Sursa: Lambru şi Petrescu (2021, p. 165)

Reforma sistemului național de asistență socială începută prin adoptarea *Strategiei naționale privind reforma în domeniul asistenței sociale* (2011) şi Legii nr. 292/2011 privind asistența socială a vizat reducerea presiunii cheltuielilor privind prestațiile sociale asupra bugetelor de stat şi locale. Prin *Strategia națională privind reforma în domeniul asistenței sociale* (2011) au fost adoptate măsuri precum „reducerea costurilor de acces la prestațiile sociale ale beneficiarilor cu circa 20% prin armonizarea şi simplificarea procedurilor de cerere şi recertificare şi reducerea numărului de persoane cu vârsta şi apte de muncă care depind de sistemul de asistență socială cu cel puțin 100.000 persoane". Pentru compensarea acestei reduceri de cheltuieli au fost promovate instrumente precum parteneriatul public-privat şi activitățile din domeniul economiei sociale dedicate persoanelor din categorii vulnerabile (Legea nr. 292/2011 privind asistența socială).

Scanned with OKEN Scanner

La nivelul anului 2013 doar 30% din veniturile organizațiilor neguvernamentale din România, furnizoare de servicii sociale, reprezentau finanțări publice spre deosebire de furnizorii privați din alte State Membre ale Uniunii Europene care primeau finanțări publice care variau între 50-80% (Dima, 2013). Numărul organizațiilor neguvernamentale cu activitate în sfera asistenței sociale, potrivit codului CAEN, a înregistrat o creştere de 58% în anul 2015 față de anul 2008 (FDSC, 2017), însă numărul organizațiilor neguvernamentale acreditate ca furnizori de servicii sociale a crescut cu doar 18% în anul 2016 comparativ cu anul 2010 (FDSC, 2017). Această situație este explicabilă prin faptul că autoritățile publice se concentrează pe transferurile monetare pentru persoanele din categoriile vulnerabile şi vizează mai puțin alocarea unor sume pentru finanțarea serviciilor sociale, în anul 2014 suma cheltuită cu serviciile sociale de către Ministerul Muncii fiind de doar 0,7% din bugetul instituției aferent cheltuielilor de asistență socială (FDSC, 2017).

Alocarea totală a subvențiilor acordate în baza Legii nr. 34/1998 a înregistrat o creştere în perioada 2010-2013 însă începând cu anul 2014 numărul de beneficiari a fost în continuă scădere ceea ce a determinat şi reducerea sumelor totale aprobate pentru organizațiile neguvernamentale care administrau unități de asistență socială (FDSC, 2017).

Tabel 23 „Volumul subvențiilor acordate de la bugetul de stat pentru ONG care administrează unități de asistență socială 2010-2016 (Lei)"

(LEI)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Alocare totală aprobată	19.999.905	23.982.534	27.099.517	29.319.649	27.399.723	22.263.026	18.301.991
Execuție	19.279.700	23.280.091	26.342.544				
Nr. ONG aprobate pentru acordare de subvenții	127	169	184	193	174	173	138
Nr. Unități de asistență administrate	322	333	376	400	372	319	255
Nr. Beneficiari	15.687	15.825	16.867	17.462	15.826	12.725	9.587
Alocare per beneficiar (cf. buget aprobat)	1.275	1.515	1.607	1.679	1.731	1.750	1.909

Sursa: FDSC (2017, p. 86)

Scanned with OKEN Scanner

Accesul scăzut al organizațiilor neguvernamentale la instrumente de politici publice precum contractele de achiziții publice/de concesiune sau subvențiile le-a determinat să-şi consolideze capacitatea de a desfăşura activități de antreprenoriat social prin implementarea proiectelor cu finanțare din fonduri europene nerambursabile. În perioada 2007-2013, schemele de finanțare din fonduri europene au vizat mai puțin dezvoltarea serviciilor sociale şi mai mult problematica ocupării în cazul persoanelor din grupuri vulnerabile şi asigurarea accesului acestora la programe de formare profesională (Dima, 2013; Arpinte, 2020).

În perioada de programare financiară 2007-2013 au fost alocate fonduri pentru investiții în centrele dedicate furnizării de servicii sociale în special prin Programul Operațional Regional (Axa 1, Direcția Majoră de Intervenție 1.3 „Reabilitarea infrastructurii sociale, inclusiv a locuințelor sociale şi îmbunătățirea serviciilor sociale" şi Axa 3, Direcția Majoră de Intervenție 3.2– „Reabilitarea/modernizarea/dezvoltarea şi echiparea infrastructurii serviciilor sociale") (Arpinte, 2020).

Activitățile de economie socială au fost finanțate prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane (POSDRU) 2007-2013, Axa Prioritară 6 „Promovarea incluziunii sociale", Domeniul Major de Intervenție 6.1 „Dezvoltarea economiei sociale". Potrivit Ministerului Investițiilor şi Proiectelor Europene (MIPE) (2021), domeniul de intervenție a vizat implementarea a patru obiective, respectiv dezvoltarea structurilor de economie socială, promovarea economiei sociale, consolidarea competențelor persoanelor din grupurile vulnerabile şi consolidarea capacității structurilor de economie socială. Activitățile finanțate au fost diverse însă printre acestea s-a numărat inclusiv furnizarea de servicii sociale, respectiv dezvoltarea/ îmbunătățirea serviciilor comunitare, formarea profesională a personalului furnizorilor de servicii sociale sau dezvoltarea standardelor de calitate pentru aceştia (MIPE, 2021).

Domeniul Major de Intervenție 6.1 „Dezvoltarea economiei sociale" a avut inițial o alocare de 429 milioane de euro, fiind ulterior redusă în anul 2012 la aproximativ 319 milioane de euro, care a finanțat 244 de proiecte preponderent în regiunea Bucureşti-Ilfov (48%) şi regiunea Nord-Vest (14%) (MIPE, 2021). Dezvoltarea sectorului de economie socială prin acest domeniu de intervenție a fost vizibilă pe termen scurt prin rezultatele proiectelor care au însumat 1.696 de noi structuri de economie socială, 11.369 noi locuri de muncă şi 10.741 de persoane instruite pe tema incluziunii sociale (72% dintre acestea obținând un certificat) (MIPE, 2021).

Scanned with OKEN Scanner

Demersurile de instituționalizare ale economiei sociale și antreprenoriatului social au fost de asemenea consolidate prin finanțarea POSDRU, respectiv prin implementarea unui proiect care a vizat elaborarea legislației naționale privind economia socială, ulterior adoptată prin Legea nr. 219/2015 (MIPE, 2021). În plus, în această perioadă sectorul economiei sociale a devenit mult mai vizibil, au fost consolidate cunoștințele specialiștilor în domeniu și au fost dezvoltate materiale de pregătire profesională, programe de formare profesională sau masterate în domeniul economiei sociale (MIPE, 2021).

În perioada 2014-2020 Guvernul României și-a propus prin *Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă* să adreseze problema deficitului de locuri de muncă și a lipsei sustenabilității sistemului de protecție socială prin adoptarea unor măsuri active de ocupare, funcționarea corespunzătoare a pieței muncii și consolidarea competențelor profesionale (Hotărârea de Guvern nr. 1071/2013). Totodată Guvernul României, prin adoptarea *Strategiei guvernamentale pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii și îmbunătățirea mediului de afaceri din România – Orizont 2020*, a prevăzut implementarea unor măsuri precum sprijinirea start-up-urilor și a IMM-urilor inovatoare; dezvoltarea educației antreprenoriale; promovarea asocierii în cooperative, asociații și fundații; stimularea antreprenoriatului social și consiliere antreprenorială pentru persoanele din categoriile vulnerabile (Hotărârea de Guvern nr. 859/2014).

Combaterea riscului de sărăcie și facilitarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile a continuat să fie în centrul politicilor publice în anul 2015. Astfel prin *Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2015-2020* (Hotărârea de Guvern nr. 383/2015) au fost propuse mai multe soluții pentru rezolvarea acestor probleme, dintre care menționez dezvoltarea economiei sociale ca instrument de integrare pe piața muncii a persoanelor din grupurile vulnerabile. În ceea ce privește economia socială, accentul a fost pus pe dezvoltarea acestui sector în localitățile sărace, facilitarea accesului la fondurile europene, încurajarea asociațiilor și fundațiilor de a se implica în activități specifice economiei sociale și elaborarea unui cadru legal pentru dezvoltarea sustenabilă a acestui sector. În cadrul strategiei este menționată inovarea socială drept instrument pentru integrarea socială a persoanelor vulnerabile și pentru îmbunătățirea accesului la informații și cunoaștere.

Legea nr. 219/2015 privind economia socială a reglementat pentru prima dată acest domeniu la nivel național și a stabilit condițiile de atestare pentru două tipuri de organizații: întreprinderea

Scanned with OKEN Scanner

socială şi întreprinderea socială de inserţie. Legea menţionează faptul că „economia socială contribuie la dezvoltarea comunităţilor locale, crearea de locuri de muncă, implicarea persoanelor aparţinând grupului vulnerabil, prevăzut de prezenta lege, în activităţi cu caracter social şi/sau activităţi economice, facilitând accesul acestora la resursele şi serviciile comunităţii". Principalele obiective ale economiei sociale, aşa cum este reglementată, sunt: „a) consolidarea coeziunii economice şi sociale; b) ocuparea forţei de muncă; c) dezvoltarea serviciilor sociale". Astfel organizaţii precum societăţile cooperative de grad I, cooperativele de credit, asociaţiile şi fundaţiile, casele de ajutor reciproc ale salariaţilor şi ale pensionarilor, societăţile agricole, precum şi alte organizaţii care respectă caracteristicile economiei sociale pot să solicite atestat de întreprindere socială. Întreprinderea socială de inserţie a fost gândită drept instrument pentru integrarea pe piaţa muncii a persoanelor din categoriile vulnerabile astfel că organizaţiile care doresc să obţină marca socială trebuie să îndeplinească anumite cerinţe: cel puţin 30% din angajaţi să aparţină categoriei vulnerabile, iar timpul de lucru al acestora să reprezinte minim 30% din timpul total de lucru la nivel de organizaţie.

În sprijinul implementării Legii nr. 219/2015 privind economia socială vin reglementările din domeniul achiziţiilor publice. În Legea nr. 98/2016 privind achiziţiile publice a fost introdusă o prevedere conform căreia autorităţile publice pot rezerva dreptul de participare la procedurile de atribuire a contractelor de achiziţie publică doar unităţilor protejate autorizate, reglementate prin Legea nr. 448/2006, şi întreprinderilor sociale de inserţie reglementate prin Legea nr. 219/2015. În plus operatorii economici, organizaţiile neguvernamentale, întreprinderile sociale şi unităţile protejate acreditate ca furnizori de servicii sociale pot beneficia în baza Legii nr. 98/2016 de rezervarea dreptului de participare la procedurile de atribuire a contractelor de achiziţii care au ca obiect anumite servicii de sănătate, sociale şi culturale.

Pentru integrarea pe piaţa muncii a persoanelor cu dizabilităţi, *Strategia naţională „O societate fără bariere pentru persoanele cu dizabilităţi" 2016-2020* (Hotărârea de Guvern nr. 655/2016) a vizat promovarea formelor protejate de angajare precum unităţile protejate autorizate dar şi a activităţilor de economie socială. Cu toate acestea, adoptarea Ordonanţei de Urgenţă a Guvernului nr. 60/2017 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 448/2006 privind protecţia şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, document publicat în Monitorul Oficial la data de 7 august 2017, a avut un impact negativ asupra unităţilor protejate autorizate. Modificarea legislativă

Scanned with OKEN Scanner

a eliminat posibilitatea ca firmele/instituțiile publice cu peste 50 de angajați, care nu angajează 4% persoane cu handicap, să achiziționeze produse/servicii de la unitățile protejate autorizate în cuantumul sumei datorate bugetului de stat. În aceste condiții, activitățile comerciale ale unităților protejate autorizate au fost serios afectate în condițiile în care se bazau pe contractele cu instituțiile publice sau firmele care preferau să achiziționeze de la aceste organizații, chiar şi la prețuri mai mari, în loc să plătească suma datorată către stat. Aşadar, începând cu 1 septembrie 2017, Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 60/2017 a menținut o singură posibilitate de compensare privind neangajarea a 4% persoane cu handicap în firmele/instituțiile publice cu peste 50 de angajați, respectiv taxa care cuprindea o sumă egală cu salariul minim brut pe țară pentru fiecare loc neocupat din cei 4%.

În anul 2018 a fost realizată o cercetare cantitativă şi calitativă pe tema „impactului O.U.G. nr. 60/2017 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 448/2006 privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap asupra Unităților Protejate Autorizate din România în primele 9 luni de aplicare ale noilor prevederi legislative (septembrie 2017 – mai 2018)"[29]. Din cercetarea cantitativă, respectiv din răspunsurile la chestionarul aplicat unui număr de 76 de respondenți, a reieşit faptul că reprezentanții unităților protejate autorizate (UPA) au întâmpinat dificultăți în menținerea activității acestor organizații în condițiile unui mediu legislativ neprielnic.

Tabel 24 Caracterizarea cadrului legal de către reprezentanții UPA (2018)

Nr. Crt.	Opțiune preferată de răspuns	Procent respondenți
1.	Actuala legislație care reglementează activitatea UPA sprijină în mică măsură integrarea în muncă a persoanelor cu dizabilități.	93,4%

[29]Cercetare realizată de masterandul Ioana Prodan pentru lucrarea de disertație „Impactul O.U.G. nr. 60/2017 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 448/2006 privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap asupra Unităților Protejate Autorizate din România în primele 9 luni de aplicare ale noilor prevederi legislative (septembrie 2017 – mai 2018)", susținută în anul 2018 în cadrul Facultății de Sociologie şi Asistență Socială – Universitatea din București.

Scanned with OKEN Scanner

2.	Actuala legislație care reglementează activitatea UPA sprijină în mică măsură dezvoltarea de noi entități cu acest specific.	97,4%
3.	Intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 60/2017 la data de 1 septembrie 2017 a influențat negativ activitatea UPA.	96%
4.	În contextul aplicării prevederilor din O.U.G. nr. 60/2017 atât societățile comerciale, cât şi autoritățile publice au continuat în mică măsură să achiziționeze produse, servicii de la UPA.	93,4% pentru societăți comerciale; 89,5% pentru autorități publice

Sursa: Ioana Prodan (2018). Răspunsuri la chestionarul aplicat în anul 2018 reprezentanților UPA, care au fost prezentate în lucrarea de disertație „Impactul O.U.G. nr. 60/2017 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 448/2006 privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap asupra Unităților Protejate Autorizate din România în primele 9 luni de aplicare ale noilor prevederi legislative (septembrie 2017 – mai 2018)".

În ceea ce priveşte cercetarea calitativă, respectiv din interviurile telefonice realizate cu 5 reprezentanți UPA s-a desprins o descriere mai detaliată a problemelor întâmpinate de UPA începând cu data de 1 septembrie 2017. Aşadar modificarea cadrului legal privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap a avut impact negativ atât în ceea ce priveşte volumul de vânzări înregistrat, cât şi în ceea ce priveşte angajarea persoanelor cu dizabilități. Societățile comerciale şi autoritățile publice nu au continuat sau au continuat în mică măsură să achiziționeze produse şi servicii de la UPA în condițiile în care aceste acțiuni nu le mai aduceau avantaje. UPA care realizau activități de intermediere sau încheiau contracte rezervate cu autoritățile publice/contracte cu societăți comerciale în baza legilor 98/2016 şi 448/2006 au fost cele mai afectate, un respondent precizând faptul că „până în septembrie-octombrie 2017 apăreau licitații pentru unități protejate. Acum nu se mai găsesc astfel de contracte". Reprezentanții UPA considerau că prin adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 60/2017 s-a oprit dezvoltarea acestei forme organizaționale în România din trei motive principale: angajatorii nu angajează persoane cu handicap deoarece nu sunt rentabili; societățile comerciale/autoritățile publice nu au mai achiziționat produse/servicii de la UPA, ceea ce a determinat reducerea numărului de personal, respectiv o parte din persoanele cu dizabilități şi-au pierdut locurile de muncă; persoanele cu

Scanned with OKEN Scanner

dizabilități anterior angajate se transformă în consumatori de resurse.

În perioada 2016 – aprilie 2018, numărul UPA a scăzut cu 132, respectiv de la 759 în anul 2016 (Lambru şi Petrescu, 2021) la 627 în data de 26 aprilie 2018 (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2018). Dacă într-o perioadă de mai bine de un an numărul UPA s-a redus cu 132, într-o singură lună în anul 2018, respectiv din 26 aprilie 2018 în 22 mai 2018, numărul acestora s-a redus cu încă 105, ajungând la 522 (Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități, 2018). Deşi prin Legea nr. 81/2021, care a modificat Legea nr. 448/2006, s-a revenit parțial la abordarea de a compensa neangajarea a 4% persoane cu dizabilități prin achiziționarea de produse/servicii de la UPA[30], numărul acestui de tip de organizație a înregistrat în continuare scăderi, ajungând în anul 2023 la doar 376[31] (Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități, 2023).

În urma frecventelor modificări legislative care au impactat activitatea UPA, în perioada 2018-2020 numărul contractelor de achiziție publică/acordurilor-cadru rezervate întreprinderilor sociale de inserție şi unităților protejate autorizate a fost unul redus, respectiv un număr total de 40 de contracte în trei ani. Numărul contractelor/ acordurilor-cadru rezervate a fost extrem de redus în anul 2018, în perioada imediat următoare intrării în vigoare a Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 60/2017, respectiv au fost încheiate 5 contracte/ acorduri-cadru cu valoarea totală de 3.063.866 lei, o creştere a numărului fiind vizibilă în anul 2020 când s-au încheiat 20 de contracte/ acorduri-cadru cu valoarea totală 28.585.917 lei[32] (Agenția Națională pentru Achiziții Publice, 2023).

În cadrul exercițiului financiar 2014-2020, respectiv a Programului Operațional Capital Uman, au existat două oportunități de finanțare aferente Axei prioritare nr. 4 – Incluziune socială şi combaterea sărăciei. În anul 2018 a fost lansat apelul de proiecte „Consolidarea capacității întreprinderilor de economie socială de a funcționa într-o manieră auto-sustenabilă – Sprijin pentru înființarea de întreprinderi sociale" care a avut un buget de 323.666.000 lei

---

[30] Autoritățile/instituțiile publice au opțiunea de a plăti lunar o taxă reprezentând jumătate din suma datorată către stat iar cealaltă jumătate o pot folosi pentru achiziționarea de produse/servicii de la UPA

[31] Situația la data de 10.07.2023 extrasă din Registrul UPA gestionat de Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități

[32] Situație statistică realizată de Agenția Națională pentru Achiziții Publice care a fost inclusă în *Strategia Națională în domeniul achizițiilor publice 2023-2027*, aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 554/2023

Scanned with OKEN Scanner

(Ministerul Fondurilor Europene, Cod apel POCU/AP 4/PI 9.v/OS 4.16). În anul 2020 a fost aprobat Programul Național „Sprijin pentru înființarea de întreprinderi sociale în mediul rural" cu un buget de 30.000.000,00 euro (Hotărârea de Guvern nr. 595/2020).

În etapa de evaluare a POCU, care se preconizează după 2023, ultimul an de implementare a proiectelor din perioada de programare 2014-2020 (n+3), se va stabili impactul acestui instrument de finanțare pe termen scurt asupra întreprinderilor sociale şi pe termen lung asupra gradului de sărăcie şi de incluziune socială al populației. Pentru moment este importantă prezentarea impactului POSDRU, informații detaliate fiind incluse în evaluarea din anul 2020 care a fost realizată printr-un contract de servicii gestionat de Ministerul Investițiilor şi Proiectelor Europene.

Dacă demersurile de instituționalizare ale economiei sociale vizibile la nivelul legislației, prin reglementarea activităților, mecanismelor de lucru instituționale şi formelor organizaționale, şi la nivelul specialiştilor din România organizați în structuri de tip rețea, reprezintă rezultate ale POSDRU 2007-2013 care prezintă continuitate, majoritatea structurilor de economie socială înființate prin acest instrument de finanțare nu au supraviețuit în absența unor măsuri de politici publice care să le ofere sustenabilitate. În anul 2020, perioada evaluării POSDRU, mai existau doar 742 structuri de economie socială din cele 1.696 inițial înființate, majoritatea fiind Societăți cu Răspundere Limitată (opțiunea preferată datorită costului redus de înființare, timpului scurt de înregistrare şi tipului simplificat de structură de conducere) care nu au ales ulterior să obțină atestat de întreprindere socială în baza Legii nr. 2019/2015 (în luna martie 2020 doar 133 erau atestate ca întreprinderi sociale) sau să-şi păstreze misiunea socială (doar aproximativ 40% din cele 742 structuri de economie socială au evoluat cu scopul de a-şi îndeplini misiunea socială) (MIPE, 2021). Cele 742 de structuri de economie socială încă active în anul 2020 aveau dificultăți, respectiv 77% au înregistrat scăderi ale veniturilor şi 93% au înregistrat pierderi de personal, doar 17% dintre acestea înregistrând o evoluție pozitivă a cifrei de afaceri (MIPE, 2021).

Dificultățile structurilor de economie socială înființate prin POSDRU 2007-2013 au fost vizibile în perioada de sustenabilitate, odată cu adoptarea Legii nr. 219/2015 şi a condiționării finanțărilor şi facilităților de la autoritățile publice de obținerea atestatului de întreprindere socială. Cerințele de a elabora raportări frecvente şi de a menține un număr constant de personal din categorii vulnerabile în contrast cu facilități fiscale şi non-fiscale nesemnificative (prin raportare la necesitățile acestor organizații de a asista, instrui şi oferi

Scanned with OKEN Scanner

infrastructura necesară persoanelor vulnerabile angajate, inclusiv celor cu dizabilități) au determinat structurile de economie socială înființate prin POSDRU să nu obțină acreditarea de întreprindere socială, alegând să desfăşoare activități de economie socială fără sprijinul sectorului public (MIPE, 2021).

Evaluarea POSDRU a vizat inclusiv etapa de sustenabilitate a structurilor de economie socială înființate şi identificarea potențialelor măsuri de sprijin pe care acestea le-au primit pentru dezvoltare de la autoritățile publice centrale sau locale. Majoritatea respondenților sondajului, derulat pe această temă în cadrul proiectului de evaluare, au răspuns că nu au beneficiat în etapa de sustenabilitate de subvenționarea locurilor de muncă sau a serviciilor sociale, de programe de finanțare pentru structurile de economie socială/întreprinderile sociale din fonduri naționale, de contracte de prestări servicii/produse către autorități publice sau de alte măsuri de sprijin precum planul județean de inserție socio-profesională sau cele privind activitatea unităților protejate autorizate (MIPE, 2021).

Figura 6 „Rezultatele sondajului de la nivelul SES-urilor sprijinite privind sustenabilitatea"

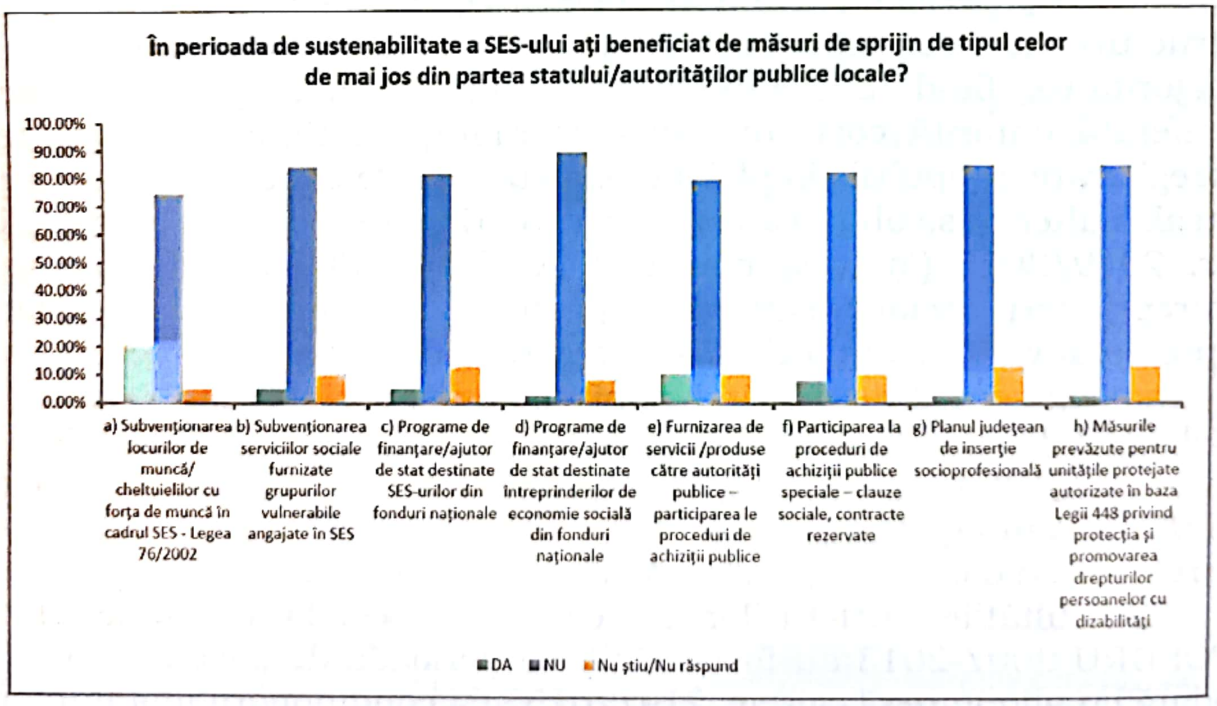

Sursa: MIPE, 2021, p. 146

De asemenea, autoritățile publice locale nu au sprijinit întreprinderile sociale de inserție prin acordarea unor facilități precum alocarea de spații şi/sau terenuri pentru desfăşurarea activităților,

Scanned with OKEN Scanner

promovarea produselor/ serviciilor furnizate/prestate sau a lucrărilor executate în comunitate sau scutiri de taxe şi impozite.

Tabel 25 Fragment din rezultatul sondajului aplicat în cadrul proiectului de evaluare a POSDRU 2007-2013, Axa Prioritară 6, DMI 6.1 – Dezvoltarea economiei sociale (facilităţi acordate de autorităţile publice locale întreprinderilor sociale de inserţie înfiinţate prin DMI 6.1)

Dacă întreprinderea dvs. a fost certificată ca întreprindere socială de inserție, ați beneficiat de următoarele facilități din partea autorităților publice locale?	DA	NU
a) Atribuirea unor spaţii şi/sau terenuri aflate în domeniul public al unităţilor/subdiviziunilor administrativ-teritoriale, în scopul desfăşurării activităţilor pentru care v-a fost acordată marca socială	7.41%	92.59%
b) Sprijin, în promovarea produselor realizate şi/sau furnizate, a serviciilor prestate ori a lucrărilor executate în comunitate, precum şi în identificarea unor pieţe de desfacere a acestora	3.85%	96.15%
c) Alte facilităţi şi scutiri de taxe şi impozite acordate de autorităţile administraţiei publice locale, în condiţiile legii. Vă rugăm să indicaţi care au fost acestea.	0.00%	100.00%

Sursa: MIPE, 2021, p. 146

Aşadar în pofida absorbției de fonduri europene de către structurile de economie socială, legislația națională nu a influențat pozitiv sustenabilitatea acestora, numărul de întreprinderi sociale/ întreprinderi sociale de inserție fiind unul redus în perioada 2016-2019. Totuşi alocarea unor sume suplimentare pentru înființarea de întreprinderi sociale prin POCU pare să fi determinat o creştere semnificativă a numărului de întreprinderi sociale atestate, vizibilă mai ales în rândul societăților comerciale şi asociațiilor care la începutul anului 2020 reprezentau 42%, respectiv 41% din totalul întreprinderilor sociale atestate (Fundația Alături de Voi România, 2021).

Tabel 26 Număr întreprinderi sociale atestate/întreprinderi sociale de inserție certificate în perioada 2016-2020

Anul	Număr întreprinderi sociale atestate	Număr întreprinderi sociale de inserţie certificate
2016	48	2
2017	51	7
2018	14	4
2019	14	3
2020	519	12

Sursa: Fundația Alături de Voi România (2021, p. 21)

Scanned with OKEN Scanner

Lipsa interesului de a dezvolta/îmbunătăți instrumentele de politici publice existente cu scopul de a susține activitatea acestor organizații pe termen lung, lipsa de continuitate a proiectelor și programelor, determinată de frecventele schimbări de viziune politică, generează perpetuarea problemelor de politici publice pe tema sărăciei și incluziunii sociale în pofida cheltuirii unor sume considerabile de bani care se reflectă dincolo de finanțarea proiectelor unor organizații (inclusiv în salariile funcționarilor publici care evaluează sau verifică astfel de proiecte și în infrastructura necesară derulării acestor activități). Prin urmare, lipsa unei viziuni politice unitare și coerente privind statul bunăstării sociale determină ca eforturile vizibile preponderent la nivelul resurselor umane și financiare din sectorul public, privat și neguvernamental să nu aibă întotdeauna efectele dorite, respectiv calitatea vieții populației, în special a persoanelor vulnerabile, să nu înregistreze progrese semnificative.

În concluzie, aplicarea cadrului de analiză elaborat de Daigneault (2014a) ne arată că în România paradigma de politici publice de la nivel macro, respectiv cadrul politico-economic, s-a dezvoltat în perioada 1990-2020 în jurul ideii de a transfera o parte din responsabilitatea și atribuțiile statului privind gestionarea problemelor sociale către organizațiile societății civile. În primii ani de democrație a fost vizată menținerea echilibrului între economia de piață și solidaritatea socială, însă în contextul declinului industrial a fost necesară o mai mare implicare a statului în reducerea sărăciei și integrarea pe piața muncii a persoanelor vulnerabile. După aderarea României la Uniunea Europeană și odată cu necesitatea de a gestiona efectele crizei economice globale la nivel național, autoritățile publice au fost nevoite să mențină echilibrul între redresarea economică și furnizarea de prestații sociale. Astfel măsurile de protecție socială avute în vedere în contextul declinului industrial au fost regândite în contextul crizei economice. A fost propusă reformarea sistemului de asistență socială prin adoptarea unor măsuri active pentru promovarea incluziunii sociale și a unor surse alternative de securitate socială.

În ceea ce privește paradigma de politici publice de nivel intermediar, politicile publice naționale care au promovat inovarea socială și antreprenoriatul social au fost inițiate de către sectorul social, însă mai recent au apărut documente de politici publice inițiate de sectorul economic, respectiv de sectorul IMM-urilor. Această tendință ne indică faptul că persoanele implicate în procese de inovare socială și/sau în activități de antreprenoriat social

Scanned with OKEN Scanner

necesită atât dobândirea unei culturi antreprenoriale, cât şi a cunoştinţelor despre problemele sociale.

Paradigma de politici publice de la nivel micro, în cazul de faţă inovarea socială şi antreprenoriatul social, este influenţată de macro-paradigma politico-economică. Demersurile autorităţilor publice pentru reformarea sistemului de asistenţă socială concomitent cu creşterea nivelului de implicare a organizaţiilor neguvernamentale în gestionarea problemelor sociale a determinat concentrarea atenţiei înspre dezvoltarea sectorului economiei sociale, în general, şi al antreprenoriatului social, în particular. Aderarea României la Uniunea Europeană în anul 2007 a avut un impact pozitiv asupra acestui sector, în special prin prisma direcţiilor strategice trasate de Comisia Europeană şi atragerea de fonduri europene. Discursul privind economia socială şi antreprenoriatul social, şi începând cu anul 2014 cel privind inovarea socială, a avut în vedere inserţia pe piaţa muncii a persoanelor din categorii vulnerabile. Trebuie menţionat că, în afară de legislaţia specifică domeniului economiei sociale, nu există documente de politici publice dedicate ci doar măsuri prevăzute în documente oficiale care vizează teme precum reducerea sărăciei şi promovarea incluziunii sociale, ocuparea forţei de muncă, reforma sistemului de asistenţă socială, dezvoltarea sectorului IMM şi promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilităţi. În ceea ce priveşte inovarea socială, conceptul a fost utilizat în cadrul documentelor de politici publice programate pentru implementare în perioada 2014-2020 însă inovarea în România, cel puţin pentru moment, are referinţe legate de cercetare-inovare, tehnologie şi dezvoltare antreprenorială.

Prin raportare la domeniul serviciilor sociale, modelul de stat al bunăstării sociale din România este unul mixt întrucât presupune implicarea organizaţiilor publice şi private în furnizarea serviciilor sociale către grupurile vulnerabile. Totodată, statul bunăstării sociale la nivel naţional este unul minimal în care cheltuielile publice sociale sunt mai scăzute decât media sumelor cheltuite de Statele Membre ale Uniunii Europene şi în care organizaţiile neguvernamentale se finanţează preponderent din venituri proprii sau venituri obţinute din surse de finanţare privată. Viziunea politică de după 1989, respectiv privatizarea serviciilor publice după modelul neoliberal de dezvoltare economică în vederea realizării tranziţiei către un regim politic democratic, a determinat o „dependenţă de cale" (Skocpol şi Pierson, 2002) care continuă să influenţeze alegerile politice din prezent privind dezvoltarea instituţională a statului bunăstării sociale. Aderarea României la Uniunea Europeană nu a impactat semnificativ modelul de bunăstare socială de la nivel naţional ci doar anumite

Scanned with OKEN Scanner

politici privind grupurile vulnerabile, precum finanțarea politicii de integrare în muncă a persoanelor vulnerabile în detrimentul dezvoltării domeniului serviciilor sociale.

Din analiza cadrului legal şi de politici publice de la nivel național nu reiese tipul de parteneriat propus de Salamon (1987) în care asociațiile şi fundațiile furnizează servicii sociale, iar autoritățile guvernamentale au doar rol de finanțator şi supraveghetor în acest proces. Deşi în domeniul serviciilor sociale identificăm atât furnizori publici, cât şi furnizori privați, cei din urmă încep să acapareze această piață (la finalul anului 2021 aproximativ 66% erau furnizori privați, mai mult de 50% fiind asociații şi fundații). Salamon (1987) consideră că este utilă o diferențiere între funcțiile rezervate celor două categorii de organizații, respectiv funcțiile de strategie, finanțare şi control ar putea fi alocate autorităților statului, iar funcția de prestare servicii ar putea fi alocată organizațiilor neguvernamentale. Caracteristicile parteneriatului de la nivel național dintre asociații şi fundații şi autoritățile publice centrale sau locale sunt încă departe de cele propuse de Salamon (1987) prin teoria eşecului sectorului neguvernamental, autoritățile publice necesitând să-şi consolideze capacitatea de rezolvarea a problemelor sociale, vizibile în special la nivelul grupurilor vulnerabile, să acorde o finanțare corespunzătoare domeniului şi să verifice riguros respectarea standardelor de calitate de către asociații şi fundații. Potrivit lui Salamon şi Anheier (1996), în regimurile politice liberale şi social-democrate dezvoltarea sectorului neguvernamental nu depinde în totalitate de cheltuielile guvernamentale alocate serviciilor sociale întrucât aceste organizații sunt percepute mai degrabă drept alternative decât partenere, situație care le determină să obțină finanțări din sectorul privat. Totuşi numărul crescut al furnizorilor privați de servicii sociale, în special al asociațiilor şi fundațiilor, poate semnala o „criza de legitimitate majoră pentru sectorul public ca furnizor de servicii de asistență socială" determinată de probleme precum îmbătrânirea populației, deficitul de democrație şi de austeritatea în finanțele publice (Pestoff şi Brandsen, 2009).

În ceea ce priveşte gradul de instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996) a conceptelor inovare socială şi antreprenoriat social, în România am identificat un grad scăzut de instituționalizare a celor două concepte. Inovarea socială se află în etapa de pre-instituționalizare întrucât conceptul a fost introdus recent în legislația şi politicile publice naționale (a se vedea Legea nr. 219/2015 privind economia socială şi *Strategia națională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2015-2020*). Antreprenoriatul social se află în etapa de semi-instituționalizare,

Scanned with OKEN Scanner

primele eforturi de instituționalizare fiind vizibile după anul 2010 și fiind concretizate prin adoptarea Legii nr. 219/2015 privind economia socială, finanțarea înființării întreprinderilor sociale, formarea specialiștilor în domeniu și organizarea acestora în structuri de tip rețea. Politicile publice din această perioadă, influențate preponderent de politica de ocupare a Uniunii Europene, s-au axat pe utilizarea antreprenoriatului social drept instrument pentru inserția pe piața muncii a persoanelor vulnerabile, neglijând alte domenii de activitate ale antreprenoriatului social precum serviciile sociale. Cu toate că sectorul economiei sociale a fost masiv finanțat prin POSDRU 2007-2013 sau prin POCU 2014-2020, autoritățile publice nu promovează suficient instrumentele de politici publice care pot susține continuarea activităților întreprinderilor sociale nou înființate, precum mecanismul de acordare a subvențiilor sau participarea la procedurile de atribuire a contractelor de achiziții publice.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 6

INOVAȚII ȘI ANTREPRENORIAT SOCIAL ÎN DOMENIUL SERVICIILOR SOCIALE

Capitolul de față include prezentarea rezultatelor analizei datelor primare colectate pe parcursul anului 2022, de la furnizorii de servicii sociale acreditați din România, în conformitate cu obiectivele de cercetare prevăzute în secțiunea dedicată abordării metodologice. Chestionarul a fost utilizat atât pentru colectarea datelor necesare analizei gradului de instituționalizare a conceptelor inovare socială și antreprenoriat social, cât și pentru cartografierea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale. Ghidul de interviu semi-structurat a contribuit la colectarea datelor pentru analiza procesului de inovare socială în domeniul serviciilor sociale. Ambele instrumente de cercetare au permis explorarea relației dintre procesele de inovare în domeniul serviciilor sociale și antreprenoriatul social. Analiza secundară de date a fost utilizată pentru a explica rezultatele cercetării calitative privind implicarea întreprinderilor sociale în procesele de inovare socială.

6.1. Analiza datelor cantitative

Chestionarul a fost construit în jurul a trei dimensiuni de cercetare, respectiv caracteristicile de bază ale furnizorilor de servicii sociale, caracteristicile privind capacitatea operațională și financiară a furnizorilor de servicii sociale, cunoașterea și percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale. Prin intermediul chestionarului au fost colectate date pentru obținerea următoarelor rezultate: identificarea tipurilor de furnizori de servicii sociale care inovează; stabilirea caracteristicilor organizaționale care favorizează inovarea socială; stabilirea nivelului de cunoaștere și a percepțiilor furnizorilor de servicii sociale cu privire la inovarea socială.

a) Caracteristici de bază ale furnizorilor de servicii sociale

Tipuri de furnizori de servicii sociale

Instrumentul de cercetare a fost completat de 298 respondenți, dintre care 70.81% sunt furnizori publici de servicii sociale, iar dintre

aceştia 54.7% sunt reprezentanţi ai autorităţilor şi instituţiilor publice locale. Asociaţiile şi fundaţiile, furnizori privaţi de servicii sociale, reprezintă a doua categorie de respondenţi în funcţie de numărul de completări ale chestionarului, respectiv 23.83%. În tabelul de mai jos se poate observa distribuţia respondenţilor în funcţie de tipurile furnizorilor de servicii sociale. Dacă ne raportăm la numărul de 2.008 furnizori de servicii sociale, care aveau cel puţin un serviciu social licenţiat la data de 31.12.2021, adică furnizau efectiv acel tip de serviciu, chestionarul a fost completat de aproximativ 15% dintre aceştia.

Tabel 27 Distribuţia numerică şi procentuală a respondenţilor la chestionar după tipurile de furnizori de servicii sociale

Tipul furnizorului de servicii sociale	**Răspunsuri**	**Procent**
Structuri specializate din cadrul/subordinea autorităţilor administraţiei publice locale şi autorităţile executive din unităţile administrativ-teritoriale organizate la nivel de comună, oraş, municipiu şi sectoare ale municipiului Bucureşti	163	54.7%
Autorităţi ale administraţiei publice centrale ori alte instituţii aflate în subordinea sau coordonarea acestora care au stabilite prin lege atribuţii privind acordarea de servicii sociale pentru anumite categorii de beneficiari	46	15.44%
Unităţi sanitare, unităţi de învăţământ şi alte instituţii publice care dezvoltă, la nivel comunitar, servicii sociale integrate	2	0.67%
Organizaţii neguvernamentale, respectiv asociaţii şi fundaţii	71	23.83%
Culte recunoscute de lege	4	1.34%
Filiale şi sucursale ale asociaţiilor şi fundaţiilor internaţionale recunoscute în conformitate cu legislaţia în vigoare	1	0.34%
Persoane fizice autorizate în condiţiile legii	0	0%
Operatori economici, în condiţii speciale, prevăzute de lege	11	3.69%

Scanned with OKEN Scanner

Din totalul de 298 respondenți, 69 respondenți au selectat opțiunea potrivit căreia au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale. Dintre aceştia, 44 sunt organizații din administrația publică locală şi centrală, 23 sunt asociații şi fundații, un respondent se încadrează la categoria culte recunoscute de lege şi un altul la categoria operatori economici.

Figura 7 Distribuția respondenților la chestionar, care au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale, în funcție de tipurile de furnizori de servicii sociale

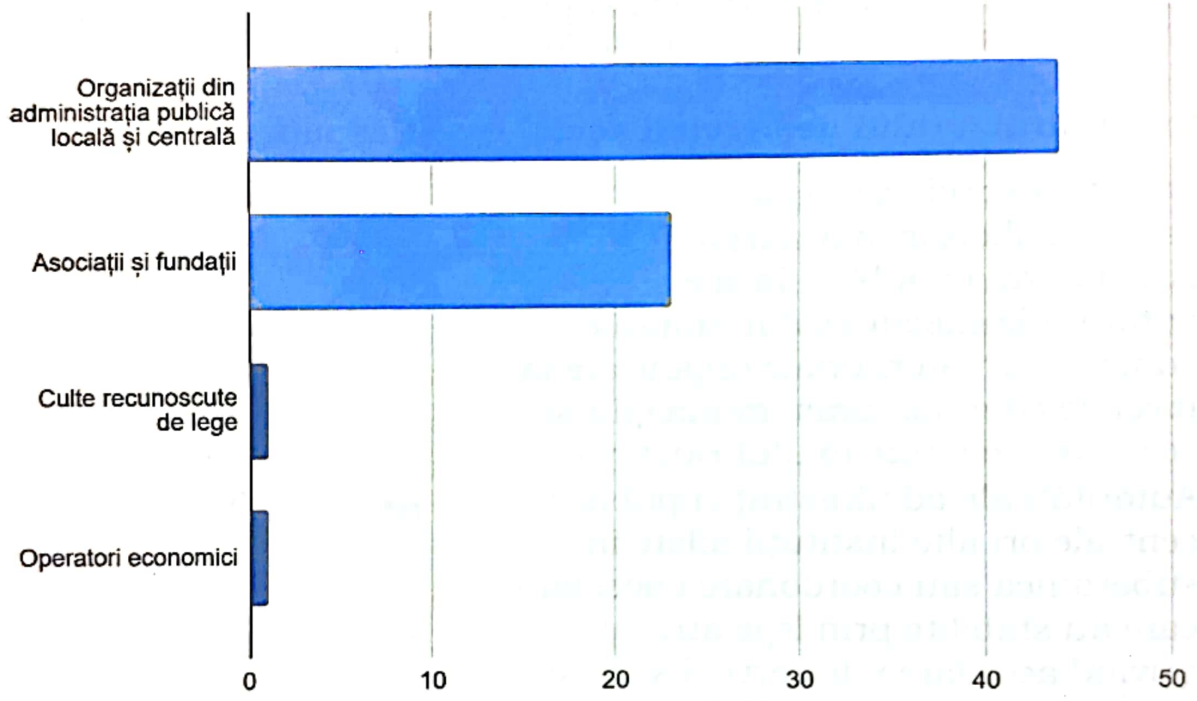

Implicarea considerabilă a asociațiilor şi fundațiilor în furnizarea serviciilor sociale la nivel național poate reprezenta unul dintre motivele dezvoltării de activități inovatoare în acest domeniu. Din analiza listei furnizorilor de servicii sociale acreditați în baza Legii nr. 197/2012, publicată de Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale în data de 10.01.2022, a reieşit că la finalul anului 2021 aproximativ 66% dintre furnizorii de servicii sociale acreditați proveneau din mediul privat. Puțin peste 50% dintre furnizorii de servicii sociale sunt asociații şi fundații, restul furnizorilor privați fiind operatori economici, culte recunoscute de lege şi persoane fizice. Acest rezultat arată că ponderea asociațiilor şi fundațiilor în totalul furnizorilor de servicii sociale acreditați este în creştere prin raportare la situația din anul 2011 (47%) (Dima, 2013) şi la cea din anul 2016 (40%) (FDSC, 2017).

Scanned with OKEN Scanner

Poziționarea geografică a furnizorilor de servicii sociale

După cum se poate observa în figura de mai jos, furnizorii de servicii sociale, care au completat chestionarul privind cartografierea inovării în sectorul serviciilor sociale, provin din toate județele României, respectiv din cele 41 de județe şi Municipiul Bucureşti. Cei mai mulți dintre respondenți îşi desfăşoară activitatea în Municipiul Bucureşti (5.6%) şi în județul Cluj (5.3%). Totodată este important de menționat că există situații în care respondenții furnizează servicii sociale în mai multe județe.

Figura 8 Distribuția procentuală a respondenților la chestionar în funcție de județul în care îşi desfăşoară activitatea

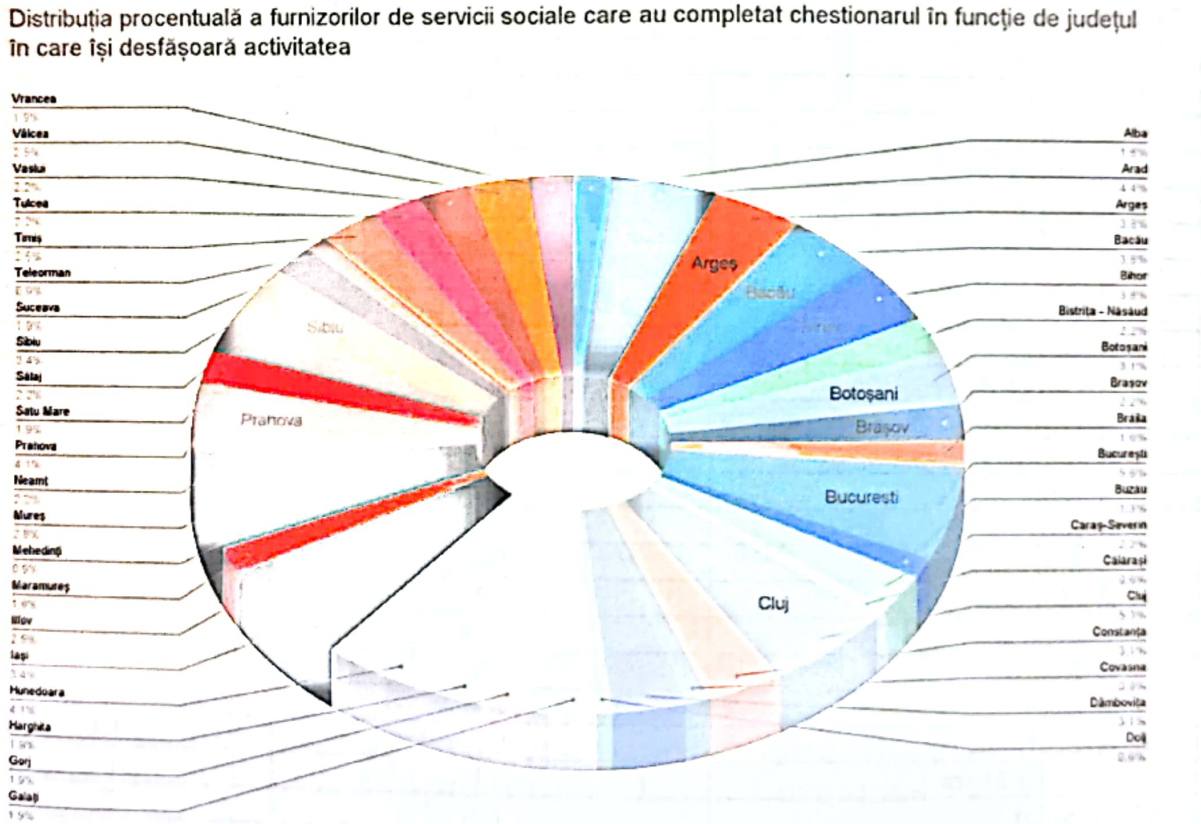

Rezultatul trebuie corelat cu situația pe județe a furnizorilor de servicii sociale acreditați, cei mai mulți activând în Municipiul Bucureşti (345) şi în județul Cluj (171).

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 28 Distribuția numerică a respondenților la chestionar în funcție de județul în care își desfășoară activitatea

Nr. Crt.	Judeţ/Municipiul Bucureşti	Număr furnizori de servicii sociale acreditaţi – 10.01.2022*	Număr respondenţi chestionar – 2022**
1	Alba	112	5
2	Arad	146	14
3	Argeş	155	12
4	Bacău	115	12
5	Bihor	143	12
6	Bistrița Năsăud	50	7
7	Botoşani	79	10
8	Braşov	93	7
9	Brăila	61	5
10	București	**345**	**18**
11	Buzău	43	4
12	Caraş Severin	57	7
13	Călăraşi	24	2
14	Cluj	**171**	**17**
15	Constanța	94	10
16	Covasna	24	3
17	Dâmbovița	72	10
18	Dolj	78	2
19	Galați	56	6
20	Giurgiu	25	3
21	Gorj	65	6
22	Harghita	59	6
23	Hunedoara	106	13
24	Ialomița	33	3
25	Iași	144	11
26	Ilfov	132	8
27	Maramureş	90	5
28	Mehedinți	21	3
29	Mureş	124	9
30	Neamț	98	7
31	Olt	32	1
32	Prahova	97	13
33	Satu Mare	81	6
34	Sălaj	79	7
35	Sibiu	121	11
36	Suceava	102	6
37	Teleorman	36	3
38	Timiş	128	8
39	Tulcea	45	7
40	Vaslui	57	7
41	Vâlcea	81	8
42	Vrancea	47	6

*Sursa: Prelucrarea listei din data de 10.01.2022 a furnizorilor de servicii sociale acreditați în baza Legii nr. 197/2012 care a fost publicată pe pagina de internet a Ministerului Muncii şi Solidarității Sociale

**Unii respondenți își desfășoară activitatea în mai multe județe

Scanned with OKEN Scanner

Organizațiile care consideră că au inovat în domeniul serviciilor sociale sunt active în 32 de județe și în Municipiul București, cele mai multe furnizând servicii sociale în Cluj, Mureș și București.

Figura 9 Distribuția numerică a respondenților la chestionar, care au inovat sau au contribuit la o inovație în domeniul serviciilor sociale, în funcție de județul în care își desfășoară activitatea

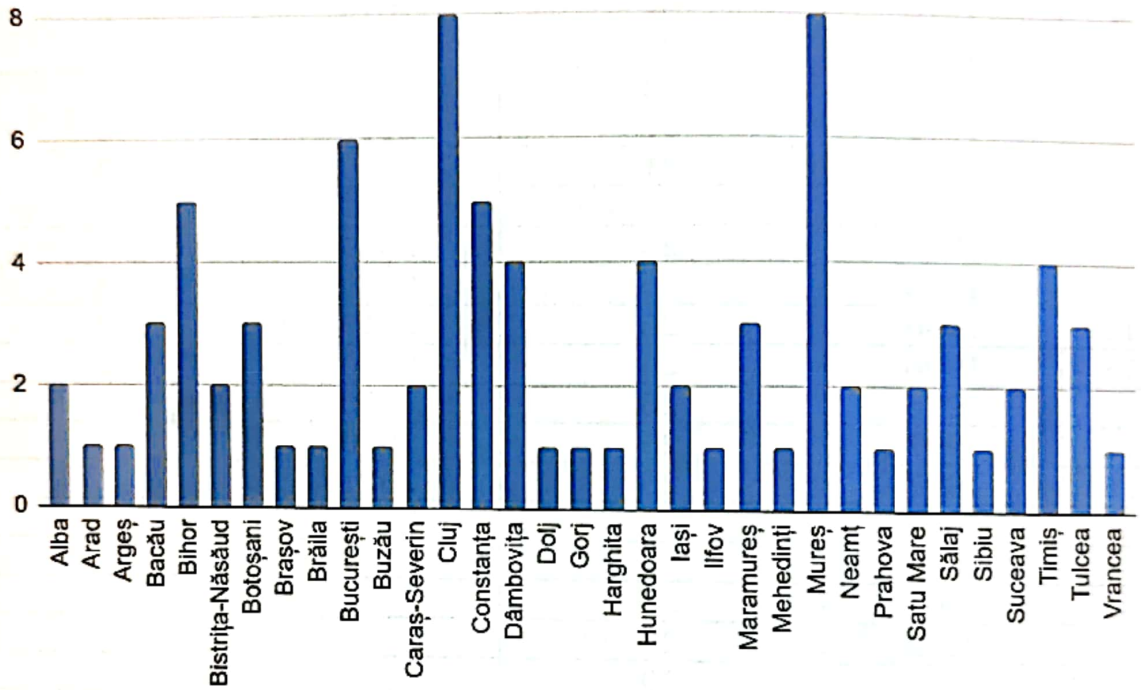

Anul înființării furnizorilor de servicii sociale

Înainte de 1990 au fost înființate doar 25 dintre organizațiile respondente, reprezentând primării și penitenciare. Peste 200 dintre organizațiile respondente au fost înființate începând cu anul 2000, mai mult de jumătate dintre acestea fiind organizații tinere înființate în perioada 2011-2022. Aproximativ 1 din 3 organizații respondente are o vechime organizațională mai mică de 10 ani.

În ceea ce privește organizațiile cu activitate inovatoare, potrivit răspunsurilor la întrebările din chestionar, majoritatea (48 din 69 de organizații) au o vechime organizațională mai mare de 10 ani.

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 29 Vechimea organizațională a furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare*

Nr. crt.	Anul înființării organizației	Vechime organizațională (ani)	Anul înființării organizației	Vechime organizațională (ani)
1	1786	236	2013	9
2	1937	85	2013	9
3	1968	54	2014	8
4	1970	52	2014	8
5	1990	32	2016	6
6	1990	32	2017	5
7	1991	31	2017	5
8	1991	31	2019	3
9	1995	27	2019	3
10	1996	26	2019	3
11	1996	26	2019	3
12	1996	26	2019	3
13	1996	26	2020	2
14	1996	26	2020	2
15	1997	25	2020	2
16	1997	25	2021	1
17	2001	21	**2021**	**1**
18	2002	20		
19	2002	20		
20	2002	20		
21	2002	20		
22	2003	19		
23	2003	19		
24	2003	19		
25	2004	18		
26	2004	18		
27	2004	18		
28	2004	18		
29	2004	18		
30	2004	18		
31	2005	17		
32	2005	17		
33	2005	17		
34	2005	17		
35	2005	17		
36	2006	16		
37	2006	16		
38	2006	16		
39	2007	15		
40	2008	14		
41	2008	14		
42	2008	14		

Scanned with OKEN Scanner

43	2008	14		
44	2009	13		
45	2009	13		
46	2011	11		
47	2012	10		
48	**2012**	**10**		

*65 din cele 69 de organizații cu activitate inovatoare au specificat anul înființării organizației; calculul vechimii organizaționale a fost realizat la nivelul anului 2022

Dacă ne raportăm la principalele tipuri de respondenți, care totodată reprezintă principalele tipuri de furnizori de servicii sociale acreditați la nivel național, atât organizațiile din administrația publică locală şi centrală (30 din cele 40 răspunsuri) cât şi asociațiile şi fundațiile (18 din cele 23 răspunsuri) cu activitatea inovatoare au majoritar o vechime organizațională mai mare de 10 ani. Aşadar această caracteristică este similară în cazul celor două categorii de furnizori de servicii sociale.

Tabel 30 Vechimea organizațională a furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare în funcție de tipul furnizorului*

Nr. Crt.	**Organizații publice de la nivel central şi local**		**Asociații şi fundații**	
	Anul înființării organizației	Vechime organizațională (ani)	Anul înființării organizației	Vechime organizațională (ani)
1	1786	236	1990	32
2	1937	85	1990	32
3	1968	54	1996	26
4	1970	52	1996	26
5	1991	31	1997	25
6	1991	31	2001	21
7	1995	27	2002	20
8	1996	26	2003	19
9	1996	26	2005	17
10	1996	26	2006	16
11	1997	25	2006	16
12	2002	20	2007	15
13	2002	20	2008	14
14	2002	20	2008	14
15	2003	19	2008	14
16	2003	19	2009	13
17	2004	18	2012	10
18	2004	18	**2012**	**10**
19	2004	18	2013	9
20	2004	18	2013	9
21	2004	18	2014	8

Scanned with OKEN Scanner

22	2004	18	2017	5
23	2005	17	2021	1
24	2005	17		
25	2005	17		
26	2005	17		
27	2006	16		
28	2008	14		
29	2009	13		
30	**2011**	**11**		
31	2016	6		
32	2017	5		
33	2019	3		
34	2019	3		
35	2019	3		
36	2019	3		
37	2020	2		
38	2020	2		
39	2020	2		
40	2021	1		

*Calculul vechimii organizaționale a fost realizat la nivelul anului 2022

Categorii de servicii sociale furnizate

În România există furnizori de servicii sociale care gestionează atât servicii sociale cu cazare, cât şi fără cazare. Organizațiile respondente furnizează în marea lor majoritate servicii sociale fără cazare, respectiv 196 organizații (aproximativ 66%). Aceste servicii vizează în special îngrijirea la domiciliu pentru persoane vârstnice, persoane cu dizabilități, persoane aflate în situație de dependență. De asemenea serviciile sociale fără cazare pot fi furnizate în comunitate pentru persoanele adulte cu dizabilități sau în centre de zi pentru copii aflați în situație de risc de separare de părinți. Doar 34% dintre organizațiile respondente furnizează servicii sociale cu cazare (48 organizații) sau o combinație de servicii sociale fără cazare şi cu cazare (54 organizații), în special în centre rezidențiale pentru persoane vârstnice, pentru copilul separat temporar sau definitiv de părinții săi sau pentru persoane adulte cu dizabilități.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 10 Categorii de servicii sociale furnizate de respondenții chestionarului

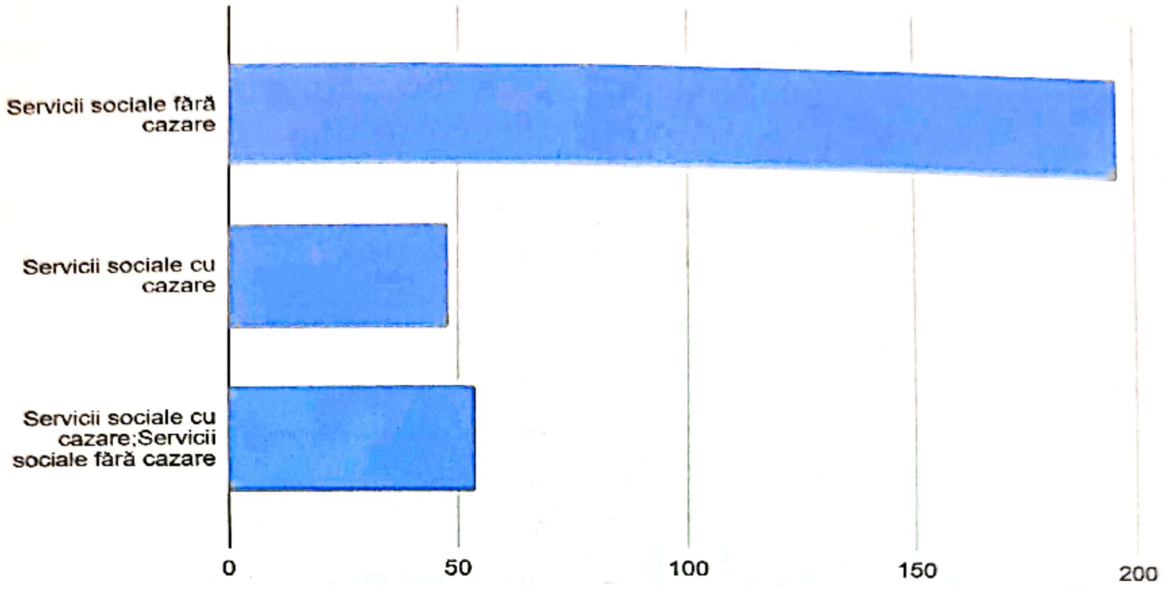

În ceea ce privește organizațiile publice centrale/locale și asociațiile/fundațiile care au confirmat implicarea în dezvoltarea unei inovații în domeniul serviciilor sociale, majoritatea furnizează servicii sociale fără cazare. Acest rezultat confirmă menținerea unei tendințe în ultimii ani, spre exemplu în anul 2015 majoritatea asociațiilor și fundațiilor care activau în domeniul social prestau servicii sociale fără cazare (FDSC, 2017). În anul 2016 centrele de zi și serviciile de îngrijire la domiciliu erau preponderent gestionate de asociații și fundații, care au introdus această ofertă pe piața serviciilor sociale din România (FDSC, 2017). Asociațiile și fundațiile activează, de regulă, în centre rezidențiale de mici dimensiuni, precum case sau apartamente de tip familial (FDSC, 2017).

Tabel 31 Categorii de servicii sociale furnizate de organizațiile cu activitate inovatoare în funcție de tipul furnizorului de servicii sociale

	Servicii sociale fără cazare	**Servicii sociale cu cazare**	**Servicii sociale cu cazare; Servicii sociale fără cazare**	**Total**
Organizații publice de la nivel central și local	26	2	16	44
Asociații și fundații	17	2	4	23

Scanned with OKEN Scanner

Activități de antreprenoriat social

Majoritatea respondenților chestionarului nu activează formal în domeniul antreprenoriatului social, după cum se poate observa în figura de mai jos. Dintre cei care au răspuns pozitiv, 49 dețin atestat de întreprindere socială, 5 dețin marcă socială pentru întreprindere socială de inserție şi 11 au autorizație pentru unitate protejată.

Figura 11 Implicarea respondenților chestionarului în activități formale de antreprenoriat social

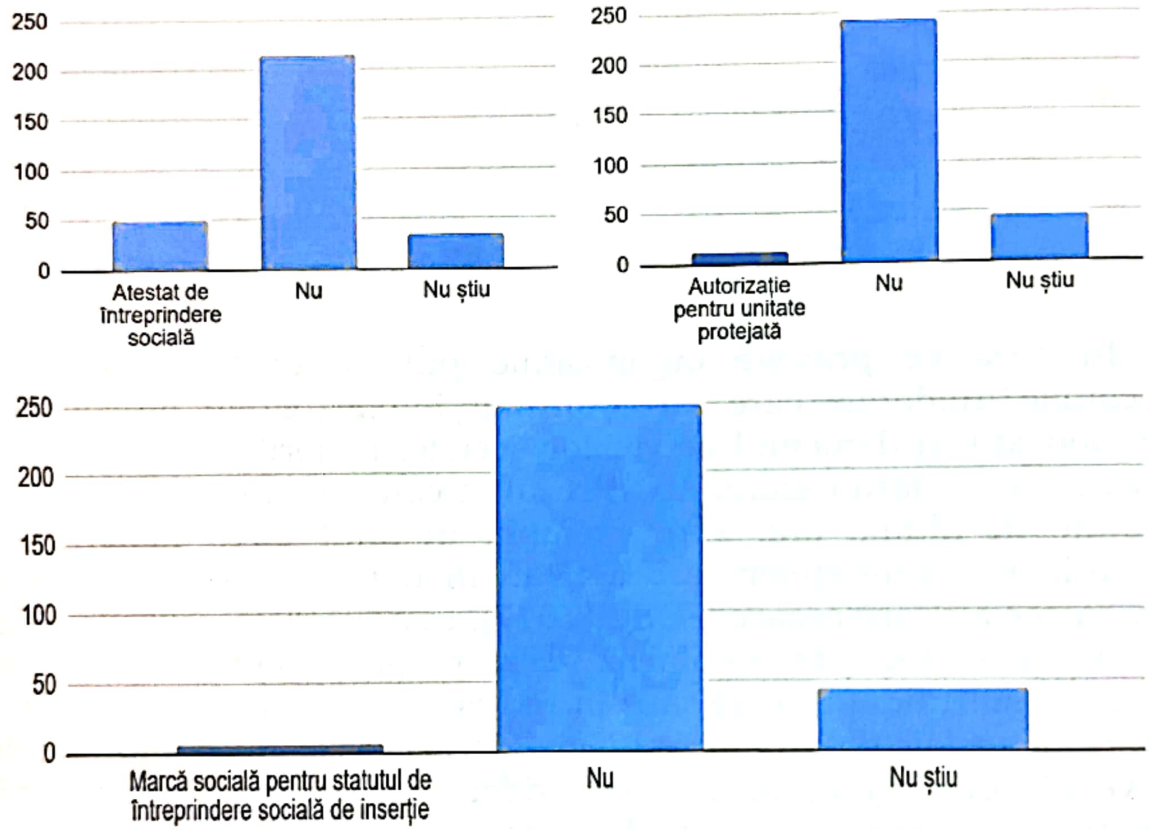

Conform celor deja menționate, reprezentanții organizațiilor publice din domeniul serviciilor sociale au fost principalii participanți la cercetarea cantitativă ceea ce explică rezultatul privind implicarea redusă a furnizorilor de servicii sociale în activități formale de antreprenoriat social. Spre exemplu, în anul 2017 doar 2 din cele 708 ateliere protejate erau gestionate de instituții publice (Lambru şi Petrescu, 2021).

Aproximativ 25% dintre respondenții care consideră că au fost implicați într-un proces de inovare sunt activi în zona antreprenoriatului social, respectiv 12 dintre aceştia au atestat de întreprindere socială, 5 dețin autorizație pentru unitate protejată şi unul deține marcă socială pentru întreprindere socială de inserție.

Scanned with OKEN Scanner

b) Caracteristici privind capacitatea operațională şi financiară a furnizorilor de servicii sociale

Resursele umane ale furnizorilor de servicii sociale

Datele anuale, din perioada 2017-2021, privind numărul personalului angajat şi numărul voluntarilor, au fost dificil de analizat la nivelul tuturor respondenților întrucât au avut înțelegeri diferite privind răspunsul pe care trebuiau să îl furnizeze. Spre exemplu, au fost solicitate informații la nivel de organizație în ceea ce priveşte numărul personalului angajat însă anumiți respondenți au completat numărul angajaților la nivel de compartiment de asistență socială sau nu au răspuns la întrebare.

Organizațiile din administrația publică locală şi centrală care au inovat în domeniul serviciilor sociale, conform răspunsurilor la întrebările prevăzute în chestionar, gestionează peste 100 de angajați anual (16 organizații din cele 28 selectate pentru analiză) şi majoritatea dintre acestea fie nu colaborează cu voluntari, fie colaborează cu mai puțin de 10 voluntari anual (18 organizații din cele 28 selectate pentru analiză prin raportare la media celor 5 ani). Potrivit FDSC (2017), rezultatele unei cercetări care a fost efectuată în anul 2011 la nivel european, pe tema implicării cetățenilor în activități voluntare, a poziționat România în partea de jos a clasamentului, respectiv 14% dintre respondenți erau implicați în activități de voluntariat față de 24% media la nivelul Statelor Membre ale Uniunii Europene.

Tabel 32 Situația resurselor umane în organizațiile publice care furnizează servicii sociale inovatoare*

Număr personal angajat cu normă întreagă/parțială (organizații publice de la nivel local şi central)					**Număr voluntari/persoane care au semnat un contract de voluntariat (organizații publice de la nivel local şi central)**				
An 2017	**An 2018**	**An 2019**	**An 2020**	**An 2021**	**An 2017**	**An 2018**	**An 2019**	**An 2020**	**An 2021**
28	28	21	19	19	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
616	**615**	**618**	**616**	**518**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
12	12	11	10	10	**3**	**3**	**2**	**3**	**3**
978	**980**	**1010**	**1017**	**1070**	**6**	**4**	**3**	**0**	**3**
359	**349**	**342**	**337**	**369**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
1647	**1726**	**1602**	**1559**	**1506**	**7**	**15**	**12**	**3**	**6**
934	**943**	**984**	**274**	**979**	99	97	29	23	27
21	21	23	23	25	**1**	**1**	**0**	**0**	**0**
72	75	79	85	80	6	9	11	20	24
1354	**1354**	**1354**	**1354**	**1315**	16	14	17	10	11
222	**284**	**218**	**214**	**202**	-	-	-	-	-

Scanned with OKEN Scanner

34	33	35	45	59	**0**	**0**	**0**	**0**	**1**
62	61	74	98	92	-	-	50	-	2
-	**374**	**385**	**398**	**416**	**-**	**5**	**0**	**8**	**0**
2431	**2275**	**2269**	**2290**	**2286**	38	19	35	22	38
490	**512**	**527**	**542**	**541**	20	25	9	11	5
29	29	29	29	29	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
7	7	7	7	6	**3**	**3**	**3**	**3**	**3**
35	36	38	38	38	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
979	**977**	**949**	**977**	**972**	**5**	**0**	**4**	**0**	**0**
128	82	61	63	54	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
1008,5	**1028**	**1080,5**	**1063**	**1107**	**14**	**10**	**3**	**8**	**7**
722	**720**	**745**	**726**	**704**	10	20	12	4	7
46	52	73	72	45	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
748	**744**	**758**	**742**	**744**	**10**	**5**	**14**	**1**	**7**
1437	**1489**	**1504**	**1554**	**1563**	268	65	51	4	10
1822	**1823**	**1462**	**1833**	**1541,5**	0	67	51	0	31
79	79	83	79	83	30	27	27	27	18

*43 de organizații publice care furnizează servicii sociale inovatoare au completat datele privind resursele umane. Din situația inițială au fost eliminate 15 răspunsuri care vizau numărul angajaților la nivel de compartiment de asistență socială, respectiv răspunsurile organizațiilor publice care vizau în medie mai puțin de 5 angajați/an în perioada 2017-2021 (în organizațiile publice, cel mai mic compartiment de specialitate, respectiv biroul are minim 5 persoane angajate).

Prin raportare la media perioadei 2017-2021, majoritatea asociațiilor şi fundațiilor care dezvoltă servicii sociale inovatoare gestionează un număr mic de angajați şi voluntari, respectiv sub 10 angajați (15 organizații) şi sub 10 voluntari anual (16 organizații). Rezultatele reflectă dimensiunea uzuală a resurselor umane din cadrul asociațiilor şi fundațiilor. În anul 2012 organizațiile neguvernamentale care activau în domeniul social caritabil aveau o medie de 3 angajați/organizație, cele mai multe neavând angajați (66.7%) şi cele mai puține având între 6-10 angajați (6.3%) (Barna, 2014). Media de 3 angajați/organizație a fost constantă în perioada 2010-2015 (FDSC, 2017). În ceea ce priveşte voluntarii, 91% din organizațiile neguvernamentale din sectorul social caritabil se folosesc de activitatea voluntarilor şi 19% lucrează doar cu voluntarii (FDSC, 2017).

Howaldt *et al.* (2016a) consideră că inițiativele susținute de către un mix de angajați, voluntari şi consilieri externi au adeseori caracter inovator. Referitor la dimensiunea organizațională, unde am concluzionat că organizațiile publice inovatoare gestionează un număr mult mai mare de angajați decât cele private, Jaskyte (2013) consideră că nu există un acord în literatura de specialitate privind relația dintre mărimea organizațională şi inovație, existând rezultate diferite în funcție de tipul organizației.

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 33 Situația resurselor umane în asociațiile și fundațiile care furnizează servicii sociale inovatoare*

Număr personal angajat cu normă întreagă/parțială (asociații și fundații)					Număr voluntari/persoane care au semnat un contract de voluntariat (asociații și fundații)				
An 2017	An 2018	An 2019	An 2020	An 2021	An 2017	An 2018	An 2019	An 2020	An 2021
38	44	42	38	37	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
5	**5**	**5**	**5**	**5**	10	10	10	10	10
29	30	30	25	30	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
4	**4**	**2**	**2**	**3**	65	65	75	75	78
2	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**	**2**
6	**5**	**3**	**1**	**1**	**3**	**3**	**3**	**3**	**3**
0	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
9	**9**	**10**	**11**	**9**	64	80	48	60	71
7	**7**	**8**	**7**	**8**	16	17	13	9	14
100	132	190	178	272	2000	2527	2700	3000	2700
3	**3**	**5**	**5**	**5**	**5**	**5**	**6**	**6**	**6**
49	48	48	58	60	**3**	**4**	**0**	**0**	**0**
6	**6**	**6**	**5**	**6**	**6**	**6**	**6**	**2**	**2**
-	**-**	**-**	**-**	**18**	**-**	**-**	**-**	**-**	**2**
0	**0**	**1**	**0**	**0**	**13**	**11**	**3**	**1**	**3**
1	26	21	12	16	**8**	**10**	**10**	**10**	**4**
15	14	28	28	28	**3**	**3**	**3**	**3**	**2**
0	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**0**	**0**	**3**
0	**0**	**0**	**0**	**3**	**0**	**0**	**0**	**0**	**3**
6	**8**	**9**	**8**	**13**	100	100	75	62	150
15	22	25	20	18	**2**	**5**	**20**	**2**	**2**
2	**2**	**4**	**4**	**4**	**8**	**8**	**6**	**7**	**7**
33	35	23	13	8	14	16	18	2	5

*23 de asociații și fundații care furnizează servicii sociale inovatoare au completat datele privind resursele umane.

Resursele financiare ale furnizorilor de servicii sociale

În ceea ce privește bugetul furnizorului de servicii sociale, pentru care au fost solicitate date anuale din perioada 2017-2021, unii respondenți nu au știut să completeze în chestionar suma privind bugetul anual la nivel de organizație, respectiv fie nu au completat sumele necesare, fie au inclus în răspuns un buget lunar sau sume distincte privind veniturile și cheltuielile. Primele trei surse de finanțare ale furnizorilor de servicii sociale, atât în prezent, cât și în ultimii 5 ani, sunt bugetul local, bugetul de stat și donațiile/sponsorizările din partea unor persoane fizice sau juridice. Doar aproximativ 20% dintre respondenți au selectat opțiunea privind fondurile externe rambursabile și nerambursabile.

Scanned with OKEN Scanner

Tabel 34 Sursele de finanțare ale respondenților la chestionar

Surse de finanțare în prezent	Nr. răspunsuri*	Surse de finanțare în ultimii 5 ani	Nr. răspunsuri*
Bugetul de stat	139	Bugetul de stat	140
Bugetul local județ/Municipiul București	56	Bugetul local județ/Municipiul București	61
Bugetul local comună/oraș/municipiu/sector Municipiul București	153	Bugetul local comună/oraș/municipiu/sector Municipiul București	146
Donații/sponsorizări	103	Donații/sponsorizări	98
Fonduri externe rambursabile și nerambursabile	59	Fonduri externe rambursabile și nerambursabile	60
Contribuția persoanelor beneficiare	74	Contribuția persoanelor beneficiare	72
Alte surse de finanțare	53	Alte surse de finanțare	55

* Furnizorii de servicii sociale acreditați care au completat chestionarul au ales una sau mai multe variante de răspuns privind sursele de finanțare

În ceea ce privește organizațiile neguvernamentale acreditate ca furnizori de servicii sociale, Dima (2013) a concluzionat că acestea erau finanțate din fonduri publice doar în proporție de 30% din veniturile totale, diferența fiind acoperită din finanțarea privată de la fundații sau societăți comerciale sub forma donațiilor și sponsorizărilor. În perioada de programare financiară europeană 2007-2013, instrumentele de finanțare au vizat în special implementarea politicii de ocupare pentru persoanele vulnerabile, ceea ce a determinat un interes scăzut pentru accesarea fondurilor europene de către furnizorii privați de servicii sociale care adresau problematica excluziunii sociale (Dima, 2013). În ceea ce privește sursele publice de finanțare ale organizațiilor neguvernamentale acreditate ca furnizori de servicii sociale, un studiu realizat la nivelul anului 2015 a arătat că bugetele locale reprezentau principala sursă publică de finanțare care lua forma subvențiilor, granturilor sau contractelor publice (FDSC, 2017). Având în vedere situațiile prezentate în literatura de specialitate, în analiza datelor cantitative trebuie menționat că numărul mare de respondenți la chestionar care reprezentau furnizori publici de servicii sociale (peste 70%) a determinat ca rezultatul indicatorului surse de finanțare să fie reprezentat de bugetele locale și bugetul de stat.

În ceea ce privește furnizorii de servicii sociale care consideră că au inovat, principalele surse de finanțare în prezent și în ultimii 5 ani sunt reprezentate de bugetul de stat (71 de răspunsuri), donațiile și/sau sponsorizările (66 răspunsuri) și fondurile externe

Scanned with OKEN Scanner

rambursabile şi nerambursabile (56 răspunsuri). De aici reiese faptul că organizaţiile care sunt predispuse la inovare folosesc mai multe tipuri de surse de finanţare, aşadar putem concluziona că au resurse umane calificate să atragă finanţare respectând cerinţe dintre cele mai diverse. După cum se poate observa în tabelul de mai jos, asociaţiile şi fundaţiile care furnizează servicii sociale inovatoare se bazează preponderent în activitatea lor pe surse private de finanţare, respectiv pe donaţii şi/sau sponsorizări.

Tabel 35 Sursele de finanţare ale furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare

Surse de finanţare în prezent	**Nr. răspunsuri* furnizate de organizaţii publice de la nivel central şi local**	**Nr. răspunsuri furnizate de asociaţii şi fundaţii**	**Surse de finanţare în ultimii 5 ani**	**Nr. răspunsuri furnizate de organizaţii publice de la nivel central şi local**	**Nr. răspunsuri furnizate de asociaţii şi fundaţii**
Bugetul de stat	29	6	Bugetul de stat	29	7
Bugetul local judeţ/ Municipiul Bucureşti	14	4	Bugetul local judeţ/ Municipiul Bucureşti	13	5
Bugetul local comună/oraş/ municipiu/sector Municipiul Bucureşti	21	6	Bugetul local comună/oraş/ municipiu/sector Municipiul Bucureşti	23	6
Donaţii/ sponsorizări	15	19	Donaţii/ sponsorizări	13	19
Fonduri externe rambursabile şi nerambursabile	18	10	Fonduri externe rambursabile şi nerambursabile	16	12
Contribuţia persoanelor beneficiare	15	6	Contribuţia persoanelor beneficiare	13	5
Alte surse de finanţare	8	8	Alte surse de finanţare	7	6

*Furnizorii de servicii sociale acreditaţi care au completat chestionarul au ales una sau mai multe variante de răspuns privind sursele de finanţare

Osborne (1998) în studiul său despre organizaţiile voluntare care inovează în domeniul serviciilor sociale a concluzionat faptul că "organizaţiile inovatoare au avut tendinţa să fie organizaţii mai tinere [...] sub şase ani [...], cu cel puţin un membru al personalului plătit şi să aibă Guvernul drept principal finanţator. Organizaţiile tradiţionale tindeau să fie mai în vârstă, să nu aibă personal plătit, [...] să se bazeze

Scanned with OKEN Scanner

mai mult pe venituri sau taxe voluntare". Analiza datelor rezultate din aplicarea chestionarului relevă faptul că organizațiile cu potențial de inovare fie că sunt publice, fie că sunt private au peste 10 ani vechime, personal angajat şi au drept principale surse de finanțare bugetul de stat, donațiile şi/sau sponsorizările şi fondurile externe rambursabile şi nerambursabile. Prin urmare, datele prezentate nu susțin în totalitate cele identificate de Osborne (1998), în sensul în care singurele caracteristici care se suprapun sunt cele privind gestionarea personalului plătit şi a finanțării primite de la Guvern. În schimb rezultatele privind principalele surse de finanțare se suprapun în mare parte cu rezultatele prezentate de Howaldt *et al.* (2016b) în contextul cartografierii inovațiilor sociale la nivel global, respectiv faptul că principalele surse de finanțare ale organizațiilor care inovează sunt reprezentate de contribuții proprii şi ale partenerilor, finanțare publică națională, regională şi europeană şi donații. Prin urmare organizațiile care inovează utilizează o combinație de surse de finanțare, fondurile europene fiind un puternic determinat al inovațiilor sociale.

c) Cunoaşterea şi percepțiile furnizorilor de servicii sociale privind inovarea în contextul serviciilor sociale

Dezvoltarea unei inovații sociale în domeniul serviciilor sociale

Aproximativ 27% dintre răspunsuri au vizat dezvoltarea unei inovații în calitate de inițiator (aproximativ 16% sau 47 răspunsuri) sau contribuția la dezvoltarea unei inovații care a fost inițiată de altă organizație (aproximativ 11% sau 33 de răspunsuri).

Tabel 36 Răspunsurile la chestionar privind implicarea în activități inovatoare în domeniul serviciilor sociale

Variantă de răspuns	**Nr. răspunsuri***	**Procent ****
Da, a dezvoltat o inovație în domeniul serviciilor sociale în calitate de inițiator.	47	15.77 %
Da, a contribuit în calitate de parte interesată (spre exemplu partener, colaborator) la dezvoltarea unei inovații în domeniul serviciilor sociale care a fost inițiată de altă organizație.	33	11.07 %
Nu a dezvoltat sau contribuit la dezvoltarea unei inovații sociale în domeniul serviciilor sociale.	173	58.05 %
Nu ştiu	58	19.46 %

* Furnizorii de servicii sociale acreditați care au completat chestionarul au ales una sau mai multe variante de răspuns privind dezvoltarea unei inovații sociale în domeniul serviciilor sociale

** Prin raportare la numărul de 298 respondenți ai chestionarului

Scanned with OKEN Scanner

Dintre cei 69 de furnizori de servicii sociale care au fost implicați în activități inovatoare, 36 au inițiat un astfel de proces de inovare socială. Majoritatea au descris inovația însă au prezentat proiecte sau activități din cadrul organizațiilor pe care le reprezintă fără să surprindă în mod adecvat elementul de noutate. Prin raportare la numărul total de 298 de respondenți, doar 6.71 % au precizat că inovația a servit unui grup nou/unor grupuri noi de beneficiari și 9.73 % au precizat că inovația a vizat dezvoltarea unui serviciu social nou/unor servicii sociale noi. Cei mai mulți, 13.42 % au menționat că inovația a servit unui grup existent/unor grupuri existente de beneficiari și a vizat serviciul social existent (6.38 %) sau modificarea acestuia (8.05 %).

Tabel 37 Furnizori de servicii sociale implicați în activități inovatoare în funcție de rolul de inițiator sau colaborator

Variantă de răspuns – rolul de inițiator/colaborator în dezvoltarea inovațiilor	**Număr furnizori de servicii sociale acreditați**
Inițiator	36
Colaborator	22
Inițiator și colaborator	11

Răspunsurile organizațiilor autodeclarate inovatoare trebuiau analizate, conform planificării inițiale, prin prisma tipologiei inovațiilor formulată de Osborne (1998) în contextul schimbării la nivel organizațional. Având în vedere opțiunile de răspuns alese de către respondenți la întrebarea privind caracteristicile inovației (dacă inovația a vizat un grup existent sau un grup nou de beneficiari și dacă inovația a vizat un serviciu social nou, unul existent sau modificarea celui existent), prin care sunt oferite de cele mai multe ori răspunsuri contradictorii, a fost dificilă încadrarea răspunsurilor în tipologia lui Osborne (1998). Majoritatea respondenților fie au ales o singură variantă de răspuns care vizează beneficiarii sau serviciul social (de exemplu, inovația a servit unui grup nou de beneficiari), fie au ales mai multe variante de răspuns (de exemplu, inovația a vizat un grup nou de beneficiari, un grup existent de beneficiari și a vizat un serviciu social existent, un serviciu social nou și modificarea serviciului existent). Este observabil faptul că respondenții nu pot descrie corespunzător caracteristicile proiectului pe care îl consideră inovator. Ținând cont de acestea, dimensiunea referitoare la cunoașterea și percepțiile privind inovarea socială a fost reluată în cadrul ghidului de interviu semistructurat aplicat furnizorilor de servicii sociale.

Scanned with OKEN Scanner

Exemple de inovații în domeniul serviciilor sociale

Pentru a înțelege cum şi ce cataloghează drept inovație socială, respondenții care nu au fost implicați într-un asemenea proces au fost rugați să ofere exemple de inovații sociale în domeniul serviciilor sociale din România. Deşi majoritatea respondenților au precizat în cadrul chestionarului faptul că nu au inovat sau nu cunosc să fi inovat în domeniul serviciilor sociale, doar aproximativ 28% (82 de răspunsuri) au furnizat un exemplu/un caz de bună practică din România. În general exemplul nu scotea în evidență caracterul inovator ci era doar o trimitere către o pagină de internet a unei organizații sau numele unui proiect. Mulți dintre aceşti respondenți au catalogat drept inovație servicii sociale care au o lungă tradiție în domeniu precum cantina socială, centrul de zi, centrul pentru vârstnici sau necesități sociale precum ocuparea forței de muncă, incluziunea socială. Unii respondenți, în special de la nivelul administrației publice locale, confundă licențierea unui serviciul social cu dezvoltarea unei inovații.

Este important de precizat faptul că toate categoriile de servicii sociale sunt reglementate la nivel național şi sunt incluse în Nomenclatorul serviciilor sociale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 867/2015, cu modificările şi completările ulterioare. Acesta include pe lângă categoriile de servicii sociale şi serviciile/activitățile principale care pot fi furnizate în cadrul centrelor cu cazare sau a celor fără cazare. În acest context este important de menționat că inovația la nivel național poate fi observată în general prin servicii/activități inovatoare care se desfăşoară în cadrul unor categorii prestabilite de servicii sociale. Prin urmare simpla licențiere sau introducere a unui serviciu social într-o anumită unitate administrativ teritorială nu trebuie confundată cu inovația.

Rezultatele cercetării cantitative evidențiază un grad scăzut de cunoaştere a conceptului inovare socială de către furnizorii de servicii sociale din cauza unei înțelegeri minimale a activității de asistență socială şi instituționalizării precare a conceptului în documentele de politici publice şi în actele normative specifice domeniului. Prin urmare analiza datelor cantitative a confirmat rezultatele analizei de politici publice, respectiv la nivel național conceptul inovare socială se află în etapa de pre-instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996) dat fiind numărul redus de furnizori de servicii sociale care sunt implicați în procese de inovare socială sau pot furniza exemple de inovații sociale.

Scanned with OKEN Scanner

6.2. Analiza datelor calitative

Interviurile au fost realizate cu furnizori de servicii sociale care au considerat, la momentul completării chestionarului, că au inovat sau contribuit la dezvoltarea unei inovații în domeniul serviciilor sociale. Ghidul pentru interviul semistructurat a fost construit în jurul a trei dimensiuni, respectiv descrierea şi caracteristicile inovației sociale; actori, rețele şi guvernare; dinamica procesului de inovare socială.

Figura 12 Distribuția numerică a participanților la interviu în funcție de tipul organizației

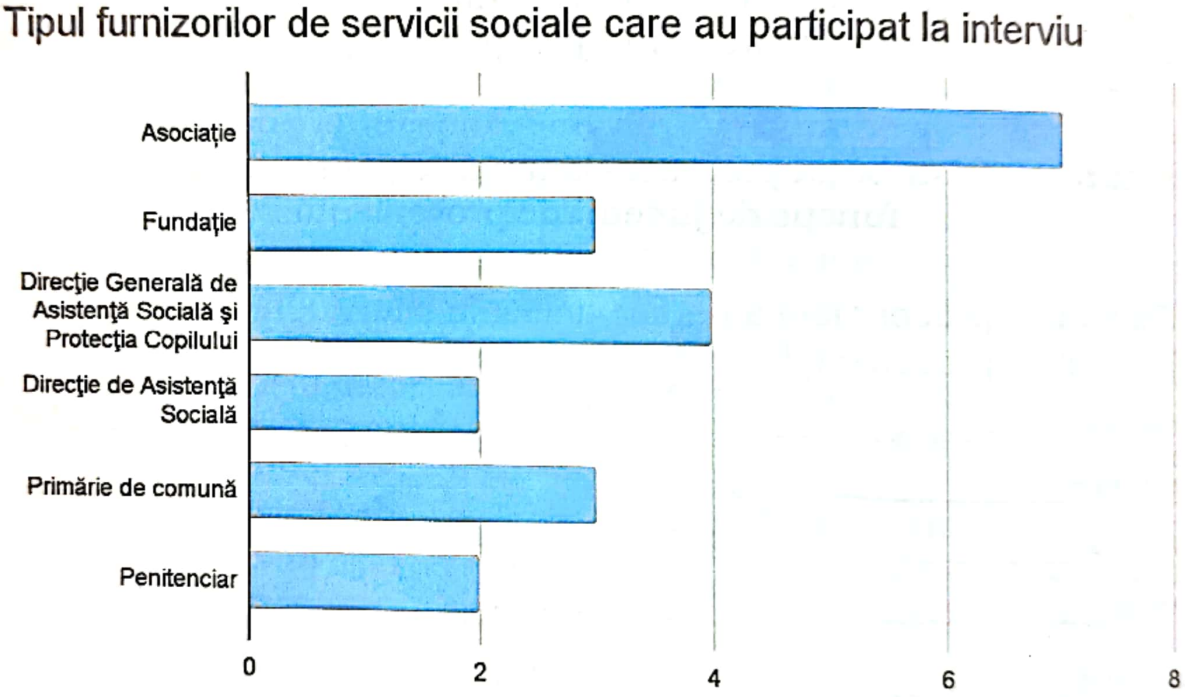

În cadrul primei dimensiuni au fost clarificate răspunsurile primite la întrebările din chestionar referitoare la cunoaşterea şi percepțiile privind inovarea. Persoanele intervievate au avut ocazia să explice în amănunt de ce activitatea supusă discuției reprezintă o inovație, respectiv dacă inovația a vizat un grup nou sau un grup existent de beneficiari şi un serviciu social existent, unul nou sau modificarea celui existent. În cadrul celei de-a doua dimensiuni persoanele intervievate au descris modalitatea de colaborare cu alți actori dar şi gradul de cunoaştere a strategiei locale/județene de dezvoltare a serviciilor sociale. A treia dimensiune a vizat dinamica procesului ceea ce înseamnă că persoanele intervievate au putut să ofere informații despre întregul proces de inovare socială, respectiv despre anul inițierii, motivație, necesități sociale, factori care au

Scanned with OKEN Scanner

influențat pozitiv, bariere, stadiul procesului, dezvoltarea, difuzarea și impactul inovației sociale. Principalele rezultate vizate de etapa cercetării calitative sunt: clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională și inovatoare; stabilirea dinamicii procesului de inovare socială și a factorilor care determină difuzarea inovațiilor sociale și instituționalizarea lor ca practici sociale.

Conform graficului de mai sus, au fost realizate 21 de interviuri, respectiv 10 interviuri cu furnizori privați de servicii sociale (7 asociații și 3 fundații) și 11 interviuri cu furnizori publici de servicii sociale din administrația publică centrală și locală (4 Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, 2 Direcții de Asistență Socială, 3 Primării de comună, 2 Penitenciare).

Participanții la interviu provin din 12 județe, majoritatea desfășurându-și activitatea în județul Cluj și în municipiul București.

Figura 13 Distribuția procentuală a participanților la interviu în funcție de județul de proveniență

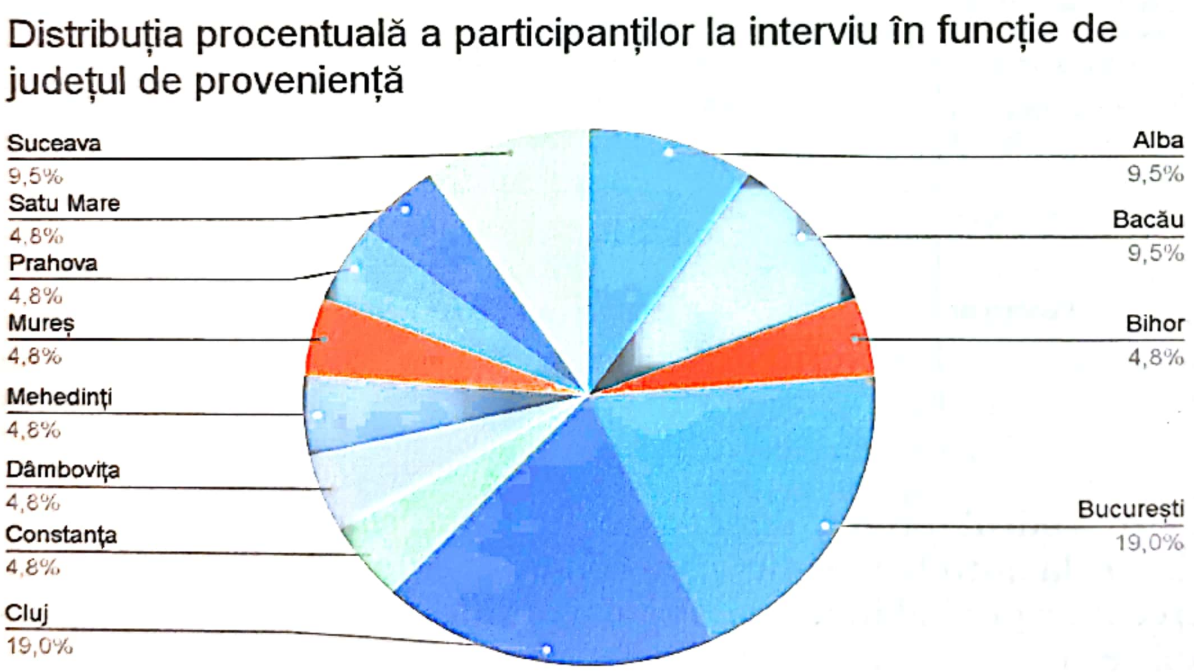

a) Descrierea și caracteristicile inovației sociale

Elemente de context privind dezvoltarea inovațiilor sociale la nivel național

Din analiza datelor furnizate de respondenți privind contextul instituțional și de politici publice în domeniul serviciilor sociale din România, a reieșit faptul că furnizorii de servicii sociale trebuie să

Scanned with OKEN Scanner

gestioneze servicii licențiate care respectă anumite standarde de calitate pentru a beneficia de finanțare prin bugetul de stat sau local. După cum am menționat deja în cadrul lucrării, categoriile de servicii sociale care pot fi licențiate sunt incluse în Nomenclatorul serviciilor sociale. Prin urmare, pentru a beneficia de finanțare publică, furnizorii de servicii sociale sunt constrânși să-și încadreze ofertele și activitățile inovatoare în categoriile de servicii sociale reglementate de actele normative în vigoare.

La nivel național există furnizori de servicii sociale care au pus bazele unei activități inovatoare însă au așteptat momentul în care respectiva activitate a putut fi licențiată și încadrată într-o categorie de servicii sociale. Respondentul nr. 2, reprezentant al unei asociații, a precizat următoarele: „n-am avut posibilitatea să alegem din serviciile existente pe care să le adaptăm la nevoia exprimată de persoanele cu dizabilități, astfel că încet-încet am pus noi bazele unei oferte... i-am spus la început. Serviciul presupune că e licențiat, cu toate chestiile în regulă. A început ca o ofertă pentru persoanele cu dizabilități, după aceea a fost activitate și-acum serviciu de sine stătător". Alt respondent a adăugat: „noi cădem sub servicii de recuperare pentru copii cu dizabilități, avem și licență pe zona aceasta și sub această umbrelă noi încercăm să extindem cât mai mult și să rămânem actori interesați la ce înseamnă servicii de terapie care funcționează pentru aceşti copilaşi." (Respondent nr. 3, reprezentant al unei asociații).

Penitenciarele furnizează servicii sociale care sunt licențiate sub același cod și sub această umbrelă încearcă să dezvolte servicii inovatoare: „Serviciul educație și asistență psihosocială pe care îl coordonez este licențiat ca furnizor de servicii sociale, codul serviciului social fiind 8899, ceva pe centre de zi. Nefiind un standard specific pentru serviciile sociale din penitenciar acolo s-a mers împreună cu coordonatorii de la Inspecția Socială. Toate unitățile din sistemul penitenciar românesc pe acest serviciu sunt licențiate." (Respondent nr. 17, reprezentant al unui penitenciar).

Există furnizori de servicii sociale care au întâmpinat dificultăți în procesul de licențiere a serviciului inovator, în sensul în care nu au putut încadra oferta în categoriile de servicii prevăzute în Nomenclatorul serviciilor sociale și funcționează fără licență: „noi am depus la Ministerul Muncii dosarul de licențiere a acestui serviciu și ni s-a spus că nu există în legislație. Este o chestie nouă, tipul ăsta de serviciu, cum l-am prezentat noi pentru licențiere, nu este prevăzut în legislație. Nu am primit un răspuns scris cu subiect și predicat că propunerea dumneavoastră, programul dumneavoastră nu este prevăzut în legislație și nu vă putem elibera licența de

Scanned with OKEN Scanner

funcționare, a fost doar o chestiune strict verbală. Am solicitat în scris noi ca organizație că ne vom retrage acea cerere de licențiere dacă legislația nu prevede acest tip de servicii şi cei de la licențiere, de la autoritate, de la Ministerului Muncii n-au putut să ne încadreze într-o schemă legală de licențiere şi de asta am rămas aşa [...] Nu, nu funcționăm cu licență pe acest tip de serviciu. M-am tot sfătuit cu diverşi asistenți sociali pe legislația existentă, în ce zonă să includem această locuință ca şi serviciu. Şi într-adevăr, pe ordinul 29/2019, anexa 7, unde acolo sunt servicii acordate în comunitate. Încercăm acum să depunem din nou dosarul pentru licențierea serviciului, cu această propunere pe servicii în comunitate, pentru că noi, pe lângă locuința (...) unde stă cazat tânărul, noi mai avem şi un centru terapeutic unde el este, nu obligat, dar i se recomandă să participe la activitățile de terapie, de psihoterapie. Tocmai ca să existe o continuitate. Deci noi nu oferim doar cazare, doar spațiul locativ, să fie şi personalul de specialitate, psihoterapeutul, psihologul care să îl ajute să-şi gestioneze toate stările, pentru că ei vin din sistemul de protecție socială, vin cu un bagaj destul de încărcat din punct de vedere afectiv, emoțional şi nu sunt pregătiți în toate situațiile să-şi gestioneze aceste emoții, să se autoreprezinte în relația cu instituțiile publice şi atunci psihologul, psihoterapeutul, el participă o dată pe săptămână la şedința de terapie tocmai pentru a exista această continuitate a serviciilor." (Respondent nr. 7, reprezentant al unei asociații).

Furnizorii de servicii sociale au evidențiat necesitatea de actualizare constantă a ofertei serviciilor sociale la nivel național, întrucât cadrul normativ actual nu acoperă tot ce există pe piața serviciilor sociale, însă puține inițiative au forța necesară de a determina schimbare la nivel de sistem. „Am făcut un studiu şi am văzut că copiii suferă, nu sunt în regulă odată ce părinții au plecat, mai ales că nu se ştia pentru ce perioadă şi nu.... [...] Au fost situații în care copilul a rămas cu un vecin, o tanti care avea vreo 3 copii, fiecare în casa lui, şi tanti aia trecea şi se uita la ei să vadă dacă sunt bine şi aşa. Dar ce s-a întâmplat? Copiii ăştia, cel puțin în cazul copiilor care veneau din familii monoparentale sau copiii la care plecau amândoi părinții la muncă în străinătate nu mai avea copilul reprezentant legal, nu mai puteai să te duci cu copilul la doctor, că ştiți bine că trebuie să completeze un formular când te duci cu copilul la spital, nu mai puteai să înscrii copilul la şcoală, nu mai putea... nici în excursie mai putea să plece copilul ăla, pentru că nimeni nu putea să semneze pentru el. Deci inclusiv consiliere psihologică nu putea să facă fiindcă este codul de conduită al psihologilor şi legea care spune că fără acordul părinților, psihologul nu poate oferi

Scanned with OKEN Scanner

serviciul de care copilul are atâta nevoie.[...] Copiii ăştia sufereau din punct de vedere psihologic şi nimeni nu avea voie să facă nimic fiindcă copilul nu avea reprezentant legal. Şi atunci asociaţia a propus hai să vedem cumva în mod legal părintele să delege autoritatea părintească către altcineva, nu către DGASPC, către părintele rămas în ţară, către bunica, către sora mamei, către cineva de încredere. Care este inovaţia? Odată că a permis să alegi acest om pe care să-l delegi. Mai mult decât atât, o hotărâre judecătorească să permită, adică să-i dea legitimitate omului respectiv, dar totodată, omul ăla să ştie, măi, vei fi controlat, răspunzi, pentru că una era când se duceau părinţii la notar. Şi asta era aşa o găselniţă, s-au dus la notar şi ziceau plec şi eu în Germania şi copilul meu rămâne acasă cu bunica. Nu avea nicio responsabilitate... ai anunţat bine... Asta putea eventual să înscrie copilul la şcoală, dar în rest nu aveai ce să faci. Când ai anunţat pe cineva şi ai împuternicit pe cineva, omul ăla altfel se raportează la relaţia lui cu copilul şi la răspunderea lui. Deci asta am făcut noi. Asta e noutatea. Nimeni nu se gândise că trebuie cumva să laşi pe cineva care să aibă grija copilului tău şi responsabilitatea copilului tău. [...] introduce acest grup ţintă în atenţia DGASPC-ului pentru că foarte multă vreme copiii cu părinţi plecaţi la muncă în străinătate au fost discriminaţi. De ce? A păi părinţii tăi sunt în străinătate, tu ai bani, de ce să-l ajut pe ăsta că are bani, iar noi am avut cazuri, nu au mai mâncat copiii, credeţi-mă am ajuns la spital cu ei că nu voiau să mai mănânce, o fetiţă săraca îi cădea părul de stres, deci sunt nişte situaţii cumplite când copilul ăla se trezeşte, că nici nu le spun părinţii de teamă sau ce ştiu eu de ce, nu le spun că pleacă, se trezeşte copilul într-o dimineaţă că nu mai e mama. Poate vine, poate nu mai vine. Sunt situaţii în care mama spune în fiecare an că vine, dar de fapt, asistentul social ştie că mama s-a recăsătorit acolo, are alţi copii acolo şi pe amărâta asta de fetiţă a lăsat-o aici. Şi ea săraca tot speră că va veni mama.... nu va mai veni mama, dar nu poţi să-i spui copilului asta." (Respondent nr. 5, reprezentant al unei asociaţii).

Reprezentantul unei direcţii de asistenţă socială a prezentat contextul în care inovaţia respectivă s-a dezvoltat: „Nu, nu exista ceva asemănător, mai nou este preluat din legislaţia învăţământului prin care ei încearcă să le ofere masă caldă copiilor şi sprijin la teme. Dar ei tot nu cuprind serviciile oferite de centru. Noi avem angajat psiholog, asistent social, asistent medical, educator şi îngrijitor şi toţi specialiştii în echipă pluridisciplinară oferă servicii familiei şi copilului privind violenţa domestică, privind angajarea, nu este nimeni din şcoală care să se ocupe de problemele familiei. [...] Şcoala are un mod rigid, strict de educaţie şi este strict pe copil. Noi oferim

Scanned with OKEN Scanner

servicii întregii familii. [...] sunt diferite aspecte pe care şcoala nu le observă, nu le tratează" (Respondent nr. 15).

Un reprezentant al unui furnizor public de servicii sociale a explicat cum ar trebui să se producă această suplimentare a ofertelor privind serviciile sociale la nivel național: „Orice modificare de nomenclator.... pot să spun cum ar trebui cred că să se întâmple. La fel autoritățile de resort ar trebui să facă permanent această evaluare a tipurilor de servicii de la nivel local şi să vadă ce servicii noi au apărut sau ce tipologii noi de servicii şi, ulterior, să vadă în ce măsură pot fi încadrate în actualul nomenclator sau pot fi introduse ca servicii, ca tipuri de servicii noi în nomenclatorul serviciilor sociale. Cert este că ceea ce există acum în nomenclator nu acoperă tot ceea ce este în piață. Pe de altă parte, e şi destul de restrictiv acest nomenclator, e un fel de pat al lui Procust că trebuie să te încadrezi şi numai nomenclatorul este în strânsă legătură şi cu standardele. Pentru că practic, dacă vrei să inovezi, să dezvolți un serviciu nou şi ulterior, în parte, hai să zic în proiect ai altă libertate, dar când intri în etapa de sustenabilitate şi încerci să atragi finanțare, dacă nu eşti licențiat, nu poți să-l finanțezi. Ca să îl licențiezi trebuie să vezi unde te strecori şi atunci pierzi din elementul de inovare, pentru că standardele sunt şi ele gândite pe un anumit tip de serviciu. Nomenclatorul la fel, dacă n-ai nomenclator nu poți să licențiezi, nu ai standarde nu poți să licențiezi. Cred că ar trebui cumva periodic făcută o actualizare a acestui nomenclator şi într-un proces de consultare cu furnizorii privați, cu furnizorii publici, cumva plecând şi de la nevoile care sunt în piață, de la modul în care sunt furnizate serviciile, pentru că să vedeți un serviciu de tip centru de zi cât de divers este şi toți sunt încadrați în aceeaşi categorie, dar nu o să găsiți cred că 10 servicii la fel deşi ele se cheamă la fel, au aceeaşi încadrare, au acelaşi standard de cost. Şi oamenii încearcă cumva să jongleze cu cerințele standardului, chiar dacă el are altă abordare diferită, nu ştiu. [...] Şi în proiectul acesta cu (...), de alt fel, şi în prima parte în 2011-2014, dar şi ulterior marele câştig şi punctul forte a fost că a existat o anumită libertate şi flexibilitate în a gândi, regândi, ajusta intervențiile, pentru că altfel nu prea, adică e foarte greu să faci inovare când eşti determinat să te încadrezi în nişte limite foarte clar stabilite de la început şi programele, POCU-urile, şi programele de finanțare din fonduri structurale au o componentă, deci se punctează bine inovarea, ai punctaj, dar e foarte greu să faci inovare când tu trebuie să te ții de un anumit buget scris în cererea de finanțare. Iar inovarea cred că înseamnă o anumită flexibilitate în a regândi şi reajusta intervențiile pe parcurs." (Respondent nr. 20, reprezentant al unui DGASPC).

Scanned with OKEN Scanner

Majoritatea inovațiilor identificate au beneficiat de finanțare externă prin fonduri europene întrucât așa cum preciza respondentul nr. 20 proiectele încurajează introducerea de activități și servicii noi. Provocarea apare în etapa de sustenabilitate, după finalizarea implementării proiectului, atunci când aceste activități și servicii inovatoare trebuie să parcurgă etapa de licențiere și există posibilitatea ca anumite caracteristici ale inovației să fie modificate pentru a respecta legislația.

Fundațiile care beneficiază preponderent de fonduri private au o mai mare libertate de a adopta noi metode de lucru cu scopul de a-și atinge obiectivele sociale: „Pentru că este un tip de intervenție în care noi... dacă avem o familie care este implicată și care are legătură cu copilul, deci legătura afectivă există, am putea face absolut orice astfel încât copilul fie să fie reintegrat în acea familie, fie să fie păstrat în acea familie. Deci este un tip de intervenție pe care nici o organizație nu l-a mai implementat și cu atât mai puțin nici o instituție a statului nu a putut să implementeze, deoarece nu a avut pârghiile necesare pentru a avea finanțare pentru așa ceva. [...] De exemplu le cumpărăm materiale de construcție astfel încât ei să-și construiască sau să-și renoveze imobilul. Putem să le cumpărăm un cal sau o vacă, astfel încât familia să devină independentă, să-și câștige o parte din independența financiară. Deci orice este necesar astfel încât familia să iasă din situația de criză" (Respondent nr. 9, reprezentant al unei fundații).

Furnizorii de servicii sociale consideră că este necesară o modificare de paradigmă prin care serviciile sociale furnizate să fie individualizate și să se concentreze pe beneficiar: „Suntem, suntem direct, interesați ca acest domeniu să evolueze și să treacă, să schimbăm puțin paradigma, dacă putem, dacă putem împreună, să schimbăm paradigma din servicii sociale centrate pe finanțare, centrate pe instituții, în servicii sociale centrate pe beneficiar" (Respondent nr. 2, reprezentant al unei asociații).

Elementul de noutate poate determina furnizarea cu succes a serviciului social, în sensul că beneficiarii sunt atrași de noi colaborări sau de noi activități: „între generații, copiii au nevoie de bunici, bunicii au nevoie de compania copiilor și atunci anual și chiar de mai multe ori pe an organizăm activități care să cuprindă ambele generații [...] Adultul pensionarul care este cât de cât mai apt de a îngriji, de a avea grijă de un copil, să nu se rătăcească de grup, vorbesc de copii de 6-7 ani, câte 25 odată, aveam nevoie și de voluntari să dea sprijin și chiar a fost un impact foarte bun între relația între pensionarul care avea grijă de copii, era ca și bunicul cu nepotul, pensionarul s-a simțit satisfăcut pentru că s-a simțit util.

Scanned with OKEN Scanner

Copilul, la rândul lui, a primit altfel de sfaturi şi pe un altfel de ton decât poate primi acasă. Şi contează foarte mult pe lângă rutina specialiştilor din centru tot timpul să apară ceva nou, un element nou. Încercăm să apară ceva nou, să aducem pe cineva dintr-o instituție, îi scoatem undeva în comunitate. Ceva nou, pentru ei orice... asta este cumva ce mi-a rămas în minte de pe vremea când lucram şi cochetam cu partea de educație, elementul de noutate tot timpul atrage atenția." (Respondent nr. 15, reprezentant al unei direcții de asistență socială). Pentru anumite categorii de beneficiari utilizarea unor terapii inovatoare determină o mai mare implicare a acestora în procesul de vindecare: „Aici suntem într-o căutare continuă de activități care să-i stimuleze, aici vorbim despre stimulare cognitivă în special. Prin natura bolii, din nou boală neurodegenerativă, sigur se degradează partea de memorie, de judecată, partea de raționament, imaginația chiar şi limbajul etc. şi se termină, din păcate, cu limitări funcționale fizice şi atunci, pe de o parte, tot ce înseamnă nou, învățare şi inovativ îi stimulează din punct de vedere cognitiv. Unele studii chiar arată faptul că se creează legături neuronale. Da, aici sunt anumite discuții, dar pe de altă parte sunt necesare activități noi pentru că activitățile rutiniere sau jocurile tradiționale sau altceva tind să-i plictisească, să nu fie atât de implicați, de focusați pe activitatea respectivă. Dacă venim cu ceva nou, cu ceva care să-i facă curioşi atunci sunt şanse mari să îi implicăm pentru o perioadă mai lungă de timp în activitate." (Respondent nr. 6, reprezentant al unei asociații).

Având în vedere că inovația este aşteptată de către beneficiari şi în acelaşi timp este folositoare acestora, pandemia de COVID-19 a determinat o mai mare flexibilitate în furnizarea serviciilor sociale la nivel național şi introducere unor noi metode de lucru. În mod special la nivelul furnizorilor publici de servicii sociale, procesul de digitalizare a fost accentuat în perioada pandemiei, ceea ce le-a permis o interacțiune mult mai rapidă cu beneficiarii. Un reprezentant al unui DGASPC spune că „mai nou acum foarte uşor lucrăm online. Deci la AJPIS trimitem online, la DAS-uri online. Adică eu am declarat un copil în 2 zile, copil pe care mama nu l-a declarat de 2 luni" (Respondent nr. 18). Un altul precizează că „online-ul e foarte apropiat de ei. Prima dată am crezut că doar din cauza pandemiei, pentru că atunci primele ateliere, de exemplu, le-am făcut online. Au reuşit peste aşteptări. Am fost un pic sceptică, n-am crezut că va ieşi online, pentru că la o activitate de grup contează şi coeziunea grupului şi calitatea relațiilor față în față. Asta eu zic că 95 % am reuşit să realizăm şi atunci tinerii au fost încântați. După aceea, eu pe Facebook comunic cu ei. Întradevăr asta e stilul lor, aşa

Scanned with OKEN Scanner

le place, în mediul virtual sunt mai deschişi şi apoi stăm pe chat. [...] Deci tinerii preferă mai mult, probabil e mai uşor pentru ei să discutăm online anumite întrebări, anumite solicitări. Sunt destul de dezgheţaţi faţă de noi, mai ales că marea majoritate a echipei oricum a fost cunoscută pentru ei. Eu am fost, de exemplu, o persoană relativ nouă pentru ei, m-au ştiut şi pe mine, dar n-am lucrat în mod direct cu rezidenţialul. Dar am observat că dacă adopt acest stil, atunci mai uşor ajung la ei. Şi atunci stau şi eu pe chat ca tinerii" (Respondent nr. 19, reprezentant al unui DGASPC).

În general, activităţile şi serviciile sociale inovatoare identificate au generat provocări pentru furnizorii de servicii sociale în etapa de licenţiere. Aceste servicii şi activităţi fie sunt prestate fără licenţă, fie furnizorii încearcă să încadreze activitatea inovatoare într-o categorie de servicii sociale deja reglementată. În acest context, la nivel naţional, este pregnantă necesitatea suplimentării ofertei de servicii sociale pentru a corespunde realităţii din piaţă.

Implicarea furnizorilor de servicii sociale în activităţi de antreprenoriat social

În etapa cercetării calitative au participat mai mulţi furnizori de servicii sociale, atât publici, cât şi privaţi care au selectat în cadrul chestionarului opţiunea privind deţinerea unui atestat de întreprindere socială sau unei autorizaţii pentru unitate protejată. Cu toate acestea, în timpul interviurilor a reieşit faptul că reprezentanţii acestor organizaţii aveau o înţelegere greşită asupra unor termeni precum întreprindere socială, întreprindere socială de inserţie sau unitate protejată. În continuare am selectat câteva răspunsuri ale furnizorilor de servicii sociale participanţi la interviu pe care i-am rugat să confirme opţiunea selectată în cadrul chestionarului privind implicarea în activităţi de antreprenoriat social:

- "Vă rog să-mi clarificaţi ce înţelegeţi dumneavoastră prin unitate protejată [...] Nu avem angajate persoane cu dizabilităţi [...] cred că din greşeală am bifat aşa în chestionar" (R8, reprezentant al unei fundaţii)
- "Deci la ce am crezut noi, am bifat la autorizaţie pentru unitate protejată din cauză că am fost autorizaţi de asistenţă socială din 2018 şi nu aveam aici altă rubrică" (R12, reprezentant al unei primării de comună)
- "Din câte ştiu eu suntem doar licenţiaţi, suntem doar acreditaţi ca şi furnizori de servicii sociale" (R14, reprezentant al unei direcţii de asistenţă socială la nivel de municipiu)

Scanned with OKEN Scanner

Unele dintre organizațiile respondente fie au avut în trecut o structură de economie socială, fie au încercat să pună bazele uneia:

- "Am avut şi unitate protejată şi în care noi am încercat cumva deci o structură de economie socială, dar pentru că tu... depinde foarte mult cu ce categorie socială lucrezi şi atunci ajunsesem la un moment dat că noi aduceam... deci Asociația plătea salariile ei nereuşind să facă productivitate şi de asta am rămas pe ideea de ateliere de ergoterapie şi lucrează în ritmul lor." (R1, reprezentant al unei asociații)
- "Da, am încercat. Am avut 4 structuri de economie socială propuse pentru finanțare nerambursabilă. Cuprindeau inclusiv populația din zonă, ca să ne întoarcem la subiectul discuției. Nu s-au concretizat pentru că fondurile erau foarte limitative şi noi pentru a da în funcțiune o structură de economie socială ne trebuia locația respectivă reabilitată, apă canal tot ce trebuie, ceea ce vrea să funcționeze acolo, dotată cu echipamente specifice. Şi cu nişte bani de start up. Fondurile erau foarte, foarte de rulaj pentru început. Fondurile erau foarte, foarte limitate ca să putem accesa un pic mai mult pentru fiecare structură de economie socială ar trebui să facem un parteneriat transregional. Am făcut un parteneriat cu (...) şi erau cu ceva cu balastiere şi cu ciment, nu mai ştiu ce. La noi nu au fost probleme în schimb a fost altă hibă în toți partenerii ăştia şi nu s-a concretizat. Din păcate, am mai încercat cu un ONG de rromi să facem iarăşi o structură de economie socială, iarăşi era problema că nu avem spațiu pentru că este o mare problemă. Autoritățile locale nu pot investi decât în propria structură, propria clădire. Nu este legal să investeşti în ceva şi să dai cuiva cu titlu gratuit ca după aceea să nu mai poată fi inventariat într-un an, doi şi să fie... sunt nişte lacune legislative, nu s-a concretizat nici atunci într-o structură de economie socială. Ar fi fost cumva similară cu celelalte, era vorba de un aparat de reciclat pet-uri din astea de făcut pungi sau fâşii de ață şi trebuia instalat undeva. Marea problemă a fondurilor nerambursabile este că impun aceleaşi condiții tuturor unităților administrative teritoriale. Unele au mai multe sau mai puține dotări. Mă refer la spații libere, clădiri dezafectate care pot fi reabilitate, municipiul nu deține decât puncte termice. Şi dintr-o clădire industrială să transformi în ceva social este foarte costisitor." (R15, reprezentant al unei direcții de asistență socială la nivel de municipiu)

Scanned with OKEN Scanner

Potrivit analizei datelor calitative, doar un singur furnizor privat de servicii sociale este întreprindere socială din cei 21 de participanți la interviu. Rezultatul infirmă datele cercetării cantitative din care a reieşit implicarea a 25% din respondenții care furnizează servicii sociale inovatoare în activități formale de antreprenoriat social. Pentru a explica rezultatul cercetării calitative am realizat o analiză secundară de date pe tema implicării furnizorilor de servicii sociale în domeniul antreprenoriatului social.

Registrul unic de evidență al întreprinderilor sociale, administrat de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, conținea 2782 întreprinderi sociale la nivelul lunii noiembrie 2022 (total întreprinderi sociale cu statusul atestatului activ, retras, expirat sau suspendat). Dintre organizațiile care figurează în registru 232 au drept domeniu de activitate serviciile sociale. Registrul întreprinderilor sociale nu este corelat cu lista furnizorilor de servicii sociale acreditați sau cu lista serviciilor sociale licențiate. Având în vedere datele disponibile public pe internet, nu este evident dacă sau care dintre aceste organizații sunt autorizate şi licențiate să furnizeze servicii sociale. Chiar şi aşa, dacă ne raportăm la numărul total inclus în registru, numărul întreprinderilor sociale care activează în domeniul serviciilor sociale este de aproximativ 8%. Trebuie totuşi reținut că din cele 8% unele întreprinderi sociale nu mai au atestate active.

Figura 14 Distribuția numerică a întreprinderilor sociale/unităților protejate care activează în domeniul serviciilor sociale din totalul întreprinderilor sociale/unităților protejate

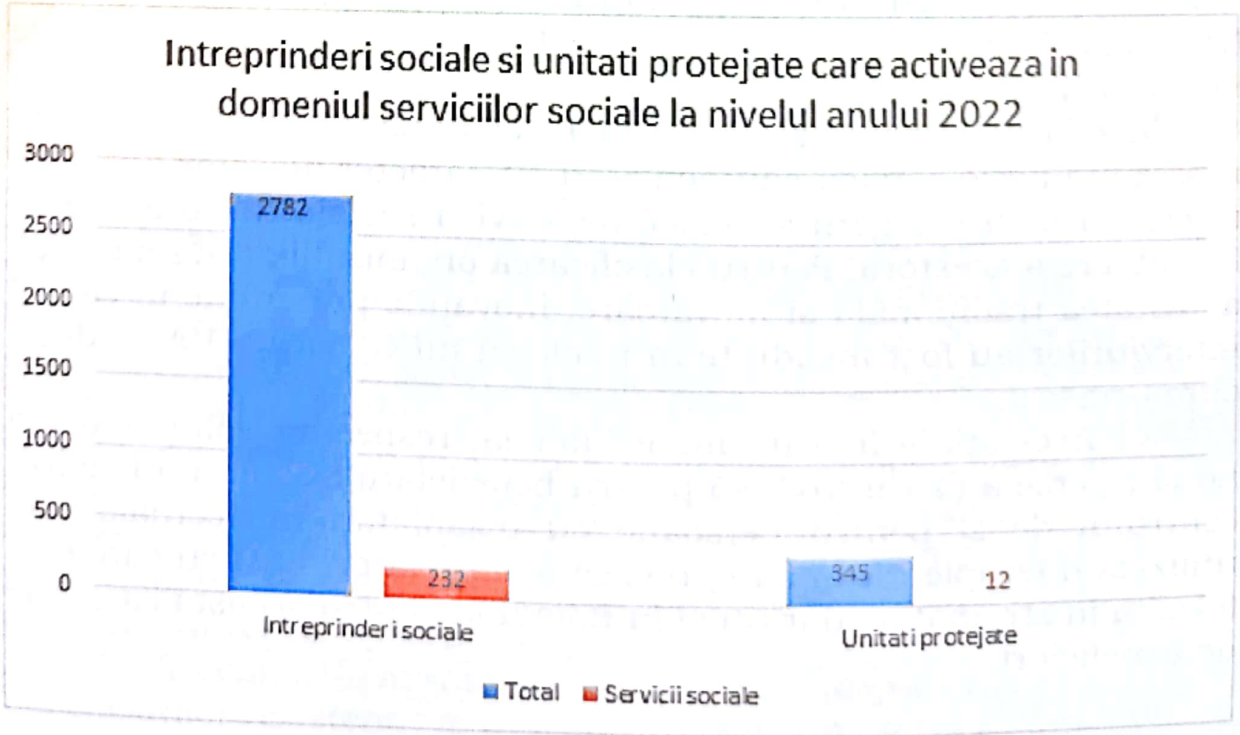

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte unităţile protejate, Autoritatea Naţională pentru Protecţia Persoanelor cu Dizabilităţi a comunicat în scris, în cursul anului 2022, existenţa la nivel naţional a 12 furnizori de servicii sociale acreditaţi, cu autorizaţie pentru unitate protejată, care deţin licenţe de funcţionare pentru servicii sociale. În luna decembrie 2022, în registrul unităţilor protejate, figurau 345 de unităţi protejate. Prin urmare doar aproximativ 3% dintre unităţile protejate autorizate furnizează servicii sociale. Având în vedere aceste date este explicabilă implicarea redusă a întreprinderilor sociale şi a unităţilor protejate în procesele de inovare în domeniul serviciilor sociale.

Clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcţie de activitatea tradiţională şi inovatoare

Conform celor deja menţionate în cadrul lucrării, Osborne (1998) a propus patru tipuri de schimbare la nivel organizaţional, respectiv schimbarea radicală sau totală (servicii noi care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari), expansionistă (servicii existente care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari), evoluţionară (servicii noi care sunt furnizate unui grup existent de beneficiari) şi schimbarea văzută drept dezvoltare organizaţională (eficientizarea metodelor de furnizare a serviciilor existente către un grup de beneficiari existent). Osborne (1998) este de părere că doar schimbarea totală, expansionistă şi evoluţionară pot fi asimilate inovaţiei. În schimb dezvoltarea organizaţională nu poate fi asimilată inovaţiei întrucât prin acest proces nu se generează modificări ci doar se eficientizează modalitatea de furnizare a serviciului social. Prin urmare activitatea tradiţională vizează furnizarea serviciilor existente către un grup de beneficiari existent.

În cadrul analizei realizate la nivel naţional, inovaţia socială reprezintă acele servicii sau activităţi cu caracter inovator furnizate în cadrul unei categorii specifice de servicii sociale sau o abordare inovatoare a acestora. Pentru clasificarea organizaţiilor în funcţie de activitatea tradiţională şi inovatoare, inovaţiile prezentate în cadrul interviurilor au fost încadrate în tipologia lui Osborne (1998), după cum urmează:

R1 Asociaţie – inovare instituţională, respectiv evoluţionară: o nouă terapie a fost introdusă pentru beneficiarii existenţi. În cadrul centrului de zi pentru persoane cu dizabilităţi intelectuale este utilizată o terapie inovatoare, respectiv terapia prin teatru care este folosită în străinătate dar nu şi în România pentru această categorie de beneficiari.

Scanned with OKEN Scanner

R 2 Asociație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou. Inovația constă dintr-o combinație de servicii pe orizontală (locuință protejată, loc de muncă și timp liber) și pe verticală (servicii de tip rezidențial și de tip ambulatoriu) pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihice. Elementul inovator pe care respondentul nu l-a întâlnit în România pentru această categorie de beneficiari este sprijinul oferit în locuința beneficiarului în toate domeniile vieții, respectiv serviciul de tip ambulatoriu.

R 3 Asociație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou sau mai exact un nou tip de terapie, respectiv terapia virtuală pentru copiii cu autism (experiențe de simulare, de învățare cu scopul dezvoltării de abilități sociale, de abilități autonome în anumite contexte care pot fi controlate și gestionate în prezența unui terapeut). Respondentul nu consideră că terapia virtuală este utilizată în alte centre de terapie pentru autism din România.

R4 Asociație – inovare instituțională, respectiv expansionistă: unui grup nou de beneficiari le-a fost pus la dispoziție un serviciu existent care a fost îmbunătățit. O aplicație de tip catalog a fost concepută pentru a preveni abandonul școlar în rândul elevilor din colegiile tehnologice și programul de tip mentorat care exista în organizație a fost utilizat pentru elevii cu risc mediu și crescut de abandon școlar din aceste colegii.

R5 Asociație – inovare instituțională, respectiv radicală sau totală: unui grup nou de beneficiari le-a fost furnizat un serviciu social nou. Mai mult, putem vorbi despre inovare disruptivă întrucât a determinat schimbarea sistemică prin introducerea unor reglementări și practici noi în domeniul serviciilor sociale care au fost acceptate, difuzate și instituționalizate. Inovația a constat în introducerea serviciilor sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate, inclusiv inițierea modificării Legii nr. 272 din 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului. Organizația a identificat grupul țintă, a dezvoltat serviciul și a realizat demersuri pentru introducerea procedurii în legislație.

R6 Asociație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou sau mai bine zis o nouă abordare terapeutică. Este vorba despre utilizarea dramei și artei povestirii în îngrijirea bolnavilor cu demență sau pacienților cu demență. Proiectul a fost recunoscut ca model de bune practici la nivel european.

R7 Asociație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou

Scanned with OKEN Scanner

(activitate nouă, proiect pilot la nivel de organizație). Inovația constă într-un program destinat tinerilor din instituțiile de protecție socială prin care sunt sprijiniți să-şi achiziționeze propria locuință. Aceştia trec printr-o perioadă de tranziție în sensul în care o perioadă de 2-3 ani locuiesc singuri într-o locuință a asociației, se angajează şi economisesc bani pentru avansul propriei locuințe. Respondentul consideră că elementul inovator este reprezentat de faptul că aceste servicii sunt strict individuale.

R8 Fundație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou. Inovația este reprezentată de o spălătorie socială în care aparținătorii copiilor beneficiari ai centrului îşi curăță hainele şi în schimb prestează în regim de voluntariat activități gospodăreşti în cadrul centrului.

R9 Fundație – inovare instituțională, respectiv evoluționară: beneficiarilor existenți le-a fost furnizat un serviciu social nou. Inovația constă în reintegrarea copiilor din sistemul de protecție socială în familie prin orice mijloace sau prevenirea abandonului familial, inclusiv demersuri pentru ca familia să devină independentă financiar. Respondentul consideră că elementul inovator este reprezentat de faptul că sunt luate în considerare toate mijloacele posibile pentru a-şi atinge obiectivele propuse.

R10 Fundație – inovare instituțională, respectiv radicală sau totală: au fost create serviciile pentru tipul vizat de beneficiari. Un program de rugby este folosit ca un instrument de transfer în tot ceea ce înseamnă educația nonformală a tinerilor din medii dezavantajate economic şi a celor din sistemul de protecție socială. Participanții în program beneficiază de o multitudine de servicii, de la sprijinirea plății taxelor şcolare (cazare şi masă), la componenta de dezvoltare personală, componenta de mentorat, consiliere şcolară, dezvoltarea de abilități, integrare socială prin participarea la diferite evenimente, inclusiv ateliere de lucru pentru educație parentală.

R11 Primărie de comună – activitate tradițională: serviciile de asistență comunitară există la nivel național. La nivel local a fost înființat un serviciu social nou însă respondentul nu a menționat activități sau abordări inovatoare. În cadrul acestui serviciu de asistență comunitară se desfăşoară activități pentru mame tinere şi pentru familii care provin din zone dezavantajate ale comunei.

R12 Primărie de comună – activitate tradițională: serviciile furnizate există la nivel național. La nivel local a fost înființat un serviciu social nou însă respondentul nu a menționat activități sau abordări inovatoare. Serviciul social constă într-o echipă mobilă la

Scanned with OKEN Scanner

domiciliu formată din cadre medicale, îngrijitori şi consilieri psihologici.

R13 Primărie de comună – activitate tradiţională: beneficiari existenţi cărora le sunt furnizate servicii existente. Respondentul nu poate defini activitatea sau abordarea inovatoare în cadrul serviciilor furnizate. Paleta de servicii este diversificată, organizaţia gestionează inclusiv un centru de consiliere şi informare socială şi o echipă mobilă de intervenţie. Respondentul vede drept inovare dezvoltarea relaţiilor şi protocoalelor de colaborare cu alte instituţii, cu asociaţii şi fundaţii.

R14 Direcţie de Asistenţă Socială – activitate tradiţională: iniţiative precum acordarea primului ghiozdan există la nivel naţional. Respondentul consideră inovatoare activitatea privind acordarea primului ghiozdan la clasele zero, program care a fost pus în aplicare începând cu anul şcolar 2018-2019, întrucât nu cunoaşte alte astfel de demersuri la nivel naţional.

R15 Direcţie de Asistenţă Socială – inovare instituţională, respectiv radicală sau totală: la momentul iniţierii inovaţiei nu exista ceva asemănător, atunci s-a constituit grupul de beneficiari şi s-au pus bazele activităţii. Inovaţia a evoluat înspre un proces de inovare disruptivă întrucât a determinat schimbarea sistemică prin introducerea unor reglementări noi. În prezent aceste servicii şi activităţi cu caracter inovator sunt furnizate într-un centru de zi. În cadrul centrului se oferă servicii de tip afterschool, activităţi de dezvoltare profesională şi pentru alegerea unei profesii, inclusiv activităţi pentru dezvoltarea deprinderilor de viaţă independentă. Organizaţia se ocupă cu toată plaja de nevoi identificate la nivelul familiei respective aflate în dificultate, copilul ca beneficiar direct şi familia ca beneficiar indirect. Respondentul consideră că în momentul înfiinţării nu exista ceva asemănător şi nu erau standarde specifice de funcţionare. Ulterior la nivel naţional au fost reglementate tipurile de activităţi care se desfăşoară în acest centru, spre exemplu prin Ordinul Ministerului Muncii şi Justiţiei Sociale nr. 27/2019 privind aprobarea standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale de zi destinate copiilor.

R16 Penitenciar – activitate tradiţională: activităţile prezentate se desfăşoară la nivelul mai multor judeţe. Programul vizează prevenirea delincvenţei juvenile la nivelul judeţului prin implicarea deţinuţilor care ţin discursuri motivaţionale elevilor şi studenţilor.

R17 Penitenciar – inovare instituţională, respectiv radicală sau totală: activitatea a fost cu totul nouă la nivel de sistem penitenciar, în cadrul acesteia participând alte două grupuri ţintă în afara deţinuţilor şi anume persoanele din comunitate şi poliţiştii din

Scanned with OKEN Scanner

penitenciar. Activitatea s-a desfăşurat în cadrul unui proiect cultural-educativ privind creaţia literară şi ilustraţia de carte, care vizează pe de o parte realizarea de lucrări cu caracter artistic şi grafică şi, pe de altă parte, scrierea de proză scurtă şi poezie. Participarea poliţiştilor de penitenciare la activitatea propriu-zisă de creaţie, alături de deţinuţi, reprezintă principalul element inovator.

R18 DGASPC – activitate tradiţională: vizează beneficiari existenţi şi servicii existente. Proiectul menţionat în cadrul interviului se referă la formarea asistenţilor maternali profesionişti.

R19 DGASPC – inovare instituţională, respectiv evoluţionară: beneficiarilor existenţi le-a fost furnizat un serviciu social nou sau mai exact o activitate inovatoare în cadrul unui serviciu existent. Proiectul vizează furnizarea serviciilor integrate pentru tinerii care urmează să părăsească sistemul de protecţie socială (tineri cu vârste între 16 şi 18 ani), inclusiv evaluarea şi consilierea psihologică, socială, vocaţională şi juridică a acestora. În cadrul proiectului furnizorul de servicii sociale are posibilitatea de a oferi tinerilor locuinţe închiriate pentru a iniţia viaţa independentă. Elementul inovator constă în caracteristicile programului de mentorat (discuţiile de mentorat se realizează în grup restrâns; tineri care au fost instituţionalizaţi şi pentru care inserţia socio-profesională s-a realizat sunt folosiţi ca modele de succes; în grupul suport online participă reprezentanţi de la asociaţii şi fundaţii, operatori economici, autorităţi publice).

R20 DGASPC – inovare instituţională, respectiv evoluţionară: beneficiarilor existenţi le-a fost furnizat un serviciu social nou sau mai exact o activitate inovatoare în cadrul unui serviciu existent. În ceea ce priveşte pilotarea şi dezvoltarea pachetului minim de servicii de către furnizorul de servicii sociale împreună cu partenerul său, putem cataloga această activitate drept inovare disruptivă întrucât a determinat schimbare sistemică prin introducerea unor reglementări noi, respectiv prin modificarea legii asistenţei sociale.

R21 DGASPC – activitate tradiţională: serviciile menţionate în cadrul interviului sunt furnizate în respectivul centru din anii 90. Acestea au fost dezvoltate şi furnizate de o asociaţie şi ulterior au fost preluate de DGASPC. Inovaţia a constat în construirea unor locuinţe pentru persoanele cu dizabilităţi, majoritatea cu întârziere mintală uşoară şi medie. Respondentul consideră drept element inovator faptul că beneficiarii pot locui toată viaţa în acele locuinţe de tip garsonieră din cadrul centrului.

În baza informaţiilor mai sus prezentate, organizaţiile respondente au fost clasificate în funcţie de activitatea tradiţională şi inovatoare. Activitatea tradiţională (servicii existente furnizate unor grupuri existente de beneficiari) a fost identificată în cadrul a şapte

Scanned with OKEN Scanner

furnizori publici de servicii sociale, respectiv cele trei primării de comună respondente, un penitenciar, o Direcție de Asistență Socială și două Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului.

Inovarea instituțională de tip evoluționar, care vizează servicii noi care sunt furnizate unor grupuri existente de beneficiari, a fost identificată în cazul a șapte furnizori privați de servicii sociale (cinci asociații și două fundații) și a doi furnizori publici de servicii sociale, respectiv două Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului. Inovarea instituțională de tip expansionist, care vizează servicii existente furnizate unor grupuri noi de beneficiari, a fost identificată doar la nivelul unui singur furnizor privat de servicii sociale, respectiv în cazul unei asociații. Inovarea instituțională radicală sau totală, care se referă la servicii noi care sunt furnizate unor grupuri noi de beneficiari, a fost identificată la nivelul a doi furnizori privați de servicii sociale (o asociație și o fundație) și a doi furnizori publici de servicii sociale (Direcție de Asistență Socială și Penitenciar).

Inovarea disruptivă care vizează introducerea unor politici publice, reglementări, practici și forme organizaționale noi a fost identificată în cazul a trei furnizori de servicii sociale. Mai exact inovațiile gestionate de către un furnizor privat de servicii sociale (asociație) și doi furnizori publici de servicii sociale (Direcție de Asistență Socială, Direcție Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului) s-au constituit în procese de inovare socială care au determinat schimbare sistemică.

Șapte din cei unsprezece furnizori publici de servicii sociale desfășoară activități tradiționale, majoritatea fiind primării de comună. Majoritatea inovațiilor evoluționare au fost identificate în cazul asociațiilor și fundațiilor, din zece furnizori privați de servicii sociale șapte asociații și fundații au dezvoltat acest tip de inovație. Mai mult, întrucât cinci sunt asociații putem considera că inovațiile instituționale evoluționare sunt specifice asociațiilor care inițiază și dezvoltă servicii noi sau abordează serviciile existente într-un mod inovator pentru beneficiarii existenți. Inovația expansionistă este atribuită furnizorilor privați de servicii sociale, care încearcă să ofere serviciile existente unor grupuri noi de beneficiari. Inovația radicală este tipică atât furnizorilor publici de servicii sociale, cât și celor privați. Referitor la inovația disruptivă nu au fost înregistrate diferențe semnificative între cele două tipuri de furnizori de servicii sociale, schimbarea sistemică fiind determinată de un furnizor privat (asociație) și doi furnizori publici, cei din urmă colaborând cu asociații în acest proces.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 15 Clasificarea furnizorilor de servicii sociale în funcție de activitatea tradițională sau inovatoare

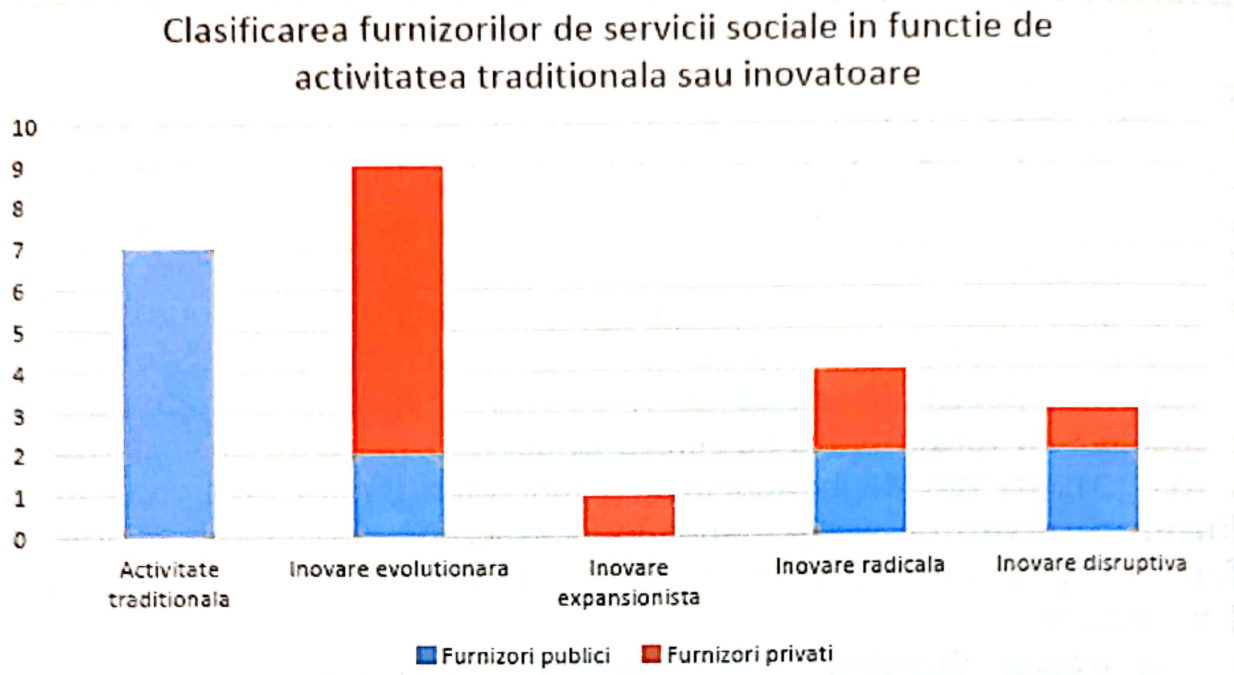

Caracteristici organizaționale ale furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare în funcție de tipul inovației

Caracteristicile organizaționale ale furnizorilor de servicii sociale cu activitate inovatoare au fost analizate pentru a stabili dacă există diferențe în funcție de tipul inovației (evoluționară, expansionistă, radicală sau disruptivă). Toate aceste tipuri de inovații au fost dezvoltate de furnizori de servicii sociale care au personal angajat, lucrează cu voluntari, au o vechime organizațională mai mare de 10 ani şi utilizează o combinație de surse de finanțare publice şi private. Majoritatea acestor furnizori de servicii sociale aleg să utilizeze finanțările provenite din fonduri publice, fonduri private sau fonduri externe rambursabile şi nerambursabile în detrimentul veniturilor din activitățile de antreprenoriat social. Singurele diferențe sunt observabile în cazul inovațiilor radicale sau disruptive care sunt dezvoltate de furnizori de servicii sociale care prezintă o dimensiune organizațională mai mare, respectiv de peste 50 de angajați. În continuare am prezentat caracteristicile organizaționale în funcție de fiecare tip de inovație identificat în etapa cercetării calitative:

- Inovare instituțională evoluționară: organizațiile au personal angajat, în general sub 50 angajați, lucrează cu voluntari, au o vechime organizațională mai mare de 10 ani, se finanțează prin bugetul de stat, bugetul local, donații, contribuția persoanelor beneficiare şi prin fonduri externe rambursabile

Scanned with OKEN Scanner

şi nerambursabile. Nu activează în domeniul antreprenoriatului social.

- Inovare instituțională expansionistă: organizația are personal angajat, respectiv sub 50 angajați, lucrează cu voluntari, are o vechime organizațională mai mare de 10 ani, se finanțează prin bugetul local şi prin donații. Activează în domeniul antreprenoriatului social întrucât deține atestat de întreprindere socială.
- Inovare instituțională radicală: organizațiile au personal angajat, respectiv fie mai puțin, fie mai mult de 50 de angajați, lucrează cu voluntari, au o vechime organizațională mai mare de 10 ani, se finanțează prin bugetul de stat, bugetul local, donații şi fonduri externe rambursabile şi nerambursabile, contribuția persoanelor beneficiare. Nu activează în domeniul antreprenoriatului social.
- Inovare disruptivă: organizațiile au personal angajat, respectiv peste 50 angajați, lucrează cu voluntari, au o vechime organizațională mai mare de 10 ani, se finanțează prin bugetul de stat, bugetul local, donații, fonduri externe rambursabile şi nerambursabile şi contribuția persoanelor beneficiare. Nu activează în domeniul antreprenoriatului social.

Concluzii referitoare la analiza datelor privind descrierea şi caracteristicile inovației sociale

Analiza datelor calitative confirmă rezultatele analizelor datelor cantitative şi politicilor publice, respectiv faptul că inovarea socială se află în etapa de pre-instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996). Din cei 21 de participanți la interviu, 7 şi-au catalogat eronat activitatea drept una inovatoare, în realitate furnizând servicii sociale existente către grupuri de beneficiari existenți. Din cercetare nu a reieşit o implicarea evidentă a întreprinderilor sociale şi a unităților protejate în dezvoltarea serviciilor sociale inovatoare. Antreprenoriatul social nu este instituționalizat complet la nivel național, cel puțin în cazul furnizorilor de servicii sociale existând o cunoaştere şi înțelegere limitată a caracteristicilor întreprinderilor sociale. Numărul redus al furnizorilor de servicii sociale care activează în zona antreprenoriatului social poate fi o explicație în acest sens. Doar 8% din întreprinderile sociale şi 3% din unitățile protejate furnizează servicii sociale în România. Conform rezultatelor analizei de politici publice, antreprenoriatul social se află în etapa de semi-instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996) întrucât au fost

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltate cadrul legal, procedural şi mecanismele de finanțare însă gradul de implementare este în continuare scăzut. Instituționalizarea incompletă a antreprenoriatului social influențează dezvoltarea inovațiilor în domeniul serviciilor sociale, întreprinderile sociale şi unitățile protejate autorizate nereprezentând principalele tipuri de organizații care inovează.

Peste 50% dintre furnizorii de servicii sociale acreditați la finalul anului 2021 erau asociații şi fundații ceea ce a influențat pozitiv dezvoltarea inovațiilor sociale în domeniu. Din cercetarea calitativă a rezultat că asociațiile şi fundațiile sunt principalii furnizori de servicii sociale care inovează, cele mai des întâlnite inovații fiind cele evoluționare prin care sunt dezvoltate servicii noi sau sunt abordate serviciile existente într-un mod inovator pentru beneficiarii existenți. Furnizorii de servicii sociale inovează în general din nevoia de diversificare a serviciilor sociale sau de a introduce servicii pentru o anumită categorie de beneficiari şi în particular pentru diminuarea presiunii asupra sistemului de asistență socială prin intermediul unor noi servicii care vizează dezinstituționalizarea beneficiarilor şi integrarea lor în comunitate. Prin urmare inovațiile identificate reprezintă răspunsul asociațiilor şi fundațiilor la eşecurile pieței şi ale guvernului de a furniza anumite tipuri de servicii sociale (Salamon, 1987), parteneriatul public-privat reprezentând un factor care influențează pozitiv evoluția proceselor de inovare socială în domeniul serviciilor sociale. La nivel național există şi alte lucrări de specialitate care susțin că asociațiile şi fundațiile cu activitate economică sunt principalii inovatori sociali în ceea ce priveşte furnizarea serviciilor sociale şi inserția socială a grupurilor vulnerabile (Lambru şi Petrescu, 2019). În acest context activitatea asociațiilor şi fundațiilor se desfăşoară într-un sistem mixt al bunăstării (Lambru şi Petrescu, 2012; 2017) caracterizat de parteneriatul public-privat în furnizarea serviciilor sociale.

În literatura de specialitate identificăm patru mecanisme care determină izomorfism instituțional. Izomorfismul coercitiv este rezultatul influenței organizațiilor cu autoritate superioară, izomorfismul mimetic reiese din imitarea unor practici şi izomorfismul normativ este generat prin acțiunile de profesionalizare (DiMaggio şi Powell, 1983; Mason, 2012). Izomorfismul reflexiv (Nicholls, 2010) este rezultatul influenței organizațiilor dominante, respectiv cele care îşi promovează propriile logici şi norme instituționale într-un anumit domeniu de activitate. Izomorfismul coercitiv este specific procesului de inovare a serviciilor sociale, influențând atât pozitiv cât şi negativ dezvoltarea inovațiilor sociale. Mecanismul de schimbare instituțională este vizibil la nivelul

Scanned with OKEN Scanner

legislației și instrumentelor de finanțare a serviciilor sociale. Presiunea izomorfă coercitivă, exercitată de autoritățile publice, este semnificativă deoarece printre principalele surse de finanțare ale furnizorilor de servicii sociale care inovează se numără bugetul de stat și fondurile externe rambursabile și nerambursabile. Majoritatea inovațiilor identificate au fost inițial finanțate din fonduri europene întrucât accesarea finanțării presupunea implementarea unor activități inovatoare în cadrul proiectelor. În competiția pentru accesul la finanțare din fonduri europene poate interveni izomorfismul mimetic, respectiv furnizorii de servicii sociale tind să imite practicile de introducere a unor noi componente în activitatea curentă. După finalizarea implementării proiectelor, serviciile inovatoare trebuie să aibă sustenabilitate ceea ce presupune identificarea unor surse alternative de finanțare. Pentru a accesa finanțare de la bugetul de stat și/sau local, furnizorii trebuie să licențieze serviciile sociale inovatoare ceea ce poate determina inclusiv modificarea anumitor caracteristici pentru a le încadra în categoriile prestabilite de servicii sociale.

În studiul său despre organizațiile neguvernamentale, Osborne (1998) a concluzionat că organizațiile inovatoare au mai puțin de 6 ani vechime, minim un angajat și sunt finanțate de Guvern, spre deosebire de organizațiile tradiționale care au vechime organizațională mai mare, nu gestionează personal angajat și se finanțează din donații. Cu toate acestea, analiza caracteristicilor organizaționale în funcție de tipul inovației a arătat că organizațiile care au experiență în domeniul serviciilor sociale, capacitate operațională și financiară crescută, și inclusiv vizibilitate la nivelul comunității sunt cele care pot implementa noi modalități de furnizare a serviciilor sociale sau pot identifica noi necesități sociale pentru anumite grupuri de beneficiari. Potrivit Young Foundation (2012) inovațiile sociale sunt generate de organizații care își dezvoltă capacitățile și utilizează eficient activele și resursele.

b) Actori, rețele și guvernare în cadrul procesului de inovare socială

Cadrul strategic privind dezvoltarea serviciilor sociale la nivel județean/local

Furnizorii de servicii sociale cu activitate tradițională cunosc strategia locală și/sau județeană de dezvoltare a serviciilor sociale și în general activitatea supusă discuției a fost prevăzută în strategie și în planul de acțiune. În schimb aceștia nu cunosc sau nu au

Scanned with OKEN Scanner

identificat un obiectiv privind inovarea socială în aceste strategii. Lipsa unei viziuni strategice care să încurajeze introducere unor servicii şi activităţi noi pentru beneficiari, se observă în tipul serviciilor furnizate de această categorie de respondenţi.

În ceea ce priveşte organizaţiile respondente care sunt implicate în procese de inovare instituţională evoluţionară, răspunsurile pe această temă au fost mai complexe şi au fost de natură să descrie situaţia generală a modalităţii de implementare a cadrului strategic privind serviciile sociale la nivel judeţean/local. Prin urmare majoritatea au declarat faptul că au intrat în contact sau cunosc strategia de dezvoltare a serviciilor sociale însă activitatea inovatoare nu a fost influenţată de implementarea acestei strategii. Aceeaşi situaţie o găsim în cazul furnizorilor de servicii sociale care au dezvoltat o inovare instituţională expansionistă sau radicală.

Mai mulţi respondenţi au precizat faptul că că aceste strategii nu se implementează efectiv la nivel judeţean sau local: „da, cunoaştem strategii, deci şi naţionale şi locale privind asistenţa socială, din păcate, din punctul meu de vedere, sunt doar nişte strategii pe hârtie. Nu există o colaborare sau o interacţiune într-un mod real între organizaţii şi instituţiile publice care generează aceste strategii locale şi naţionale de asistenţă socială" (Respondentul nr. 7, reprezentant al unei asociaţii). Aceştia consideră că nu există un nivel de înţelegere a conceptului de inovare socială pentru a fi integrat în aceste strategii care „de multe ori sunt făcute doar pe hârtie, fără să fie bazate pe cercetări [...] Dar de multe ori nu este pusă în practică. De ce? Pentru că o fac efectiv, pentru că trebuie să fie făcută.... fără să fie bugetate şi momentul în care nu au fost bugetate este egal cu zero [...] când am fost chiar la ultima discuţie, era pentru strategia locală de la nivelul consiliului local, adică, mă rog, a municipiului. Nu prea ştiu ce înseamnă inovaţia socială. Sincer, şi atunci, dacă nu ştiu, nu prea se foloseşte... la ei de obicei, când se fac strategiile, noi luptăm ca să obţinem finanţare şi ei luptă ca să obţină, ca să dea cât mai puţin în finanţare, adică să nu trebuiască să bugeteze. Când ajungi la partea de inovaţie socială, părerea mea este că trebuie să ai o stabilitate, ei nici nu ştiu ce înseamnă inovaţia socială, deci noi cumva încercăm să menţinem serviciile noastre şi măcar să le menţinem şi pe urmă se mai pune vorba de partea de dezvoltare şi asta implică inovaţia socială. Deci asta e cumva... rămâne la latitudinea noastră ca furnizori, dar fără să fie încurajat de... cred că trebuie să ajungi la un anumit nivel de înţelegere şi dezvoltare ca să îţi doreşti asta" (Respondent nr. 1, reprezentant al unei asociaţii).

Motivele pentru care nu sunt implementate aceste strategii sunt reprezentate de lipsa unor cercetări care să le fundamenteze şi

Scanned with OKEN Scanner

bugetarea necorespunzătoare. „Din câte ştiu eu peste tot există astfel de strategii, dar problema este că ele există doar scriptic şi nu ajung să fie şi puse în aplicare, în general, pentru că nu sunt şi finanțate. Adică ei îşi propun la modul frumos să aibă anumite realizări, îşi propun nişte obiective măreţe, dar nu pun în spate şi o linie de finanțare" (Respondentul nr. 9, reprezentant al unei fundații). Prin urmare principala problemă legată de cadrul strategic local sau județean pentru dezvoltarea serviciilor sociale este implementarea redusă a acestuia, chiar dacă au existat respondenți care au fost implicați în etapa de elaborare a documentelor strategice: „în ceea ce priveşte stabilirea sau elaborarea strategiei anuale pe servicii sociale, în ultimii ani 2 ani am observat că procedura asta se bucură de o atenție mai deosebită din partea autorităților, astfel încât avem discuții mai pretenționase sau mai în amănunt în ceea ce priveşte dezvoltarea serviciilor sociale. Dar cu toate acestea, din partea autorităților nu reuşim noi să observăm partea de inovare pe care, din punctul nostru de vedere, ar trebui să o aibă în vedere" (Respondentul nr. 2, reprezentant al unei asociații).

În cazul inovațiilor disruptive se observă o conexiune între activitățile inovatoare şi implementarea strategiilor județene/locale de dezvoltare a serviciilor sociale întrucât majoritatea respondenților încadrați în această categorie au specificat faptul că strategia a încurajat dezvoltarea serviciilor sociale la nivel local sau activitatea inovatoare a contribuit la implementarea strategiei. Prin urmare putem să concluzionăm faptul că inovațiile care produc schimbare la nivel de sistem au la bază un cadru strategic instituțional care încurajează adoptarea de noi servicii, activități. Reprezentantul unei Direcții de Asistență Socială a precizat, referitor la aceste strategii, că „se fac consultări publice, finanțările nu au mai fost acordate direct că aşa am hotărât noi ca specialişti, au fost obligați să facă consultări publice prin care toți membrii comunității şi-au exprimat doleanța, au votat, au ales o variantă, aşa lucrăm şi noi în serviciul social, adică oferim alternative, suntem obligați după standarde să facem treaba asta, dar noi o făceam oricum şi înainte" (Respondent nr. 15). Mai mult, chiar dacă strategiile nu se referă în mod explicit la dezvoltarea inovațiilor sociale, în cazul unui DGASPC „strategia permite orice tip de intervenție care fie se încadrează într-o direcție clar, stabilită şi legiferată, fie propune replicarea unor modele de bună practică sau dezvoltarea altor tipuri de intervenții, dar care să contribuie la îmbunătățirea calității vieții a grupurilor vulnerabile şi, implicit, a calității vieții comunității în sine, a membrilor comunității" (Respondent nr. 20, reprezentant al unui DGASPC).

Scanned with OKEN Scanner

Acorduri de parteneriat sau colaborare

În ceea ce priveşte colaborările formalizate prin acorduri de parteneriat sau colaborare, furnizorii de servicii sociale cu activitate tradiţională fie nu sunt implicaţi în astfel de parteneriate formale, fie au încheiat convenţii de colaborare cu asociaţii/fundaţii, cu alte instituţii publice sau cu alţi furnizori publici de servicii sociale.

Organizaţiile respondente care sunt implicate în procese de inovare instituţională evoluţionară respectă tiparul formalizării colaborărilor cu alte organizaţii, prin convenţie de colaborare sau parteneriat public-privat care vizează inclusiv cooperarea la nivel internaţional sau cea cu parteneri privaţi şi universităţi. Şi în cazul procesului de inovare instituţională expansionistă identificat regăsim o convenţie de colaborare între furnizori privaţi de servicii sociale. Inovaţiile instituţionale radicale sunt în mod clar rezultatul parteneriatului public-privat întrucât toţi respondenţii care au gestionat astfel de procese de inovare socială au menţionat tipul acesta de colaborare formalizată.

În ceea ce priveşte inovaţiile disruptive, nu am identificat un singur tipar de colaborare. Fiecare dintre cele trei inovaţii disruptive se bazează pe modele diferite de colaborare, respectiv convenţie de colaborare între o asociaţie şi o autoritate publică centrală; parteneriat public – privat; acord de parteneriat cu organizaţie interguvernamentală (internaţională). Însă este clar faptul că implicarea unei organizaţii de la nivel central sau care activează la nivel internaţional are un rol important în generarea schimbărilor la nivel sistemic.

După cum am precizat, majoritatea inovaţiilor reprezintă rezultatul unui parteneriat public – privat sau unei convenţii de colaborare. În plus aceste inovaţii au fost realizate prin implicarea directă a furnizorilor respectivi de servicii sociale şi nu au presupus încheierea unor contracte de achiziţie publică prin care să fie achiziţionate servicii de consultanţă sau servicii sociale.

Tipuri de parteneri/colaboratori

Furnizorii de servicii sociale cu activitate tradiţională colaborează pe parcursul desfăşurării activităţii specifice cu un spectru larg de organizaţii, respectiv cu autorităţi şi instituţii publice, asociaţii şi fundaţii, operatori economici, organizaţii din străinătate, unităţi protejate, beneficiarii şi voluntarii. Sprijinul acestor organizaţii vizează acordarea de servicii medicale, derularea activităţilor, implicarea în calitate de voluntari, acordarea de finanţare, promovarea activităţilor, partea de infrastructură sau

Scanned with OKEN Scanner

calificarea personalului. Deşi au un spectru larg de colaboratori, aceşti furnizori de servicii sociale sunt principalul furnizor al serviciilor supuse discuţiei la nivel local.

Furnizorii de servicii sociale care au dezvoltat o inovaţie instituţională evoluţionară colaborează cu aceleaşi tipuri de organizaţii însă se diferenţiază prin colaborarea suplimentară cu structurile economiei sociale (întreprinderi sociale şi unităţi protejate) şi cu universităţile. Sprijinul colaboratorilor vizează acordarea de finanţare şi de locuri de muncă pentru beneficiari, promovarea activităţilor, dezvoltare tehnologică şi infrastructură, implicarea în activităţi de voluntariat. Majoritatea acestor respondenţi au reprezentat principalul furnizor al inovaţiei sociale însă au existat situaţii în care au fost parteneri în cadrul unui proiect alături de alte organizaţii.

Inovaţia instituţională expansionistă identificată are la bază un spectru redus de colaboratori, respectiv autorităţi publice locale şi organizaţii private care oferă sprijin financiar şi în materie de infrastructură, şi, prin urmare, reprezintă singurul furnizor al inovaţiei sociale.

În cazul inovaţiilor instituţionale radicale este observabilă colaborarea cu o multitudine de organizaţii, respectiv cu asociaţii şi fundaţii, autorităţi şi instituţii publice, furnizori publici de servicii sociale, operatori economici, instituţii de învăţământ, beneficiarii, federaţiile, structurile de economie socială. Colaboratorii au oferit atât sprijin financiar şi acces la infrastructură, cât şi sprijin pentru promovare, coordonare metodologică şi lobby.

Inovaţiile disruptive au de asemenea la bază colaborarea cu mai multe tipuri de organizaţii, respectiv cu asociaţii şi fundaţii, furnizori publici de servicii sociale, autorităţi publice, beneficiari şi structuri de economie socială. Colaboratorii au sprijinit respondenţii din punct de vedere financiar, al accesului la infrastructură şi pentru promovare.

Colaborarea cu organizaţiile de tip reţea

În ceea ce priveşte organizaţiile de tip reţea, precum federaţiile organizaţiilor din domeniul serviciilor sociale, majoritatea respondenţilor nu au menţionat colaborarea cu federaţiile, iar o parte au precizat faptul că nu au primit sprijin din partea federaţiei deşi aveau calitatea de membru. „Noi am fost la un moment dat la nivel naţional dar nu mai ştiu cum se numea.... până în 2003, când noi am avut foarte mari probleme. Erau de la Bucureşti era..... nu mai ştiu.... Liga persoanelor cu dizabilităţi intelectuale....ceva de genul ăsta, nu mai ţin minte cum se numea exact atunci.... şi în momentul în care noi am avut probleme de retrocedare şi eram în situaţia de a

Scanned with OKEN Scanner

desființa serviciile n-am primit niciun sprijin şi atunci am zis pa şi pusi şi la revedere. Am fost, de exemplu, inițiatorii Reninco, şi acum funcționează, este pentru copii. În momentul în care noi n-am mai avut copii, am ieşit din rețeaua respectivă că ei mergeau foarte mult pe partea asta de educație şi schimbarea legii educației pentru copiii cu CES... Dar aşa colaborăm cu oricine, deci nu..... Faptul că e la nivel național sau nu... cu toate punctual pe anumite probleme, dar fără să fie o colaborare sau noi să fim parte dintr-o astfel de rețea" (Respondent nr. 1, reprezentant al unei asociații). Un alt răspuns la întrebarea privind sprijinul acordat în cadrul unei rețele a fost că „doar existăm, promovăm şi noi acest proiect, când avem întâlniri comune. Dar faptic, concret nu există o susținere financiară sau de altă natură din partea partenerilor sau membrilor din această Federație Volum" (Respondent nr. 7, reprezentant al unei asociații).

Grupul țintă/ implicarea grupului de beneficiari în procesul de inovare socială

În ceea ce priveşte grupul țintă, furnizorii de servicii sociale cu activitate tradițională lucrează adeseori cu mai multe tipuri de grupuri țintă identificate ca fiind vulnerabile sau care provin din zone dezavantajate economic. Prin urmare un furnizor cu activitate tradițională poate furniza servicii atât pentru grupuri minoritate, pentru persoane cu diferite dizabilități sau pentru copii şi familii cu risc de excluziune socială. Beneficiarii acestor servicii sociale sunt adeseori implicați sau consultați în etapa de implementare, respectiv în timpul procesului de furnizare a serviciilor sociale.

În schimb majoritatea organizațiilor care gestionează procese de inovare instituțională evoluționară îşi concentrează activitățile pe un singur grup țintă precum persoanele adulte cu dizabilități intelectuale şi psihice, persoanele cu demență, copiii cu întârzieri în dezvoltare sau/şi autism, tinerii care ies din sistemul de protecție socială, copiii din familii defavorizate social cu risc de abandon şcolar şi/sau familial sau din sistemul de protecție a copilului.

Cel mai frecvent beneficiarii sunt implicați în implementarea sau dezvoltarea serviciilor sociale şi, prin urmare, serviciile respective sunt adaptate nevoilor beneficiarilor. Reprezentantul unei asociații a precizat faptul că „oferta noastră era structurată pe dorința lor, adică el ne spunea sau persoana cu dizabilități ne spunea: aş vrea să locuiesc singur, dar să veniți să mă mai întrebați ce fac..... deci conştientizează că are nevoie de ajutor. Asta înseamnă că trebuie ajutat nu doar să iasă, ci şi cu vizite regulate. După aia mergem mai departe. Unde crezi tu că nu te-ai descurca bine şi începea să spună:

Scanned with OKEN Scanner

păi să gătesc, să îmi cumpăr alimentele, nu ştiu cât primesc restul. Bun hai să ne structurăm încet-încet pe auto-gospodărire, pe igienă personală, pe administrarea banilor. Bun ai ştii să îţi rezolvi o problemă dacă îţi vine o hârtie de la direcţia socială? Nu? Ok, am mai adăugat un punct: relaţia cu autorităţile. În concediu, ce vrei să faci? Nu ştiu. Bun, am mai adăugat un punct: petrecerea timpului liber şi doar cu ei am reuşit să structurăm oferta acestui serviciu, în funcţie de ce ne spuneau ei că ar putea să facă sau le-ar plăcea să fie ajutaţi" (Respondent nr. 2). Oferta de activităţi se pliază în funcţie de nevoile reale ale beneficiarilor care sunt într-un dialog continuu cu furnizorii de servicii sociale indiferent de gradul de dizabilitate.

În situaţia în care beneficiarii nu pot fi implicaţi corespunzător sau la nivelul dorit în dezvoltarea acestei oferte, atunci furnizorii de servicii sociale implică familiile acestor beneficiari în proces. „Beneficiarii direcţi... discutăm de fazele incipiente ale bolii unde sunt apropiaţi sau foarte apropiaţi de o bătrâneţe normală. Adică cu problemele de memorie care uneori pot fi confundate cu senilitatea, o uşoară senilitate sau cu îmbătrânirea dar discutăm cu oameni cu care se poate comunica, care au opinii, care au păreri, care au idei. Sigur că am uzat de colaborarea asta cu ei şi ne-a fost util că ce am gândit noi şi aplicat au trebuit multe dintre ele adaptate. Atunci, sigur că încă o dată pentru partea finală ceea ce am încercat şi am realizat a fost o activitatea care să le placă, o activitate care să-i atragă şi am reuşit cel puţin în centrele unde am implementat şi am lucrat cu ei direct, am reuşit să-i implicăm aproape de procente maxime în activitate [...] Din punct de vedere profesional a fost cea mai plăcută şi mai frumoasă experienţă pe care am trăit-o de când lucrez în domeniul asistenţei sociale" (Respondent nr. 6, reprezentant al unei asociaţii). Alţi furnizori de servicii sociale au implicat beneficiarii în etapa de concepţie a inovaţiei sociale, de regulă prin cooptarea acestora în cadrul unor studii la nivel naţional: „da, cu siguranţă noi am făcut şi în 2016 un studiu sociologic sub coordonarea profesorului (....). Era legat, există şi raportul Eşecul post instituţionalizare, de fapt în chestionarul respectiv încercam să.... a fost aplicat la peste 1800-1900 de tineri din sistem la vremea respectivă, legat de temerile lor, ce le este teamă când vor ieşi din sistem sau dacă sunt pregătiţi când vor pleca din sistemul de protecţie, unde se vor duce? Şi cumva am plecat de la rezultatele acestei cercetări, pentru că marea majoritate nu aveau un obiectiv foarte clar, că le era teamă că vor ajunge pe stradă, că vor ajunge în reţele de droguri, de prostituţie, deci nu aveau o perspectivă clară ce se va întâmpla cu ei după ce ies din sistemul de protecţie socială şi cumva plecând de la această nevoie a lor, în baza răspunsurilor,

Scanned with OKEN Scanner

atunci am creat, ne-am gândit la acest tip de proiect" (Respondent nr. 7, reprezentant al unei asociații).

Inovația instituțională expansionistă identificată a fost dezvoltată pentru un grup specific de beneficiari, respectiv elevi care studiază în colegiile tehnice şi care au un risc mediu şi crescut de abandon şcolar. Aceştia au fost implicați în etapa de implementare, respectiv „s-au organizat întâlniri cu părinții cărora li s-a prezentat platforma şi ce se poate face şi de ce pot să beneficieze... şi ştiu că părinții spuneau doar că le-ar fi plăcut să ştie mai din timp acest lucru... deci nu ştiu măsura în care au fost implicați în procesul de dezvoltare a inovației" (Respondent nr. 4, reprezentant al unei asociații).

Inovațiile instituționale radicale respectă acelaşi tipar identificat la tipurile de inovații anterior menționate, respectiv se concentrează pe un grup bine definit de beneficiari: copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate; copii din medii dezavantajate economic şi din sistemul de protecție socială, cu risc de abandon şcolar; deținuți şi polițişti de penitenciare care desfăşoară în mod curent activități directe cu deținuții. În cazul acestor respondenți am identificat implicarea beneficiarilor atât pe partea de concepție a activităților inovatoare, cât şi în timpul implementării acestora. Practic inovațiile sociale au fost determinate de necesitățile beneficiarilor: „totul a fost... pornim de la faptul că părintele nu putea să-şi ducă copilul la doctor, că o fetiță sau un grup nu poate să meargă în excursie pentru că lor nu are cine să le semneze hârtia că au voie să meargă în excursie. Deci lucrurile astea şi atunci atunci am început să facem primii paşi" (Respondent nr. 5, reprezentant al unei asociații). Serviciile individualizate în funcție de nevoile fiecărui beneficiar favorizează în mod cert inovarea. Un reprezentant al unei direcții de asistență socială a subliniat complexitatea provocărilor cu care se confruntă lucrătorii sociali în relația cu beneficiarii: „vin copiii şi nu ştiu ce înseamnă supă, ciorbă cu mămăligă sau nu ştiu, n-au mâncat în viața lor nu ştiu ce mâncare gătită. Întâi scoate carnea şi o pun lângă, nu ştiu să mănânce. Le dăm întâi felul 2 că ei mâncau ciorba şi nu le mai încăpea în stomac şi felul doi pentru că mănâncă de obicei foarte puțin. După ce frecventează centrul o perioadă se reglează stomacul. Ei sunt subnutriți. Nu sunt îngrijiți şi este foarte greu. Trebuie să încerci să vezi cum îi spui că are purici în familie. Copilul are deja, e plin de purici, ne încarcă şi pe noi. Şi cum să-i spui astfel încât să nu-i lezezi sentimentele. Inviți specialişti să vorbească la general, că dacă vii şi spui în special lui că trebuie să rezolve, începe şi îți înşiră, dacă nu te jigneşte la rândul lui, sau îți înşiră că nu are bani de soluții, el n-are bani de nimic şi noi vrem nu ştiu ce de la el. Adică orice faci cu el este o inovare, o provocare, felul

Scanned with OKEN Scanner

cum abordezi problema, este unic în felul lui şi fiecare abordare este unică. Eu cred că orice este inovator aici. [...] Este un mare talent deci totul este o inovare şi ce aplici la unul nu se potriveşte la celălalt. Iar marea provocare este să rezolvăm problema bullying-ului din şcoli. Pentru că şcoala la un moment dat îți pune o barieră şi nu poți să trăieşti cu ea. Ea ştie cel mai bine ce se întâmplă în instituțiile ei şi izolează chiar clase întregi. Căsuțarii, cei care aparțin de căsuțe, locuiesc la căsuțele sociale, stau în fundul clasei. Tu ştii de la copii, ştii de la părinți, ştii de la toată lumea, când ajungi în şcoală inclusiv noi cei de la asistență socială suntem marginalizați față de specialiştii bine văzuți ca profesorii. Adică tu ce mai cauți la mine, ce mai vrei. E o provocare şi pentru tine ca specialist. Eşti identificat cu beneficiarul pe care îl reprezinți, eşti jignit în egală măsură. [...] Mă refer la instituții pentru că este deranjant ca un asistent social, un psiholog să meargă la un cadru didactic şi să-i trântească cineva uşa în nas că.... eu i-am făcut, lipseşte şi ce mai vreți de la mine? Uitați-l este acolo în clasă. Nu aşa vorbeşti ca de la specialist la specialist. Adică el poate vine şi spune nu am teme sau nu mi-a dat, sau n-am înțeles, dar tu poți să controlezi dacă ai disponibilitatea să colaborezi cu specialiştii care te ajută ca el să îşi facă temele, să înțeleagă" (Respondent nr. 15).

Inovațiile disruptive vizează activități destinate copiilor, respectiv copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate, copiilor din medii dezavantajate economic şi/sau cu risc de abandon şcolar. Problemele legate de integrarea socială a acestor copii sunt abordate în strânsă legătură cu familiile din care aceştia provin, majoritatea respondenților menționând implicarea părinților sau a familiei lărgite în activitățile inovatoare. Totuşi în cazul inovațiilor disruptive nu am identificat decât în mică măsură implicarea beneficiarilor în concepția acestora, majoritatea vizând implicarea beneficiarilor doar în etapa de implementare.

Provocări privind colaborarea cu alți actori

În procesul de colaborare cu alți actori, participanții la interviu care au dezvoltat inovații sociale au avut parte de provocări însă perseverența a determinat într-un final rezultatele pozitive. Un reprezentant al unei asociații a precizat faptul că „în procesul de inovare nu am avut sprijinul autorităților pentru că până nu le-am arătat că funcționează, nu ştiau despre ce e vorba, sincer nici noi nu ştiam despre ce e vorba până n-am văzut nevoia şi până nu am observat cum funcționează în altă parte" (Respondent nr. 2). Aşadar aceste provocări fac parte din proces, „dacă nu ai eşecuri nu ai cum să inovezi şi să evoluezi..." (Respondent nr. 1, reprezentant al unei asociații).

Scanned with OKEN Scanner

În unele cazuri autoritățile publice care trebuiau să autorizeze serviciile inovatoare au dat dovadă de scepticism, însă o bună comunicare a determinat depășirea barierelor legate de reticența la noutate: „am dotat așa cum trebuie, după care l-am autorizat, ca și spațiul autorizat în cadrul Direcției de sănătate publică. Chiar am avut așa o chestie când m-am dus la DSP să autorizez spălătoria de haine, a zis ce e asta? Am autorizat multe lucruri, numai asta nu, spălătorie de haine. Păi cum funcționează? Păi, uite așa funcționează și au zis, păi atunci, dacă funcționează așa, trebuie să urmeze, să aibă următorul circuit: intrare, ieșire, depozitare, ce trebuie pentru un astfel de serviciu" (Respondent nr. 8, reprezentant al unei asociații).

Concluzii referitoare la analiza datelor privind actorii, rețelele și guvernarea în cadrul procesului de inovare socială

Din analiza datelor colectate în cadrul celei de-a doua dimensiuni nu reiese o legătură evidentă între inovațiile sociale identificate și strategiile pentru dezvoltarea serviciilor sociale la nivel județean sau local. Doar în cazul inovațiilor disruptive este sesizabilă o oarecare conexiune. În general strategiile locale/județene pentru dezvoltarea serviciilor sociale nu promovează inovațiile sociale, această situație reprezentând un indicator pentru instituționalizarea precară a conceptului la nivel național. Cu toate că în aceste documente nu există obiective sau acțiuni care să vizeze inovația socială în mod explicit, strategiile încurajează noi abordări pentru a răspunde în mod adecvat necesităților beneficiarilor.

Inovațiile sociale identificate în etapa cercetării calitative prezintă caracteristicile inovațiilor colaborative, respectiv colaborarea intersectorială și co-producția serviciilor sociale (Osborne, 2010; Sørensen și Torfing, 2013; Hartley, Sørensen și Torfing, 2013). Furnizorii de servicii sociale inovatoare colaborează cu mai multe categorii de organizații, precum asociațiile și fundațiile, autoritățile și instituțiile publice de la nivel local și central, operatorii economici, întreprinderile sociale și universitățile. Specific inovării de tip evoluționar, care vizează dezvoltarea de noi servicii pentru grupuri țintă existente, este colaborarea la nivel internațional, inclusiv cu parteneri privați și universități. Inovarea evoluționară și cea expansionistă au la bază convenții de colaborare și parteneriate public-private. Cea din urmă formă de colaborare este specifică inovării radicale. Inovarea disruptivă este generată de mai multe modele de colaborare însă important de precizat este colaborarea cu autorități publice centrale și organizații internaționale.

Beneficiarii sunt implicați în procesele de inovare, de regulă, în calitate de co-producători, situație observabilă în etapa de implementare unde furnizorii de servicii sociale încearcă să adapteze

Scanned with OKEN Scanner

serviciile sociale în funcție de necesitățile lor. Co-producția este rezultatul implicării beneficiarilor în furnizarea serviciilor sociale (Bovaird, 2007; Pestoff şi Brandsen, 2009; Pestoff, 2011). În general procesele de inovare analizate nu sunt caracterizate de co-creare (Voorberg, Bekkers şi Tummers, 2015) adică beneficiarii nu sunt implicați în calitate de inițiatori. Totuşi beneficiarii îşi exprimă opiniile în cadrul unor studii care au drept scop fundamentarea introducerii unor noi servicii sociale sau noi activități în cadrul serviciilor sociale existente. Beneficiarii nu au rol de co-inovatori (Agger şi Lund, 2017) prin implicarea în co-crearea şi co-producția serviciilor sociale şi implicit în generarea schimbărilor la nivel de sistem.

Întreprinderile sociale facilitează co-producția serviciilor prin modelul democratic de luare a deciziilor şi implicarea tuturor factorilor interesați (Pestoff, 2011). Totuşi, în urma cercetării calitative a reieşit că întreprinderile sociale au doar rol de colaboratori în procesele de inovare care sunt inițiate preponderent de asociații şi fundații. Rezultatul confirmă concluziile proiectului SI-DRIVE (Howaldt, 2019), prin care au fost cartografiate inovațiile sociale la nivel global, respectiv faptul că întreprinderile sociale au avut un rol marginal în cadrul proceselor de inovare socială inițiate de alți actori precum companiile private, organizațiile publice şi organizațiile neguvernamentale. Colaborarea furnizorilor de servicii sociale cu întreprinderile sociale şi unitățile protejate se poate observa în majoritatea proceselor de inovare socială analizate şi se concretizează în general prin integrarea beneficiarilor pe piața muncii.

Includerea organizațiilor în rețele de furnizare a serviciilor generează izomorfism (Pestoff şi Brandsen, 2009) ceea ce poate impacta procesul de inovare socială. În măsura în care discursul membrilor rețelei promovează inovațiile sociale, izomorfismul instituțional poate avea o influență pozitivă. Izomorfismul normativ (DiMaggio şi Powell, 1983; Mason, 2012) se poate manifesta prin intermediul acțiunilor de profesionalizare sau standardelor privind inovația socială. Izomorfismul reflexiv (Nicholls, 2010) poate fi generat de către organizațiile influente din domeniul serviciilor sociale prin promovarea propriilor idei pe tema practicilor inovatoare. În urma analizei datelor calitative nu au fost identificate presiuni izomorfe normative sau reflexive ale organizațiilor de tip rețea, precum federațiile, asupra furnizorilor de servicii sociale implicați în procese de inovare. Federațiile nu au sprijinit furnizorii de servicii sociale în dezvoltarea inovațiilor sociale şi nu au avut rol în promovarea sau diseminarea lor.

Scanned with OKEN Scanner

c) Dinamica procesului de inovare socială

Cea de-a treia dimensiune vizată prin intermediul interviurilor se referă la dinamica procesului de inovare socială, respectiv care a fost evoluția acestuia şi în ce măsură a determinat schimbare la nivel de sistem. Respondenții care au activitate tradițională nu vor face obiectul acestei analize întrucât în cazul acestora nu putem vorbi despre un proces de inovare socială şi nu putem observa o evoluție a serviciilor sociale furnizate la nivel local.

Inovații instituționale evoluționare

Inovațiile evoluționare au fost inițiate în mare parte cu mai puțin de 10 ani în urmă. Principalele motivații ale furnizorilor de servicii sociale de a dezvolta inovații au fost inexistența serviciilor pentru categoria de beneficiari vizată, nevoia de diversificare a serviciilor sociale, integrarea în comunitate a beneficiarilor şi diminuarea presiunii asupra sistemului de asistență socială. Spre exemplu respondentul nr. 1, reprezentant al unei asociații, a precizat faptul că la nivel local există un deficit de servicii sociale pentru categoria de beneficiari cu care lucrează: „noi dacă ne desființăm, nu există nimic în schimb, deci nu că este concurență, deci în momentul de față conform statisticilor oficiale, la nivel de Cluj, există aproape 4000 de adulți cu dizabilități intelectuale neinstituționalizați. Deci aici, în regim de centru de zi, cum este al nostru, adică pe intervenție profundă sunt doar 44 de locuri. Ce se întâmplă cu restul? M-ai înțeles? Deci nici măcar în 2022... dacă trebuie să fii de centru... beneficiarii noştri nu au unde... deci nu există nimeni care să le ofere servicii. Ceea ce e foarte trist după 27 de ani de centru. Niciodată nu am crezut că o să fim în situația asta" (Respondent nr. 1, reprezentant al unei asociații). Unele motivații au avut avut tentă personală însă relatarea respondentului nr. 7, reprezentant al unei asociații, relevă un deficit de servicii în etapa post instituționalizare pentru tinerii care părăsesc sistemul de protecție socială: „am plecat de la această nevoie identificată a lor. Un alt motiv pentru care am derulat acest proiect a fost şi... eu am crescut în instituție publică şi am trăit această teamă şi spaimă, încotro mă voi duce după plecarea din ..... e adevărat la vremea respectivă era casă de copii. Pentru că nu am fost, nu eram pregătit, am plecat şi de la experiența mea. Eu nu am fost pregătit măcar în ultimul an ce se va întâmpla. Vedeam colegi mai mari decât mine, care erau anunțați de la o zi la alta de mâine nu mai figurezi... trebui să-ți fac bagajul şi să pleci. Unii erau speriați... încotro mă duc? ce fac? Sigur, cunosc şi experiențe în care dormeau pe la prieteni, dormeau direct pe stradă, pe bănci. Cunosc

Scanned with OKEN Scanner

şi sigur că pe această realitate începuse şi la mine procesul de auto conştientizare. Ok, încotro mă duc? Cumva plecat de la aceste realităţi am dat... am pus în mişcare această realitate şi concretizat acest proiect".

În funcţie de grupul ţintă de beneficiari, furnizorii de servicii sociale au identificat necesităţi/provocări sociale diverse care au stat la baza procesului de inovare socială:

- nevoia de a integra în comunitate persoanele cu dizabilităţi intelectuale;
- necesitatea de a oferi beneficiarilor o formă de tratament individuală;
- nevoia de expunere a copiilor cu autism la situaţii sociale complexe, într-un mediu care este controlat;
- nevoia de a menţine active persoanele cu demenţă şi de a preveni epuizarea aparţinătorilor;
- nevoia tinerilor din sistemul de protecţie socială de a avea o locuinţă;
- prevenirea abandonului şcolar în ceea ce priveşte grupul ţintă vizat;
- neajunsurile din familie care duceau la intrarea copilului în sistemul de protecţie şi neajunsurile din sistemul de protecţie;
- vulnerabilitatea tinerilor care ies din sistemul de asistenţă socială;
- asigurarea accesului la servicii sociale pentru copii şi familiile acestora şi totodată construirea unui sistem de identificare a copiilor vulnerabili astfel încât aceştia să nu mai fie invizibili, să devină vizibili şi să poată să aibă acces la educaţie, la sănătate.

Aceste inovaţii au fost dezvoltate cu scopul de a acoperi lipsurile sistemului de asistenţă socială, un sistem care este supraaglomerat şi care cu greu poate face faţă nevoilor individuale ale beneficiarilor. O mare parte din inovaţii vizează etapa post instituţionalizare a beneficiarilor şi integrarea lor în comunitate.

În cazul inovaţiilor evoluţionare au existat atât factori pozitivi care au facilitat, cât şi bariere care au îngreunat desfăşurarea procesului de inovare socială. Factorii pozitivi pe care îi asociem acestui tip de inovaţie sunt: resursele umane implicate, inclusiv colaborarea cu alte organizaţii şi colaborarea cu beneficiarii; accesul la finanţare şi la resurse tehnologice; implicarea cetăţenilor şi susţinerea societăţii civile; flexibilitatea organizaţională. Din interviuri am preluat două relatări pe care le consider relevante în

Scanned with OKEN Scanner

această secțiune şi din care reiese faptul că atât furnizorii privați, cât şi cei publici văd parteneriatele drept o oportunitate: „fără o relație bună cu autoritățile, ți-e greu să dezvolți un proiect nou sau să vii cu o inovare în domeniu" (Respondent nr. 2, reprezentant al unei asociații) şi „aceste parteneriate au fost, într-adevăr, să zic aşa, o briză de împrospătare a viziunilor noastre" (Respondent nr. 19, reprezentant al unui DGASPC).

Principalele bariere identificate în cazul inovațiilor evoluționare sunt: accesul la finanțare şi la infrastructură, inclusiv provocări legate de sustenabilitate financiară; rigiditatea autorităților publice, inclusiv cadrul legal restrictiv privind licențierea serviciilor sociale, lipsa finanțărilor de la stat, bariere birocratice; scepticismul beneficiarilor; reținerea comunității de a accepta beneficiarii cu dizabilități în rândul lor; pandemia de COVD-19. În general pentru depăşirea acestor bariere, furnizorii de servicii sociale au făcut campanii pentru informare, promovare şi pentru strângere de fonduri şi au inițiat dialogul cu autoritățile publice.

Referitor la barierele legislative, respondentul nr. 2 este încrezător că pot fi depăşite dacă la nivelul organizației există o bună cunoaştere a cadrului legislativ: „sunt convins că mulți vă răspund la chestia asta şi eu aş fi tentat să vă răspund barieră legislativă. Aş fi foarte precaut să vă spun asta pentru că pornesc de la premisa că unde legea nu interzice, îți dă posibilitatea să faci o sumedenie de lucruri. Trebuie doar să găseşti nişa pe care trebuie să mergi. Nu exista neapărat o barieră legislativă ci o rigiditate a autorităților, adică dispuşi să meargă pe litera legii, nu pe spiritul legii. Şi atunci a trebuit să ducem o adevărată muncă de lămurire cu autoritățile că nu e interzis să faci ceva ce nu scrie că e interzis doar pentru că nu există în lege" (reprezentant al unei asociații).

Scepticismul beneficiarilor provine mai ales din faptul că aceştia asociază serviciile respective cu instituții publice care tradițional au fost percepute negativ de către societate: „unii o asociază cu spital, chit că centrul nostru nu are nicio legătură cu arhitectura unui spital. Dar aşa consideră ei că este spital sau azil... Mai rău ne confundă cu azile şi atunci refuză categoric. Cea mai mare parte acceptă, unii vin la câteva întâlniri şi renunță. Alții sunt de 6-7 ani la noi la activități. Da, situații şi situații, depinde de la caz la caz. Avem director de bănci, inginer, profesori etc., strungari, toate categoriile socio-profesionale." (Respondent nr. 6, reprezentant al unei asociații).

Necesitatea unei sustenabilității financiare a inovațiilor reprezintă o temă recurentă în aceste interviuri. În general pentru aceste inițiative inovatoare furnizorii au sprijin financiar prin

Scanned with OKEN Scanner

intermediul unui proiect, finanțat din fonduri private sau fonduri externe rambursabile sau nerambursabile însă după finalizarea acestuia pot beneficia de finanțare de la bugetul de stat sau local doar dacă licențiază serviciul respectiv. Respondentul nr. 9, reprezentantul unei fundații, descrie cum intervenția organizației sale nu poate avea continuitate întrucât modalitatea prin care o abordează nu se încadrează în normele legale în vigoare: „în general, lipsa finanțărilor ulterioare intervenției noastre, pentru că noi am putea face, adică noi facem această intervenție, noi luăm grosul cazurilor, dar cu o minimă finanțare din partea autorităților statului s-ar putea continua astfel de activități, astfel încât să nu ne mai întoarcem în situația gravă de risc de abandon. Doar că nu există cadru legal pentru astfel de finanțe, deci asta este o problemă generalizată la nivel de țară".

În ceea ce privește stadiul actual al procesului de inovare socială, participanții la interviu au trebuit să precizeze dacă procesul se află în etapa de inițiere, în etapa de implementare, în etapa de adoptare de către alți furnizori de servicii sociale sau în etapa de promovare la nivelul sistemului de servicii sociale. Analizând răspunsurile este evident faptul că aceste procese de inovare socială sunt în etapa de implementare. Participanții la interviu au precizat în mare parte că inovația nu a fost preluată sau adoptată de alți furnizori de servicii sociale și promovată la nivel de sistem. În general vorbim despre implementare la nivel local, respectiv în zona de unde provin beneficiarii. Două inovații sociale au fost adoptate de alți furnizori de servicii sociale și doar una a fost promovată la nivel de sistem de servicii sociale (aici desigur întâlnim inovația evoluționară care s-a transformat în inovație disruptivă).

Pentru a observa gradul de dezvoltare a inovației, participanții la interviu au precizat cum a fost dezvoltată și difuzată inovația socială, respectiv dacă a fost implementată de către organizație la nivelul unor grupuri mai mari de beneficiari sau la nivelul altor județe și dacă a fost implementată ulterior de alți furnizori de servicii sociale. Așadar în cele mai multe situații dezvoltarea a vizat beneficiarii, respectiv fie s-a mărit numărul beneficiarilor, fie a fost adăugată o nouă categorie de beneficiari. Pe lângă dinamica în cadrul grupului de beneficiari, au existat inovații care au fost implementate de către organizația respectivă la nivelul mai multor județe și ulterior de către alți furnizori de servicii sociale.

În ceea ce privește impactul inovațiilor sociale la nivelul sistemului de servicii sociale, în sensul de a genera modificări legislative și de politici publice sau de a determina noi practici în domeniu care să fie acceptate, difuzate și instituționalizate, doar

Scanned with OKEN Scanner

inovația disruptivă a avut impact prin introducerea în legislația privind asistența socială a pachetului minimal de servicii servicii sociale pentru copiii beneficiari și familiile acestora (servicii în domeniul sănătății, educației și protecție socială).

Inovații instituționale expansioniste

După cum am precizat anterior, în urma analizei datelor am identifica o singură inovație expansionistă care a presupus îmbunătățirea serviciilor furnizate și acordarea acestora către un grup nou de beneficiari. Prin urmare inovația introdusă este destul de recentă, respectiv a fost inițiată în anul 2020 cu scopul de a preveni abandonul școlar al beneficiarilor prin activități alternative. Factorii pozitivi care au ajutat la implementarea proiectului au fost deschiderea cu privire la tehnologie și de această dată pandemia a fost văzută drept un facilitator al deschiderii oamenilor către comunicarea online. Proiectul a întâmpinat multe bariere, motiv pentru care acesta a fost finalizat fără să fi avut șansa unei dezvoltări și difuzări la nivelul beneficiarilor sau la nivelul altor furnizori de servicii sociale și, prin urmare, nu a generat impact la nivel de sistem. Așadar barierele au venit atât dinspre beneficiari, care au dat dovadă de scepticism, cât și dinspre autoritățile publice locale care nu s-au implicat suficient în gestionarea platformei pentru identificarea abandonului școlar. Respondentul nr. 4, reprezentant al unei asociații, relatează următoarele: „Aici e o dezamăgire faptul că el există, el este gratuit, poate să-l folosească oricine. El a fost conceput pentru școli dar, pentru că școala sau.... nu există personal care să se ocupe de partea asta, el practic este nefolosit. Programul de mentorat funcționează în continuare, acei elevi pe care noi i-am luat și i-am integrat în programul de mentorat.... s-a continuat oferirea de servicii către ei. Dar, strict platforma de identificare a abandonului școlar din păcate nu mai este folosită. Din ce știu eu, din informațiile pe care le dețin".

Inovații instituționale radicale

Inovațiile radicale au fost inițiate în general în urmă cu peste 10 ani. Principalele motivații ale participanților la interviu, care se încadrează în această categorie, au vizat lipsa serviciilor pentru o anumită categorie de beneficiari, existența unor resurse umane în zonă care doreau să contribuie la schimbarea socială, multitudinea de provocări sociale care puneau presiune pe sistemul de asistență socială și dezvoltarea de activități alternative care să motiveze beneficiarii. Aceste motivații sau acești factori determinanți îi găsim

Scanned with OKEN Scanner

şi în cazul inovațiilor sociale evoluționare. Respondentul nr. 5, reprezentant al unei asociații, consideră că „rolul ONG-urilor este să identifice o nevoie pe care statul nu o acoperă şi să intervină. Noi am văzut această nevoie pe care statul nu o acoperea. Şi întrucât, aşa cum v-am spus, noi cu asta ne ocupăm. Vizăm schimbări imediate şi de durată în viața copiilor". Referitor la implicarea resurselor umane existente şi dezvoltarea unor activități alternative, reprezentantul unui penitenciar a relatat faptul că „implicarea polițiştilor de penitenciare a avut rolul şi de a ieşi dintr-o anumită rutină şi, de asemenea, de a oferi noi mijloace, noi căi de cunoaştere reciprocă, până la urmă, atât a noastră de către deținuți, cât şi a deținuților de către noi. Cunoscându-i le putem fi de folos mai mai bine. Fiind cunoscuți de către ei, se dezvoltă încrederea şi relația terapeutică pe nişte baze favorabile" (Respondent nr. 17).

Necesitățile/provocările sociale care stau la baza inovațiilor radicale sunt diverse întrucât diferă categoriile de beneficiari. Aşadar am identificat următoarele tipuri de necesități sociale:

- necesitatea de a preveni sinuciderile copiilor rămaşi singuri acasă, creşterea calității vieții acestora, inclusiv prin prevenirea abandonului şcolar şi prevenirea apartenenței la grupuri delictogene;
- necesitatea de a facilita accesul egal la educație şi a incluziunii sociale;
- necesitatea de a gestiona şi de a preveni abandonul şcolar şi cel familial pentru copii, inclusiv prin dezvoltarea unor deprinderi care să faciliteze integrarea socială a acestora;
- necesitatea de a combate discriminarea în ceea ce priveşte reintegrarea în comunitate a foştilor deținuți, în special a celor de etnie romă.

Indiferent de categoria de beneficiari, provocarea constă, în majoritatea cazurilor, în integrarea sau reintegrarea beneficiarilor în comunitate şi în societate. Prin urmare organizațiile predispuse la inovare sunt într-un proces continuu de căutare şi dezvoltarea a unor soluții alternative prin care să reducă discriminarea şi să genereze egalitate de şanse pentru beneficiari.

După cum am mai precizat, inovația radicală vizează dezvoltarea unui serviciu nou pentru un grup nou de beneficiari. Dar ce factori facilitează demararea unui astfel de proces? Majoritatea participanților la interviu, care se încadrează în această categorie, au menționat drept factori pozitivi resursele umane şi colaboratorii sau parteneriatele. Personalul bine pregătit şi colaborarea cu alte organizații au permis dezvoltarea procesului de inovare socială şi gestionarea barierelor întâmpinate pe parcurs care au vizat în

Scanned with OKEN Scanner

principal lipsa accesului la finanțare şi infrastructură. Respondentul nr. 10, reprezentantul unei fundații, consideră că perseverența este cheia succesului în dezvoltarea unei inovații: „pe parte de finanțare te duci la atât de mulți sponsori până găseşti, întrebi atât de multă lume până când găseşti oameni dispuşi să spună un da. Şi pe partea asta de politici publice singurul lucru pe care îl putem face este şi ceea ce facem, dezvolți tu o acțiune coordonată la nivel local, județean în comunitate la tine şi încerci să o faci să funcționeze pentru că altă variantă nu prea e. E foarte, foarte greu, e impropriu spus că e greu dar n-ai ce să faci altceva de fapt".

În ceea ce priveşte stadiul procesului de inovare socială, toate inovațiile radicale identificate se află în faza de implementare. În general dezvoltarea inovației se poate observa prin creşterea numărului de beneficiari. Doar în cazul inovațiilor radicale care s-au transformat în inovații disruptive, respectiv două din cele patru identificate, respondenții au precizat faptul că inovația a fost adoptată de alți furnizori de servicii sociale în mai multe județe din țară şi a fost implementată de către organizația pe care o reprezintă în mai multe județe. În cele două cazuri a fost precizat faptul că există impact la nivelul sistemului de servicii sociale prin introducerea de noi reglementări şi prin instituirea unor noi practici care sunt acceptate, difuzate şi instituționalizate. În celelalte două situații am identificat un tipar diferit, în sensul în care interacțiunea cu alți actori s-a realizat fie preponderent în sectorul privat (respondent care a fost inclus în comunitatea creatorilor de schimbare prin sport la nivel național de către cei de la Ashoka România) sau la nivel internațional (respondentul a precizat că modelul s-a extins la nivelul unor penitenciare din străinătate). Reprezentantul unui penitenciar o oferit o descriere a procesului de inovare socială: „asta a fost ceva ce ne-a plăcut nouă, mie inclusiv sau plecând de la mine într-o anumită măsură. Şi asta am făcut, dar nu cred că ar fi potrivit să se impună. Cred că inovarea nu poate fi forțată, fie vine, fie nu. Procesul ăsta de inovație, mai ales socială, are o dinamica aparte şi necesită condiții specifice zic eu. [...] Ține de oamenii, de specialişti, ține de contextul local, de resursele existente. De obicei cam aşa se pleacă, ce am eu şi cu ce pot construi. Păi, dacă am lemn, fac casa de lemn, dacă stau lângă o carieră de piatră, fac din piatră. Cam aşa văd eu lucrurile, dar clar ține de contextul resurselor locale şi, mă rog, viziunea eventual managerială, ştiu eu, dacă e să mergem atât de departe. Ce vrea fiecare de la meseria lui şi de la viață" (Respondent nr. 17).

Scanned with OKEN Scanner

Inovații disruptive

Furnizorii de servicii sociale care au generat inovații disruptive, cu impact la nivelul sistemului de servicii sociale, au început acest proces în urmă cu peste 10 ani. De aici deducem faptul că un proces de inovare socială are nevoie de timp pentru a se maturiza şi pentru a determina schimbare socială. Motivațiile acestor organizații sunt similare celor identificate în cazul organizațiilor care au dezvoltat inovații evoluționare şi radicale, respectiv: a fost identificată o nevoie pe care statul nu o acoperea; la nivel local existau o multitudine de provocări sociale care puneau presiune pe sistemul de asistență socială; necesitatea de a diminua presiunea asupra sistemului. Inovațiile disruptive au avut la bază următoarele necesități sociale:

- necesitatea de a preveni sinuciderile copiilor rămaşi singuri acasă, creşterea calității vieții acestora, inclusiv prin prevenirea abandonului şcolar şi prevenirea apartenenței la grupuri delictogene;
- necesitatea de a gestiona şi de a preveni abandonul şcolar şi cel familial pentru copii, inclusiv prin dezvoltarea unor deprinderi care să faciliteze integrarea socială a acestora;
- asigurarea accesului la servicii sociale pentru copii şi familiile acestora şi totodată construirea unui sistem de identificare a copiilor vulnerabili astfel încât aceştia să nu mai fie invizibili, să devină vizibili şi să poată să aibă acces la educație, la sănătate.

Resursele umane implicate în cadrul procesului şi colaborările cu alte organizații, inclusiv cu cele care au avut libertatea de a implementa proiectul inovator, au influențat pozitiv dezvoltarea inovațiilor disruptive. Principalele bariere au fost legate de accesul la finanțare, sustenabilitatea proiectelor şi scepticismul beneficiarilor.

Inovațiile disruptive au fost adoptate de către alți furnizori de servicii sociale şi au fost promovate la nivel de sistem. În cadrul acestor procese de inovare socială a existat o constantă interacțiune cu alți furnizori de servicii sociale publici şi privați care au preluat şi promovat modelul. În toate situațiile găsim demersuri care au facilitat adoptarea sau modificarea legislației în domeniul asistenței sociale, fie că vorbim despre legislație primară sau terțiară.

În cazul a două din cele trei inovații disruptive este identificabil un factor comun care favorizează schimbarea la nivel de sistem, respectiv promovarea inovației de către organizații sau asociații cu un caracter pronunțat internațional, cu vastă experiență în domeniul serviciilor sociale şi în activitatea de advocacy. La nivelul celei de-a treia inovații este sesizabilă o mai mare implicare a autorităților

Scanned with OKEN Scanner

publice centrale, cu rol de reglementare a serviciilor sociale, în promovarea inovației. Prin urmare aceasta este o confirmare a faptului că parteneriatele cu organizațiile cheie din sistem facilitează schimbarea socială şi determină adoptarea unor noi practici la nivel național în domeniul serviciilor sociale.

Concluzii referitoare la analiza datelor privind dinamica procesului de inovare socială

La nivel național există inovații în domeniul serviciilor sociale cu grade diferite de maturitate care au fost preponderent determinate de colaborări şi parteneriate intersectoriale şi interorganizaționale. Multe dintre aceste colaborări intervin în mod natural întrucât sistemul de asistență socială se intersectează cu cel educațional şi de sănătate. Respondentul nr. 15, reprezentant al unei Direcții de asistență socială, consideră că „toate deficiențele din sistemul economic, sistemul sanitar, sistemul de învățământ se strâng în asistență socială. Tot ce nu a funcționat bine în aceste sisteme la un moment dat, pentru o anumită persoană, familie, apar ca probleme care pot fi rezolvate prin sistemul de asistență socială".

Din analiza dinamicii procesului de inovare socială a reieşit că furnizorii de servicii sociale, în special asociațiile şi fundațiile, dezvoltă inovații deoarece pe piață nu există servicii pentru categoria de beneficiari vizată sau este necesară o diversificare a serviciilor sociale, inclusiv introducerea serviciilor personalizate. Inovațiile au fost dezvoltate pentru a acoperi lipsurile sistemului de asistență socială, care este supraaglomerat şi are dificultăți în abordarea nevoilor individuale ale beneficiarilor. O parte din inovații au vizat dezvoltarea serviciilor pentru etapa post instituționalizarea a beneficiarilor şi integrarea lor în comunitate. Asociațiile şi fundațiile generează inovare socială abordând nevoi sociale specifice prin intermediul unor servicii, precum cele de îngrijire la domiciliu, centre de tip respiro sau centre de zi, care substituie sau completează eforturilor instituțiilor publice din sistemul de asistență socială (FDSC, 2017). Inovațiile sociale sprijină transformarea serviciilor sociale, care în postmodernitate devin mai flexibile, se adresează preponderent nevoilor individuale şi vizează inserția şi participarea socială a beneficiarilor (Voicu, 2020).

Dezinstituționalizarea beneficiarilor din centrele publice de servicii sociale reprezintă un proces care se derulează de peste două decenii. Spre exemplu, în ceea ce priveşte sistemul de protecție a copilului, primele eforturi de dezinstituționalizare a beneficiarilor din centrele de mari dimensiuni au început la sfârşitul anului 1997 însă

Scanned with OKEN Scanner

doar din anul 2002, în etapa de preaderare la Uniunea Europeană, s-a observat o implementare accelerată a acestei politici sociale (Stănculescu şi Marin, 2020). După anul 2007, dezinstituționalizarea a continuat să fie partea a politicii din domeniul asistenței sociale şi treptat copiilor din sistemul de protecție socială le-au fost oferite servicii alternative de tip familial, precum asistența maternală sau plasamentele familiale (Stănculescu şi Marin, 2020). Cu toate acestea, sistemul de asistență socială trebuie să facă tranziția de la abordarea axată pe furnizarea serviciilor sociale pentru copiii separați de familie la o abordare care să vizeze prevenirea separării beneficiarilor de mediul familial şi acordarea de sprijin în comunitate (Stănculescu şi Marin, 2020).

Factorii pozitivi care determină dezvoltarea inovațiilor sunt în general asociați cu resursele umane implicate în proces, respectiv colaborarea dintre diferitele tipuri de organizații şi colaborarea cu beneficiarii. Profesionalizarea angajaților şi colaborarea cu alte organizații au permis dezvoltarea procesului de inovare socială şi gestionarea barierelor întâmpinate pe parcurs care au vizat, în principal, lipsa accesului la finanțare şi infrastructură, inclusiv provocări legate de sustenabilitatea financiară, sau probleme privind licențierea serviciilor sociale. Spre exemplu, în anul 2016 doar 13% din organizațiile neguvernamentale active în sectorul social erau acreditate drept furnizori de servicii sociale, situație generată de dificultățile întâmpinate în procesul de acreditare a furnizorilor sau licențiere a serviciilor sociale (FDSC, 2017). Birocrația excesivă şi rigiditatea standardelor de calitate împiedică, în anumite situații, organizațiile neguvernamentale să dezvolte activitățile de asistență socială (FDSC, 2017). În plus, beneficiile acreditării şi licențierii sunt reduse, organizațiile neguvernamentale se bazează mai mult pe subvențiile alocate de autoritățile publice în funcție de numărul beneficiarilor şi mai puțin pe contractarea serviciilor, în anul 2015 doar puțin peste 5% din furnizorii privați acreditați obținând contracte pentru furnizarea serviciilor de la autorități publice locale sau județe (FDSC, 2017).

Majoritatea inovațiilor identificate se află în stadiul de implementare la nivel local şi foarte puține dintre acestea au fost difuzate şi adoptate de către alți furnizori de servicii sociale sau, ulterior, promovate la nivelul sistemului. În general inovația a vizat o dezvoltare la nivel de beneficiari, în sensul că au fost adăugate noi categorii de beneficiari sau a fost crescut numărul acestora. Promovarea inovațiilor la nivel de sistem şi adoptarea unor noi practici s-a realizat doar cu implicarea autorităților publice centrale şi a organizațiilor non-guvernamentale cu activitate internațională

Scanned with OKEN Scanner

sau a organizațiilor interguvernamentale. În urma analizei datelor reiese existența unui proces al inovării sociale întrucât evoluția inovațiilor este observabilă atât din perspectiva serviciilor sociale furnizate şi a beneficiarilor, cât şi din perspectiva impactului la nivelul altor actori sau la nivel de sistem. Cercetarea confirmă rezultatele proiectului SI-DRIVE din care a rezultat că majoritatea inovațiilor sociale răspund unor necesități sociale şi unor provocări societale şi se adresează mai puțin schimbărilor sistemice (Howaldt *et al.* , 2017).

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 7

STUDII DE CAZ

Două inovații sociale care au avut impact la nivelul sistemului de asistență socială sunt prezentate în acest capitol. Asociația Salvați Copiii România a dezvoltat începând cu anul 2007 serviciile sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate. Dinamica procesului de inovare socială este sesizabilă la nivelul tranziției de la forma de inovație radicală, adică furnizarea de către organizație a unui serviciu social nou pentru un grup nou de beneficiari, la forma de inovație disruptivă prin introducerea unor practici noi care au fost acceptate, difuzate şi instituționalizate. Salvați Copiii România a propus integrarea unei secțiuni distincte privind protecția copilului cu părinții plecați la muncă în străinătate în capitolul VI din Legea nr. 272/2004 privind protecția şi promovarea drepturilor copilului, ceea ce a determinat ulterior completarea actului normativ.

Începând cu anul 2011 DGASPC Bacău în colaborare cu UNICEF au dezvoltat pachetul minim de servicii sociale pentru copii vulnerabili şi familiile lor. Această inițiativă reprezintă o inovare instituțională evoluționară întrucât beneficiarii existenți au fost implicați în activități inovatoare. Dinamica procesului de inovare socială este observabilă prin transformarea inovației evoluționare în inovație disruptivă. Pachetul minim de servicii pentru copil şi familie, practic o combinație de servicii de sănătate, educație şi protecție socială care sunt prestate de o echipă comunitară de specialişti, a fost introdus în Legea nr. 292/2011 privind asistența socială.

7.1. Servicii sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate

Denumirea organizației
Salvați Copiii România
Descrierea organizației
Prezentarea activității organizației: Salvați Copiii România desfăşoară activități care vizează preponderent protecția şi promovarea

drepturilor copiilor, având drept principale priorități: „reducerea mortalității infantile, facilitarea accesului la educație de calitate pentru copiii din comunități vulnerabile şi protecția copiilor împotriva oricăror forme de violență, neglijare sau abuz, inclusiv a acelor copii rămaşi singuri acasă în urma migrației economice a părinților”[33].

Județele în care organizația își desfăşoară activitatea: Argeş, Braşov, Caraş-Severin, Cluj, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Hunedoara, Iaşi, Mureş, Neamț, Suceava, Timiş, Vaslui şi municipiul Bucureşti

Anul înființării organizației: 1990

Tipul furnizorului de servicii sociale: Organizație neguvernamentală, asociație

Întreprindere socială/de inserție sau unitate protejată autorizată: Nu

Categorii de servicii sociale furnizate: Servicii sociale fără cazare

Tipurile de servicii sociale fără cazare furnizate:

- Centre de zi pentru copii: copii în familie, copii separați sau în risc de separare de părinți (Centre de zi pentru copii aflați în situație de risc de separare de părinți; Centre de zi pentru dezvoltarea deprinderilor de viață independentă);
- Centre de zi pentru familie cu copii (Centre de zi pentru consiliere şi sprijin pentru părinți şi copii).

Resurse financiare şi umane ale organizației

Sursele de finanțare:

- Bugetul de stat;
- Donații, sponsorizări sau alte contribuții din partea persoanelor fizice ori juridice din țară şi din străinătate;
- Fonduri externe rambursabile şi nerambursabile

Finanțarea inovației: 5 proiecte europene; finanțare privată/internațională

Bugetul în perioada 2017-2021

Anul	*Bugetul (lei)*
2017	23.082.461
2018	27.466.601

[33] https://www.salvaticopiii.ro/cine-suntem

Scanned with OKEN Scanner

2019	25.368.239
2020	32.447.250
2021	41.734.437

Angajații și voluntarii în perioada 2017-2021

Anul	***Numărul personalului angajat (cu normă întreagă și parțială)***	***Numărul voluntarilor (persoane care au semnat un contract de voluntariat)***
2017	100	2000
2018	132	2527
2019	190	2700
2020	178	3000
2021	272	2700

Descrierea inovației

Inovația a constat în introducerea serviciilor sociale pentru copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate, inclusiv inițierea modificării legislației privind protecția și promovarea drepturilor copilului. Organizația a identificat grupul țintă, a dezvoltat serviciul și a realizat demersuri pentru introducerea procedurii în legislație.

„Salvați Copiii este una dintre puținele, dacă nu chiar singura organizație care oferă servicii directe acestui grup de copii. Noi am dezvoltat un sistem de tip școală după școală dar care are de asemenea angajat și asistent social și psiholog care oferă servicii copiilor în timp real. Odată ce e nevoia a fost identificată, acompaniază părinții la autorități, la DGASPC-uri (...) serviciul social creat de Salvați Copiii are acest mix de servicii socio-educaționale și psihologice. Colaborăm, desigur, și cu juriști pentru rezolvarea problemelor de ordin juridic." (reprezentant Salvați Copiii România)

Scanned with OKEN Scanner

În anul 2007 Salvați Copiii România a publicat studiul "Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă"[34] efectuat în colaborare cu Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului. Cercetarea realizată în localitățile Suceava, Iași și Piatra Neamț a avut drept obiective identificarea impactului acestui fenomen asupra dezvoltării copiilor, stabilirea nevoilor acestor copii, analiza respectării drepturilor copilului și recomandarea unor tipuri de servicii sociale specifice pentru copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate.

„Am făcut un studiu și am văzut că copiii suferă, nu sunt în regulă odată ce părinții au plecat, mai ales că nu se știa pentru ce perioadă (...) poate a fost un miraj sau poate a fost o oportunitate și părinții n-au putut să refuze să plece la muncă pentru că li se ofereau bani mai mulți care ar fi dus la creșterea calității vieții copilului, cel puțin din punct de vedere material. Așa încât prindeau ocazia și plecau și se trezea copilul că rămâne fie cu o bunică... Au fost situații în care copilul a rămas cu un vecin, o tanti care avea vreo 3 copii, fiecare în casa lui, și tanti aia trecea și se uita la ei să vadă dacă sunt bine și așa. Dar ce s-a întâmplat? Copiii ăștia, cel puțin în cazul copiilor care veneau din familii monoparentale sau copiii la care plecau amândoi părinții la muncă în străinătate, nu mai avea copilul reprezentant legal, nu mai puteai să te duci cu copilul la doctor, că știți bine că trebuie să completeze un formular când te duci cu copilul la spital, nu mai puteai să înscrii copilul la școală, nu mai putea... nici în excursie mai putea să plece copilul ăla, pentru că nimeni nu putea să semneze pentru el. Deci inclusiv consiliere psihologică nu putea să facă fiindcă este codul de conduită al psihologilor și legea care spune că fără acordul părinților, psihologul nu poate oferi serviciul de care copilul are atâta nevoie. Copiii ăștia sufereau din punct de vedere psihologic și nimeni nu avea voie să facă nimic fiindcă copilul nu avea reprezentant legal. Și atunci Salvați Copiii a propus hai să vedem cumva în mod legal părintele să delege autoritatea părintească către altcineva, nu către DGASPC, către părintele rămas în țară, către bunica, către sora mamei, către cineva de încredere. Care este inovația? Odată că a permis să alegi acest om pe care să-l delegi. Mai mult decât atât, o hotărâre judecătorească să permită, adică

[34] Salvați Copiii România (2007), „Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă", https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/c5/c5a4d94a-318a-419c-b925-fcc3d2118140.pdf

Scanned with OKEN Scanner

să-i dea legitimitate omului respectiv, dar totodată, omul ăla să ştie, măi, vei fi controlat, răspunzi, pentru că una era când se duceau părinţii la notar. Şi asta era aşa o găselniţă, s-au dus la notar şi ziceau plec şi eu în Germania şi copilul meu rămâne acasă cu bunica. Nu avea nicio responsabilitate... ai anunţat bine... Asta putea eventual să înscrie copilul la şcoală, dar în rest nu aveai ce să faci. Când ai anunţat pe cineva şi ai împuternicit pe cineva, omul ăla altfel se raportează la relaţia lui cu copilul şi la răspunderea lui. Deci asta am făcut noi. Asta e noutatea. Nimeni nu se gândise că trebuie cumva să laşi pe cineva care să aibă grija copilului tău şi responsabilitatea copilului tău." (reprezentant Salvaţi Copiii România)

În urma recomandărilor formulate în acest studiu, Salvaţi Copiii România a demarat în perioada 2009 – 2010[35] un program dedicat acestei categorii de beneficiari care vizează pe de o parte furnizarea serviciilor de intervenţie directă pentru copii şi familii (pregătire şcolară suplimentară; servicii sociale, psihologice şi juridice pentru copii şi părinţi; activităţi de socializare şi timp liber) şi serviciilor de informare şi consiliere (Help-Line 0800.070.040 şi platforma online www.copiisinguriacasa.ro prin care se oferă în mod gratuit consiliere psiho-socială şi juridică) şi pe de altă parte realizarea demersurilor de îmbunătăţire a legislaţiei în domeniul protecţiei drepturilor copilului. Programul a fost premiat de mai multe ori în cadrul competiţiei naţionale Gala Societăţii Civile la secţiunile Programe şi Apărarea drepturilor individuale şi colective[36].

În anul 2013 cadrul legal privind protecţia şi promovarea drepturilor copilului a fost îmbunătăţit după ce Salvaţi Copiii România a propus integrarea unei secţiuni distincte privind protecţia copilului cu părinţii plecaţi la muncă în străinătate în capitolul VI din Legea nr. 272/2004. Potrivit acestor prevederi, părinţii care exercită autoritatea părintească şi care pleacă la muncă în străinătate au obligaţia de a informa serviciul public de asistenţă socială de care aparţin şi de a desemna persoana care se va îngriji de copii. Persoana desemnată de părinţi poate primi

[35] https://copiisinguriacasa.ro/
[36] https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/protectie/copii-cu-parinti-plecati-la-munca-in-strainatate

Scanned with OKEN Scanner

delegarea temporară a autorității părinteşti prin decizia instanței judecătoreşti[37].

Pe baza unor analize şi a consultărilor cu părțile interesate, începând cu anul 2015[38] Salvați Copiii România în parteneriat cu Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului şi Adopție a elaborat un set de recomandări metodologice pentru realizarea procedurii de delegare temporară a autorității părinteşti şi au fost propuse prevederi suplimentare, în vederea completării capitolului VI din Legea nr. 272/2004, care au fost adoptate în anul 2022.

Tipul inovației

În cadrul procesului de inovare socială au fost identificate două tipuri de inovații. Furnizarea de către organizație a unui serviciu social nou pentru un grup nou de beneficiari a determinat inițierea unei inovații instituționale radicale. Ulterior această inițiativă a determinat schimbare sistemică prin introducerea unor reglementări şi practici noi în domeniul serviciilor sociale care au fost acceptate, difuzate şi instituționalizate şi, prin urmare, s-a transformat în inovație disruptivă.

Cadrul strategic privind dezvoltarea serviciilor sociale şi colaborarea cu alți actori

Strategia locală/județeană de dezvoltare a serviciilor sociale: Inovația nu a fost influențată de implementarea strategiei locale/ județene de dezvoltare a serviciilor sociale. Organizația a identificat grupul țintă, a dezvoltat programul dedicat copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate şi a introdus în legislație procedura privind delegarea autorității părinteşti.

Colaborarea cu alți actori
Forme de colaborare: Convenție de colaborare, respectiv parteneriat cu Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului şi Adopție.

[37] https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/advocacy-campanii
[38] https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/protectie/copii-cu-parinti-plecati-la-munca-in-strainatate

Scanned with OKEN Scanner

„Salvați Copiii a colaborat extraordinar de bine cu ANPDCA – Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție (...) a fost o echipă de oameni foarte, foarte bine pregătiți (...) au trimis scrisori de informare la DGASPC-uri prin care îi anunțau despre modificarea legislativă și îi învățau cum să își informeze oamenii pe plan local." (reprezentant Salvați Copiii România)

Tipuri de colaboratori: organizații neguvernamentale, direcții generale de asistență socială și protecția copilului, judecătorii, școli, inspectoratele școlare, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție, Președinția României

Sprijinul/contribuția organizațiilor publice și/sau private în procesul de inovare socială:

- școlile că au pus la dispoziție spații și utilitățile aferente;
- inspectoratele școlare au sprijinit derularea programelor în școli;
- organizațiile neguvernamentale s-au implicat în activitățile de petrecere a timpului liber destinate beneficiarilor;
- Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție a contribuit la promovarea și coordonarea metodologică a tuturor DGASPC-urilor din țară;
- Președinția României a sprijinit activitatea prin promovare și lobby, inclusiv prin organizarea unor dezbateri și înființarea unor grupuri de lucru.

„Școlile ne-au pus la dispoziție spații pentru care nu trebuie să plătim absolut nimic. Nici lumină, nici chirie, nici utilități. În limita posibilităților Salvați Copiii a dotat cu bănci, am cumpărat să fie cât mai prietenoase spațiile astea, canapeluță, covoraşe frumoase, mochetuțe din alea cu trenuleț cu tot ce vrei. Adică le-am făcut child friendly." (reprezentant Salvați Copiii România)

Grupul țintă de beneficiari vizat de către inovația socială: Copii cu părinții plecați la muncă în străinătate, inclusiv părinții și aparținătorii acestora.
„Copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate, practic era un nou grup de beneficiari pe care în proporție de 80% Salvați Copiii l-a adus în atenția autorităților și a opiniei publice". (reprezentant Salvați Copiii România)

Scanned with OKEN Scanner

„Salvați Copiii România introduce acest grup țintă în atenția DGASPC-ului pentru că foarte multă vreme copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate au fost discriminați. De ce? A păi părinții tăi sunt în străinătate, tu ai bani, de ce să-l ajut pe ăsta că are bani, iar noi am avut cazuri, nu au mai mâncat copiii, credeți-mă am ajuns la spital cu ei că nu voiau să mai mănânce, o fetiță săraca îi cădea părul de stres, deci sunt nişte situații cumplite când copilul ăla se trezeşte, că nici nu le spun părinții de teamă sau ce ştiu eu de ce, nu le spun că pleacă, se trezeşte copilul într-o dimineață că nu mai e mama. Poate vine, poate nu mai vine. Sunt situații în care mama spune în fiecare an că vine, dar de fapt, asistentul social ştie că mama s-a recăsătorit acolo, are alți copii acolo şi pe amărâta asta de fetiță a lăsat-o aici. Şi ea săraca tot speră că va veni mama.... nu va mai veni mama, dar nu poți să-i spui copilului asta." (reprezentant Salvați Copiii România)

Modalitatea de implicare a beneficiarilor în procesul de inovare socială:

- inovația a fost realizată în urma discuțiilor cu beneficiarii şi a avut la bază analiza nevoilor inclusă în studiul publicat în anul 2007;
- există un dialog permanent cu beneficiarii în ceea ce priveşte activitățile derulate în cadrul programului.

Dinamica procesului de inovare socială

Anul inițierii: Studiul a fost efectuat în anul 2007 şi primele programe au început în anul 2009.
Motivații: a fost identificată o nevoie pe care statul nu o acoperea. „Rolul ONG-urilor este să identifice o nevoie pe care statul nu acoperă şi să intervină. Noi am văzut această nevoie pe care statul nu o acoperea. Şi întrucât, aşa cum v-am spus noi, cu asta ne ocupăm. Vizăm schimbări imediate şi de durată în viața copiilor. Aşa am inițiat acest proiect." (reprezentant Salvați Copiii România)
Necesități/provocări societale privind grupul țintă:

- prevenirea sinuciderilor copiilor rămaşi singuri acasă;
- creşterea calității vieții acestor copii;
- prevenirea abandonului şcolar;
- prevenirea apartenenței la grupuri delictogene.

„Copiii se simt vinovați şi cum să spun eu... se pedepsesc pe ei înşişi. Nu mai mănâncă, nu mai învață, fug de acasă. Nu vreau să mai ştiu de nimeni, eu sunt vinovat că mama nu mai e, că dacă nu

Scanned with OKEN Scanner

mă avea pe mine nu se ducea la muncă. Ştiţi că părinţii spun... pentru tine am plecat şi atunci copilul ce înţelege? Eu sunt de vină, să mă pedepsesc că dacă nu eram eu, să vezi ce bine era." (reprezentant Salvaţi Copiii România)

Factori pozitivi: resursele umane, respectiv atât echipa organizaţiei cât şi organizaţiile colaboratoare.

Bariere:

- „neîncrederea părinţilor şi aparţinătorilor; le era teamă că mergem la anchetă socială şi o să-i găsim că nu sunt cu părinţii acasă şi o să le luăm copiii şi o să îi ducem la casa de copii" (reprezentant Salvaţi Copiii România);
- grupuri care nu conştientizează că au nevoie de sprijin (spre exemplu beneficiari fără dificultăţi financiare sau beneficiari cu părinţi plecaţi la război sau pe mare);
- teama de discriminare.

Demersuri pentru depăşirea barierelor:

- activităţi comune la nivel de şcoală şi cu părinţii;
- perseverenţa şi implicarea echipei.

Stadiul actual al procesului: inovaţia se află în etapa de implementare.

Localităţi/judeţe în care este/a fost implementată inovaţia: servicii de intervenţie directă sunt furnizate în cadrul a 17 centre locale, respectiv Bucureşti, Piteşti, Mangalia, Târgovişte (2 centre), Craiova, Reşiţa, Timişoara, Lupeni, Petrila, Braşov, Piatra Neamţ, Sighişoara, Târgu Mureş, Negreşti, Iaşi şi Suceava[39].

Dezvoltarea şi diseminarea inovaţiei:

- în ceea ce priveşte beneficiarii, organizaţia a început cu un număr de 35 de copii/an, iar în prezent fiecare centru gestionează un număr de aproximativ 60-65 de copii/an;
- din 2010 până în prezent peste 12.500 de copii şi 8.200 de adulţi au beneficiat de sprijin educaţional, psihologic şi social din partea echipelor locale[40];
- în prezent există 45 de programe[41] pentru copiii cu părinţii plecaţi la muncă în străinătate care se derulează în centrele Salvaţi Copiii şi în şcolile din 18 judeţe şi municipiul Bucureşti[42];

[39] https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/protectie/copii-cu-parinti-plecati-la-munca-in-strainatate
[40] https://copiisinguriacasa.ro/rezultate/
[41] https://copiisinguriacasa.ro/contact-centre-locale/
[42] https://copiisinguriacasa.ro/rezultate/

Scanned with OKEN Scanner

- peste 127.000 de persoane au participat la activități de informare privind obligațiile părinților care muncesc în străinătate[43];
- inovația a fost preluată ulterior de alți furnizori de servicii sociale, în special de către furnizorii publici de servicii sociale.

Impactul inovației:

- inovația a fost promovată la nivelul sistemului de servicii sociale;
- a determinat modificarea capitolului VI din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului;
- serviciul social/activitățile din cadrul serviciului social reprezintă practici care sunt acceptate, difuzate și instituționalizate la nivel național.

Sursa datelor și informațiilor:

Ghid de interviu semistructurat, Chestionar – date colectate în anul 2022 de la reprezentantul Salvați Copiii România
Documente oficiale și informații disponibile la următoarele adrese de internet:
Salvați Copiii România (2007), „Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă",
https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/c5/c5a4d94a-318a-419c-b925-fcc3d2118140.pdf
https://www.salvaticopiii.ro/cine-suntem
https://copiisinguriacasa.ro/
https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/protectie/copii-cu-parinti-plecati-la-munca-in-strainatate
https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/advocacy-campanii

[43] Idem

Scanned with OKEN Scanner

7.2. Pachetul minim de servicii sociale pentru copii vulnerabili şi familiile lor

Denumirea organizaţiei
Direcţia Generală de Asistenţă Socială şi Protecţia Copilului Bacău
Descrierea organizaţiei
Prezentarea activităţii organizaţiei: Direcţia Generală de Asistenţă Socială şi Protecţia Copilului Bacău (DGASPC Bacău)[44] este instituţia din subordinea Consiliului Judeţean Bacău care pune în aplicare politicile publice şi legislaţia în domeniul asistenţei sociale în vederea asigurării protecţiei copilului, familiei, persoanelor singure, persoanelor vârstnice, persoanelor cu handicap şi a altor categorii de persoane aflate în nevoie. ***Judeţele în care organizaţia îşi desfăşoară activitatea:*** Bacău ***Anul înfiinţării organizaţiei:*** 1996 ***Tipul furnizorului de servicii sociale:*** structură specializată din subordinea autorităţilor administraţiei publice locale ***Întreprindere socială/de inserţie sau unitate protejată autorizată:*** Nu ***Categorii de servicii sociale furnizate***: Servicii sociale cu cazare; Servicii sociale fără cazare ***Tipurile de servicii sociale cu cazare furnizate:*** • Centre rezidenţiale de îngrijire şi asistenţă pentru persoane vârstnice (Cămine pentru persoane vârstnice); • Centre rezidenţiale pentru persoane adulte cu dizabilităţi (Centre de îngrijire şi asistenţă; Centre de abilitare şi reabilitare; Locuinţe protejate); • Centre rezidenţiale pentru copii în sistemul de protecţie specială (Centre rezidenţiale pentru copilul separat temporar sau definitiv de părinţii săi: centre de plasament, case de tip familial, apartamente etc.; Centre de primire în regim de urgenţă; Servicii pentru copilul aflat în plasament la rude/familii/ persoane, precum şi la asistent maternal); • Centre rezidenţiale de îngrijire şi asistenţă pentru mamă şi copil (Centre maternale);

[44] Direcţia Generală de Asistenţă Socială şi Protecţia Copilului Bacău, Regulament de Organizare şi Funcţionare, https://www.dgaspcbacau.ro/wp-content/uploads/2022/06/ROF-DGASPC-Bacau-2022.pdf

Scanned with OKEN Scanner

- Centre rezidențiale pentru tineri în dificultate (Centre multifuncționale);
- Centre rezidențiale de îngrijire și asistență pentru victimele violenței în familie (domestice) (Centre de recuperare; Locuințe protejate).

Tipurile de servicii sociale fără cazare furnizate:

- Servicii în comunitate pentru persoanele adulte cu dizabilități (servicii de asistență și suport);
- Centre de zi pentru copii: copii în familie, copii separați sau în risc de separare de părinți (Centre de zi de recuperare pentru copii cu dizabilități);
- Centre de zi victimele violenței în familie și agresori (Centre de asistență destinate agresorilor).

Resurse financiare și umane ale organizației
Sursele de finanțare:

- Bugetul de stat;
- Bugetul local al județului;
- Donații, sponsorizări sau alte contribuții din partea persoanelor fizice ori juridice din țară și din străinătate;
- Fonduri externe rambursabile și nerambursabile;
- Contribuția persoanelor beneficiare.

Finanțarea inovației: resursele financiare au fost asigurate de UNICEF, Granturi Norvegiene și Fundația Botnar[45].

Bugetul în perioada 2017-2021

Anul	***Bugetul (lei)***
2017	179.895.000
2018	216.867.000
2019	147.414.000
2020	164.064.000,01
2021	162.232.000,09

[45] https://www.unicef.org/romania/ro/pachetul-minim-de-servicii

Scanned with OKEN Scanner

Angajații și voluntarii în perioada 2017-2021

Anul	*Numărul personalului angajat (cu normă întreagă și parțială)*	*Numărul voluntarilor (persoane care au semnat un contract de voluntariat)*
2017	1822	0
2018	1823	67
2019	1462	51
2020	1833	0
2021	1541,5	31

Descrierea inovației

DGASPC Bacău a contribuit alături de UNICEF România la pilotarea și dezvoltarea pachetului minim de servicii pentru copil și familie, inclus ulterior în legea asistenței sociale.

DGASPC Bacău a început colaborarea cu UNICEF România în anul 2011 prin intermediul proiectului „Prima prioritate, niciun copil invizibil" care a avut drept obiectiv dezvoltarea serviciilor sociale în comunități din 8 județe (Bacău, Botoșani, Buzău, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui și Vrancea). Ideea pachetului minim de servicii a apărut pe parcursul implementării proiectului, prin cunoașterea nevoilor comunităților și prin dezvoltarea serviciilor la nivel local.

„Practic a început ca un proiect de sprijin pentru dezvoltarea serviciilor sociale în comunități, pentru servicii destinate copiilor vulnerabili, cei mai vulnerabili copii și noi atunci i-am numit cumva copiii invizibili, acei copii care nu se aflau în evidențele niciunei instituții dar ei se confruntau cu vulnerabilități complexe. Iar pe parcurs, pe măsură ce au fost identificate comunitățile, am cunoscut mai bine nevoile, s-a construit și această idee a unui pachet minim de servicii dezvoltată împreună cu UNICEF-ul și cu ceilalți colegi din celelalte județe." (reprezentant DGASPC Bacău)

Ulterior UNICEF a dezvoltat ideea pachetului minim de servicii care a fost pilotată în mai multe comunități din județul Bacău atât în mediul urban, cât și în cel local și, totodată, a dezvoltat un instrument de lucru, aplicația Aurora, pentru înregistrarea și

Scanned with OKEN Scanner

analiza datelor necesarea evaluării nevoilor şi pentru generarea planului individualizat de servicii sociale[46]. Pilotarea pachetului minim de servicii s-a realizat prin proiectul „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității" care a fost implementat în perioada 2014 – 2018 de către UNICEF România în parteneriat cu DGASPC Bacău, instituții publice județene, autorități locale, județene şi naționale[47]. În funcție de comunitatea vizată, pachetul conține servicii de sănătate, educație şi protecție socială care sunt furnizate copiilor vulnerabili şi familiilor acestora de către membrii unei echipe comunitare formată din asistent/lucrător social, asistent medical comunitar, consilier şi mediator şcolar/sanitar[48]. Echipa furnizează servicii în mod coordonat şi integrat în aceeaşi zonă din comunitate, foloseşte o bază de date comună şi aplică metoda studiului de caz[49]. În ceea ce priveşte sustenabilitatea proiectului, DGASPC Bacău a înființat un compartiment intern specializat pentru coordonarea implementării la nivel județean a pachetului minim de servicii[50].
„S-a gândit această aplicație care practic să elimine cât mai mult subiectivismul în evaluarea şi identificarea nevoilor şi să poată prezenta un tablou corect al nevoilor din familie. Deci aplicația a fost dezvoltată în contextul acelui proiect cu finanțarea din granturi norvegiene. Tot în acel proiect s-au introdus elemente noi în pachetul minim de servicii, se dezvolta gama de servicii alocate vulnerabilităților, personalul, angajații, echipele locale au beneficiat de formare în utilizarea aplicației, dar şi în dezvoltarea competențelor pe partea aceasta de identificare, de dezvoltare de planuri de servicii, de gestionare a resurselor şi mobilizarea

[46]UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date şi dovezi ştiințifice – câteva repere", https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/
[47]https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii/
[48]UNICEF România (2020), „Ghid de finanțare Incluziune socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității în județul Bacău https://www.unicef.org/romania/media/4396/file/Ghidul%20solicitantului%20microgrant%20UNICEF%202020.pdf
[49]UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date şi dovezi ştiințifice – câteva repere", https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/
[50] UNICEF România (2019), „Evaluarea sumativă a componentei Pachetul Minim de Servicii a proiectului demonstrativ „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității" implementat în România, în perioada 2014-2020", https://www.unicef.org/romania/media/4906/file/Evaluarea%20Pachetul%20Minim%20de%20Servicii%20.pdf

Scanned with OKEN Scanner

resurselor locale şi s-a dezvoltat şi componenta judeţeană pentru că acest pachet minim de servicii are o componentă locală, de intervenţie locală, dar şi o componentă de coordonare metodologică la nivel judeţean fiind reprezentată pe parte socială, de servicii sociale, de către DGASPC şi aici s-a construit o echipă de coordonatori locali, pe partea de servicii medicale şi intervenţie medicală, Direcţia de sănătate publică, pe partea de educaţie s-a lucrat cu Inspectoratul Şcolar şi cu Centrul Judeţean de Resurse Educaţionale, iar la nivel local, în oglindă cumva existau lucrători comunitari din toate cele trei domenii, social, medical şi pe partea de educaţie prin consilierii şcolari." (reprezentant DGASPC Bacău)

Ca urmare a dezvoltării şi pilotării pachetului minim de servicii pentru copil şi familie, în anul 2020 acesta a fost introdus în Legea nr. 292/2011 privind asistenţa socială. Mai mult, în cadrul Strategiei naţionale privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2022 – 2027[51] au fost incluse acţiuni privind aprobarea metodologiilor de finanţare şi acordare a pachetului minim de servicii, care trebuie să fie disponibil şi accesibil copiilor şi familiilor vulnerabile din fiecare localitate.
„Ideea de pachet minim de servicii s-a maturizat şi ulterior a fost transpusă în acel act normativ. Pentru că şi în perioada asta de proiect, în dezvoltarea pachetului minim de servicii, a fost implicat şi nivelul central, Autoritatea Naţională pentru Protecţia Drepturilor Copiilor, Ministerul Sănătăţii, Ministerul Muncii, spre deosebire de etapa anterioară, unde factorii locali, adică actorii au fost doar de la nivel local plus judeţ." (reprezentant DGASPC Bacău)

Tipul inovaţiei

Pachetul minim de servicii pentru copii şi familii vulnerabile reprezintă o inovare instituţională evoluţionară întrucât beneficiarilor existenţi le-a fost furnizat un serviciu social nou sau mai exact o activitate inovatoare în cadrul unui serviciu existent. Totodată putem vorbi despre o inovare disruptivă întrucât a determinat schimbarea sistemică prin introducerea unor noi reglementări la nivel naţional.

[51] Strategia naţională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027, https://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMSS/Anexa_HG_440_2022_MO_Partea_I_359Bis.pdf

Scanned with OKEN Scanner

„În anumite comunități... cred că aș merge mai mult pe dezvoltarea unui serviciu social... dezvoltarea unei intervenții, unui mod de lucru la nivel local. În sine pachetul minim de servicii nu e un serviciu social, așa cum e definit de legislație. Dar are un set de intervenții pe care noi le considerăm cumva și au fost înțelese și definite ca servicii sociale, serviciu de consiliere sau serviciu de acompaniere. Dar practic ce s-a întâmplat în acest proiect a fost introducerea unui mod de lucru, unei noi abordări a problematicii sociale de la partea de identificare, evaluare, planificarea serviciilor, intervenție și monitorizare." (reprezentant DGASPC Bacău)

Cadrul strategic privind dezvoltarea serviciilor sociale și colaborarea cu alți actori

Strategia locală/ județeană de dezvoltare a serviciilor sociale: proiectul a contribuit la implementarea strategiei județene de dezvoltare a serviciilor sociale.

„În strategie nu apare în mod clar un obiectiv pe partea aceasta de inovare, dar ceea ce susține este de a dezvolta permanent serviciile sociale și modul în care sunt adresate nevoile comunităților. Strategia permite orice tip de intervenție care fie se încadrează într-o direcție clar stabilită și legiferată, fie propune replicarea unor modele de bună practică sau dezvoltarea altor tipuri de intervenții, dar care să contribuie la îmbunătățirea calității vieții a grupurilor vulnerabile și, implicit, a calității vieții comunității în sine, a membrilor comunității." (reprezentant DGASPC Bacău)

Colaborarea cu alți actori

Forme de colaborare: acord de parteneriat/acord de colaborare între instituții și autorități publice locale și centrale și UNICEF.

Tipuri de colaboratori: autorități publice locale, autorități publice centrale (Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție, Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii, Ministerul Educației), organizații interguvernamentale (UNICEF) și beneficiarii organizației.

Scanned with OKEN Scanner

Sprijinul/contribuția organizațiilor publice și/sau private în procesul de inovare socială:

- sprijin pentru implementarea strategiei județene și a planurilor de acțiune pentru înființarea serviciului social inovator;
- sprijin financiar din partea UNICEF.

Grupul țintă de beneficiari vizat de către inovația socială:

- copiii și părinții sau familiile lărgite care au fost vizați de intervențiile proiectului;
- lucrătorii sociali care au beneficiat de componenta de formare a proiectului.

Modalitatea de implicare a beneficiarilor în procesul de inovare socială:

- în cadrul proiectului s-au făcut periodic evaluări;
- feedback-ul beneficiarilor a reprezentat o bază pentru dezvoltarea altor tipuri de intervenții sau îmbunătățirea intervențiilor actuale.

Dinamica procesului de inovare socială

Anul inițierii:

- proiectul inițial a început în anul 2011;
- în perioada 2014-2017, prin intermediul celui de-al doilea proiect, s-a dezvoltat varianta actualizată a pachetului minim de servicii pentru copil și familie.

Motivații: intervenția a sprijinit activitatea DGASPC Bacău la nivelul comunităților locale și contribuie la diminuarea presiunii asupra sistemului de protecție specială.

Necesități/provocări societale privind grupul țintă: asigurarea accesului la servicii sociale pentru copii și familiile acestora și construirea unui sistem de identificare a copiilor vulnerabili astfel încât aceștia să aibă acces la educație, sănătate, locuire.

Factori pozitivi: inițierea proiectului de către UNICEF care are libertatea de a elabora și implementa proiecte fără constrângeri financiare și fără constrângeri privind tipurile de intervenții utilizate.

Bariere:

- implicarea beneficiarilor;
- modul în care sunt organizate autoritățile publice;

Scanned with OKEN Scanner

- barierele birocratice privind finanțarea, deschiderea de conturi şi privind integrarea rezultatelor proiectului în activitatea curentă.

„Fiind o abordare nouă față de modalitatea în care erau obişnuiți oamenii să facă lucrurile... asta a fost cumva o provocare şi a fost mai greu să identificăm după aceea şi resursa umană care să lucreze efectiv în comunități. Asta ca şi provocare, a fost greu şi pentru autoritățile publice locale să înțeleagă mecanismul, partea de finanțare, aspectele acestea administrative de organizare a activității. A fost o provocare şi să învățăm să lucrăm împreună cu toți partenerii județeni, DSP, DGASPC, Educația, pentru că există un decalaj de organizare a activității şi de implicare în comunitate, de dezvoltare organizațională şi din punct de vedere al resurselor umane şi a capacității organizaționale. Şi atunci a fost o provocare să ne putem.... a fost ca un puzzle care a trebuit să se aşeze în timp." (reprezentant DGASPC Bacău)

Stadiul actual al procesului: în etapa de implementare şi, totodată, în etapa de adoptare de către alți furnizori de servicii sociale.

Localități/județe în care este/a fost implementată inovația: varianta inițială a pachetului de servicii a fost implementată în Bacău, Vrancea, Buzău, Suceava, Iaşi şi Botoşani până în perioada 2014 – 2015. Odată cu cel de-al doilea proiect, prin pilotarea variantei actualizate a pachetului de servicii, implementarea s-a realizat doar în județul Bacău până în anul 2017. Din 2021 este implicat şi județul Braşov în implementarea acestui tip de intervenție.

Dezvoltarea şi diseminarea inovației:

- organizarea de evenimente de presă, conferințe, ateliere de lucru, vizite de studiu (spre exemplu vizita de studiu din Ucraina şi din Republica Moldova), participarea la diferite studii şi cercetări;
- a existat o evoluție în ceea ce priveşte numărul beneficiarilor. La început au fost implicate 11 comunități (50 sau 100 de copii în comunitatea respectivă), iar în prezent, la nivelul județului Bacău, sunt aproximativ 3300 de beneficiari implicați;
- DGASPC Bacău a implementat inovația inclusiv în alte județe: DGASPC Vrancea este partener în proiectul pe care DGASPC Bacău îl implementează în prezent cu finanțare din FRDS. Modelul pachetului minim de servicii se va implementa şi

Scanned with OKEN Scanner

centrul comunitar integrat se va dezvolta inclusiv în județul Vrancea;
- inovația a fost implementată de alți furnizori de servicii sociale, respectiv de către DGASPC-urile partenere.

Impactul inovației:
- la nivel de politică publică și legislație în domeniul asistenței sociale;
- pachetul minim de servicii pentru copil și familie a fost introdus în legislație în anul 2020;
- acest model de intervenție reprezintă o nouă practică în domeniu însă nu a fost preluat în toate județele.
- Conform datelor UNICEF privind implementarea pachetului minim de servicii în județul Bacău: „12.478 de copii au fost vizitați cel puțin o dată în timpul recensământului social de către echipa locală de profesioniști, iar 877 de copii au beneficiat de cel puțin trei evaluări făcute de echipa comunitară pe tot parcursul proiectului”[52]; „peste 28.000 de copii vulnerabili, femei însărcinate și mame au beneficiat de servicii”[53]; „toți copiii identificați fără documente la începutul programului au acum acte de identitate și sunt înregistrați la un medic de familie; numărul copiilor nevaccinați a scăzut cu 40%; numărul mamelor adolescente a scăzut cu 50%; toți preșcolarii sunt înscriși la grădiniță; abandonul școlar a fost redus cu 60%; numărul copiilor care locuiesc în gospodării afectate de sărăcie a scăzut de la 29,30% la 0,68%, deși programul nu presupune acordarea de beneficii financiare[54]„.

Sursa datelor și informațiilor:

Ghid de interviu semistructurat, Chestionar – date colectate în anul 2022 de la reprezentantul DGASPC Bacău.

---

[52] UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date și dovezi științifice – câteva repere”, https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/

[53] UNICEF România (2019), „Evaluarea sumativă a componentei Pachetul Minim de Servicii a proiectului demonstrativ „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității” implementat în România, în perioada 2014-2020”, https://www.unicef.org/romania/media/4906/file/Evaluarea%20Pachetul%20Minim%20de%20Servicii%20.pdf

[54] UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date și dovezi științifice – câteva repere”, https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/

Scanned with OKEN Scanner

Documente oficiale, inclusiv informații disponibile pe internet la adresele menționate:
Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Bacău, „Regulament de Organizare și Funcționare", https://www.dgaspcbacau.ro/wp-content/uploads/2022/06/ROF-DGASPC-Bacau-2022.pdf

Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027 https://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMSS/Anexa_HG_440_2022_MO_Partea_I_359Bis.pdf

UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date și dovezi științifice – câteva repere", https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/

UNICEF România (2019), „Evaluarea sumativă a componentei Pachetul Minim de Servicii a proiectului demonstrativ „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității" implementat în România", în perioada 2014-2020, https://www.unicef.org/romania/media/4906/file/Evaluarea%20Pachetul%20Minim%20de%20Servicii%20.pdf

UNICEF România (2020), „Ghid de finanțare Incluziune socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității în județul Bacău", https://www.unicef.org/romania/media/4396/file/Ghidul%20solicitantului%20microgrant%20UNICEF%202020.pdf

https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii/

https://www.unicef.org/romania/ro/pachetul-minim-de-servicii

Concluzii privind studiile de caz

Având în vedere că cele două inovații sociale selectate pentru studiile de caz au fost dezvoltate de tipuri diferite de organizații, respectiv o asociație și o instituție publică, anumite caracteristici organizaționale precum bugetul, numărul angajaților și numărul voluntarilor prezintă diferențe semnificative. Explicația constă în faptul că activitatea asociației este dedicat unor grupuri țintă mai

Scanned with OKEN Scanner

restrânse, respectiv copiii şi familiile acestora, în timp ce activitatea instituției publice vizează şi alte grupuri țintă precum persoanele vârstnice sau cele cu dizabilități.

Totuşi în cazul celor două inovații sunt sesizabile anumite similarități la nivelul caracteristicilor organizaționale şi modalităților de colaborare cu alte organizații şi cu beneficiarii. Cele două organizații au fost înființate în urmă cu aproximativ 30 de ani şi nu realizează activități formale de antreprenoriat social în calitatea de întreprindere socială, întreprindere socială de inserție sau unitate protejată autorizată. În ceea ce priveşte sursele de finanțare sunt identificabile trei surse comune, respectiv bugetul de stat, donațiile/ sponsorizările şi fondurile externe. În ambele situații inovația a fost finanțată prin fonduri europene, finanțare privată şi internațională, precum fonduri UNICEF şi Granturi Norvegiene. Inovațiile au la bază colaborarea interorganizațională şi intersectorială, iar beneficiarii sunt implicați într-un dialog permanent privind dezvoltarea sau îmbunătățirea intervențiilor.

Impactul inovațiilor este vizibil atât la nivelul legislației în domeniul asistenței sociale, cât şi la nivelul beneficiarilor. Din 2010 până în prezent peste 12.500 de copii şi 8.200 de adulți au beneficiat de sprijin educațional, psihologic şi social din partea echipelor locale ale asociației Salvați Copiii România[55] şi peste 127.000 de persoane au participat la activități de informare privind obligațiile părinților care muncesc în străinătate[56]. În ceea ce priveşte implementarea pachetului minim de servicii în județul Bacău, datele UNICEF arată că 12.478 de copii au participat la recensământul social, 877 de copii au beneficiat de cel puțin trei evaluări din partea echipei comunitare[57] şi au fost furnizate servicii la peste 28.000 de copii vulnerabili, femei însărcinate şi mame[58].

---

[55] https://copiisinguriacasa.ro/rezultate/

[56] Idem

[57] UNICEF România, „Pachetul Minim de servicii. Date şi dovezi ştiințifice – câteva repere", https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/

[58] UNICEF România (2019), „Evaluarea sumativă a componentei Pachetul Minim de Servicii a proiectului demonstrativ „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității" implementat în România, în perioada 2014-2020", https://www.unicef.org/romania/media/4906/file/Evaluarea%20Pachetul%20Minim%20de%20Servicii%20.pdf

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul 8

CONCLUZII

Inovațiile sociale şi activitățile de antreprenoriat social nu sunt fenomene de sine stătătoare şi trebuie analizate în contextul dezbaterilor privind rolul statului în asigurarea bunăstării sociale. La nivel național, în domeniul serviciilor sociale, asociațiile şi fundațiile reprezintă principalele tipuri de organizații care introduc şi promovează inovații sociale. Asociațiile şi fundațiile inovează fără a fi implicate în activități de antreprenoriat social ceea ce determină o dependență de finanțările private sau publice, preponderent prin intermediul fondurilor europene, care au o influență importantă asupra caracteristicilor şi sustenabilității inovațiilor sociale. Aceste rezultate de cercetare pot reprezenta începutul unei dezbateri mai ample pe tema reformei serviciilor sociale şi a modelului național de bunăstare socială. Este oportun şi relevant să ne întrebăm dacă situația actuală trebuie să fie perpetuată sau este necesară o schimbare de paradigmă la nivelul politicilor sociale şi economice privind gradul şi modalitatea de implicare a statului în rezolvarea problemelor de la nivelul societății.

În România, bunăstarea socială este facilitată preponderent în familie, asociațiile şi fundațiile reprezentând principalii furnizori de servicii sociale care se finanțează în general din subvenții publice sau din surse private. Statul are o intervenție minimală în procesul de creştere a bunăstării sociale, vizibilă cu precădere la nivelul alocărilor financiare reduse. Cheltuielile cu protecția socială nu au înregistrat creşteri semnificative în perioada 1998-2018, România situându-se încă departe de media statelor Uniunii Europene. Asistența socială se concentrează pe acordarea beneficiilor de asistență socială, respectiv a sprijinului financiar sau material, în detrimentul serviciilor sociale. În anul 2014 cheltuielile cu serviciile sociale au fost de doar 0,7% (FDSC, 2017) şi au continuat să scadă în următorii ani, acestea reprezentând doar 0,18% din bugetul asistenței sociale la nivelul anului 2017 (CLNR, 2019).

Figura 16 Cheltuieli cu protecția socială ca % din PIB 1998-2008-2018

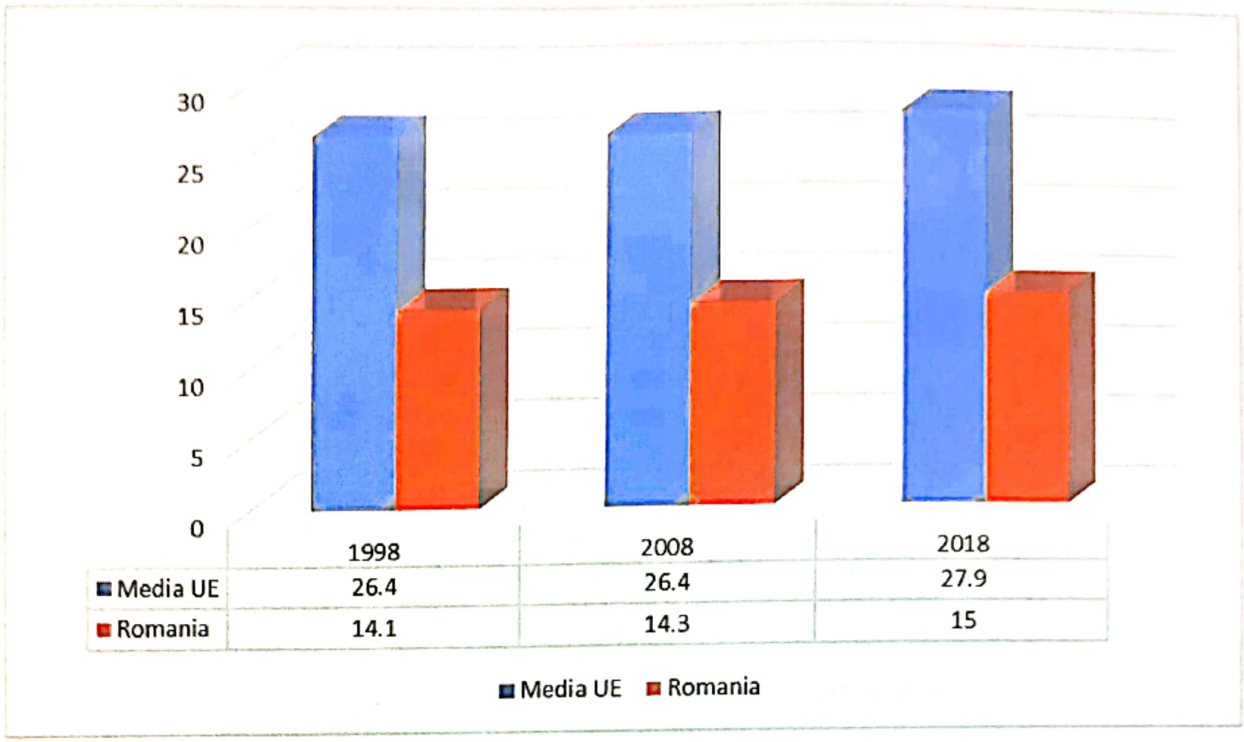

Sursa datelor: Mărginean *et al.*, 2001; Dima şi Barna, 2013; Institutul Național de Statistică, 2018; Eurostat (spr_exp_sum)

În contextul reformei serviciilor sociale a fost îndelung promovat principiul parteneriatului dintre sectorul public şi cel privat. Statul a transferat o parte din serviciile sociale către organizații neguvernamentale şi operatori economici însă fără a avea o viziune pe termen lung privind dezvoltarea parteneriatului între sectoare. În perioada 2011-2021 se observă o ascensiune a furnizorilor privați pe piața serviciilor sociale, procentul acestora crescând de la 51% la 66%. Potrivit legislației în domeniul asistenței sociale, furnizorii privați sunt organizațiile neguvernamentale, operatorii economici şi cultele religioase. Organizațiile neguvernamentale au avut un ritm destul de lent de creştere pe această piață, respectiv de doar 4% în perioada analizată, ceea ce denotă o creştere a numărului furnizorilor privați constituiți în alte forme organizaționale, precum societățile comerciale cu răspundere limitată.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 17 Furnizori privați ca % din total furnizori de servicii sociale acreditați 2011, 2021

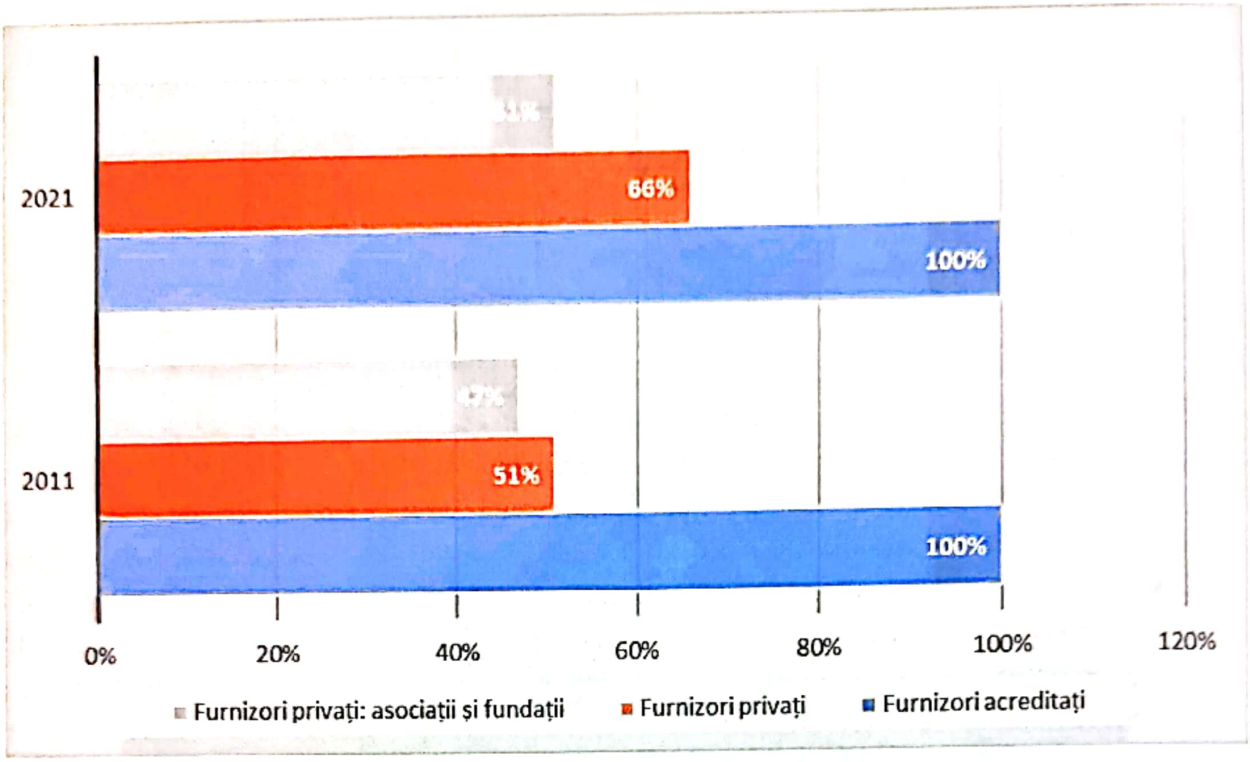

Sursa datelor: Dima, 2013; Prelucrarea listei din data de 10.01.2022 a furnizorilor de servicii sociale acreditați în baza Legii nr. 197/2012 care a fost publicată pe pagina de internet a Ministerului Muncii și Solidarității Sociale

Prin urmare se poate observa o evoluție a numărului furnizorilor privați care treptat poate conduce la privatizarea totală a serviciilor sociale. În acest context este necesar ca tema modelului național de bunăstare socială să reprezinte o prioritate atât pe agenda politică, cât și pe agenda publică. În urma analizelor și dezbaterilor tematice trebuie să se stabilească dacă este benefică continuarea privatizării serviciilor sociale și care sunt modalitățile optime pentru privatizare, inclusiv prin raportare la cadrul conceptual existent în literatura de specialitate, modelele implementate în alte state și experiențele acestora privind implicarea organizațiilor private și neguvernamentale în asigurarea bunăstării sociale.

„Marketizarea" bunăstării sociale

Reglementările și politicile publice în domeniul serviciilor sociale au un istoric destul de recent în România, într-o perioadă de aproximativ 20 de ani fiind legiferat un cadru complex pentru funcționarea serviciilor sociale. Procesul de dezvoltare a domeniului s-a realizat preponderent prin adaptarea practicilor existente în statele mai avansate și prin preluarea politicilor promovate de organizații internaționale și supranaționale precum Organizația

Scanned with OKEN Scanner

Naţiunilor Unite, Banca Mondială, Consiliul Europei sau Comisia Europeană. Perioada anilor '80 -'90 a fost marcată la nivel internaţional, cel puţin în Statele Unite ale Americii şi în unele state din Europa de Vest, de implementarea politicilor de privatizare sau externalizare după modelul neoliberal de dezvoltare economică şi socială.

Privatizarea sau „marketizarea" bunăstării a fost definită de Salamon (1993) ca dezvoltarea relaţiilor de piaţă în zona furnizării bunăstării sociale. Acest fenomen vizează participarea la piaţa serviciilor sociale atât a organizaţiilor comerciale sau orientate înspre profit, cât şi a organizaţiile neguvernamentale care desfăşoară activităţi comerciale pentru susţinerea misiunii sociale (Salamon, 1993). Aplicarea paradigmei Noului Management Public în administraţia publică presupunea descentralizarea, eficientizarea şi creşterea calităţii serviciilor şi, totodată, permitea consumatorului să aleagă între mai multe oferte de servicii publice sau private (Blomqvist, 2004; Evans *et al.*, 2005). Organizaţiile neguvernamentale se distingeau pe piaţa serviciilor sociale prin oferta de servicii personalizate sau individualizate, rezultat al formei organizaţionale care permitea un grad crescut de inovaţie şi flexibilitate, însă organizaţiile publice furnizau servicii generale şi standardizate într-un mod echitabil fără a favoriza anumite grupuri în detrimentul altora (Evans *et al.*, 2005).

Acest trend a influenţat puternic discursul politic naţional care a prevăzut partajarea treptată a atribuţiilor pentru asigurarea bunăstării sociale către sectorul privat şi cel neguvernamental. În perioada 2000-2006 au fost adoptate primele acte normative care reglementau sistemul naţional de asistenţă socială, acordarea serviciilor sociale pentru persoanele vârstnice, persoanele cu dizabilităţi şi pentru protecţia copilului, inclusiv furnizarea şi contractarea serviciilor sociale de către operatori economici sau organizaţii neguvernamentale care deţineau acreditare. Aproximativ 10 ani mai târziu a fost recunoscut rolul sectorului economiei sociale şi al activităţilor de antreprenoriat social în dezvoltarea serviciilor sociale prin adoptarea legislaţiei privind economia socială şi a unui nou cadru legal în domeniul achiziţiilor publice care prevedea posibilitatea rezervării contractelor de servicii sociale întreprinderilor sociale şi unităţilor protejate.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 18 Cronologia reformei serviciilor sociale la nivel național în perioada 1990-2020

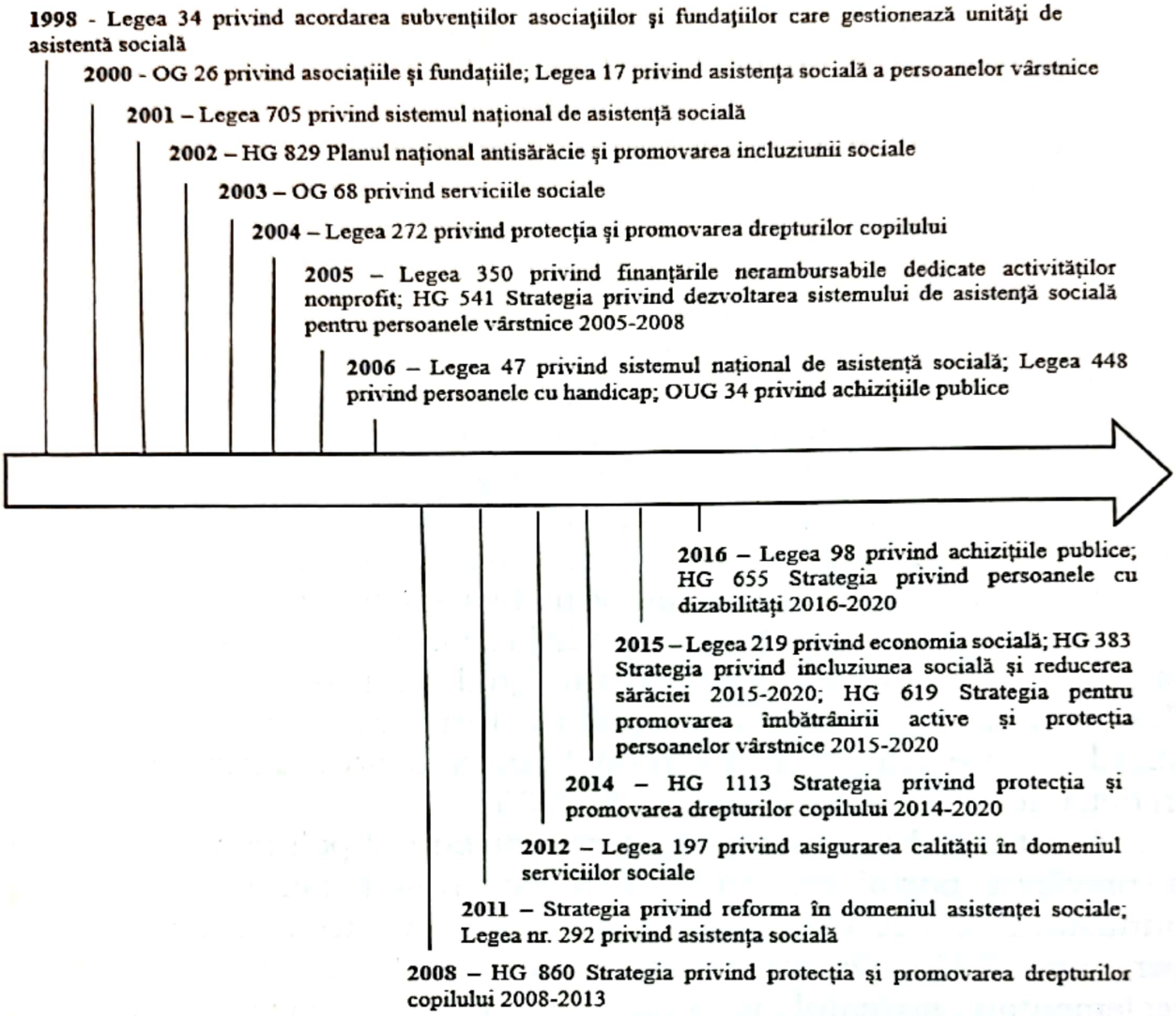

Comercializarea serviciilor sociale reprezintă un proces puternic influențat de context (Brennan *et al.*, 2012) care este planificat pentru a produce anumite efecte în funcție de cultura administrativă a statului şi de grupul de beneficiari vizat. Spre exemplu, în ceea ce priveşte îngrijirea persoanelor vârstnice, Anglia a fost primul stat la nivel european care a privatizat serviciile sociale pentru această categorie de beneficiari, într-o primă fază, prin încurajarea utilizării serviciilor de îngrijire la domiciliu în mod voluntar şi, mai apoi, prin dezvoltarea propriu-zisă a pieței serviciilor sociale în anul 1990, ceea ce a condus 20 de ani mai târziu la acapararea pieței serviciilor rezidențiale şi ale celor pentru îngrijire la domiciliu de către operatori economici (Brennan *et al.*, 2012). În anul 2011 trei sferturi din aceste tipuri de servicii erau furnizate de operatori economici în Anglia, în Germania 55% dintre serviciile rezidențiale fiind gestionate de către

Scanned with OKEN Scanner

organizații neguvernamentale şi 40% de către operatori economici (Brennan *et al.*, 2012; Wollmann, 2016). În Suedia procesul de privatizare a fost unul mult mai lent, în aceeaşi perioadă 17% din piața serviciilor pentru persoane vârstnice fiind gestionată de organizații comerciale şi doar 2-3% de către organizații neguvernamentale (Brennan *et al.*, 2012). În Australia organizațiile neguvernamentale reprezintă principalii furnizori de servicii sociale pentru persoanele vârstnice, având o lungă istorie care datează încă din secolul XIX, şi doar din anii 1960 organizațiile comerciale au început să furnizeze servicii de îngrijire rezidențială (Brennan *et al.*, 2012). Dacă în Australia autoritățile guvernamentale au avut în mod tradițional funcția de reglementare şi finanțare, iar organizațiile neguvernamentale erau cele care furnizau serviciile sociale, Anglia şi Suedia au făcut treptat tranziția de la „logica stat-furnizor" la „logica pieței" (Brennan *et al.*, 2012) prin transformarea beneficiarului într-un client care are posibilitatea de a alege între diferite oferte şi de a cumpăra servicii la cel mai bun raport calitate-preț, ceea ce indirect conducea la utilizarea eficientă a fondurilor publice.

La nivelul statelor care au o istorie mai îndelungată privind „marketizarea" serviciilor sociale au fost realizate analize pentru a stabili dacă implementarea acestei politici conduce la o calitate sporită şi costuri reduse ale serviciilor sociale. Studii pe tema serviciilor sociale pentru îngrijirea persoanelor vârstnice sau pentru îngrijirea copiilor, realizate în Statele Unite ale Americii, Canada, Marea Britanie şi Suedia, au arătat că organizațiile neguvernamentale şi autoritățile locale prestează servicii mai calitative decât operatorii economici care adesea au deficit de personal şi sunt concentrați pe obținerea de profit (Brennan *et al.*, 2012). În țările nordice cu o puternică tradiție a statului ca furnizor de bunăstare socială, respectiv în Suedia, Finlanda, Norvegia şi Danemarca, nu este clar dacă externalizarea serviciilor sociale pentru îngrijirea persoanelor vârstnice a determinat o economie de costuri însă din analizele efectuate a reieşit că procesele de achiziții publice, cel puțin la început, nu includeau calcule ale costurilor şi chiar au implicat costuri mai mari decât în cazul serviciilor prestate de autorități publice (Meagher şi Szebehely, 2013).

Mai recent, politicile anumitor state au început să se reorienteze înspre acordarea serviciilor de îngrijire de către individ şi familie, de către reprezentanții societății civile, organizați în asociații şi fundații, sau ai cooperativelor, ceea ce denotă o reîntoarcere la o etapă care a precedat statul bunăstării sociale, respectiv la comunitatea socială a secolului XIX (Wollmann, 2016). Această instituționalizare şi dezinstituționalizare a modalității de furnizare a serviciilor sociale

Scanned with OKEN Scanner

este analizată în literatura de specialitate prin metafora „pendulului" lui Polanyi (1944 *apud* Wollmann, 2016) despre reglementarea piețelor de către stat, respectiv reconsiderarea autorităților guvernamentale şi a comunității sociale ca principali actori pe piața serviciilor sociale ar putea fi asimilată „mişcării pendulului care se întoarce înapoi" (Wollmann, 2016). Deşi implementarea politicii de privatizare a serviciilor sociale are un istoric de zeci de ani la nivel internațional, în prezent există puține dovezi ştiințifice care să permită continuarea şi susținerea acesteia de către factorii de decizie (Stebbing şi Meagher, 2022). Prestarea serviciilor esențiale pentru populație de către organizații private, orientate înspre obținerea de profit, fără o fundamentare riguroasă poate fi considerat un eşec politic şi, implicit, al guvernării deoarece schimbarea rolului statului în societate prin dezvoltarea pieței serviciilor sociale şi finanțarea acestor organizații este rezultatul acțiunii politice (Stebbing şi Meagher, 2022).

În România sunt necesare analize fundamentate pe dovezi ştiințifice care să stabilească dacă operatorii economici ar trebuie să dețină în continuare rolul de furnizori de servicii sociale, în condițiile în care analizele realizate la nivel internațional nu indică o calitate crescută a serviciilor furnizate de aceştia şi ținând totodată cont că serviciile esențiale pentru populație nu trebuie să fie o modalitate de obținere a câştigurilor materiale care să genereze îmbogățirea unor indivizi. Din cercetarea realizată în anul 2022, în contextul elaborării prezentei lucrări, a reieşit că operatorii economici nu inovează în domeniul serviciilor sociale, responsabilitatea pentru reformarea domeniului fiind asumată în continuare de asociații, fundații şi instituțiile publice de asistență socială.

Asociațiile şi fundațiile au avut şi continuă să dețină un rol important în dezvoltarea serviciilor sociale din România, introducând oferta centrelor de zi şi a îngrijirii la domiciliu pe piața serviciilor sociale pentru a substitui sau completa activitățile autorităților publice (FDSC, 2017). Spre exemplu, pentru acordarea serviciilor de îngrijire la domiciliu, asociațiile şi fundațiile au inițiat parteneriate cu autoritățile publice care au început treptat să aibă rol de finanțator, reglementator şi mai apoi chiar de furnizor pentru aceste tipuri de servicii (Dima, 2013). Pentru serviciile de îngrijire la domiciliu, creşterea numărului de furnizori publici nu a avut impact pozitiv întrucât personalul era adesea deficitar şi bugetele au fost limitate în contextul crizei economice de după anul 2008 (Dima, 2013). Astfel beneficiarii furnizorilor publici au căutat ulterior sprijinul furnizorilor privați pentru acordarea serviciilor de îngrijire la domiciliu, ceea ce a determinat ca un număr redus de organizații neguvernamentale să

Scanned with OKEN Scanner

gestioneze la nivelul anului 2011 cea mai mare parte din această categorie de servicii (Dima, 2013).

Cele mai multe inovații sociale sunt introduse de asociații și fundații însă în lipsa sprijinului guvernamental adesea nu sunt diseminate către alți furnizori de servicii sociale și, prin urmare, nu impactează grupuri mai mari de beneficiari. Inovațiile în domeniul serviciilor sociale necesită mai multă vizibilitate și claritate la nivel național. Autoritățile publice trebuie să promoveze inovațiile în măsura în care se potrivesc viziunii guvernamentale privind reforma serviciilor sociale și care, în urma derulării unor proiecte pilot, au generat rezultate pozitive privind dezinstituționalizarea beneficiarilor și integrarea lor în societate. Recunoașterea eforturilor organizațiilor neguvernamentale în transformarea domeniului ar putea consolida statutul acestora ca principali furnizori de servicii sociale la nivel național. Cu toate că sunt necesare alocări bugetare mai mari pentru servicii sociale, inclusiv pentru asigurarea sustenabilității inovațiilor sociale, statul trebuie să-și depășească rolul de finanțator și să se implice doar în furnizarea serviciilor sociale pe care le poate gestiona. Pentru dezvoltarea unui parteneriat real cu sectorul neguvernamental, statul va trebui să-și consolideze capacitățile pentru dezvoltarea strategică a domeniului asistenței sociale și supervizarea modalității de prestare a serviciilor sociale. În lipsa fondurilor necesare pentru subvenționarea unităților de asistență socială gestionate de asociații și fundații, autoritățile reglementatoare trebuie să înțeleagă importanța activităților de antreprenoriat social și a contractării serviciilor sociale.

Instituționalizarea conceptelor inovare socială și antreprenoriat social

În România ultimilor 30 de ani, macro paradigma de politici publice a vizat transferul unei părți din responsabilitatea și atribuțiile statului privind gestionarea problemelor sociale către organizațiile societății civile. Trecerea la regimul de guvernare democratică începând cu anul 1990 și adoptarea modelului neoliberal de dezvoltare economică au avut impact asupra modelului de bunăstare socială care s-a perpetuat dincolo de aderarea României la Uniunea Europeană sau criza economică globală din anul 2008. Privatizarea serviciilor publice după modelul neoliberal de dezvoltare economică a determinat o „dependență de cale" (Skocpol și Pierson, 2002) care continuă să influențeze alegerile politice din prezent privind dezvoltarea instituțională a statului bunăstării sociale. Aderarea României la Uniunea Europeană nu a impactat semnificativ modelul

Scanned with OKEN Scanner

de bunăstare socială ci doar anumite politici privind grupurile vulnerabile, precum finanțarea politicii de integrare în muncă a persoanelor vulnerabile în detrimentul dezvoltării domeniului serviciilor sociale. Acest raționament este susținut de datele care ne arată un intervenționism de scurtă durată a statului în momentele critice care afectează bunăstarea socială, o abordare de răspuns la criză care vizează mai degrabă rezolvarea problemelor pe termen scurt, fără decizii politice majore care să vizeze reformarea întregului sistem. Statul bunăstării sociale la nivel național este unul minimal în care cheltuielile publice sociale sunt mai scăzute decât media sumelor cheltuite de Statele Membre ale Uniunii Europene şi în care organizațiile neguvernamentale se finanțează preponderent din venituri proprii sau din alte surse private.

Statul bunăstării sociale din România se situează la intersecția celor două regimuri propuse de Esping – Andersen (1990), respectiv cel conservator-corporatist în care statul intervine doar acolo unde familia nu are această capacitate şi cel social-democrat caracterizat de universalitatea sistemului de asigurare socială (Dima şi Barna, 2013; Lambru şi Petrescu, 2017). România se încadrează în modelul Est-European propus de OECD (2016) în care rețelele familiale continuă să joace un rol important în furnizarea de bunăstare pentru membrii săi. Acest model este caracterizat de o slabă instituționalizare şi finanțare a inovării sociale la nivel guvernamental, majoritatea eforturilor fiind întreprinse de asociații şi fundații cu sprijin financiar de la organizații internaționale. Prin raportare la domeniul serviciilor sociale, modelul de stat al bunăstării sociale din România este unul mixt întrucât presupune implicarea organizațiilor publice şi private în furnizarea serviciilor sociale către grupurile vulnerabile.

Politicile sociale din perioada 1990-2020 au determinat o instituționalizare incompletă a inovării sociale şi antreprenoriatului social la nivel național. Inovarea socială se află în etapa de pre-instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996), conceptul fiind utilizat în legislația şi politicile publice doar începând cu anul 2015. Furnizorii de servicii sociale prezintă un grad scăzut de cunoaştere a inovațiilor sociale din cauza unei înțelegeri minimale a activității de asistență socială şi instituționalizării precare a conceptului în documentele de politici publice şi în actele normative specifice domeniului asistenței sociale. Între inovațiile sociale identificate şi strategiile pentru dezvoltarea serviciilor sociale la nivel județean/local nu există o legătură evidentă. În general aceste documente de politici publice nu conțin obiective sau acțiuni explicite privind inovarea socială însă încurajează noi abordări pentru a

Scanned with OKEN Scanner

răspunde în mod adecvat necesităților beneficiarilor. Numărul redus de furnizori de servicii sociale care sunt implicați în procese de inovare socială sau pot furniza exemple de inovații sociale reprezintă un alt indicator privind gradul de instituționalizarea a conceptului.

Antreprenoriatul social se află în etapa de semi-instituționalizare (Tolbert şi Zucker, 1996), primele eforturi de instituționalizare fiind vizibile după anul 2010 şi fiind concretizate prin adoptarea Legii nr. 219/2015 privind economia socială, finanțarea întreprinderilor sociale sau acțiunile de profesionalizare. Politicile publice din această perioadă, influențate preponderent de politica de ocupare a Uniunii Europene, s-au axat pe utilizarea antreprenoriatului social drept instrument pentru inserția pe piața muncii a persoanelor vulnerabile, neglijând alte domenii de activitate ale antreprenoriatului social precum serviciile sociale. Cu toate că sectorul economiei sociale a fost finanțat considerabil din fonduri europene, autoritățile publice nu promovează suficient instrumentele de politici publice care pot oferi sustenabilitate întreprinderilor sociale nou înființate, precum mecanismul de acordare a subvențiilor sau participarea la procedurile de atribuire a contractelor de achiziții publice.

Instituționalizarea incompletă a antreprenoriatului social influențează dezvoltarea inovațiilor sociale, întreprinderile sociale şi unitățile protejate autorizate nereprezentând principalele tipuri de organizații care inovează în domeniul serviciilor sociale. Furnizorii de servicii sociale prezintă un deficit de cunoaştere şi înțelegere a caracteristicilor întreprinderilor sociale. Numărul redus al furnizorilor de servicii sociale care activează în zona antreprenoriatului social poate fi o explicație în acest sens. Doar 8% din întreprinderile sociale şi 3% din unitățile protejate furnizează servicii sociale în România.

Prin Planul Național de Redresare şi Reziliență au fost prevăzute măsuri pentru dezvoltarea sectorului economiei sociale, inclusiv actualizarea legislației, evaluarea ecosistemului, elaborarea unui plan de acțiune şi înființarea unei comunități de practică (Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale, 2023). „Comunitatea de practică în domeniul economiei sociale (SECOP)" a fost operaționalizată la nivelul ministerului de resort şi reprezintă un spațiu de dialog între autoritățile publice şi reprezentanții celui de-al treilea sector (Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale, 2023). Aşadar prin inițiativele existente în prezent, care promovează colaborarea intersectorială, au fost create premisele pentru remedierea deficiențelor în sectorul economiei sociale în general şi a antreprenoriatului social în particular. După aproximativ un deceniu de la aprobarea cadrului legal, reprezentanții întreprinderilor sociale

Scanned with OKEN Scanner

au oportunitatea de a comunica autorităților publice problemele care împiedică consolidarea și dezvoltarea acestei forme organizaționale.

De la cartografierea inovațiilor sociale la analiza dinamicii procesului de inovare socială

În urma cercetării calitative au fost identificate 14 inovații sociale, majoritatea fiind inovații evoluționare dezvoltate preponderent de asociații și fundații cu scopul de a introduce servicii noi sau de a aborda serviciile existente într-un mod inovator pentru beneficiarii existenți. Asociațiile reprezintă principalul tip de organizație care inovează în domeniul serviciilor sociale, respectiv au dezvoltat 7 din cele 10 inovații identificate la nivelul asociațiilor și fundațiilor. În general furnizorii publici de servicii sociale desfășoară activități tradiționale, adică prestează oferta existentă de servicii către grupuri existente de beneficiari. Cu toate acestea au fost identificați furnizori publici care au dezvoltat, alături de asociații și fundații, atât inovații evoluționare, cât și inovații radicale care vizau introducerea unor noi servicii pentru grupuri noi de beneficiari. Furnizorii publici de la nivel județean/municipal au dezvoltat la rândul lor inovații (4 inițiative identificate) prin intermediul proiectelor finanțate din fonduri europene, din granturi externe sau prin colaborarea cu furnizori privați, precum asociațiile.

Transformarea inovațiilor evoluționare și radicale în inovații disruptive a fost sesizată la nivelul proceselor de inovare gestionate atât de organizațiile publice, cât și de asociații și fundații. În această etapă, colaborarea intersectorială a fost esențială pentru modificarea legislației în domeniul asistenței sociale și promovarea noilor practici la nivel național. În ceea ce privește întreprinderile sociale, din cercetare a reieșit că au rol de colaboratori pentru integrarea pe piața muncii a beneficiarilor de servicii sociale. Rezultatul confirmă concluziile proiectului SI-DRIVE (Howaldt, 2019), respectiv întreprinderile sociale sunt actori secundari în cadrul proceselor de inovare socială inițiate de alte tipuri de organizații din sectorul public, privat sau neguvernamental.

Analiza dinamicii procesului de inovare socială a arătat că furnizorii de servicii sociale, în special asociațiile și fundațiile, dezvoltă inovații deoarece pe piață nu există servicii pentru categoria de beneficiari vizată sau este necesară o diversificare a serviciilor sociale, inclusiv introducerea serviciilor personalizate. În funcție de grupul țintă au fost identificate trei categorii de servicii sociale inovatoare. Prima categorie este dedicată persoanelor cu dizabilități intelectuale. Pentru sprijinirea beneficiarilor cu aceste afecțiuni,

Scanned with OKEN Scanner

furnizorii de servicii sociale pot folosi terapii alternative precum terapia prin teatru sau prin arta povestirii. În plus abordarea integrată care vizează servicii sociale de tip rezidențial și ambulatoriu este utilizată pentru integrarea socială a persoanelor cu dizabilități intelectuale în toate domeniile vieții, respectiv locuire, loc de muncă și timp liber.

A doua categorie vizează copiii care se află în diferite contexte de vulnerabilitate. Copiii cu autism își pot dezvolta abilități sociale autonome, cu ajutorul terapiei virtuale, prin simularea experiențelor reale de viață. O aplicație de tip catalog calculează riscul de abandon școlar și copiii aflați în această situație beneficiază de un program de mentorat pentru a preveni părăsirea școlii. Copiii cu părinții plecați la muncă în străinătate beneficiază în prezent de protecția statului, prin servicii sociale, psihologice, juridice, de informare și consiliere. Pentru copiii din medii dezavantajate și familiile acestora a fost introdus pachetul minim de servicii, practic o combinație de servicii de sănătate, educație și protecție socială care sunt prestate de o echipă comunitară de specialiști. O spălătorie socială schimbă în bine viața copiilor fără posibilități materiale și a familiilor lor atât prin educație sanitară, cât și prin implicarea beneficiarilor în activități de voluntariat pentru îngrijirea centrului care gestionează această ofertă de servicii.

A treia categorie este reprezentată de tinerii care se pregătesc să părăsească sau au părăsit sistemul de protecție socială. Aceștia pot accesa programul de rugby care este folosit drept instrument pentru educația nonformală sau au parte de programe speciale, inclusiv programe de economisire sau programe de mentorat pentru dobândirea independenței financiare.

Un penitenciar din România a dezvoltat o inovație aparte care nu poate fi încadrată în categoriile anterior menționate. Inițiativa sprijină colaborarea dintre polițiștii de penitenciare și deținuți în cadrul unui proiect cultural-educativ dedicat creației literare și ilustrației de carte. Cele două tipuri de beneficiari au parte de activități comune care contribuie la consolidarea încrederii, a procesului de reabilitare și ulterior la inserția socială a foștilor deținuți.

Majoritatea inovațiilor enumerate se află în stadiul de implementare la nivel local și foarte puține dintre acestea au fost difuzate și adoptate de către alți furnizori de servicii sociale sau, ulterior, promovate la nivelul sistemului. Cercetarea confirmă rezultatele proiectului SI-DRIVE din care a rezultat că majoritatea inovațiilor sociale răspund unor necesități sociale și unor provocări societale și se adresează mai puțin schimbărilor sistemice (Howaldt *et al.*, 2017). În cazul inovațiilor disruptive, prezentate în studiile de caz din capitolul 7, promovarea s-a realizat la nivel de sistem și

Scanned with OKEN Scanner

adoptarea noilor practici s-a realizat cu implicarea autorităților publice centrale şi a organizațiilor neguvernamentale cu activitate internațională sau a organizațiilor interguvernamentale.

Caracteristici organizaționale care favorizează inovarea socială

Din analiza caracteristicilor organizaționale a reieşit că organizațiile cu experiență în domeniul serviciilor sociale, care au capacitate operațională şi financiară crescută şi vizibilitate la nivelul comunității pot implementa noi modalități de furnizare a serviciilor sociale sau pot identifica noi necesități sociale pentru anumite grupuri de beneficiari. În cazul tuturor tipurilor de inovații analizate, furnizorii de servicii sociale gestionează personal angajat, colaborează cu voluntari, au o vechime organizațională mai mare de 10 ani şi utilizează o combinație de surse de finanțare publice şi private. Majoritatea acestor furnizori de servicii sociale aleg să utilizeze finanțările provenite din fonduri publice, fonduri private (donații, sponsorizări) sau fonduri externe rambursabile şi nerambursabile în detrimentul veniturilor din activitățile de antreprenoriat social.

Cu toate că studiul său a vizat doar organizațiile neguvernamentale, Osborne (1998) a concluzionat că organizațiile inovatoare au mai puțin de 6 ani vechime, minim un angajat şi sunt finanțate de Guvern, spre deosebire de organizațiile tradiționale care au vechime organizațională mai mare, nu gestionează personal angajat şi se finanțează din donații. Prin urmare, rezultatele cercetării nu susțin în totalitate cele identificate de Osborne (1998), singurele caracteristici care sunt similare vizează gestionarea personalului plătit şi finanțarea guvernamentală. În schimb acestea confirmă concluziile proiectului SI-DRIVE privind caracteristicile organizaționale, respectiv faptul că organizațiile care inovează utilizează o combinație de surse de finanțare, precum contribuții proprii şi ale partenerilor, finanțare publică națională şi europeană, donații din surse private, şi sunt susținute de echipe complexe formate din angajați, voluntari şi consilieri externi (Howaldt *et al.* 2016a; 2016b).

Mecanisme de schimbare instituțională în procesul de inovare socială

La nivelul procesului de inovare socială au fost analizate cele patru mecanisme de schimbare instituțională, respectiv izomorfismul coercitiv, mimetic şi normativ propuse de DiMaggio şi Powell (1983) şi izomorfismul reflexiv propus de Nicholls (2010). Izomorfismul

Scanned with OKEN Scanner

coercitiv este rezultatul influenței organizațiilor cu autoritate superioară, izomorfismul mimetic reiese din imitarea practicilor şi izomorfismul normativ este generat prin acțiunile de profesionalizare (DiMaggio şi Powell, 1983; Mason, 2012). Izomorfismul reflexiv (Nicholls, 2010) este rezultatul influenței organizațiilor dominante, respectiv cele care îşi promovează propriile logici şi norme instituționale într-un anumit domeniu de activitate.

Din cercetare a reieşit că izomorfismul coercitiv este specific procesului de inovare socială, fiind vizibil la nivelul legislației şi instrumentelor de finanțare a serviciilor sociale. Presiunea izomorfă coercitivă, exercitată de autoritățile publice, este semnificativă deoarece bugetul de stat şi fondurile externe rambursabile şi nerambursabile se numără printre principalele surse de finanțare ale furnizorilor de servicii sociale care inovează. Instrumentele de finanțare ale Uniunii Europene reprezintă un puternic determinant al inovațiilor sociale, majoritatea inițiativelor identificate fiind rezultate ale unor proiecte cu finanțare europeană. Cu toate acestea, etapa de sustenabilitate a proiectelor a generat dificultăți pentru majoritatea furnizorilor de servicii sociale. Pentru a-şi implementa în continuare serviciile sociale inovatoare şi a accesa finanțare de la bugetul de stat şi/sau local, furnizorii trebuie să parcurgă procesul de licențiere. Obținerea unei licențe poate determina modificarea anumitor caracteristici ale inovației, având în vedere necesitatea de a încadra serviciile sociale în categoriile prevăzute de legislația în domeniu. Izomorfismul mimetic poate interveni în competiția pentru accesul la finanțare din fonduri europene deoarece furnizorii de servicii sociale tind să imite practicile de introducere a unor noi componente în activitatea curentă.

Includerea organizațiilor în rețele de furnizare a serviciilor generează izomorfism (Pestoff şi Brandsen, 2009) ceea ce poate impacta procesul de inovare socială. În măsura în care discursul membrilor rețelei promovează inovațiile sociale, izomorfismul instituțional poate avea o influență pozitivă. Izomorfismul normativ (DiMaggio şi Powell, 1983; Mason, 2012) se poate manifesta prin intermediul acțiunilor de profesionalizare sau standardelor privind inovația socială. Izomorfismul reflexiv (Nicholls, 2010) poate fi generat de către organizațiile influente din domeniul serviciilor sociale prin promovarea propriilor idei pe tema practicilor inovatoare. În urma cercetării nu au fost identificate presiuni izomorfe normative sau reflexive ale organizațiilor de tip rețea, precum federațiile, asupra furnizorilor de servicii sociale implicați în procese de inovare. Federațiile nu au sprijinit furnizorii de servicii sociale în dezvoltarea inovațiilor sociale şi nu au avut rol în promovarea sau diseminarea lor.

Scanned with OKEN Scanner

Inovarea colaborativă: o nouă modalitate de furnizare a serviciilor publice

Inovațiile sociale identificate prezintă caracteristicile inovațiilor colaborative, respectiv colaborarea intersectorială şi co-producția serviciilor sociale (Osborne, 2010; Sørensen şi Torfing, 2013; Hartley, Sørensen şi Torfing, 2013). Furnizorii de servicii sociale inovatoare colaborează cu mai multe categorii de organizații, precum asociațiile şi fundațiile, autoritățile şi instituțiile publice de la nivel local şi central, operatorii economici, întreprinderile sociale şi universitățile. Colaborarea intersectorială în domeniul serviciilor sociale este stabilită prin acordurile de parteneriat sau convențiile de colaborare între diferite tipuri de organizații la nivel național şi internațional.

Beneficiarii sunt preponderent co-producători ai serviciilor sociale inovatoare, furnizorii încercând constant să-şi adapteze ofertele în funcție de necesitățile lor. Co-producția reprezintă rezultatul implicării beneficiarilor în furnizarea serviciilor sociale (Bovaird, 2007; Pestoff şi Brandsen, 2009; Pestoff, 2011). În general beneficiarii nu au rolul de co-creatori (Voorberg, Bekkers şi Tummers, 2015) sau de co-inovatori (Agger şi Lund, 2017) întrucât nu inițiază inovațiile sociale sau nu intervin pentru realizarea schimbărilor la nivel de sistem. În schimb aceştia îşi exprimă opiniile în cadrul unor studii pe tema introducerii unor noi servicii sociale sau noi activități în cadrul serviciilor sociale existente.

Co-producția poate fi facilitată de întreprinderile sociale tocmai prin modelul organizațional care presupune modalitatea democratică de luare a deciziilor şi implicarea tuturor factorilor interesați (Pestoff, 2011). În urma cercetării a reieşit că întreprinderile sociale au rol de colaboratori în procesele de inovare care sunt inițiate preponderent de asociații şi fundații. Colaborarea furnizorilor de servicii sociale cu întreprinderile sociale şi unitățile protejate a vizat integrarea beneficiarilor pe piața muncii, fiind identificată în majoritatea proceselor de inovare socială.

Rolul asociațiilor şi fundațiilor în procesul de inovare a serviciilor sociale

Piața serviciilor sociale din România este împărțită între furnizorii publici şi privați, la finalul anului 2021 aproximativ 66% fiind furnizori privați, dintre care mai mult de 50% asociații şi fundații. În urma analizei politicilor publice nu a fost identificat tipul de parteneriat propus de Salamon (1987) în care asociațiile şi fundațiile dețin funcția de prestarea a serviciilor sociale, iar autoritățile guvernamentale au doar funcții de strategie, finanțare şi

Scanned with OKEN Scanner

control. Pentru implementarea acestui tip de parteneriat autoritățile publice ar trebui să-şi consolideze capacitatea de rezolvare a problemelor sociale, să acorde o finanțare corespunzătoare domeniului şi să verifice riguros respectarea standardelor de calitate de către asociații şi fundații.

Potrivit lui Salamon şi Anheier (1996), în regimurile politice liberale şi social-democrate dezvoltarea sectorului neguvernamental nu depinde în totalitate de cheltuielile guvernamentale alocate serviciilor sociale întrucât aceste organizații sunt percepute mai degrabă drept alternative decât partenere, situație care le determină să obțină finanțări din sectorul privat. Numărul crescut al furnizorilor privați de servicii sociale, în special al asociațiilor şi fundațiilor, poate semnala o „criză de legitimitate majoră pentru sectorul public ca furnizor de servicii de asistență socială" determinată de probleme precum îmbătrânirea populației, deficitul de democrație şi de austeritatea în finanțele publice (Pestoff şi Brandsen, 2009).

Totuşi implicarea considerabilă a asociațiilor şi fundațiilor în domeniul serviciilor sociale a influențat pozitiv dezvoltarea inovațiilor sociale. Din cercetare a reieşit că asociațiile şi fundațiile sunt principalii furnizori de servicii sociale care inovează, cele mai des întâlnite inovații fiind cele evoluționare prin care sunt dezvoltate servicii noi sau sunt abordate serviciile existente într-un mod inovator pentru beneficiarii existenți. Inovațiile prezentate în cadrul lucrării reprezintă răspunsul asociațiilor şi fundațiilor la eşecurile pieței şi ale guvernului de a furniza anumite tipuri de servicii sociale (Salamon, 1987). Parteneriatul public-privat reprezintă un factor care influențează pozitiv evoluția proceselor de inovare socială în domeniul serviciilor sociale. În literatura de specialitate de la nivel național identificăm concluzii similare, respectiv asociațiile şi fundațiile cu activitate economică îşi desfăşoară activitatea într-un sistem mixt al bunăstării (Lambru şi Petrescu, 2012; 2017) caracterizat de parteneriatul public-privat şi sunt principalii inovatori sociali în furnizarea serviciilor sociale şi inserția socială a grupurilor vulnerabile (Lambru şi Petrescu, 2019).

Propuneri pentru stabilirea unei agende de politici publice

Deborah Stone (1989), cercetător american specializat în analiza politicilor publice, consideră că decidenții politici aleg care dintre problemele identificate sunt promovate în spațiul public şi, ulterior, rezolvate prin intermediul politicilor publice, ceea ce denotă că alegerea politică influențează caracteristicile reformei într-un anumit

Scanned with OKEN Scanner

sector de activitate. Pentru Gamble şi Stone (2006) transformarea problemelor sociale în probleme de politică publică nu se produce doar prin existența evidentă a acestora sau prin intermediul procesului de cercetare ştiințifică. Problemele de politici publice sunt problemele sociale care sunt promovate şi definite de politicieni, practicieni, intelectuali, reprezentanți de la nivelul societății civile sau din cadrul cultelor religioase într-un mod prin care guvernul să le poată corela cu activitatea sa şi, implicit, rezolva prin intermediul legislației sau altor instrumente operaționale (Gamble şi Stone, 2006). Cercetare ştiințifică nu poate modela politica publică fără existența voinței politice, adică „puntea dintre cercetare şi politica publică este politica" (Gamble şi Stone, 2006). Totuşi cercetătorii pot contribui semnificativ la procesul de stabilire a agendei prin încadrarea corespunzătoarea a unei probleme ca problemă de politici publice în rapoartele de cercetare, respectiv prin relatarea unei „poveşti cauzale care localizează cauza problemei în acțiunea umană, învinovățind astfel pe cineva pentru problemă şi sugerând pe altcineva ca soluție adecvată" (Gamble şi Stone, 2006).

Autoritățile publice din România au eşuat în procesul de construcție a statului bunăstării sociale, situație vizibilă prin modalitatea în care asistența socială şi antreprenoriatul social sunt instituționalizate la nivel național. Cu toate că economia socială beneficiază atât de cadru legal şi procedural, cât şi de instrumente de finanțare, întreprinderile sociale şi unitățile protejate nu s-au consolidat ca formă organizațională la nivel național şi sunt implicate minimal în domeniul serviciilor sociale. În plus instrumentele care pot stimula dezvoltarea serviciilor sociale prin activități de antreprenoriat social, inclusiv prin participarea la piața achizițiilor publice, sunt superficial promovate. În acest context, furnizorii privați de servicii sociale sunt dependenți de alocările de la bugetul de stat, adeseori insuficiente prin raportare la nevoile beneficiarilor, ceea ce determină în general o slabă calitate a acestor servicii.

La nivel național, cadrul normativ aferent domeniului antreprenoriatului social şi a celui privind serviciile sociale este puternic fragmentat, Legea nr. 219/2015 privind economia socială nefiind corelată cu Legea nr. 448/2006 privind protecția şi promovarea drepturilor persoanelor cu handicap sau cu Legea nr. 292/2011 privind asistența socială. Activitatea de monitorizare realizată la nivelul Ministerului Muncii şi Solidarității Sociale, dar şi la nivelul altor instituții precum Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă sau Autoritatea Națională pentru Protecția Persoanelor cu Dizabilități, arată că dezvoltarea serviciilor sociale prin intermediul antreprenoriatului social nu reprezintă o prioritate

Scanned with OKEN Scanner

la nivel național. „Dacă nu poți măsura, nu există", spune Deborah Stone (2020). Cu alte cuvinte, problemele sunt percepute drept inexistente dacă nu sunt colectate și analizate date despre anumite realități. Consecință a cadrului legal în vigoare, registrele întreprinderilor sociale și unităților protejate nu sunt corelate cu lista furnizorilor de servicii sociale acreditați sau cu lista serviciilor sociale licențiate și, prin urmare, nu este evident dacă sau care dintre aceste organizații sunt autorizate și licențiate să furnizeze servicii sociale. Cu toate că cele două domenii de activitate sunt reglementate de către același minister, respectiv Ministerul Muncii și Solidarității Sociale, la nivelul instituției nu este armonizată activitatea de monitorizare și nu sunt utilizați indicatori care să măsoare atât activitatea antreprenorială socială, cât și cea specifică serviciilor sociale.

La nivelul ministerului de resort este necesar să fie dezvoltate baze de date mai complexe, elaborați indicatori suplimentari și realizate analize cantitative și calitative despre activitățile de antreprenoriat social în domeniul serviciilor sociale. Spre exemplu un indicator precum *numărul furnizorilor de servicii sociale acreditați, cu atestat de întreprindere socială/marcă socială pentru întreprindere socială de inserție/autorizație pentru unitate protejată, care dețin licențe de funcționare pentru servicii sociale*, poate indica situația cantitativă a furnizorilor de servicii sociale care respectă standardele de calitate, gestionează efectiv anumite servicii sociale licențiate și își susțin activitatea prin intermediul antreprenoriatului social.

Ministerul de resort ar putea organiza periodic ateliere de lucru cu reprezentanții acestor sectoare de activitate și cu reprezentanții mediului academic în vederea identificării deficiențelor sistemice care determină interesul scăzut al organizațiilor neguvernamentale pentru autorizarea ca furnizori de servicii sociale sau atestarea ca întreprinderi sociale. În anul 2016 doar 13% din organizațiile neguvernamentale active în sectorul social erau acreditate drept furnizori de servicii sociale (FDSC, 2017). Mai mult, doar aproximativ 8% dintre întreprinderile sociale și 3% dintre unitățile protejate autorizate aveau ca obiect de activitate serviciile sociale la nivelul anului 2022.

De asemenea, este important să fie analizate cauzele interesului scăzut al furnizorilor privați de a participa la procedurile de achiziții publice care au drept obiect serviciile sociale. În anul 2015 doar puțin peste 5% din furnizorii privați acreditați au obținut contracte pentru furnizarea serviciilor de la autorități publice locale sau județene (FDSC, 2017). Ministerul Muncii și Solidarității Sociale trebuie să colaboreze cu Agenția Națională pentru Achiziții Publice atât pentru implementarea acțiunilor privind achizițiile publice responsabile

Scanned with OKEN Scanner

social din noua strategie[59] în domeniu pentru perioada 2023-2027, cât şi pentru stabilirea unor indicatori de monitorizare a contractelor care au ca obiect serviciile sociale. În acest mod s-ar putea realiza analize privind categoriile de servicii sociale care sunt contractate cel mai frecvent de furnizorii privaţi, tipurile de furnizori privaţi care contractează servicii sociale, gradul de participare al întreprinderilor sociale/unităţilor protejate la procedurile de achiziţii publice aferente contractelor rezervate pentru servicii sociale etc. Doar prin colectarea suplimentară de date şi menţinerea unui dialog permanent cu reprezentanţii pieţei serviciilor sociale pot fi remediate problemele care împiedică dezvoltarea acestui domeniu de activitate.

În România aproximativ 25%[60] dintre furnizorii de servicii sociale nu au vizibilitate în mediul online, respectiv pagină de internet proprie şi adresă de e-mail. Mai mult, lista furnizorilor de servicii sociale acreditaţi nu conţine aceste tipuri de informaţii. În lipsa unei baze de date actualizată şi, totodată, disponibilă public a fost iniţiat un demers pentru căutarea acestor informaţii pe internet în vederea aplicării instrumentului de cercetare cantitativă. Probleme legate de vizibilitate au fost sesizate, în special, la nivelul operatorilor economici dar şi în cazul unor organizaţii neguvernamentale sau a parohiilor ortodoxe de la sate. Pentru facilitarea demersurilor de cercetare ştiinţifică de către diferite părţi interesate precum studenţi, cercetători sau analişti, Ministerul Muncii şi Solidarităţii Sociale ar trebui să publice inclusiv datele de contact pentru corespondenţă electronică la nivel de organizaţie în regim de date deschise, mai ales în situaţia în care furnizorii de servicii sociale se finanţează direct din bugetele publice sau prin intermediul subvenţiilor publice. Spre exemplu, registrele întreprinderilor sociale şi unităţilor protejate conţin inclusiv adresele de e-mail ale acestor organizaţii, fiind gestionate de instituţii subordonate Ministerului Muncii şi Solidarităţii Sociale.

Autorităţile şi instituţiile publice din domeniul serviciilor sociale trebuie să-şi crească capacitatea administrativă pentru identificarea, promovarea şi finanţarea inovaţiilor sociale. Este necesar ca autorităţile responsabile să monitorizeze modalitatea de prestare a serviciilor sociale şi să se asigure de existenţa calităţii acestor servicii şi, cel mai important, de bunăstarea beneficiarilor fără impunerea unor proceduri complicate şi a unor standarde de calitate rigide care

---

[59] Strategia Naţională în domeniul achiziţiilor publice 2023-2027, aprobată prin Hotărârea de Guvern nr. 554/2023

[60] Prin raportare la informaţiile primite de la Ministerul Muncii şi Solidarităţii Sociale, potrivit căruia la data de 31.12.2021 Registrul electronic unic al serviciilor sociale înregistra un număr total de 3.721 furnizori de servicii sociale acreditaţi

Scanned with OKEN Scanner

să împiedice acreditarea de noi furnizori sau promovarea unor noi modele de îngrijire. Pe parcursul cercetării a reieşit că furnizorii întâmpină dificultăți în procesul de licențiere deoarece nu pot încadra inovațiile în categoriile de servicii prevăzute în Nomenclatorul serviciilor sociale. Aşadar se impune adoptarea unei metodologii pentru actualizarea constantă a ofertei serviciilor sociale la nivel național, întrucât cadrul normativ actual nu acoperă tot ce există pe piața serviciilor sociale. Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale ar putea să colaboreze cu reprezentanții mediului academic şi cu furnizorii de servicii sociale pentru identificarea constantă a inovațiilor sociale. În cadrul acestui proces ar fi utilă stabilirea unei definiții şi a unor criterii de evaluare la nivelul ministerului privind catalogarea unor inițiative drept inovații în domeniul serviciilor sociale. Mai mult, aceste inovații ar trebui corelate cu necesități sociale care nu sunt acoperite de piața serviciilor sociale, ceea ce poate determina actualizarea categoriilor sau activităților de servicii sociale prevăzute în Nomenclator.

Inovațiile ar trebuie recompensate financiar sau non-financiar prin includerea în ghiduri de bune practici, prezentarea în cadrul unor conferințe naționale sau discutarea lor în cadrul unor ateliere de lucru. Inclusiv practicienii, angajați în cadrul organizațiilor care furnizează servicii sociale, ar trebui să pună bazele unor structuri organizaționale de tip rețea, centre de competențe sau grupuri de experți prin intermediul cărora să disemineze rezultatele noilor activități sau servicii sociale, să discute eventualele provocări întâmpinate, să găsească soluții la aceste provocări şi să ofere suport operațional furnizorilor mai puțin experimentați.

Finanțarea inovațiilor sociale se realizează preponderent prin fonduri europene sau fonduri private. Acesta reprezintă un motiv suplimentar pentru care este necesară o flexibilitate mai mare la nivelul Nomenclatorului serviciilor sociale. Licențierea mai facilă a inovațiilor poate contribui la sustenabilitatea inițiativei prin accesarea sprijinului guvernamental direct, sub forma subvențiilor, sau indirect prin participarea la piața achizițiilor publice de servicii sociale. De asemenea, pentru încurajarea dezvoltării inovațiilor în domeniul serviciilor sociale ar putea fi promovat parteneriatul pentru inovare, procedură de achiziții publice care conține trei etape esențiale, respectiv cercetarea, dezvoltarea şi achiziția ulterioară a soluției inovatoare. În acest context, o autoritate publică ar putea semna un contract cu unul sau mai mulți furnizori privați de servicii sociale pentru dezvoltarea unor soluții inovatoare pentru noi necesități identificate la nivelul beneficiarilor existenți sau pentru noi categorii de beneficiari.

Scanned with OKEN Scanner

Recomandări pentru cercetările viitoare

În urma revizuirii literaturii de specialitate am identificat modele alternative, pentru cartografierea şi analiza inovațiilor sociale, care pot fi utilizate în cercetări viitoare. Modelul biografiilor inovațiilor sociale (în engleză Social Innovation Biographies – SIBs) (Kleverbeck şi Terstriep, 2017), care a fost dezvoltat prin proiectul SIMPACT, este potrivit realizării studiilor de caz. În cadrul acestui model biografia rezultată este a cazului, respectiv a inovației sociale, şi nu a indivizilor sau organizațiilor (Kleverbeck şi Terstriep, 2017). SIBs presupune ca studiul de caz să fie construit pe baza cercetării de birou, a interviurilor narative/semi-structurate realizate cu reprezentanți ai organizației, inclusiv cu colaboratorii şi beneficiarii săi, şi a analizei rețelei egocentrice care vizează relațiile organizației (Wassermann şi Faust, 1994 *apud* Kleverbeck şi Terstriep, 2017; Kleverbeck şi Terstriep, 2017). Studiile de caz, realizate în contextul prezentei lucrări, conțin informații rezultate în urma cercetării de birou şi datelor colectate de la furnizorii de servicii sociale selectați, care au dezvoltat şi implementat inovații sociale cu impact la nivel sistemic, însă interacțiunea pe parcursul cercetării cu partenerii, sau după caz colaboratorii, şi cu beneficiarii organizației ar fi contribuit cu perspective multiple la analiza procesului de inovare socială.

În ceea ce priveşte analiza de politici publice (Geva-May şi Wildavsky, 1997; Geva-May, 2005; Bardach, 2012; Weimer şi Vining, 2011, 2016), aceasta poate fi completată cu date colectate de la factorii de decizie din administrația publică centrală, cu scopul de a realiza un raport de politici publice (Young şi Quinn, 2002; Baimyrzaeva, 2013) care să conțină recomandări privind dezvoltarea unui sistem al inovării sociale la nivel național. Cercetările viitoare ar putea analiza, pe de o parte, gradul de cunoaştere şi percepțiile privind inovarea socială şi antreprenoriatul social la nivelul reprezentanților organizațiilor din administrația publică centrală care reglementează domeniile asistenței sociale, economiei sociale, ocupării forței de muncă, antreprenoriatului, cercetării şi inovării, finanțărilor şi controlului finanțărilor naționale şi europene, achizițiilor publice şi, pe de altă parte, opiniile acestora privind dezvoltarea cadrului normativ şi de politică publică prin raportare la cele două concepte.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

I. Cărți și articole de specialitate

Agabrian, M. 2006. *Analiza de conținut.* Editura Polirom. Iași

Agger, A., Lund, D. H. (2017). Collaborative Innovation in the Public Sector – New Perspectives on the Role of Citizens? In *Scandinavian Journal of Public Administration.* 21, 3, 17-37. ISSN: 2001-7405, e-ISSN: 2001-7413.

Andersen, L. L. (2015). Social Entrepreneurship and Social Innovation: Human Economy, Governance and Volunteerism Revisited. In Jensen, N. R. (ed.) *Voluntary Work and Youth Unemployment – Contributions from the Conference on VERSO,* pp. 45-64. CURSIV, Department of Education, Aarhus University.

Arpinte, D. (2009). Mecanisme ale inovației în asistența socială. În *Revista Calitatea Vieții.* XX, 1-2, 91-99, articol accesat în data de 25.01.2021 la adresa de internet: https://www.revistacalitateavietii.ro/oldrcv/2009/CV-1-2-2009/CV-1-2-2009.pdf

Arpinte, D. (2010). Factori inhibatori ai inovației în serviciile sociale. În *Calitatea Vieții,* XXI, nr. 1–2, pp. 193–202

Arpinte, D. (2020). Planificarea şi evaluarea politicilor publice în domeniul asistenței sociale. În Zamfir, E., Voicu, M., Stănescu, S. M. (coord.) (2020) *Politici sociale în România după 30 de ani. Aşteptări şi răspunsuri.* Editura Academiei Române, Bucureşti. pp. 169-190.

Ayob, N., Teasdale, S. Fagan, K. (2016). How Social Innovation 'Came to Be': Tracing the Evolution of a Contested Concept. In *Journal of Social Policy.* Cambridge University Press. 45. 4. 635-653.

Baimyrzaeva, M. (2013). *Policy Analysis as a Profession in Government: Who Does What and How.* Institute of Public Policy and Administration, University of Central Asia, Occasional Paper No. 2. Accesat la data de 29.05.2021 pe pagina web a Universității Central Asiatice https://www.ucentralasia.org/Content/downloads/UCA-IPPA-OP2-English.pdf

Bardach, E. (2012). *A Practical Guide for Policy Analysis.* The Eightfold Path to More Effective Problem Solving. Fourth Edition. SAGE Publications.

Chelcea, S. (2001). *Metodologia Cercetării Sociologice. Metode Cantitative şi Calitative.* Editura Economică

Chirescu, A. D., Pătărlăgeanu, S. R. (2022). Analiza situației IMM-urilor din România. *Revista Română de Statistică.* Supliment nr. 6 / 2022, pp. 103 – 111

https://www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/uploads/2022/07/rrss06_2022_06_ro.pdf

Crepaldi, C., De Rosa, E., Pesce, F. (2012). *Literature review on innovation in social services in Europe (sectors of Health, Education and Welfare Services).* INNOSERV Work Package 1. Accesat la data de 15.05.2021 pe pagina web a Institutului de Ştiințe Diaconale – Universitatea Heidelberg: https://www.dwi.uni-heidelberg.de/md/dwi/forschung/innovatio/literature_review.pdf

Creswell, J. W. (2014). *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mix Methods Approaches.* Fourth Edition. USA: SAGE.

Crețoiu, I. (2004) Disfuncționalități în implementarea Legii 34/1998. În Lambru, M., Mărginean I. (coordonatori) (2004) *Parteneriatul Public Privat în Furnizarea de Servicii Sociale.* Editura ZIUA. Colecția „Social-Politic", Bucureşti. pp.53-63

Dacin, P. A., Dacin, M. T., Matear Source, M. (2010). Social Entrepreneurship: Why We Don't Need a New Theory and How We Move Forward From Here. *Academy of Management Perspectives.* Vol. 24, No. 3. pp. 37-57.

Dacin, M. T., Dacin, P. A., Tracey, P. (2011). Social Entrepreneurship: A Critique and Future Directions. *Organization Science,* Vol. 22. no. 5. pp. 1203-1213.

Daigneault, P. M. (2014a). Reassessing the concept of policy paradigm: aligning ontology and methodology in policy studies. *Journal of European Public Policy.* 21:3. pp. 453-469, DOI: 10.1080/13501763.2013.834071.

Daigneault, P. M. (2014b). Puzzling about policy paradigms: precision and progress. *Journal of European Public Policy.* 21:3. pp. 481-484. DOI: 10.1080/13501763.2014.893080

Daigneault, P. M. (2014c). Three Paradigms of Social Assistance. *SAGE Open,* 4 (4). https://doi.org/10.1177/2158244014559020.

Daigneault, P. M. (2015). Ideas and Welfare Reform in Saskatchewan: Entitlement, Workfare or Activation?. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique,* 48:1, pp. 147–171. doi:10.1017/S0008423915000098.

Davidescu, S., Hiteva, R., Maltby, T. (2018). Two steps forward, one step back: Renewable energy transitions in Bulgaria and Romania. *Public Administration,* pp. 1–15. DOI: 10.1111/padm.12522.

Scanned with OKEN Scanner

Centenar al Marii Uniri, https://www.servicii-sociale.gov.ro/source/acreditare/Concurs%20100/Ghid_bune_practici_servicii_sociale_28012019.pdf, accesat la data de 02.08.2023

Ministerul Muncii şi Justiției Sociale (2019). *Analiza diagnostic privind incluziunea socială şi situația grupurilor vulnerabile în România 2019*. https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMJS/2019Analiza_diagnostic_privind_incluziunea_social.pdf

Ministerul Muncii şi Solidarității Sociale (2023). *Comunicat „Luna MAI – luna promovării economiei sociale”*, https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/Munca/Comunicat_luna_mai_promovarea_economiei_sociale_25052023.pdf

OECD (2016). *Social Innovation Policy Framework for Croatia. Global Relations Policy Handbook*. https://www.oecd.org/south-east-europe/programme/Social_Innovation_Policy_Framework_Croatia.pdf

Strategia națională privind incluziunea socială şi reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027, https://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMSS/Anexa_HG_440_2022_MO_Partea_I_359Bis.pdf

Strategia națională în domeniul achizițiilor publice 2023-2027, https://anap.gov.ro/web/wp-content/uploads/2023/06/Strategia-Nationala-in-domeniul-Achizitiilor-Publice-2023-2027.pdf

UNICEF România, *Pachetul Minim de servicii. Date şi dovezi ştiințifice – câteva repere*, https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/project/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii-2/

UNICEF România (2019). *Evaluarea sumativă a componentei Pachetul Minim de Servicii a proiectului demonstrativ „Incluziunea socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității” implementat în România”, în perioada 2014-2020*, https://www.unicef.org/romania/media/4906/file/Evaluarea%20Pachetul%20Minim%20de%20Servicii%20.pdf

UNICEF România (2020). *Ghid de finanțare Incluziune socială prin furnizarea de servicii integrate la nivelul comunității în județul Bacău*, https://www.unicef.org/romania/media/4396/file/Ghidul%20solicitantului%20microgrant%20UNICEF%202020.pdf

Universitatea din Bucureşti (2021). *Codul de Etică şi Deontologie al Universității din Bucureşti*, document disponibil la următoarea pagină de internet: https://unibuc.ro/wp-content/uploads/2021/01/CODUL-DE-ETICA-SI-DEONTOLOGIE-AL-UNIVERSITATII-DIN-BUCURESTI-2020-1.pdf

Young Foundation. (2012). *Social Innovation Overview – Part I: Defining social innovation*. TEPSIE deliverable 1.1. Accesat la data de

Scanned with OKEN Scanner

22.04.2021 pe pagina web a organizației The Young Foundation: https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/12/TEPSIE.D1.1.Report.DefiningSocialInnovation.Part-1-defining-social-innovation.pdf

III. Publicaţii electronice de pe internet

https://www.anofm.ro/index.html?agentie=&categ=9&subcateg=1
https://anpd.gov.ro/web/unitati-protejate/
https://copiisinguriacasa.ro/
https://cordis.europa.eu/project/id/290542
https://www.culturalintellectualproperty.com/
https://www.dgaspcbacau.ro/stiri_protectia_copilului_bacau/proiect/incluziune-sociala-prin-furnizare-de-servicii-sociale-integrate-la-nivelul-comunitatii/
https://www.unicef.org/romania/ro/pachetul-minim-de-servicii
http://emes.net/
https://eusic.challenges.org/
https://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/familie/politici-familiale-incluziune-%C8%99i-asisten%C8%9B%C4%83-social%C4%83/acreditare-furnizori-%C8%99i-servicii-sociale/4848-2017-04-18-acreditare-3
https://mfe.gov.ro/programe/autoritati-de-management/am-pocu/
https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/protectie/copii-cu-parinti-plecati-la-munca-in-strainatate
https://www.salvaticopiii.ro/ce-facem/advocacy-campanii
https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/c5/c5a4d94a-318a-419c-b925-fcc3d2118140.pdf
https://www.salvaticopiii.ro/cine-suntem
https://serviciisociale.ro/harta
https://www.si-drive.eu/deliverables/
https://www.si-drive.eu/partners/
http://www.simpact-project.eu/
https://www.socialinnovationatlas.net/
https://www.socialinnovationatlas.net/map/
https://www.youngfoundation.org/projects/tepsie/
https://ec.europa.eu/newsroom/growth/items/637937/en

Scanned with OKEN Scanner

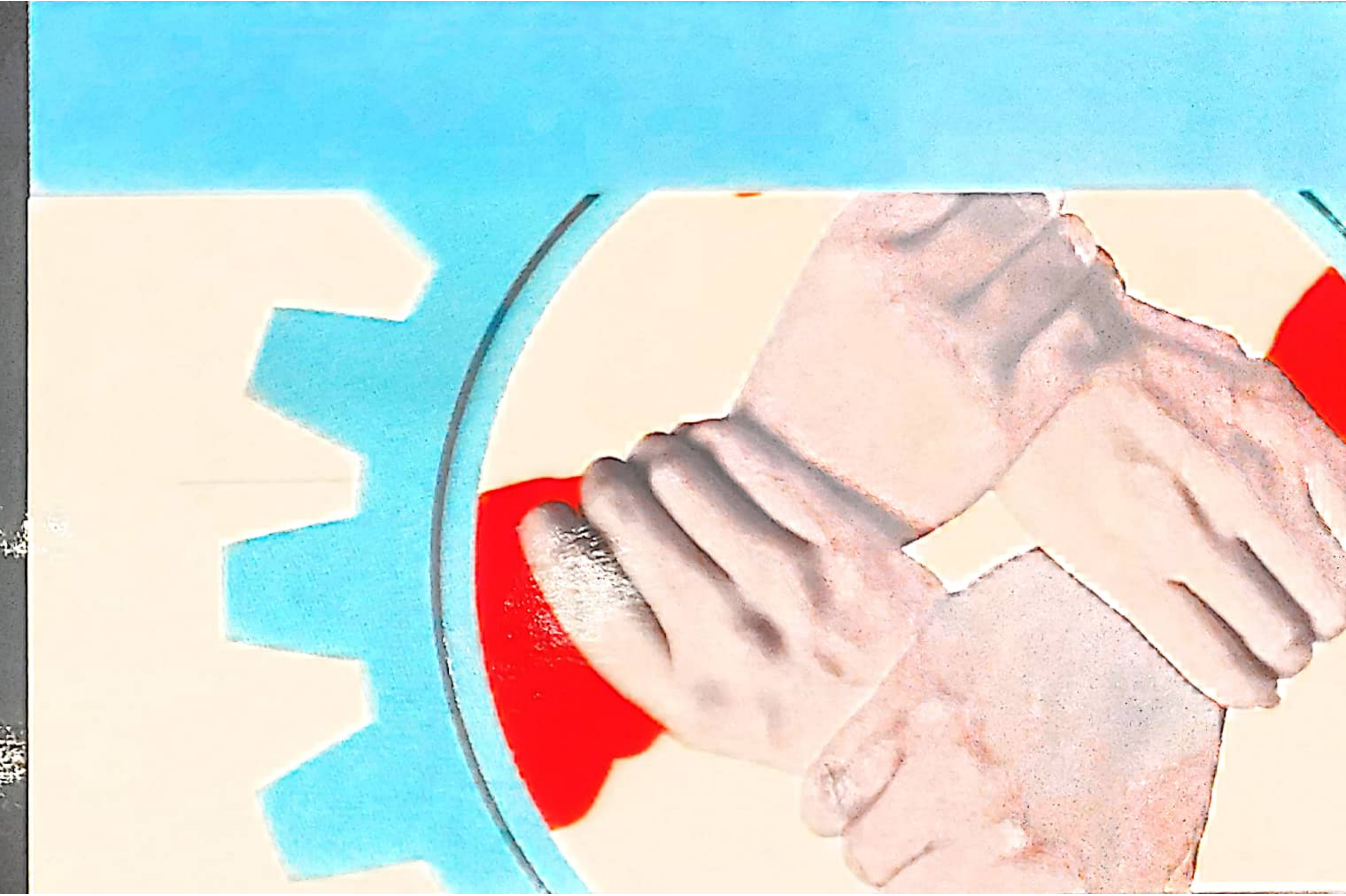

Scanned with OKEN Scanner